

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN VERİMLİLİK SORUNLARI VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Pınar PEHLİVAN

Tez Danışmanı : Prof.Dr. İbrahim EROL

MANİSA

2010

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 18.02.2010 tarih ve 4/8 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Pınar PEHLİVAN'ın "Türkiye Ekonomisinde Bankacılık Sektörünün Verimlilik Sorunları ve Çözüm Önerileri" Konulu tezi incelenmiş ve aday 12.03.2010 tarihinde saat 14.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına *

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine **

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 6 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Prof.Dr. İbrahim EROL
(Danışman)

ÜYE
Prof.Dr. Hüseyin KARAKAYALI

ÜYE
Prof.Dr. Mustafa ÖZATEŞLER

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. İlker DİLBER

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Coşkun ÇILBANT

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖZET

Bir ekonominin merkezini oluşturan bankalar, temelde fon fazlası olanlardan fon açığı olanlar arasında aracılık görevini yerine getiren en önemli finansal kurumlardır. Bu nedenle bankacılık sektöründe karşılaşılabilecek bir sorun, ekonominin tümünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında, geçmişte önemli krizler atlattığı olan bankacılık sektörünün hem genel olarak, hem de banka bazında etkinliğinin ve verimliliğinin ölçülmesinin finansal sistemin sağlıklı olup olmadığının anlaşılması bakımından önemli olduğu tartışmasızdır. Son yıllarda bir yandan artan rekabet koşulları ve diğer yandan yabancı bankaların yoğun bir şekilde sektöre girişleri nedeniyle verimlilik ve etkinlik araştırmaları da daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır.

Bu çalışmada; Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların karşılaştığı sorunların yanı sıra bankaların verimlilikleri ve etkinlikleri incelenerek etkinlik dereceleri ve verimsizliklerinin kaynakları üzerinde durulmuştur.

2001-2008 yılları arasında ülkemizdeki ticari bankaların verimliliklerinin incelenmesi sonucunda, genel olarak kamusal sermayeli ve büyük ölçekli bankaların diğer bankalara göre teknik etkinlik açısından daha verimli oldukları, ölçek büyüdükçe banka etkinliğinin arttığı ortaya konulmuştur. Bu durumda küçük ölçekli bankaların ölçek sorunu ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır.

Bankaların verimliliklerinde meydana gelen değişimi ve bu değişimin kaynaklarını araştırmak amacıyla uygulanan Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi analizi, banka verimliliklerinin özellikle 2005 yılından sonra attığını ve bunda da teknolojik gelişmenin belirleyici olduğunu göstermektedir.

Çalışmada ayrıca birden çok bağımlı ve birden çok bağımsız değişken arasındaki ilişkinin yapısını ortaya koymak amacıyla kanonik korelasyon analizi de yapılmıştır.

ABSTRACT

The banks which constitute the foundation of the economy is a financial institution which is a mediator between the funds in deficit and the funds in excess. For this reason, any problem encountered in this sector effects the whole economy negatively. From this point, it is vital to evaluate the efficiency and productivity of the banking sector as individual and the whole sector which overcomes the significant crises in the past. This argument is important in terms of whether this financial system is healthy or unhealthy. Recently the investigation of productivity and efficiency is on the agenda much more because of the rising competition conditions and the involvement of the foreing banks in this sector intensively.

In this study besides the problems of the commercial banks which is active in this sector, it is also emphasized the reasons of unproductivity of the banks by analyzing the efficieny and productivitiy of them.

Between the years 2001 and 2008 as a result of investigation of the productivity of the commercial banks in our country, it is proved that publicly funded and large scale banks are more efficient than the other banks. When the scale is getting larger, it is revealed that the efficiency of the bank is rising more. In this case it is recognized that the small scale banks have the problems with the scale.

As a result of Malmquist Total Factor Productivitiy Analysis, the efficiency of banks has been rising especially since 2005 and it is suggested that technological progress is a determininig factor.

In this study, Canonical Correlation Analyzing is applied to exhibit the structure of the relation between dependent and independent variables which are more than one.

Doktora tezi olarak sunduğum “**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERİMLİLİK SORUNLARI ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/01/2010

Pınar PEHLİVAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	xii
BİRİNCİ BÖLÜM: BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ.....	1
1.1-GENEL OLARAK BANKACILIK SİSTEMİ.....	1
1.1.1-Bankanın Tanımı	1
1.1.2-Bankaların Faaliyetleri	2
1.1.2.1-Kaynak Sağlama İşlevi.....	3
1.1.2.2-Kredi Kullandırma İşlevi.....	3
1.1.2.3-Hizmet Verme İşlevi	4
1.1.2.4-Kaydi Para Yaratma İşlevi	5
1.1.3-Banka Türleri	5
1.1.3.1-Merkez Bankası.....	6
1.1.3.2-Ticaret (Mevduat) Bankaları	7
1.1.3.3-Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9
1.1.3.4-Katılım Bankaları	11
1.1.3.5-Kıyı (Off-Shore) Bankalar	11
1.1.4.1-Şube ve Ünite Bankacılığı.....	12
1.1.4.2-Holding Bankacılığı	13
1.1.4.3-Uzmanlaşmış ve Uzmanlaşmamış Bankalar	13
1.1.4.4-Perakende ve Toptancı Bankacılık.....	13
1.2-TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ	14
1.2.1-Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	14
1.2.1.1-Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı (Osmanlı Dönemi 1856-1923).....	15
1.2.1.2-Ulusal Bankacılık Dönemi (1923-1932)	18
1.2.1.3-Kamu Bankacılığı Dönemi (1933-1944).....	21

1.2.1.4-Özel Bankacılık Dönemi (1945-1960)	23
1.2.1.5-Planlı Dönem (1960-1980).....	24
1.2.1.6-Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-1999).....	26
1.2.1.7-Yeniden Yapılandırma Dönemi (1999 Sonrası).....	31
1.2.2-Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması	39
1.2.2.1-Güven Ortamının Yeniden Sağlanması.....	41
1.2.2.2-Yasal Düzenlemeler	43
1.2.2.3-Mali Önlemler	45
1.2.2.4-Yapısal Önlemler	47
1.2.3-Günümüzde Bankacılık Sektörünün Durumu	52
1.2.3.1-Türk Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı	52
1.2.3.1.1-Piyasa Yapısındaki Temel Göstergeler	52
1.2.3.1.2-Banka, Şube ve Personel Yapısındaki Gelişmeler	61
1.2.3.2-Aracılık Faaliyetleri.....	66
1.2.3.3-Verimlilik Göstergeleri	69
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI ve BASEL KOMİTESİ ÇALIŞMALARI	74
2.1-Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları	74
2.1.1-Ekonomik İstikrarsızlıktan Kaynaklanan Sorunlar	74
2.1.1.1-Enflasyon.....	75
2.1.1.2-Bankaların Karşılaştığı Riskler	76
2.1.1.2.1-Kredi Riski	76
2.1.1.2.2-Faiz Oranı Riski	77
2.1.1.2.3-Piyasa Riski	78
2.1.1.2.4-Likidite Riski.....	79
2.1.1.2.5-Kur Riski	80
2.1.1.2.6-Operasyonel Risk (Faaliyet Riski)	81
2.1.1.2.7-Sermaye Yetersizliği Riski.....	81
2.1.1.2.8-Suiistimal Riski	82
2.1.1.2.9-Ülke Riski.....	82
2.1.2-Yüksek Kaynak Maliyeti.....	82
2.1.3-Özkaynak Yetersizliği	84
2.1.4-Haksız Rekabet Koşulları.....	85
2.1.5-Teknolojideki Hızlı Gelişmeler.....	86
2.1.6-Bankacılık Sektörünün Düzenlenmesinden Kaynaklanan Sorunlar	87
2.1.7-Açık Pozisyon Sorunu	88
2.1.8-Denetim ve Gözetimin Yetersizliği ve Etkin Olmaması.....	89

2.1.9-Devletten Kaynaklanan Sorunlar	91
2.1.10-Grup ya da Holding Bankacılığında Kaynaklanan Sorunlar	93
2.1.11-Bankacılık Sektöründe Yabancı Sahipliğinin Artması	93
2.2-BASEL KOMİTESİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ	95
2.2.1-BASEL Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (BASEL I)	95
2.2.1.1-Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)	96
2.2.1.2-BASEL Bankacılık Denetim Komitesi	97
2.2.1.3-BASEL Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (BASEL I)	98
2.2.1.3.1-Sermayenin Bileşenleri	99
2.2.1.3.2-Risk Ağırlıkları	100
2.2.1.3.3-Standart Oran	101
2.2.1.4-BASEL I'in Piyasa Riskine Genişletilmesi	103
2.2.2-Yeni BASEL Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (BASEL II)	104
2.2.2.1-BASEL II Uygulamalarının Temel Amacı	105
2.2.2.2-Birinci Yapısal Blok: Minimum Sermaye Yeterliliği	107
2.2.2.3-İkinci Yapısal Blok: Denetim Otoritesinin Gözden Geçirilmesi	109
2.2.2.4-Üçüncü Yapısal Blok: Piyasa Disiplini	110
2.2.3-BASEL I ve BASEL II Standartlarının Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri... ..	112
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERİMLİLİK ve ETKİNLİK	117
3.1-BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERİMLİLİK ve ETKİNLİK KAVRAMLARI ve ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ	117
3.1.1-Verimlilik ve Etkinlik Kavramları	117
3.1.2-Bankacılık Sektöründe Verimlilik Ölçüm Yöntemleri	127
3.1.2.1-Rasyo (Oran) Analizi	127
3.1.2.2-Parametrik Yöntemler	128
3.1.2.3-Parametrik Olmayan Yöntemler	131
3.2-BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE YAPILMIŞ ETKİNLİK ARAŞTIRMALARI	133
3.3-VERİ ZARFLAMA ANALİZİ-VZA (Data Envelopment Analysis-DEA).....	141
3.3.1-Veri Zarflama Analizinin Temel Amaçları	149
3.3.2-Veri Zarflama Analizinin Uygulama Aşamaları	149
3.3.2.1-Karar Birimlerinin Seçilmesi	149
3.3.2.2-Girdi ve Çıktı Kümelerinin Seçilmesi	150
3.3.2.3-VZA ile Görelî Etkinlik Ölçümü	151

3.3.2.4-Her Bir Karar Birimi İçin Detay Analizi.....	151
3.3.2.5-Sonuçların Değerlendirilmesi.....	152
3.3.3-Malmquist TFP Endeksi.....	152
3.4-KANONİK KORELASYON ANALİZİ.....	155
3.4.1-Doğrusal Kanonik Korelasyon Analizinin Tanımı ve Amaçları.....	156
3.4.2-Doğrusal Kanonik Korelasyon ile İlgili Kavramlar	158
3.4.3-Doğrusal Kanonik Korelasyonun Teorisi.....	160
3.5-TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERİMLİLİĞİ ÜZERİNE UYGULAMA.....	162
3.5.1-Materyal	163
3.5.2-Metot	166
3.5.3-Bulgular ve Tartışmalar.....	167
3.5.3.1-Aracılık Yaklaşımına İlişkin Bulgular	167
3.5.3.1.1-Tanımlayıcı İstatistikler	168
3.5.3.1.2-Kanonik Korelasyon Analiz Sonuçları.....	169
3.5.3.1.3-Redundancy Analizi ile Varyans Açıklama Oranları.....	174
3.5.3.1.4-Veri Zarflama Analizi Sonuçları	177
3.5.3.2-Kar Yaklaşımına İlişkin Bulgular	187
3.5.3.2.1-Tanımlayıcı İstatistikler	187
3.5.3.2.2-Kanonik Korelasyon Analiz Sonuçları.....	189
3.5.3.2.3-Redundancy Analizi ile Varyans Açıklama Oranları.....	194
3.5.3.2.4-Veri Zarflama Analizi Sonuçları	197
3.5.3.3-Veri Zarflama Analizi ile 2008 yılı Ayrıntılı CCR Analizi Sonuçları	207
SONUÇ ve ÖNERİLER	213
EKLER	218
YARARLANILAN KAYNAKLAR	235

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil No	Şekil İsmi	Sayfa No
Şekil 1:	Verimlilik.....	119
Şekil 2:	Teknik Etkinlik ve Verimlilik.....	121
Şekil 3:	Teknik ve Tahsis Etkinliği	123
Şekil 4:	Etkin Sınır	124
Şekil 5:	Değişken Kümelerini Temsil Eden Kanonik Değişkenlerin Korelasyonu	157
Şekil 6:	Kanonik Korelasyon Grafiği	158
Şekil 7:	Kanonik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Dağılımı (U_1V_1)	176
Şekil 8:	Kanonik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Dağılımı (U_2V_2)	176
Şekil 9:	Kanonik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Dağılımı (U_1V_1)	196

TABLolar LİSTESİ

Tablo No	Tablo İsmi	Sayfa No
Tablo 1	31.12.2008 Tarihi İtibariyle Türkiye'deki Mevduat Bankaları	8
Tablo 2	31.12.2008 Tarihi İtibariyle Türkiye'deki Kalkınma ve Yatırım Bankaları	10
Tablo 3	1856-1875 Döneminde Kurulan Bankalar	16
Tablo 4	II.Meşrutiyet (1908) Sonrası Kurulan Bankalar	17
Tablo 5	Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler	46
Tablo 6	Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sonrası Gerçekleşen Banka Birleşmeleri	48
Tablo 7	TMSF'ye Devredilen Bankalar ve Mevcut Durumları	49
Tablo 8	TMSF Bünyesindeki Bankalara Aktarılan Kaynaklar	50
Tablo 9	Yönetim ve Denetimi TMSF'ye İntikal Eden Bankaların Genel Durumu	50
Tablo 10	TMSF Bünyesindeki Bankaların Şube ve Personel Sayıları	51
Tablo 11	Toplam Aktife Göre Yoğunlaşma Göstergeleri	53
Tablo 12	Bankacılık Sektöründe Aktif Payları	54
Tablo 13	Aktif Büyüklüğü AB-Türkiye Karşılaştırması	55
Tablo 14	Likit Aktifler Yoğunlaşma Göstergeleri	56
Tablo 15	Toplam Kredi Hacmi Yoğunlaşma Göstergeleri	57
Tablo 16	Kredilerde AB-Türkiye Karşılaştırması	58
Tablo 17	Mevduat Yoğunlaşma Göstergeleri	59
Tablo 18	Mevduatta AB-Türkiye Karşılaştırması	59
Tablo 19	Özkaynak Yoğunlaşma Göstergeleri	60
Tablo 20	Kârlılığın Ölçeğe Göre Dağılımı	61
Tablo 21	Banka Sayısındaki Gelişmeler	62
Tablo 22	Şube Sayısının Gelişimi ve Yüzde Dağılımı	62
Tablo 23	Şube Sayılarında AB-Türkiye Karşılaştırması	63
Tablo 24	Personel Sayısının Dağılımı	64
Tablo 25	Personel Sayıları AB-Türkiye Karşılaştırması	65
Tablo 26	Kredi/Mevduat Oranı	67
Tablo 27	Seçilmiş Bankacılık Hizmet Gelirleri	68
Tablo 28	Toplam Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın T.İşletme Giderleri/T.Gelirleri.	70
Tablo 29	T.Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın Personel Giderleri/T. İşletme Giderleri	71
Tablo 30	T.Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın Komisyon Gelirleri/T. İşletme Giderleri	72
Tablo 31	T.Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın Net Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler ...	73
Tablo 32	Türk Bankacılığında Sermaye Yeterliliği Rasyosu (2002-2008)	85
Tablo 33	Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Para Net Genel Pozisyonun Gelişimi	89
Tablo 34	Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar	94
Tablo 35	Basel Standardının Geçiş Dönemi Takvimi	102
Tablo 36	BASEL II'de Risk Ölçüm Yöntemleri	107
Tablo 37	Çalışmada Kullanılan Bankalar	164
Tablo 38	Kullanılan Girdi ve Çıktılar	165
Tablo 39	Aracılık Yaklaşımında Kullanılan Girdi ve Çıktılar.....	168

Tablo No	Tablo İsmi	Sayfa No
Tablo 40	Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistik Değerleri	168
Tablo 41	Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler	168
Tablo 42	Kanonik Korelasyon Miktarları ve Özdeğerler	169
Tablo 43	Kanonik İlişkilerin Anlamlılık Testi	170
Tablo 44	Standartlaştırılmış Kanonik Katsayılar	171
Tablo 45	Kanonik Değişken Çiftlerine Ait Kanonik Yükler	172
Tablo 46	Çapraz Kanonik Yükler	173
Tablo 47	Çapraz Kanonik Yüklerin Kareleri	174
Tablo 48	Varyans Açıklama Oranları	175
Tablo 49	2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri	178
Tablo 50	2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri	180
Tablo 51	2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri	182
Tablo 52	2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri	184
Tablo 53	Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeks Değerleri	185
Tablo 54	Kar Yaklaşımında Kullanılan Girdi ve Çıktılar	187
Tablo 55	Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistik Değerleri	188
Tablo 56	Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler	188
Tablo 57	Kanonik Korelasyon Miktarları ve Özdeğerler	189
Tablo 58	Kanonik İlişkilerin Anlamlılık Testi	190
Tablo 59	Standartlaştırılmış Kanonik Katsayılar	190
Tablo 60	Kanonik Değişken Çiftlerine Ait Kanonik Yükler	192
Tablo 61	Kanonik Değişken Çiftleri ile Diğer Değişken Kümesinde Yer Alan Orijinal Değişkenlere Ait Kanonik Yükler (Çapraz Kanonik Yükler) ...	193
Tablo 62	Çapraz Kanonik Yüklerin Kareleri	194
Tablo 63	Varyans Açıklama Oranları	196
Tablo 64	2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri	198
Tablo 65	2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri	200
Tablo 66	2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri	202
Tablo 67	2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri	204
Tablo 68	Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeks Değerleri	205
Tablo 69	Bankaların Referans Olma Sayıları, Referans Alınan Bankalar ve Oranları	208
Tablo 70	Etkin Olmayan Bankalar İçin Potansiyel İyileştirme Önerileri	210

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- BCBS : Basel Bankacılık Denetim Komitesi (The Basel Committee on Banking Supervision)
- BCC : Banker, Charnes, Cooper Modeli
- BDDK : Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurumu
- BIS : Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank For International Settlements)
- BSMV : Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
- CCR : Charnes, Cooper, Rhodes Modeli
- DFA : Serbest Dağılım Yaklaşımı (Distribution Free Approach)
- DİBS : Devlet İç Borçlanma Senedi
- GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
- HM : Hazine Müsteşarlığı
- IMF : Uluslararası Para Fonu
- İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
- KİT : Kamu İktisadi Teşebbüsü
- KKA : Kanonik Korelasyon Analizi
- KKDF : Kaynak Kullanım Destekleme Fonu
- KKBG : Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
- KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- MUY : Muhasebe Uygulama Yönetmeliği
- OECD : Ekonomik İşbirliği Kalkınma Teşkilatı
- SFA : Stokastik Sınır Yaklaşımı (Stochastic Frontier Approach)
- SYR : Sermaye Yeterliliği Rasyosu
- TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
- TBB : Türkiye Bankalar Birliği
- TFA : Genel Sınır Yaklaşımı (Thick Frontier Approach)
- TFP : Toplam Faktör Verimliliği (Total Factor Productivity)
- TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
- VZA : Veri Zarflama Analizi-(Data Envelopment Analysis-DEA)
- YP : Yabancı Para
- YPNGP : Yabancı Para Net Genel Pozisyonu

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlanan liberalleşme eğilimleri, finansal kesimde de bazı yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dönemden itibaren gelişmiş ve sağlıklı bir şekilde işleyen finansal yapı, ekonominin itici gücü olmaya başlamıştır. Finans sektörünün odak noktası konumundaki bankacılık sektöründe toplam verimliliğin artmasının, ekonomideki kaynakların etkin bir şekilde dağılımına ve kullanımına olanak sağlayacağı aşikardır.

Bankacılık sisteminin ekonomideki gelir ve kaynak dağılımı ve ekonomik istikrarı etkilemesinin yanı sıra bu sektördeki olumsuzlukların tüm ekonomiye yayılabilmesi nedeniyle, bankacılıkta etkinliğin ve verimliliğin izlenmesi ve artırılmasına yönelik çabalar da yoğunlaşmıştır. Özellikle son yıllarda bankacılık sektöründe sunulan hizmetlerin kalitesinin ve çeşitliliğinin artması, gelişen teknolojinin avantajlarından faydalanarak yeni ürünlerin sunulması, bir yandan yabancıların da girişiyle hızla artan rekabet ortamına uyum sağlanması gibi olgularla karşı karşıya kalan bankacılık sektörünün en önemli sorunu, sahip olduğu kaynakları en etkin ve optimal biçimde kullanıp kullanmadığıdır. Etkin biçimde çalışan bankalar, hem rekabet güçlerini, hem de karlılıklarını artırarak faaliyetlerini sürdürme şansına sahip olabileceklerdir.

Araştırmanın Önemi

2000’li yılların başlarında Türk bankacılık sektörü, temel ekonomik koşulların bir uzantısı olarak, 1980’li yılların başlarına göre çok daha istikrarsız ve dalgalı bir dönem yaşamıştır. Türk bankacılık sektörü yıllar boyunca az sayıda firmanın, fakat çok sayıda şubenin bulunduğu bir gelişim göstermiştir. Sektörde kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar faaliyette bulunurken, son yıllarda kamu banka sayılarının azalmasına rağmen sektördeki ağırlıkları halen devam etmektedir.

Makroekonomik dalgalanmalar ve enflasyondan kaynaklanan belirsizlik ortamına bağılı olarak Türk bankacılığı önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan ekonomik krizler sonrası sektörün özkaynakları, kullanılan krediler ve toplam mevduat hacmi küçülmüş, sık sık döviz kuru riski yaşanmış ya da banka sahipliğine bağılı olarak kötü yönetilen bankalar ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu olumsuz gelişmelerin Türk ekonomisine yansımaları ise, çok yüksek maliyetleri beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de 2000’li yılların başından itibaren yaşanan banka olayları, insanların bankacılık sektörüne zaman zaman güvensizlik içinde bakmalarına neden olmuştur. Bu nedenle, ekonomik yaşamın vazgeçilmez unsurları olan bankalara güvenin tekrar artması, uluslararası finansal ilişkilere daha rahat girebilmesi gibi amaçların gerçekleştirebilmesi için bankalarda çeşitli önlemleri almak ve bunları yaymak zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda bankaların etkinlik derecelerinin belirlenmesinin ve etkinsizliklerinin kaynağının bulunmasının önemli yararlar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sisteminin tanıtılması, Türkiye’de bankacılık sektörünün durumu, bankaların karşılaştığı risklerin ve sorunların neler olduğunun ortaya konulmasının yanı sıra, bankacılık sektöründe yaşanan kriz döneminin ardından 2001-2008 yıllarını kapsayan sekiz yıllık dönemde, Türk bankacılık sektörünün bireysel ve konsolide bazda etkinliğinin gelişimi, kaynaklarının analitik olarak ortaya konulması ve verimliliklerinin artırılmasına yönelik olarak alınması gereken önlemlerin araştırılmasıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda Türk bankacılık sektörü ayrıntılı bir şekilde ele alınacak, sektörün günümüzdeki durumuna detaylı bir şekilde yer verilecektir. Bankacılık sektörünün faaliyetlerini sürdürürken karşılaştığı sorunlara ve risklere de değinilecektir. Banka verimliliklerinin incelenmesi amacıyla, çeşitli girdi ve çıktılar belirlenerek veri zarflama analizi ve Malmquist toplam faktör verimliliği analizi kullanılmıştır.

Bankacılıkta yaşanan büyük kriz döneminin ardından 2001-2008 yıllarını kapsayan sekiz yıllık dönemde, 31 adet mevduat bankasının verimliliklerinin incelenmesi amacıyla

belirlenen girdi ve çıktılar arasındaki ilişkinin derecesini belirleyebilmek için, birden çok bağımlı ve birden çok bağımsız değişken kullanımına olanak veren kanonik korelasyon analizi uygulanarak hangi girdi-çıkıtı kümesi arasındaki ilişkinin daha kuvvetli olduğu saptanmıştır.

Ticaret bankaları sermaye yapıları bakımından kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar olmak üzere üç gruba, ölçek büyüklüklerine göre ise büyük, orta ve küçük olmak üzere yine üç gruba ayrılarak incelenmiştir. Çıktı odaklı yaklaşımın benimsendiği çalışmada, etkinlik ve üretkenlik değişimleri ölçeğe göre sabit ve değişken getiri varsayımı altında Veri Zarflama Analiz yöntemi kullanılarak ölçülmüştür. Bankaların etkinliklerinin ve üretkenliklerinin ölçülmesinde, bankaların fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracı olduğu varsayımıyla bir yandan “aracılık” yaklaşımından, kar elde etmeyi amaçlayan ticari kurumlar olduğu kabul edilerek diğer yandan “kar” yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Bankacılık sektörünün verimliliğine ilişkin bir yazın taraması da yapılmıştır.

Araştırmanın Diğer Çalışmalardan Farkı

Türk bankacılık sektörünün verimliliği üzerine yapılan bu çalışma, diğer çalışmalardan öncelikle kapsadığı dönem ve içeriği yönünden farklılık arz etmektedir. Diğer çalışmalar, genellikle 4-5 yıl gibi bir dönemi içerirken, 2001-2008 yıllarından oluşan toplam sekiz yılı içerdiğinden diğer çalışmalardan daha uzun bir dönemi ele almaktadır. Bunun yanı sıra, çalışmanın teorik yapısı da diğer çalışmalardan farklıdır. Diğer çalışmalar genellikle kuramsal açıdan dar bir çerçevede üzerine oluşturulmuşken, bu çalışmada bankacılık sektörünün karşılaştığı risklerin ve sorunların irdelenmesi ve Basel Komitesi'nin çalışmalarına da yer verilmesi bu çalışmayı diğerlerinden ayırmaktadır. Ayrıca çalışmada banka verimlikleri incelenirken aracılık ve kar yaklaşımı olmak üzere iki farklı yaklaşımdan yararlanılmıştır. Yanı sıra her iki yaklaşımda kullanılan girdi ve çıktılar arasındaki ilişkinin, çok sayıda değişken arasındaki ilişkiyi açıklamaya yarayan kanonik korelasyon analizi ile incelenmesi bankacılık sektörü açısından ilk kez yapılan bir uygulamadır.

Araştırmanın Planı

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle, bankacılık sistemi genel anlamıyla ele alınacak bu kapsamda, bankanın tanımı, fonksiyonları, türleri ve banka sistemlerine yer verilecektir. Yine birinci bölümde, Türk bankacılık sektörü incelenecek, Türkiye’de bankacılığın gelişimi, yeniden yapılandırılması ve günümüzde bankacılık sektörünün durumuna yer verilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, bankacılık sektörünün karşılaştığı riskler ve sorunlar irdelenecektir. İlave olarak Türk bankacılık sektörü BASEL kriterleri çerçevesinde ele alınacak, BASEL I ve BASEL II’nin bankacılık sektörüne etkileri incelenecektir.

Son bölümde verimlilik ve etkinlik kavramlarına açıklık getirilerek bankacılık sektöründe verimlilik ve etkinlik kavramları yorumlanacaktır. Ardından, bankacılık sektöründe kullanılan etkinlik ve verimlilik ölçüm yöntemlerine değinilecektir. Bu yöntemlerden Veri Zarflama Analizi’nin, bankacılıkta verimliliği ölçen en uygun yöntem olması nedeniyle bu yöntem ayrıntıları ile açıklanacak, VZA modelleri ve bu yöntemde kullanılan yaklaşımlara yer verilecektir.

Çalışmanın son aşamasında ise, Türkiye’deki bankaların verimlilikleri, yukarıda bahsedilen VZA yöntemi ve Malmquist faktör verimliliği endeksi analizi ile araştırılarak bankaların verimliliklerinin ne şekilde artırılabilceği üzerinde durulacaktır. Ayrıca seçilen bağımlı ve bağımsız değişken kümelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini ortaya koymak amacıyla çok değişkenli çoklu regresyon analizi türlerinden biri olan kanonik korelasyon analizi uygulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

Bir dışı açık ekonomiyi oluşturan dört temel karar birimi olan hane halkı, firmalar, devlet ve dış alemleri (dış dünya) etkileyebilme ve yine bu unsurlardan etkilenme durumunda olan sektör bankacılık sektörüdür. Bankalar, ekonomide tasarrufların değerlendirildiği, yatırımcılara kaynak tahsis edebildiği, bireylere tüketime yönelik finansman sağlayan ve bunların yanı sıra dış alım ve satım işlemlerinde döviz ve para aktarımı gibi aracılık faaliyetlerini de yürüten kurumsal yapılardır.

1.1-GENEL OLARAK BANKACILIK SİSTEMİ

1.1.1-Bankanın Tanımı

Banka terimi, Türkçe karşılığı masa, sıra veya tezgâh anlamına gelen İtalyanca “Banco” kelimesinden gelmektedir. Tarihçiler bankanın ilk çıkış noktası olarak zamanımızdan altı bin yıl öncesini göstermektedir. Gerçekten Sümerlerin ilk uygarlıklarından birinde milattan önce 3500 yılında kurulan mabet, bilinen ilk banka kuruluşudur. Daha sonraki yüzyılda, bankacılık hizmetleri mabetlerin tekeline çıkarak ticaretle uğraşan bazı zengin ailelerin tekeline geçmiştir.¹ Yıllar boyunca büyük değişikliklere uğrayan bankacılık, günümüzdeki halini almıştır.

Bankanın tanımı konusunda ekonomi yazınında çok farklı fikirler öne sürülmektedir. Banka; mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacı güden veya kısaca, faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak ya da vermek olan bir ekonomik kuruluştur. Bankanın başka bir tanımı; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu seçen bir ekonomik birimdir.²

¹ ÖÇAL, Tezer, Ö.Faruk ÇOLAK: **Finansal Sistem ve Bankalar**, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No:131, Ankara 1999, s.14.

² TAKAN, Mehmet: **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Basım, Ankara, 2001, s.2.

Banka; mevduat toplayan, topladığı mevduat ve öz kaynakları aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine kredi veren, aracılık işlemleri yapan, iştiraklerde bulunan, genel olarak para ile ilgili bütün konularda faaliyette bulunan bir işletmedir.

Bankayı, halkın belli bir zaman içinde harcamadığı paraları kabul ederek, bunları nema getirecek şekilde ikraz ve plase eden, ödemelerde aracılık, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli, hizmetler gören bir işletme şeklinde tanımlamak da mümkündür.³ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nda ise bankanın tanımına, mevduat bankaları ve katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları girmektedir.

Günümüzde bankaların faaliyet alanları o kadar genişlemiştir ki, bugünkü özelliklerini tam anlamıyla kapsayan bir tanım vermek çok güçtür. Bankalar mevduat toplar, kredi verir, fatura öder, fatura tahsil eder, sanayi kuruluşlarına ortak olur. Borsa faaliyetlerine fiilen katılır, ülkenin kalkınmasını destekler, yönlendirir. Bugünkü çağdaş banka işlemleri, genel ekonomideki etkinliği ve yönetimdeki özellik ve güçlük nedeniyle klasik çağların bankalarından çok değişik ve seçkin bir kurum niteliği kazanmış bulunmaktadır.⁴

1.1.2-Bankaların Faaliyetleri

Bankaların işlev konuları, işlev gösterilen ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine ve uluslararası ilişkilerin genişliğine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Farklı nitelikteki bankacılık işlemlerini değişik ölçütlere göre yine farklı biçimlerde bölümlenmek mümkündür. Günümüzde bankaların ekonomik açıdan en önemli faaliyeti sermaye ile girişimciyi karşılaştırmalarıdır. Bankalar, işletmelere kısa vadeli kredi kullanarak onların fon ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Böylece, mevduat ve diğer kaynaklardan sağladığı fonları, işletmelere kredi olarak vermekte bir köprü görevi görerek, ülkenin ekonomik hayatının gelişmesine katkıda bulunmaktadır.⁵

³ ÖÇAL, Tezer: **Para Teorisi, Banka, Kredi, Para**, Gazi Üniversitesi Yayını, Yayın No: 157, Ankara, 1990, s.12.

⁴ SEZAL, Levent: "Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Çukurova Üniversitesi, S.B.E., **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Adana 2006, s.50.

⁵ TAKAN: a.g.e., s.60.

Bunun yanı sıra bankalar ülkenin para politikasının etkinliğini artırmakta, para politikasının yürütülmesinde gerekli araçların kullanımına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca bankalar, uyguladıkları çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleri ile uluslararası ticaretin artmasına da katkıda bulunmakta ve izledikleri kredilendirme politikası ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkilemektedirler.⁶

Bankaların dört temel işlevinden söz etmek mümkündür:

1.1.2.1-Kaynak Sağlama İşlevi

Bankalar, bir ekonomide genel olarak iki kaynaktan fon temin ederler. Bunların ilki özkaynaklar, ikincisi ise yabancı kaynaklardır. Özkaynaklar, bankaların kendi bünyelerinden sağladıkları kaynaklardır. Bir bankanın özkaynaklarını, ödenmiş sermaye ve yedek akçe gibi unsurlar oluşturmaktadır. Yabancı kaynaklar ise borçlanmak yolu ile üçüncü kişilerden elde ettikleri kaynaklardır.⁷ Özel kişilerden, kamu kurumlarından ve diğer bankalardan temin edilen mevduat bankaların en önemli fon kaynağıdır. Ayrıca bankaların yurt içi ve yurt dışındaki diğer kredi kurumlarından kredi kullanmaları da yabancı kaynak sağlayabilecekleri bir başka yoldur. Mevduat toplanması ve toplanan mevduatın kredi olarak kullandırma işlemleri, bankaların asıl fonksiyonu olarak değerlendirilmektedir.

1.1.2.2-Kredi Kullandırma İşlevi

Bankaların belirli bir maliyetle (ödenen faiz, komisyon vb) sağladıkları fonları, belirli bir gelir karşılığında kredi olarak kullandırma yoluna gitmeleri, bu kurumların ekonomideki en önemli işlevlerini oluşturmaktadır. Fon fazlası olanlardan yani tasarrufluclardan fon toplayıp, bunları fona ihtiyacı olanlara yani yatırımcılara aktarmak suretiyle mali sistemde aracılık rolünü üstlenen bankaların temel işlevlerinden biri de kaynakların kullandırılmasına yardımcı olacak şekilde kredi verme işlevidir. Bankalar müşterilerine ya para vererek yani nakit olarak, ya da müşterilerin banka itibarından yararlanmasını sağlamak suretiyle kredi açarlar.⁸ Böylece ekonomide üretimin

⁶ FREIXAS, Xavier, Jean Charles ROCHET: **Microeconomics of Banking**, Cambridge and London, The MIT Press, Second Printing, 1998, s.2.

⁷ AVERY, Robert, Ailen N.BERGER: "Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform", **Journal of Banking and Finance**, 1991, s.15.

⁸ SEZAL, a.g.e., s.52.

aksamasının, durmasının veya kesilmesinin önüne geçilerek ekonomik faaliyetlerin devam etmesi sağlanmış olur.

1.1.2.3-Hizmet Verme İşlevi

Bankaların fon temin etme ve kullandırma gibi temel işlevlerinin yanı sıra, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan ve özellikle gelişmiş ülkelerde önemli bir işlev olarak hizmet fonksiyonu karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik hayatta ve ticari alanda meydana gelen gelişmeler bankaların yeni hizmetler geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Bankalar müşterilerine sunduğu çok çeşitli hizmetler karşılığında gelir elde edebilmekte ve böylece rekabet güçlerini de artırabilmektedirler.⁹

Bankacılıkta özellikle bilgisayar teknolojisinin yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte ürün çeşitleri artmış ve bu çeşitlilik en ucuz kaynak olarak kabul edilen vadesiz mevduattaki artışı da beraberinde getirmiştir.

Bankaların müşterilerine sundukları hizmetleri özetle şöyle sıralamak mümkündür:

- Müşteri adına para saklama (mevduat hesabı açma),
- Yurt içine ve dışına para transferi gerçekleştirme (EFT, Havale vb),
- Kiralık kasa sağlamak,
- Kambiyo ve dış ticaret işlemlerine aracılık etmek,
- Çek ve ticari senetlerin tahsiline aracılık etmek,
- Bireysel bankacılık hizmeti vermek, (kredi kartı, seyahat çeki, çek karnesi vermek vb.)
- İstihbarat hizmeti vermek,
- Hisse senedi ve tahvil satışına aracılık etmek,
- Teminat mektubu vermek,
- Müşterilerine finansal konularda danışmanlık yapmak,
- Elektrik, su, doğal gaz, telefon vb. faturaların tahsilini yapmak,
- Bağkur, Sosyal Sigortalara Kurumu primi ve vergi tahsilatı işlemlerini yapmak,¹⁰

⁹ ALTAN, Mikail: **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001, s.173.

¹⁰ PARASIZ, İlker: **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, 7. Baskı, Bursa, 2000, s.201-201.

1.1.2.4-Kaydi Para Yaratma İşlevi

Modern ekonomilerde ödeme ve tahsilâtların büyük kısmı çekle yapılmaktadır. Bunun için de vadesiz mevduat hesabı açılmış olmalıdır. Bu durum da kaydi paranın oluşumuna zemin hazırlamaktadır.¹¹ Yatırılan vadesiz mevduat hesabından yasal karşılık oranı düşüldükten sonra kalan kısmın tekrar ekonomiye kredi olarak aktarılması ve bu kayıtlı paranın sürekli olarak bu şekilde bankacılık sektörüne geri dönmesi ile kaydi para yaratılmaktadır. Nakdi para olmadan sadece bankaların hesaplarına borç ya da alacak kaydı düşülerek yaratılan kaydi para günümüzde para arzının en önemli unsurunu oluşturmaktadır.

1.1.3-Banka Türleri

Ülkemizde çok farklı kaynaklarda bankaların farklı şekillerde sınıflandırıldığına rastlanmaktadır. Genel olarak bankalar mülkiyetine, işlevine ve büyüklüğüne göre türlere ayrılabilir.

Büyüklüğüne göre bankalar;

-Küçük ölçekli bankalar,

-Orta ölçekli bankalar

-Büyük ölçekli bankalar

olmak üzere üç türde incelenebilir. Bu ayırmda bankaların özkaynak büyüklüğü, aktif büyüklüğü, şube ya da personel sayıları kriter olarak alınabilir.

Bankaların sermayesinin kamu kurumuna ya da özel gerçek veya tüzel kişiye ait olması durumunda mülkiyete göre banka ayrımı yapılmaktadır. Mülkiyete göre bankalar;

-Kamusal Sermayeli Bankalar,

-Özel Sermayeli Bankalar

olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak banka sermayesinin bir kısmının kamuya, bir kısmının özel sektöre ait olabileceği de unutulmamalıdır.

Özel bankaları da;

-Yerli Sermayeli Bankalar,

¹¹ EROL, İbrahim: **Para-Banka Teori ve Politika**, Emek Matbaacılık, 4. Basım, Manisa, 2002, s.18.

-Yabancı Sermayeli Bankalar
şeklinde bir ayrıma tabi tutmak da mümkündür.

Türkiye Bankalar Birliği'nin ayrımına göre tüm bankalar aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır:¹²

1-Mevduat Bankaları

- Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları,
- Özel Sermayeli Mevduat Bankaları,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar.

2-Yabancı Bankalar

- Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar,
- Türkiye'de Şube Açan Yabancı Bankalar,

3-Kalkınma ve Yatırım Bankaları

- Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları,
- Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları,
- Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları.

1.1.3.1-Merkez Bankası

Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adım, 30.06.1930 tarih ve 1715 sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) kurulmasıdır.¹³ Türk bankacılık sistemi içinde klasik merkez bankası işlevlerini üstlenmiş bulunan banka, 03.10.1931 tarihinde çalışmaya başlamıştır. T.C. Merkez Bankası, banknot ihracı imtiyazına sahip bir anonim şirket olarak kurulmuş ve bu yetki süresiz olarak uzatılmıştır. 26.01.1970 tarihinde 1211 Sayılı Yasa ile T.C.Merkez Bankası yeni bir yapı ile yeni görev ve yetkilere kavuşturulmuştur.¹⁴

Merkez Bankası'nın temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir.¹⁵ Bu amacını gerçekleştirmek üzere, uygulayacağı para politikası ve kullanacağı para

¹² <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>, Erişim Tarihi: 20.07.2008.

¹³ AYDEMİR, Namık: "Dünden Bugüne Bankacılık", **Yüksek Denetleme Kurumu Dergisi**, Temmuz – Eylül 2002, Yıl:1, Sayı:3.

¹⁴ PARASIZ: a.g.e., s.257.

¹⁵ www.tcmb.gov.tr

politikası araçlarını doğrudan kendisi belirlemektedir. Ayrıca Merkez Bankası bankalara son kredi veren mercii görevini de üstlenmiş bulunmaktadır.

Merkez Bankası'nın görevleri içinde, ulusal paranın miktar ve tedavülünü düzenlemek, ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek, açık piyasa işlemleri yapmak, hükümetle birlikte milli paranın iç ve dış değerini korumak amacıyla gerekli önlemleri almak, para ve kredi politikasını yürütmek, finansal sistemde istikrarı sağlamak amacıyla para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak, reeskont ve avans işlemlerini gerçekleştirmek sayılabilir.

1.1.3.2-Ticaret (Mevduat) Bankaları

5411 sayılı Bankacılık Kanuna göre, kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri, ticari banka olarak tanımlanmaktadır.¹⁶

19.yy ikinci yarısından itibaren ekonomideki gelişmelerle birlikte ticaret bankaları da ortaya çıkmıştır. Ticari bankalar, genel olarak mevduat kabul eden kredi kurumları olarak adlandırılır. Ticari bankaların borç almak ve borç vermek üzere iki temel işlevi vardır.¹⁷

Günümüzde bankacılık sektöründe ticari bankalar ciddi bir öneme sahiptir. Bu bankalar kâr amacı ile kurulmuşlardır ve çağımızda ekonomik hayatın gerektirdiği pek çok hizmeti vererek ekonomik yaşamı kolaylaştırmaktadırlar. Ticari bankalar genel olarak vadeli ve vadesiz mevduat toplar, kredi verir ve ekonominin gerektirdiği diğer bankacılık faaliyetlerini yaparlar.¹⁸

Ticaret bankalarının, bireylere yaşamlarını kolaylaştırıcı hizmetler sunmaları 20. yy'ın son çeyreğinde oldukça yoğunlaşmıştır. Daha önceki dönemlerde müşterilerine çek hesabı açarak, kasa kiralarak, onların üçüncü şahıslardan olan alacaklarına ait borçlanma senetlerini tahsil ederek hizmet sunan bankalar son yıllarda, müşterilerinin portföylerini yönetmek, kredi kartı hizmeti sunmak, resmi ve özel kurumlara olan su,

¹⁶ 01.11.2005 tarih, 25983 sayı Resmi Gazete'de (Mükerrer) yayınlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, md.3.

¹⁷ ÖCAL ve ÇOLAK: a.g.e., s.37.

¹⁸ EROL: a.g.e., s.72.

elektrik, vb. dönemsel ödemelerini yapmak veya taksitli borçlarını ödemek gibi çeşitli alanlarda da hizmet vermeye başlamışlardır. Özellikle elektronik bankacılığın yaygınlaşması, banka hizmetlerini, nakit çekme hariç müşterinin evine veya iş yerine kadar götürmüştür.¹⁹

İş ve kredi bankaları, halk bankaları, tarım ve kredi bankaları, dış ticaret bankaları, emlak bankaları gibi uzmanlaşmış bankalar genellikle ticari bankalar grubunda toplanmaktadır.

Ülkemizdeki ticari bankalar şunlardır:

Tablo 1: 31.12.2008 Tarihi İtibariyle Türkiye'deki Mevduat Bankaları

Yerli Bankalar		Yabancı Bankalar	
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları		Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar	
1	T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	1	Arap Türk Bankası A.Ş.
2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	2	Citibank A.Ş.
3	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	3	Denizbank A.Ş.
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları		4	Deutsche Bank A.Ş.
1	Adabank A.Ş.	5	Eurobank Tefken A.Ş.
2	Akbank T.A.Ş.	6	Finans Bank A.Ş.
3	Alternatif Bank A.Ş.	7	Fortis Bank A.Ş.
4	Anadolubank A.Ş.	8	HSBC Bank A.Ş.
5	Şekerbank T.A.Ş.	9	ING Bank A.Ş.
6	Tekstil Bankası A.Ş.	10	Millennium Bank A.Ş.
7	Turkish Bank A.Ş.	11	Turkland Bank A.Ş.
8	Türkiye Ekonomi Bankası A.Ş.	Türkiye'de Şube Açan Yabancı Bankalar	
9	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1	ABN AMRO Bank N.V.
10	Türkiye İş Bankası A.Ş.	2	Bank Mellat
11	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	3	Habib Bank Limited
T.M.S.F.'ye Devredilen Bankalar		4	JPMorgan Chase Bank N.A.
1	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	5	Societe Generale S.A.
		6	West LB A.G.

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>, Erişim Tarihi: 31.12.2008

Ülkemizde ticari bankaların fon kaynaklarını; özkaynaklar (ödenmiş sermaye, yedek akçe ve diğer karşılıklar), mevduat ve döviz tevdiat hesapları, menkul değer ihracı, kullanılan krediler (sendikasyon kredileri vb.), euro piyasalardan borçlanma, yurt dışında şube / temsilcilik açma, diğer fon kaynakları (reeskont kredileri, tortu fonlar, faiz gelirleri vb.) ve hizmet karşılığı elde ettikleri fonlar oluşturmaktadır. Bankalar

¹⁹ SARIKAMIŞ, Cevat, Nurhan AYDIN ve Güven SEVİL: **Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 957, Eskişehir, 2002, s.173.

topladıkları bu fonları ise; kredi vermek, yatırım fonu ve menkul kıymet yatırımında bulunmak, iştirake katılmak, kamu menkul kıymetleri satın almak ve gayrimenkul edinmek için kullanırlar.²⁰

Tablo 1’den de görüleceği üzere, 31.12.2008 tarihi itibarıyla ülkemizdeki yerli mevduat bankalarından 3 tanesi kamusal sermayeli iken, 11 tanesi özel sermayelidir. Bunun yanı sıra Ülkemizde kurulmuş 11 adet yabancı banka ve 7 tane de yabancı banka şubesi faaliyet göstermektedir.

1.1.3.3-Kalkınma ve Yatırım Bankaları

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, kalkınma ve yatırım bankalarını, mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların şubeleri şeklinde tanımlamaktadır.²¹

Yatırım bankaları, piyasada fon fazlasına sahip kişi ve kuruluşlardan, fon açığı olan kişi ya da kuruluşlara doğru yapılacak transferlere aracılık yapan, işletmelerin orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olan mali kurumlar olarak tanımlanabilir. Bu kuruluşlar, sermaye piyasası senetlerini halka satmak suretiyle uzun vadeli fon sağlar. Yatırım bankalarının özellikle sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde başarılı oldukları görülmektedir. Bu tür bankalar, halkın kısa veya uzun bir süre kullanmayacağı tasarrufları ile işletmelerin ve devletin orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacını karşılamaktadır.²²

Yatırım bankaları; menkul kıymet ihraç etmek suretiyle uzun vadeli fon sağlamak ihtiyacında olan firmalarla, tasarruflarını menkul kıymetlere yatırmak isteyen gerçek veya tüzel kişiler arasında aracılık yaparak, tasarruflarını; firmaların çıkarmış olduğu tahvil ve hisse senetlerine akmasına katkıda bulunan aracı kurumlardır.²³ Yatırım bankaları, sermaye piyasasında faaliyet göstermek, sermaye piyasası araçlarını kullanarak sağladıkları kaynaklarla yatırım yapmak, işletmelerin etkin bir yönetime ve

²⁰ PARASIZ: a.g.e. 193-214.

²¹ 01.11.2005 tarih, 25983 sayı Resmi Gazete’de (Mükerrer) yayınlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, md.3.

²² ZARAKOLU, Avni: **Para ve Kredi Bilgisi**, Ankara 1993, s.85.

²³ ÖÇAL ve ÇOLAK: a.g.e., s.41-44

sağlıklı bir mali yapıya kavuşmaları amacıyla devir ve birleşme konuları dâhil çeşitli konularda danışmanlık hizmetleri vermek üzere kurulmaktadır.

Kalkınma bankaları ise, yatırım bankalarının aksine, sermaye piyasalarının gelişmediği, sermayenin kıt olduğu ülkelerde ortaya çıkmıştır. Kalkınma bankaları bu ülkelerde halkın kısa ve uzun süre kullanmadığı paraların, ekonominin uzun vadeli finansmana ihtiyaç olan yatırımlara aktarılmasını sağlayarak, bu ülkedeki üretim kapasitesinin genişletilmesini ve hızlı bir ekonomik kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Kalkınma bankaları genellikle devlet öncülüğünde ve bazı özel çabalarla faaliyet göstermektedir. Kalkınma bankaları kaynaklarını, iç ve dış kamu fonlarının yanında, uluslararası kuruluşlar, hükümet yardımları ve iç borçlanmalar yoluyla sağlamaktadır.²⁴

Ülkemizdeki kalkınma ve yatırım bankalarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

Tablo 2: 31.12.2008 Tarihi İtibariyle Türkiye'deki Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları		Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
1	İller Bankası	1	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.
2	Türk Eximbank	2	Diler Yatırım Bankası A.Ş.
3	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	3	GSD Yatırım Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları		4	İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
1	Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	5	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.
2	Caylon Yatırım Bankası Türk A.Ş.	6	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
3	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.		
4	Taib Yatırım Bank A.Ş.		

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>, Erişim Tarihi: 31.12.2008

Tablodan da anlaşılacağı üzere, 31.12.2008 tarihi itibariyle ülkemizde toplam 13 adet kalkınma ve yatırım bankası faaliyet göstermektedir.

²⁴ ZARAKOLU: a.g.e., s.86-87.

1.1.3.4-Katılım Bankaları

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, katılım bankalarını, özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri olarak tanımlamıştır.²⁵

Özel finans kurumları 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle katılım bankası adını almıştır. Ticaret bankaları ile katılım bankaları Bankacılık Kanunu açısından aynı hükümlere tabi tutulmuştur. Katılım bankaları mevduat toplamak yerine katılım fonu satmak suretiyle fon toplamakta yani faizsiz bankacılık yapmaktadırlar. Bu şekilde topladıkları fonları da ticari bankalar gibi krediye dönüştürmektedirler.

Ülkemizde 31.12.2008 tarihi itibarıyla Albaraka Türk, Bank Asya, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans olmak üzere toplam dört adet katılım bankası faaliyet göstermektedir.²⁶

1.1.3.5-Kıyı (Off-Shore) Bankalar

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na göre kıyı bankaları; bankacılık faaliyetleri, kurulu bulunulan ülke harici ile sınırlı tutulan veya ülke genelinde uygulanan ekonomik ve mali mevzuata tabi olmayan ya da kurulu bulunulan ülkede yerleşik olanlardan mevduat ve fon kabulünün yasaklandığı bankacılığı ifade eder.²⁷

Ana ülkenin bankalar üzerine koyduğu karşılık bulundurma zorunluluğu, vergiler ve faiz sınıflandırılması gibi hükümet müdahaleleri nedeniyle bankalar, yurt dışında şubeler açarak işlemlerini bu şubeler üzerinden yürütmeye başlamışlardır. Böylece banka, işlemleri dolaylı olarak gerçekleştirmekte ve iç mevzuatın yarattığı maliyet arttırıcı kısıtlamalardan kurtulabilmektedir.

Kıyı bankacılığı işlemlerinin temel özelliği, ana ülkedeki bankanın yabancılardan mevduat toplaması ve yine diğer yabancılara bu fonlardan kredi kullandırılmasıdır.²⁸

²⁵ 01.11.2005 tarih, 25983 sayı Resmi Gazete'de (Mükerrer) yayınlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, md.3.

²⁶ www.tkbb.org.tr

²⁷ 01.11.2005 tarih, 25983 sayı Resmi Gazete'de (Mükerrer) yayınlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, md.3.

²⁸ PARASIZ: a.g.e., s.618-619.

Kıyı bankaları, genellikle serbest bölgelerde faaliyette bulunurlar. Kıyı bankalarının faaliyet gösterdiği en bilinen yerler Panama, Lüksemburg, Bermuda, Liechtenstein, Cayman Adaları, Malta ve Bahreyn'dir.

1.1.4-Ticari Banka Sisteminin Yapısı

Banka sistemi, birden fazla bankanın birbiriyle ilişki içinde bulunduğu bir düzen ve ilişkileri ifade eder. Bankacılık sistemi, bazen isteğe bağlı bir şekilde kurulduğu gibi, bazen de devlet çeşitli kanunlarla bir banka sistemi kurar ve çeşitli bankalar arasındaki ilişkiyi belirler. Farklı ülkelerdeki banka sistemleri karşılaştırıldığında birbirlerinden çok az farklılıklar gösterdiği görülmektedir.²⁹ Bankacılık sisteminde aşağıdaki yapılarda bankalar bulunmaktadır.

1.1.4.1-Şube ve Ünite Bankacılığı

Ünite bankacılığı, bir bankanın tek bir şubesi veya merkezinin olmasıdır. Özellikle bu sistem Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmaktadır. Bu uygulamanın görüldüğü ülkelerde çok sayıda banka vardır ve bunlar ülkede dağınık şekilde yayılmışlardır. Bu bankaların birbirleriyle ilişkileri sınırlıdır ve bu bankaların büyük bir kısmının yalnız bir faaliyet yeri vardır.³⁰

Şube bankacılığı ise; bir kaç büyük bankanın bir ülkedeki bankacılık sistemini oluşturmasından söz edilir. Bu sistemde bankalar şubeleriyle ülkenin her tarafına yayılmış durumdadır. Bankalar bu yolla, ülkede büyük bir kredi ve ödeme örgütü oluşturmaktadır. Günümüzde ülkemizdeki bankalar şube ağlarını genişleterek ülke genelinde ticari faaliyetlerini sürdürme eğilimindedirler.

²⁹ RIVARE, J, (Çev. Dündar MURADOĞLU), Dünyada Bankacılık Sistemleri, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Ocak 1981, s.65.

³⁰ ÖÇAL ve ÇOLAK: a.g.e., s.36.

1.1.4.2-Holding Bankacılığı

Holding bankacılığını, doğrudan ya da dolaylı olarak bir ya da daha fazla bankaya bir bankanın sahip olması ya da kontrol etmesi olarak tanımlayabiliriz. Aynı zamanda holding bankacılığı, bir bankanın belirli bir grup veya holdinge bağlı olarak faaliyet göstermesidir. Batıdaki anlamda holding bankacılığı, bankaların etkin finans güçleri nedeniyle, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren şirketlere iştirak etmek suretiyle, bu şirketlerin yönetiminde söz sahibi olmaları ve bir tür holding kuruluşu şeklinde faaliyette bulunmalarıdır. Ülkemizde ise, holdingler bankaların hisselerini almak suretiyle, onları kendi bünyeleri altına almaktadır.

1.1.4.3-Uzmanlaşmış ve Uzmanlaşmamış Bankalar

Uzmanlaşmış bankalar, bankacılık hizmetlerinin sadece bir kısmını yapan bankalardır. Özellikle gelişmiş ülkelerde uzmanlaşmış banka tipi yaygındır. Bu tür bankalara kalkınma ve yatırım bankaları örnek gösterilebilir. Uzmanlaşmamış bankalar ise, her türlü bankacılık hizmeti vermektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde bankalar büyük ölçüde perakende bankacılık olarak isimlendirilen çok şube ile her türlü bankacılık faaliyetini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadırlar.³¹

Günümüzde her ülkede banka sistemi kendine özgü yapısal özellikler taşımasına karşın, bankalar arası yoğun bir rekabetin olması nedeniyle, bankacılık hizmetlerinde uzmanlaşma yerine her türlü bankacılık hizmeti yapma anlayışının daha yaygın olduğu gözlenmektedir.

1.1.4.4-Perakende ve Toptancı Bankacılık

Perakende bankalar, geniş bir alana yayılmış, küçük, orta ve büyük ölçekli firmaların yoğun kredi taleplerini karşılamak üzere kurulurlar. Mevduat bankacılığı, şube bankacılığı ve ticari bankacılık olarak da adlandırılmaktadır. Perakende bankalar, vadeli ve vadesiz mevduat hesabı, açık kredi, kısa vadeli kredi, akreditif, çek tahsilatı,

³¹ ÖÇAL ve ÇOLAK: a.g.e, s.36, PARASIZ: a.g.e., s.122.

kredi kartı, tüketici kredisi, kambiyo işlemleri, menkul kıymet alım-satımı ve kambiyo işlemleri gibi geniş bir alana dağılmış ancak küçük hacimli işlemler gerçekleştirirler.

Toptancı bankacılık ise, müşterilerinden aldıkları büyük tutarlı kredi taleplerini karşılamak üzere diğer firmalardan ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından büyük tutarlı fon temin eden, çok geniş bir iş alanına sahip olan, müşterileriyle çok yakın ilişkiler içerisinde bulunan, hızlı karar alıp uygulayabilen az sayıda şube ve uzmanla çalışan bankacılık türü olarak tanımlanabilir. Toptancı bankalar, uluslararası niteliktedir ve rekabet güçleri yüksektir.

Toptancı bankalar, perakende bankalardan farklı olarak, yüksek riskli sermaye yatırımlarına girişebilirler, işlemler toptancı niteliktedir, bazı alanlarda uzmanlaşırlar, fonları genellikle uluslararası mali piyasalardan sağlarlar, fon maliyetleri düşüktür, kararlar hızlı alınır, birkaç şube ve uzman ile geniş uluslararası örgütlenme ağına sahiptir, çok uluslu şirketler, büyük firmalar ve hükümetle iş yaparlar ve rekabet güçleri yüksektir.³²

1.2-TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

1.2.1-Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Türk bankacılığının geçmişi 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan İstanbul Bankası’nın kuruluşuna dayanmaktadır. Faaliyetleri çok sınırlı olan ve 1852’de faaliyetine son veren İstanbul Bankası’ndan çok, bankacılığın genellikle 1856 yılında Osmanlı Bankası’nın kurulmasıyla başladığı görüşü daha yaygındır. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde bankacılığın yaklaşık 150 yıllık bir tarihi olduğu söylenebilir.³³

Bu bağlamda Türk bankacılık sisteminin tarihsel gelişimini;

-Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı (Osmanlı Dönemi-1856-1923),

-Ulusal Bankacılık Dönemi (1923-1932),

-Kamu Bankacılığı Dönemi (1933-1944),

³² BALAK, Deniz, Dilek SEYMEN: **Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliğinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Muhtemel Etkileri**, TBB, Yayın No:201, 1996, s.18., PARASIZ: a.g.e., s.123-124.

³³ TBB: **40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-97**, Ekim 1998, s. 1.

- Özel Bankacılık Dönemi (1945-1960),
 - Planlı Dönem (1960-1980),
 - Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-1999),
 - Yeniden Yapılandırma Dönemi (1999 Sonrası)
- şeklinde farklı aşamalarda incelemek mümkündür.

1.2.1.1-Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı (Osmanlı Dönemi 1856-1923)

Tanzimat'a kadar geçen sürede, ülkemizde bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Bunun nedeni özellikle askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmaları, ticaret ve sarraflık gibi meslekleri Türk ve Müslüman olmayanlara bırakmalarındır. Ancak, ülkemizde bankacılığın gelişmemesinin asıl nedeni, Osmanlı ekonomisinin Batı Avrupa'da gerçekleştirilen Sanayi Devrimi'ne ayak uyduramaması ve kapalı bir ekonomik düzen içinde olmasıdır. Yine de Osmanlı devrinde, bankacılık benzeri çalışmalar yapan sarraf ve galata bankerleri adı verilen bazı kişiler bulunmaktaydı.

Ülkemizde kurulan gerçek anlamda ilk banka, iki galata bankerleri tarafından 1847 yılında kurulan İstanbul Bankası (Banque de Constantinople)'dir. Bu banka 1852 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.³⁴

Cumhuriyetten önce Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların daha çok yabancı sermaye ile kurulduğu görülmektedir. Ancak merkezi dış ülkede bulunan bazı bankalar da Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet göstermiştir. Bunların ilki ve en önemlisi Bank-Osmani'dir. Osmanlı Bankası, imparatorluğun dış borçlanmalarına aracılık etmek, avans vermek ve ticari kredi vermek gibi faaliyetlerde bulunmak üzere 1856 yılında Londra merkezli olarak kurulmuştur. Banknot ihraç edebilecek bir bankaya ihtiyaç duyulmuş ve bu bağlamda bankanın sermayesi 1863 yılında Fransız sermayedarların katılımıyla arttırılmış ve adı Bank-ı Osmanî-i Şahane olarak değiştirilmiştir. Banka hem devlete hizmet verip, devletin vergi alacaklarını topluyor, altın karşılığında banknot çıkartıyor, hem de aynı zamanda ticari bir banka gibi faaliyetine devam etmiştir. 1875 yılında Osmanlı Bankası'nın sermayesi tekrar arttırılmış, imtiyaz süresi uzatılmış ve imparatorluk sınırları içinde hazine işlemlerini yapma hakkı tanınmıştır. Banka bu

³⁴ PARASIZ: a.g.e., s.109.

konumunu 1930 yılında T.C. Merkez Bankası kurulana dek sürdürmüştür. Daha sonra ise ticari bir banka olarak faaliyetine devam etmiştir.³⁵

Özellikle, Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen yabancı sermayeye açık bir duruma gelmesi ve dış borçlanmaların da gittikçe artması nedeniyle 1856–1875 yılları arasında yabancı sermayeli 11 banka kurulmuş, ancak çoğunluğu 1876 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra faaliyetlerine son vermişlerdir.

Tablo 3: 1856-1875 Döneminde Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Tarihi
Bank-ı Osmani	1856
İttihad Mali	1859
Türkiye Bankası	1860
Bank-ı Osmani Şahane	1863
Şirket-i Umumiye-i Osmaniye Bankası	1864
Şirket-i Maliye-i Osmaniye Bankası	1865
İtibar-ı Umumi Osmanlı Bankası	1869
Avusturya-Osmanlı Bankası	1871
Avusturya-Türk Bankası	1872
İkinci İstanbul Bankası	1872
Kambiyo ve Esham Şirket-i Osmaniyesi	1872

Kaynak: BOLAY, H.C.: Türk Bankacılık Tarihi, Bankacılar Dergisi, 1985, Sayı: 5. s.51

1863 yılında kurulan Ziraat Bankası ülkemizde ulusal bankacılık döneminin ilk bankasıdır. Ziraat Bankası'nın temeli Mithat Paşa'nın Niş Valiliği sırasında Rusçuk-Pirot kasabasında kurduğu “Memleket Sandıkları” ile atılmıştır.³⁶ Daha sonra bu sandıklar “Menafi Sandıkları” haline dönüştürülmüş ve 1888 yılında çıkarılan bir nizamname ile Menafi Sandıkları tasfiye edilerek, yerine Ziraat Bankası kurulmuştur. Bankanın yetkileri, tarım kredisi vermek, mevduat kabul etmek ve tarımla ilgili her çeşit bankacılık hizmetini vermektir. 1916'da sermayesi yükselttilerek bir devlet bankası haline dönüştürüldü. 316 şubesi ile Cumhuriyet dönemine geçen en köklü banka olmuştur.

³⁵ ÖZTÜRK, Zeynep: “AB'ye Entegrasyon Açısından Bankacılıkta Etkinlik: AB ve Türk Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s.99.

³⁶ AKGÜÇ, Öztin: **100 Soruda Türkiye Bankacılığı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s.10.

Dönemin ikinci bankası da yine Mithat Paşa tarafından 1868 yılında kurulan İstanbul Emniyet Sandığı'dır.³⁷ Bu bankanın amacı, halkın tasarruf alışkanlığını geliştirmek olup, küçük tasarruf sahiplerinden topladığı mevduatı ihtiyaç sahiplerine kredi olarak vermektir. 1984 yılında Ziraat Bankası'na devredilene kadar faaliyetini sürdürmüştür.

1881'de Duyun-u Umumiye İdaresi'nin kuruluşu ile Osmanlı gelir kaynaklarının kontrol ve yönetimi uluslararası bir kuruma bırakılmış ve bu tarihten sonra İmparatorluğa yabancı sermaye akışı artmıştır. 1875 yılı ile 1922 yılı arasında yabancı sermayeli 7 banka kurulmuş ve 18 yabancı banka da şube açmıştır. Bu dönemde bankacılıkta yabancı hakimiyetinin olduğu söylenebilir.

Tablo 4: II.Meşrutiyet (1908) Sonrası Kurulan Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Tarihi
İstanbul Bankası	1911
Konya İktisadi Milli Bankası	1911
Adapazarı İslam Ticaret Bankası	1913
Karaman Milli Bankası	1913
Milli Aydın Bankası	1913
Emvali Gayrimenkul ve İktisat Bankası	1914
Emlak ve İkrazat Bankası	1914
Asya Bankası	1914
Akşehir Bankası	1916
Kayseri Milli İktisad Bankası	1916
Köy İktisat Bankası	-
İtibar-ı Milli Bankası	1917
İktisad-ı Milli Bankası	1917
Manisa Bağcılar Bankası	1917
Konya Ahali Bankası	1917
Ticaret ve İtibar-ı Umumi Bankası	1918
Türkiye Umumi Bankası	1918
Eskişehir Çiftçiler Bankası	1919
Adapazarı Emniyet Bankası	1919
Konya Türk Ticaret Bankası	1920
İktisat Türk Bankası	1920
Bor Zürra ve Tüccar Bankası	1922
Dersaadet Küçük İstikrar Sandığı	1923

Kaynak: BOLAY, H.C.: Türk Bankacılık Tarihi, Bankacılar Dergisi, 1985, Sayı: 5. s.53

³⁷ ERKAN, Hüsnü ve diğerleri: **Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarişbank Tarihi**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İzmir, 1993, s. 8.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması ile birlikte ulusal sermaye ile pek çoğu yerel ve tek şubeden oluşan bankaların kurulması süreci başlamış, bu süreç 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla hızlanmıştır. Ulusal bankaların büyük bir bölümü bölgesel ihtiyaçlara cevap veren tek şubeli bankalar halinde kurulmuştur. Ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkmasındaki temel neden ise, ülke içinde birikmekte olan sermayeyi yabancı ve azınlık bankalarının elinden kurtarmak ve bu sermayeyi ulusal ticareti geliştirmek amacıyla kullanmaktır. II. Meşrutiyet'le birlikte hız kazanan ulusal bankaların kredilendirmeleri genellikle ticari kredi, esnaf kredisi, tarımsal kredi, emlak kredisi ve tüketim kredisi biçiminde olmuştur.³⁸

Bu dönemde kurulan bankaların çoğunluğu I. Dünya Savaşı döneminde veya sonrasında kurulmuş, ancak bir kısmı Ülkemizde faaliyette bulunan bankaların rekabetine dayanamayıp faaliyetlerine son vermişlerdir. Nitekim 1911-1922 yılları arasında kurulan bankalardan 14'ü Cumhuriyet dönemine geçmiş ve bunlardan ancak 2'si (Türk Ticaret Bankası A.Ş. olarak faaliyetini sürdüren Adapazarı İslam Ticaret Bankası ve Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarihbank) günümüze yakın dönemlere kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.³⁹

1.2.1.2-Ulusal Bankacılık Dönemi (1923-1932)

Bankacılık sektörü Cumhuriyet dönemine 13'ü yabancı sermayeli, 22'si ise ulusal sermayeli olan 35 banka ile girmiştir. Ulusal bankaların çoğu tek şubeli yerel platformda hizmet veren bankalardır. Ulusal sermayeli bankaların büyük bir kısmının savaştan yeni çıkmış ekonominin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kredi potansiyeli bulunmamaktaydı. Bu durumda yabancı sermayeli bankalar sektöre egemen olmuşlardır. Merkez Bankası'nın işlevlerini yerine getiren bankanın da yabancı sermaye kökenli olması, ekonominin gelişimi açısından büyük bir olumsuzluk yaratmaktaydı. İktisadi kalkınmayı sağlamak için gerekli kredi mekanizmasının bulunmaması, Cumhuriyet yönetimini; bankacılık sektöründe devlet desteği ile düzenlemelere

³⁸ ARTUN, Tuncay: **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık**, Tekin Yayınları 2. Basım, İstanbul, 1983, s.39.

³⁹ ERKAN: a.g.e., s.8.

gidilmesi ve kalkınmayı destekleyecek bir ulusal bankacılık sektörünün yapılandırılmasına yönelmiştir.⁴⁰

Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde bankacılığın ya da diğer bir ifade ile ulusal bankacılığın temelleri 17 Şubat 1923’te İzmir İktisat Kongresi’nde ortaya konulmuştur.⁴¹ Bu kongrede; ekonomik kalkınmanın bankacılığın gelişmesiyle sağlanabileceği, bankaların geliştirilmesi için de devletin banka kurulmasına yardımcı olması gerektiği ve ulusal bankacılık sisteminin kurulmaması durumunda, Türk ekonomisinin yabancı sermayenin baskısı altında ezileceği görüşleri benimsenmiştir. Bu görüşler bankacılığın ekonomik hayattaki önemini ortaya koymasının yanı sıra, izleyen yıllarda Türk bankacılığındaki gelişmelere yön verir nitelikte olmuştur.⁴²

Nitekim 1923 İzmir İktisat Kongresi’nde alınan bu kararlar kâğıt üzerinde kalmamış, izleyen yıllarda Türk ticari ve sanayi hayatını finanse edecek birçok banka kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde özel sermaye ile kurulan ilk banka, Türkiye İş Bankası’dır.⁴³ 1924 yılında kurulan İş Bankası’nın sermayesinin 250 bin TL’si Atatürk’e aittir. Bankanın başına eski İktisat Vekili Celâl Bayar getirilmiştir. Bankada çeşitli nedenlerle uzun süre devletin egemen gücü hakim olmuştur. Bir anonim şirket olan İş Bankası’nın ana sözleşmesinde, Bankanın her türlü bankacılık işlemleri yapmak, tarım, sanayi, madencilik, enerji üretim ve dağıtım, bayındırlık işleri, nakliyecilik, sigortacılık, turizm ve ihracat alanlarında her türlü teşebbüs kurmak veya iştirak etmek, malların üretim ve tedariki için ortaklık kurmak veya bu amaçla ortaklıklara katılmak, sınıai veya ticari işlemleri gerek kendi adına ve hesabına gerek yerli ve yabancı müesseselerle birlikte veya bu müesseseler adına ve hesabına yapmak üzere kurulduğu belirtilmektedir. 1 Milyon TL itibari sermayeyle kurulan ve devlet desteği gören Türkiye İş Bankası, ticaret bankacılığının sınıai ve ticari yatırımlara katılmıştır.

İzmir İktisat Kongresi’nde ayrıca, bir sanayi bankasının kurulması önerisine uygun olarak, 1925 yılında Türkiye Sınıai ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu banka ülkemizde kurulan ilk kalkınma bankası olarak kabul edilmektedir.⁴⁴ Bu bankanın kuruluş amacı, sanayi iştiraklerini yönetmek, maden işletmek ve bu konuda faaliyet

⁴⁰ ÖZTÜRK: a.g.e., s.101.

⁴¹ GÜVEN, Özcan: **Bankacılık ve Mali Kurumlar**, Savaş Yayınları, 1984, s.49.

⁴² Bankacılık Çalışma Grubu, **Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü Durumu, Sorunları ve Önerileri**, 3. İzmir İktisat Kongresi Tebliğleri, 1992, s.27.

⁴³ ZARAKOLU: a.g.e., s.21.

⁴⁴ AKGÜÇ, Öztin: **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, TBB Yayınları, Yayın No:47, 1975, s. 17.

gösteren girişimcilere kredi sağlamaktır. 1932 yılında bankanın işletmecilik fonksiyonu Devlet Sanayi Ofisine, bankacılık fonksiyonu ise, Sanayi Kredi Bankası'na devredilmiştir. Ancak, Sanayi Kredi Bankası da uzun ömürlü olmamış ve 1933 yılında aktif ve pasifi ile Sümerbank'a devredilmiştir.⁴⁵

1926'da Ziraat Bankası anonim şirket statüsüne döndürülmüş ve tarım kesiminin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bankanın iyileştirilmesine çaba gösterilmiştir.

1927 yılında yapım ve onarım işlerine kredi vermek ve konut ihtiyaçlarını finanse etmek amacıyla kurulan Emlak ve Eytam Bankası, devlet tarafından kurulan diğer bir bankadır. Bu banka 1946 yılında bütün hak ve yükümlülükleriyle birlikte Türkiye Emlak Kredi Bankası'na devredilmiştir.⁴⁶

Bu döneme damgasını vuran en önemli gelişme, 30 Haziran 1931 yılında T.C. Merkez Bankası'nın kurulmasıdır. 1715 sayılı Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankası, para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin genel likiditesini ayarlamak ve bankalara ödünç para vermekle görevli bir emisyon bankasıdır. Başlangıçta banknot çıkarılmasına ilişkin olarak getirilen sıkı sınırlar kısa süre sonra genişletilmiş, bankanın temel işlevi etkin bir para politikası yürütmekten çok, kamu kesiminin finansman açıklarını kapatmak olmuştur.⁴⁷

1924-1933 yılları arasında 29 tane yerel banka kurulmuştur. Ulusal banka sayısı 1923 yılında 18 iken, 1932 yılı sonunda 44'e çıkmış, 18 olan yabancı banka sayısı da 10'a düşmüştür. Toplam olarak ifade edilirse, 1923'te 36 olan banka sayısı, 1933 yılı sonunda 57 olmuştur.⁴⁸

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 1923-1932 arasındaki 10 yıllık dönem, yeni Türk Devleti'nin yeniden yapılanma dönemi olup, bankacılık sektörü de buna bağlı olarak geliştirilmiştir.⁴⁹ Bu dönemde ülke ekonomisinin düzenlenmesi ve iktisadi kalkınma için gerekli kurumların oluşturulması hedeflenmiştir. Bankacılık alanında hem devlet hem de özel sermaye ile çok ve tek şubeli yerel bankalar kurulmuştur. Böylece

⁴⁵ ZARAKOLU: a.g.e., s. 25.

⁴⁶ AKGÜÇ: a.g.e., 1989, s. 25.

⁴⁷ KORUKÇU, Ünal: "40.Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi '1958-97'", **TBB Dergisi**, İstanbul, Ekim 1998, s.4.

⁴⁸ YÜZGÜN, Aslan: **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık**, İstanbul, 1982, s.18.

⁴⁹ ERKAN: a.g.e., s.10.

sektörde yoğun faaliyet gösteren yabancı bankaların karşısında ulusal bankaların payının artmasına önem verilmiştir.⁵⁰

1.2.1.3-Kamu Bankacılığı Dönemi (1933-1944)

Bu dönemin en belirgin özelliği, önemli devlet bankalarının faaliyete geçirilmiş olmasıdır. 1930'lu yılların başlarında özel kesimin özendirilmesi ile kalkınma ilkesi bırakılarak, kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığı ile sanayi yatırımlarında bulunarak, ekonomik kalkınmayı hızlandırma ilkesi benimsenmiştir. Bu dönemde devlet, sanayi alanında yapacağı yatırımları planlı bir şekilde yürütmek amacıyla 1931 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nı hazırlayıp, 1934 yılında uygulamaya koymuştur.⁵¹

Bu dönemde ekonomik kalkınma için politika değişikliği, bankacılık sistemine de yansımıştır. Bu doğrultuda 1933–1944 döneminde özel kanunlarla bir takım bankalar kurulmuştur. Bunların en önemlisi Sümerbank'tır.

Sümerbank, birinci beş yıllık planın uygulanmasında önemli rol oynayarak 1939'a kadar 13 adet yeni tesisin kuruluşunu sağlamıştır. Sümerbank'ın görevleri devlet sermayesiyle kurulmuş fabrikaları işletmek, özel kuruluşlardaki devletin katılma paylarını yönetmek, devlet sermayesiyle kurulacak sınıai kuruluşlarının etüt ve projelerini hazırlamak, bu sanayileri kurmak ve yönetmek, sermayesinin imkânları ölçüsünde kalkınma için gerekli sınıai kuruluşlara yardım etmek, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak ve her türlü bankacılık işlemleri yapmak, sanayi için eleman yetiştirmek, sanayinin gelişmesi için tedbirler geliştirmek olarak belirlenmiştir. Bankanın yapacağı yatırımlarda ana hammadde Türkiye'de üretilen ve üretimi iç tüketime yetişmeyen mallara öncelik verilmiş, diğer seçenekler için de örnekler belirtilmiştir.

1933'de kurulan Belediyeler Bankası, belediyelerin yatırım harcamalarının ucuz fonlarla finansmanını amaçlamış ve bu bankanın adı 1945 yılında İller Bankası olarak değiştirilmiştir. Belediyeler bankası, şehir ve kasabalarda su, elektrik, havagazı ve kanalizasyon gibi alt geçit hizmetlerini gerçekleştirmek ve imar planları hazırlamak için belediyeler tarafından ihtiyaç duyulan kredi ve teknik yardımları sağlamak amacı ile kurulmuştur.

⁵⁰ PEKKAYA, S.: “Türk Mali Sistemi İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi”, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma ve Planlama Müdürlüğü, Ankara 1994, s. 9.

⁵¹ ZARAKOLU: a.g.e, s.38, AKGÜÇ: a.g.e. 1989, s.28.

Ayrıca araştırma enstitülerinin maden cevherlerinden ve enerji kaynaklarından işletmeye uygun bulduklarını işleterek girişimlerinde bulunmak ve bu girişimleri finanse etmeyi amaçlayan Etibank, 14 Haziran 1935 yılında kurulmuştur.

Yine bu dönemde Ziraat Bankası 1937 yılında yeniden düzenlenerek T.C. Ziraat Bankası unvanını almıştır. Ziraat Bankası 1930'lu yıllarda, buğday fiyatlarının desteklenmesi ve küçük üreticilere kredi verilmesinde önemli işlevleri yerine getirmiştir. 1937 yılında bankanın sermayesi yeniden artırılmış ve banka iktisadi devlet girişimine dönüştürülmüştür. Bu sermaye artışına rağmen II. Dünya Savaşı sırasında askeri harcamaları karşılamakta ciddi güçlük çeken hükümete, Ziraat Bankası'nın büyük ölçüde borç vermek durumunda kalması, tarımsal kredilerde, 1940-1944 yılları arasında, önemli bir daralma olmasına neden olmuştur.⁵²

Devlet bankacılığının geliştiği bu dönemde devletin bankacılığa müdahalesinin hukuki çerçevesi oluşturulmaya başlanmış, bu çerçevede; 1933 tarihinde 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunu yine 1933 yılında 2279 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında Kanun izlemiş ve 1936 yılında da 2999 sayılı Türk Bankalar Kanunu kabul edilmiştir.⁵³

1937 yılında, deniz yolları işletmelerinin oluşturulması ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla Denizbank kurulmuştur. Bu banka 1940 yılında faaliyetlerini sona erdirmiş ve görevlerini 1952 yılında kurulan Denizcilik Bankası üstlenmiştir. Bu banka da 1992 yılında T. Emlak Bankası'na devredilmiştir.

1938 yılında ise esnaf ve küçük sanayi erbabına ucuz vermeyi amaçlayan Halk Bankası ve Halk Sandıkları kurulmuştur.

Devlet Bankacılığının giderek yaygınlaştığı 1933-1944 döneminde sanayileşme için gerekli olan ve özel sektör tarafından yapılmayan yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi, bu yatırımların finansmanlarının bütçe olanakları zorlanarak ve bazı zorunlu tasarruf imkânlarına başvurularak karşılanmasıyla mümkün olabilmiştir. Bu dönemde, hem devlet işletmelerinin finansman ihtiyacında, hem de II. Dünya Savaşı nedeniyle savunma harcamalarında meydana gelen artışlara bağlı olarak, hükümetin

⁵² TEZEL, S.Yahya: **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Yurt Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1986, s.351.

⁵³ AKGÜÇ, Öztin: "Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Kurumsal Gelişmeler", Türk Bankacılığında 50. Yıl Semineri, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, 1974, s.87.

bankacılık sektöründen kredi talepleri artmış, uzun vadeli iç borçlanmaya gidilmiş ve Merkez Bankası reeskontundan yararlanılmıştır.⁵⁴

1930'lu yıllarla birlikte tek şubeli yerel banka açma eğilimi azalmış ve yerel bankalar dönemi kapanmıştır. 1938–1944 yılları arasındaki dönem bankacılık açısından durgunluk dönemi olarak kabul edilir. 1933–1944 döneminde toplam 18 banka faaliyetine son vermiştir. 1933 yılı sonunda ülkemizde T.C. Merkez Bankası dahil olmak üzere 47'si ulusal, 10'u yabancı olmak üzere toplam 57 banka faaliyette bulunurken, bu sayı 1943 yılı sonunda 43'e inmiştir. Ayrıca, bankaların şube sayılarında da azalma olmasına karşın, öz sermayelerinde bir yükselme gözlenmektedir. T.C. Merkez Bankası hariç, ulusal bankaların öz sermayesi 1933 yılında 68 Milyon TL'den, 1943 yılı sonunda 220 Milyon TL'ye yükselmiştir.⁵⁵

1.2.1.4-Özel Bankacılık Dönemi (1945-1960)

Bu dönemde Türkiye'de özel bankaların geliştiği görülmektedir. 1945-1960 döneminin en önemli özelliği; sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini, özel sektörün desteklenmesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının almasıdır. Politika değişikliğinin nedeni de, savaş yıllarında yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında tarım ve ticaret sektörlerinde varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkmış olması ve 1950 yılında iktisadi liberalizm ilkesini benimsemiş olan Demokrat Parti'nin iktidara gelmesidir. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılından sonra çok sayıda yeni özel banka kurulmuştur.

1945-1960 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması ve piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur.⁵⁶

Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır. Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) bu dönemde kurulmuştur. 1944–1960 döneminde ayrıca, özel kanunla 3 yeni banka

⁵⁴ KORUKÇU: a.g.m., s. 6.

⁵⁵ AKGÜÇ: a.g.e., 1975, s. 27.

⁵⁶ KORUKÇU: a.g.m., s.7.

daha kurulmuştur. Bunlar; Denizcilik Bankası (1951), Türkiye Vakıflar Bankası (1954) ve Türkiye Öğretmenler Bankası (1959)'dır.

Bu dönemde, faiz oranları ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümet tarafından belirlenmesi ve dövize dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığına ve mevduat toplamaya dayalı bir rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması yerel bankaların tasfiyesi sürecini hızlandırmış, banka ve şube sayısında önemli bir artış gerçekleşmiştir. 1944 yılı sonunda 43 olan banka sayısı 1960 yılı sonunda 59'a yükselmiştir. 1958 yılında ise 62 banka ile cumhuriyet tarihinin en yüksek sayısına ulaşılmıştır. 1945–60 yılları arasında 4'ü yabancı olmak üzere 14 banka tasfiye edilmiştir.⁵⁷

1958 yılında; bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. Bu dönemde çıkarılan 7129 sayılı yeni Bankalar Kanunu da dönemin ekonomik politikasına uygun olarak hazırlanmıştır. 7129 Sayılı yasa ile devlet, bankaları kendi alanında tamamen serbest bırakmıştır. Yasanın yürürlüğe girmesini izleyen yıllarda, serbest rekabet şartlarına doğru bir gidiş olmuştur.⁵⁸

Ayrıca, 1960 yılında tasarruf sahibini güvence altına almak amacıyla, T.C Merkez Bankası bünyesinde Bankalar Tasfiye Fonu kurulmuştur.⁵⁹

1.2.1.5-Planlı Dönem (1960-1980)

Türkiye'de 1950'li yıllarda görülen ekonomik durgunluk nedeniyle 1958 yılında bir istikrar programı uygulamaya konmuştur. Bu program 1960'lı yılların başlarında etkisini bankacılık sektörü üzerinde hissettirmiştir.

1960-1980 döneminde bankacılık açısından en belirgin özellik, 1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı ve hükümetin de onayladığı beş yıllık kalkınma planları doğrultusunda bankaların kaynak kullanımına yön verilmesidir. Bu dönemde plan ilkelerine uygun olarak; farklı kredi ihtiyaçlarını karşılayabilecek ihtisas

⁵⁷ AKGÜÇ: a.g.e. 1975, s. 30-33.

⁵⁸ TAKAN: a.g.e., s.6.

⁵⁹ EREN, Kasım: **Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, İstanbul, 1996, s. 98.

bankaları faaliyete geçirilmiştir. Bunlar; T.C. Turizm Bankası (1962), Sanayi Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türk Dış Ticaret Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (Türkiye Kalkınma Bankası-1975)'dir. Bu dönemde ihtisas, kalkınma ve yatırım bankalarına önem verilmesi ticaret bankalarının kurulmasını sınırlandırmışsa da az da olsa ticaret bankaları kurulmuştur. Bunlar; Anadolu Bankası (1962), Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası (1964), Arap Türk Bankası (1977)'dir.⁶⁰

Bu dönemin bankacılık açısından en önemli özelliklerinden birisi, özel ticaret bankalarının büyük bölümünün holding bankası haline gelmesi olmuştur. Ticari bankacılık açısından uygulanan politikalar, sisteme yeni girişleri önlemiş, oligopolistik yapıyı güçlendirmiştir. Tüm bunların sonucunda, bölgesel bankaların büyük bir çoğunluğu kapanmıştır. Buna karşın mevcut bankaların şube sayıları çok hızlı bir biçimde artmıştır.⁶¹

Bu dönemde bankacılık mevzuatında bazı düzenlemeler de yapılmıştır. Bu bağlamda Merkez Bankası işlemlerini düzenleyen 1211 sayılı yeni Kanun 26 Ocak 1970 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile Merkez Bankası'na açık piyasa işlemleri yapma yetkisi verilmiştir.

Banka sermayesini halka açmak ve banka kredilerinden daha geniş bir kesimin yararlanmasını sağlamak amacıyla 7129 sayılı Bankalar Yasası 1979 yılında değiştirilmiş, ancak istenilen amaca ulaşılamamıştır.⁶²

Özetlenecek olursa 1960 sonrası döneminin en önemli özellikleri şunlardır:

-Kalkınma planları ile mali örgütlenmeye ve bankaların kullanımlarına yön verilmesi,

-İhtisas bankaları ile kalkınma ve yatırım bankacılığının öne çıkması,

-Yeni ticaret bankaları kurulmasının sınırlandırılması ve yeni kuruluşlara izin verilmemesi,

-Holding bankacılığının gelişmesi.⁶³

Planlı dönemde, mevduat ve banka kredi faizleri, kredi limitleri, komisyon oranları, devlet tarafından belirlenmiş ve ithal ikamesi politikası doğrultusunda

⁶⁰ AKGÜÇ: a.g.e., 1989, s.60.

⁶¹ ERTUĞRUL, Ahmet ve Osman ZAIM: **Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz**, İşletme ve Finans Yayınları, Bilkent Üniversitesi, Ankara 1996, s.23.

⁶² PARASIZ: a.g.e., s.111.

⁶³ AKGÜÇ, Öztin: **Türkiye'de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, 1992, s. 52.

bankaların temel işlevi kalkınma planlarında öngörülen yatırımların finansmanı olarak benimsenmiştir. 20 senelik planlı döneme bakıldığında 1960 yılında faal banka sayısı 60 iken 1980 yılında bu sayı 44'e inmiştir. Buna paralel olarak şube bankacılığı gelişmiş, ticari bankaların şube sayısı artmıştır.⁶⁴

1970'li yılların sonunda ödemeler dengesi problemleri nedeniyle yaşanmaya başlanan ekonomik durgunluk, sanayinin döviz gereksinimini de karşılayabilecek yeni bir sanayileşme stratejisinin benimsenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

1.2.1.6-Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-1999)

24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik istikrar ve dönüşüm programıyla birlikte ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek, yerine dışa açık, serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir. Ekonominin reel kesiminde dışa açık büyüme modelini benimseyen, finansal kesimde ise finansal serbestleşme yoluyla sistemin bir bütün olarak işlem ve tahsis etkinliğini artırmayı hedefleyen bir dizi önlem uygulamaya konulmuştur.⁶⁵

Bu programda; ekonomi yönetiminde bütünlüğü ve uyumu sağlamak için makro kararlar alınmasına, imalat sanayinde ve ihracatta özel sektörden en üst düzeyde yararlanılmasına, öncelikle enflasyonun kontrol altına alınmasına ve daha sonra ekonomik büyümenin amaçlanmasına, enflasyonu kontrol altına almada uygulanacak olan para ve kredi politikalarının titizlikle takibine ve ayrıca kamu sektörü finansman açığının zamanla tamamen ortadan kaldırılmasına, yeni yatırımlar yapılması yerine mevcut atıl kapasitenin kullanılmasına, ihracatın artırılması için diğer önlemlerle beraber esnek döviz kuru politikasına geçilmesine, tasarrufların artırılması ve mali kurumlarca yönlendirilmesi için gerçekçi bir faiz politikası uygulanmasına, iç ve dış finansman açığının kapatılması için özel yabancı sermayenin teşvik edilmesine yer verilmiştir.⁶⁶

⁶⁴ BOLAY, H.C.: "Türk Bankacılık Tarihi", **Bankacılar Dergisi**, Sayı:5, 1985, s.62.

⁶⁵ TOPRAK, Metin: **Türk Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler 1980-1995**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 1996, s.71.

⁶⁶ PARASIZ, İlker: **Türkiye Ekonomisi: 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi, 1.Baskı, Bursa, 1998, s.197.

Serbest piyasa şartlarının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesi, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Sektöre yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla birlikte sektörde rekabet artmıştır.

Bu dönemde bankacılık sektörüne girişler de olmuştur. Bank of Credit and Commerce (Aralık 1980), Bank of Melland (Mart 1981), Türk Bankası Ltd (Aralık 1981), Habib Bank (Nisan 1982), The First National Bank of Bostan (Ocak 1984), Manufacturers Hanover Trust Company (Mayıs 1984), Suudi American Bank (Aralık 1984), Bank of Bahrain and Kuwait BSC (Ocak 1985), Standard Chartered Bank (Haziran 1985), Kıbrıs Kredi Bankası Ltd. (Ekim 1988) ve Socrete Generale, SA'nın (Nisan 1989), Türkiye'de faaliyet göstermesine izin verilmiştir.⁶⁷

Faizlerin serbest bırakılması ve rekabet ortamı, bankaların faizlerini birdenbire yükseltmelerine neden olmuştur. Ancak faiz oranları enflasyonun altında seyrettiğinden, bankalar mevduat toplamada zorlanmış ve kredi verirken geri dönüşü kesin olan kurumları tercih etmişlerdir. Kredi ihtiyacı olan kolaylıkla kredi alamaz hale gelirken, parası olan için de banka faizleri cazip olmaktan çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler kredi ihtiyacı duyanları ve mevduat sahiplerini banka dışı kurumlara, yani bankerlere yönlendirmiştir.⁶⁸

Verilen kredilerin tahsilâtında sorun yaşamaya başlayan bankerlik sisteminde, toplanan paraların faiz ödemeleri de aksamaya başlamıştı. Eylül 1981'de bankerlerin mevduat toplanmasının yasaklanması nedeniyle dört ayda 250 banker iflas etmiştir.⁶⁹ Bu durum doğal olarak bankacılık sistemini de etkilemiştir. Yaşanan bu kriz, altı milli bankanın faaliyetine son vermesine yol açmıştır. 1983 yılında İstanbul Bankası, Hisarbank ve Ortadoğu İktisat Bankası (ODIBANK)'ın yönetimleri devralınmış ve 1983 yılı sonunda da Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Ayrıca, aynı yıl İşçi Kredi Bankası'nın faaliyetine son verilmiştir. 1984 yılında ise İstanbul Emniyet Sandığı Ziraat Bankası'na devredilmiş ve Türkiye Bağcılar Bankası'nın faaliyetine de son verilmiştir.⁷⁰

Yaşanan krizin olumsuz etkileri sonucunda, gözetim ve denetimle ilgili yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğu anlaşılmış ve 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu

⁶⁷ ERTUĞRUL ve ZAIM: a.g.e., s.27.

⁶⁸ UYAR, Seçil: **Bankacılık Krizleri**, Ankara, 2003, ss.101–102.

⁶⁹ UYAR: a.g.e. s.102.

⁷⁰ KARACAN, Ali Ihsan: **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.177.

çıkarılmıştır. Yanı sıra uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilânçolar dış denetime tabi tutulmuş ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur.⁷¹

Ayrıca Sermaye Piyasası Kanunu çıkartılmış (1982), 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), 1988’de Bankalararası Para Piyasası ve Döviz Piyasası kurulmuştur. Merkez Bankası 1987’den itibaren açık piyasa işlemlerine başlamıştır. Bu sürecin hemen ardından Hazine ve TCMB’nin yayınladığı tebliğler bankacılık sisteminin uluslararası piyasalara açılmasının yolunu açan 32 sayılı karara hazırlık niteliği taşımaktadır. 1989 yılında yürürlüğe giren bu karar ile aynı zamanda Türk Lirasına konvertibilitenin de yolu açılmıştır. Nitekim 1990 yılında ise TL konvertibl hale gelmiştir. Ayrıca mevduat faiz oranları serbestleştirilmiş, Altın Borsası da yine bu dönemde kurulmuştur. Yurtdışında yerleşik kişilere Türkiye’de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. 1992 yılında, elektronik fon transfer sistemine işlerlik kazandırılmıştır.⁷²

Tüm bu gelişmeler, Türk bankalarını, operasyonlarını süratle modernize etmeye yöneltmiştir. Sektörel yenilikler ve hukuki düzenlemeler Türk bankacılığı için yeni olanaklar yaratmış, sektör kendi iç dinamiklerinin ve dış etkenlerin yol açtığı rekabetçi bir piyasa ortamına girmiştir. Finansal türevler (options, futures, forwards, swaps) ATM’ler, kredi kartları, leasing, factoring hizmetleri, şubesiz bankacılık uygulamaları (internet bankacılığı, call center ve WAP) gibi yenilik ve gelişmeler Türk bankacılık sektöründeki yerini almaya başlamıştır.

Bu dönemde, 8’i yabancı olmak üzere 19 ticari banka ve 4’ü yabancı sermayeli olmak üzere 8 yatırım ve kalkınma bankası kurulmuştur.⁷³

1994 yılına gelene kadar bankalar yurt dışından borçlanmayı arttırıp, döviz pozisyonlarında büyük açıklar yaratarak hem faiz hem de kur riskine maruz kalmışlardır. Türkiye ekonomisinde 1994 yılı ekonomik sorunların kriz boyutuna ulaştığı ve ciddi kısa ve orta vadeli istikrar programının kaçınılmaz hale geldiği bir dönem olmuştur. Bu yıl mali sektör ve bankalar açısından risklerin zarara dönüştüğü bir

⁷¹ TBB: **40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958–1997**, İstanbul, 1998, s.12.

⁷² TBB: a.g.e., s. 12., PARASIZ: a.g.e., 2000, s.112-113.

⁷³ GÜNAL, Mehmet: **Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**, A.T.O Yayınları, Ankara, 2001, s.13.

yıl olmuştur. Kamu açığındaki büyümeye karşın, genişleyici politika uygulamasının sürdürüldüğü bir ortamda faiz oranlarının düşürülmesi yönündeki ısrarcı yaklaşım nedeniyle mali sektörde tansiyon yükselmiştir. Bankacılık kesiminde ortaya çıkan likidite krizi sonucu, özellikle döviz borcu yüksek olan 3 banka, Marmara Bank, TYT Bank ve İmpex Bank'ın faaliyetleri durdurulmuştur. Türkiye'nin uluslararası kredi notu çok hızla düşürülmüştür. Gelişmeler, bankaların yurtdışından borçlanmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Dış kaynaklar sınırlanınca kaynak talebinin tümü iç piyasaya dönmüştür. Bu dönemde Türkiye, net dış borç ödeyen bir konuma gelmiştir. Sonuçta faizler çok daha yüksek bir düzeye çıkmıştır.⁷⁴

5 Nisan 1994 kararları ile Hükümet, sigortaya tabi tasarruf mevduatı sınırını 50 Milyon TL'den 100 Milyon TL'ye yükseltmiş, bir süre sonra üst sınır 150 Milyon TL olmuştur. Daha sonra hükümet tasarruf mevduatının tamamını güvence altına almıştır.⁷⁵

1995 yılından sonra ekonomide hızlı bir toparlanma süreci yaşanmış ve bu durum, tüm sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de hissedilmiştir. Ancak; 1996–1998 döneminde, hükümetlerin kısa sürelerde iktidar olmaları ve ekonomik belirsizlik sektörü olumsuz etkilemiş, yapısal önlemlerin alınamaması ve kamu açıklarının azaltılamaması, açıkların tahvil ihracı ile bankalarca finansmanını ve bankaların açık pozisyonlarında artışı meydana getirmiştir.⁷⁶

Bu dönemde yatırımcıların talebi çok kısa vadeli mali araçlarda yoğunlaşmıştır. Yurt dışından borçlanmaya vergi getirilmiş, TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler artırılmıştır. Bu gelişmeler repo ve vadeli döviz işlemlerinin hızla büyümesine neden olmuştur. Bankacılık sektöründe vadesiz ve vadeli mevduatın büyük bölümü günlük vadeli ve çok yüksek faizli repoya yönelmiştir. Gayri nakdi krediler üzerinden açık pozisyonlar büyümüştür. Para ve mali yüklerin maliyetler üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle kaynakların bir bölümü kıyı bankalarına yönelmiştir.⁷⁷

Yerli ve yabancı girişimcilere uygulanan kısıtlamaların kaldırılmasının yansıması olarak 1981-1996 yılları arasında 31 ticari banka sisteme giriş yapmıştır. Bunun 18'i yabancı banka iken 13'ü yerli bankadır. Citibank (1981), American Express (1981), Bank of Boston (1986) ve Chase Manhattan (1986) gibi Amerikan bankaları

⁷⁴ KARACAN: a.g.e., s.179, UYAR: a.g.e., s.107, PARASIZ: a.g.e., 2000, s.113, 444.

⁷⁵ PARASIZ, İlker: **Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar**, Ezgi Kitabevi, 2. Baskı, Bursa, 2002, s.398.

⁷⁶ GÜNAL: a.g.e., s.15.

⁷⁷ KORUKÇU: a.g.m., s.14.

sisteme giriş yapan ilk bankalar olmuşlar, ardından bunları Banque Indosuez (1986), Standard Chartered Bank (1986), BNP-AK-Dresdner (1986) ve Credit Lyonnaise (1988) gibi Batı Avrupa bankaları takip etmiştir. 1996 yılına kadar Türk bankacılık piyasasının yarısı, yeni ticari bankaların girişi ile oluşmuştur. 1980 yılında ilan edilen mali reform, sektöre bu tür yeni girişleri tetiklemiştir.⁷⁸

1997 yılında yaşanan Asya Krizi, bankacılık sektörünü çok önemli oranda etkilememiştir. 1997 yılında Hazine ile Merkez Bankası arasında yapılan protokol, faizlerin gerilemesine neden olmuş, ama sektörle ilgili olarak gerekli diğer önlemler alınmadığı için sektörün açık pozisyonları artmaya devam etmiştir. Aynı yıl Türk Ticaret Bankası (Türkbank) TMSF'ye devredilmiştir. 1998 yılı Ağustos ayında ortaya çıkan Rusya Krizinin hem reel sektör hem de finans sektörü üzerinde olumsuz etkileri olmuş, Rusya'dan yabancı sermaye kaçıışı başlamış ve bu kaçış Türkiye için de geçerli olmuştur. Altı hafta içinde 6 milyar dolar tutarında yabancı finansal yatırım ülkeyi terk etmiştir.⁷⁹

1998 yılında IMF (Uluslararası Para Fonu) ile yapılan anlaşmayı takiben bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir. Sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi, geçici vergi uygulaması ve bankalararası işlemlere stopaj getirilmesi mali piyasalarca olumlu değerlendirilmemiştir. Merkez Bankası, faiz oranlarını yükselterek dışarıya sermaye çıkışını azaltmaya çalışmıştır. Bu dönemde, artan kamu harcamaları nedeniyle kamu kesiminin borçlanma gereksinimi artmış ve devlet tahvili faiz oranları hızla yükselmiştir. 1998 yılında da TMSF tarafından İnterbank ve Bank Ekspres'e el konulmuştur.

1999 yılı başlarında Brezilya'da yaşanan kriz nedeniyle Türkiye'deki bankaların belli bir süre yurtdışından borçlanma olanakları azalmıştır. Özellikle küçük ve orta büyüklükteki bankalar TL ve döviz mevduatlarına ağırlık vermiş ve tasarruflara getirilen sınırsız garantiyle birçok banka kaldırılabileceğinden fazla faiz yükü altına girmiştir. 1999 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) yetkileri arttırılmış; Yaşarbank, Esbank, Egebank, Sümerbank ve Yurtbank TMSF'ye

⁷⁸ IŞIK, İhsan: "Productivity, Technology and Efficiency of de Novo Banks: A Counter Evidence from Turkey", **Journal of Multinational Financial Management**, 18 (2008), USA, s.429-430.

⁷⁹ GÜNAL: a.g.e., s. 15.

devredilmiş ve böylece fondaki banka sayısı 8'e çıkmıştır. Ayrıca, Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetine de bu dönemde son verilmiştir.⁸⁰

1.2.1.7-Yeniden Yapılandırma Dönemi (1999 Sonrası)

Türkiye ekonomisinde kamu finansman dengesinin bozulması ve reel faizlerin yüksek düzeyini koruması nedeniyle borç stokunun yükselmesi, enflasyonun artma eğilimine girmesi ve ekonomideki daralmanın devam etmesi, 2000 yılında orta vadeli kapsamlı yeni bir istikrar programının uygulanmasını gerektirmiştir.⁸¹

1 Ocak 2000 tarihinde uygulamaya konulan Enflasyonu Düşürme Programı'nın temel amaçları şunlardır: ⁸²

-Tüketici enflasyonunu, yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eş güdümlü uygulanması ile 2000 yılı sonunda %25, 2001 yılı sonunda %12 ve 2002 yılı sonunda da %7'ye indirmek,

-Reel faiz oranlarını makul düzeylere indirmek,

-Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak,

-Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak,

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan Enflasyonu Düşürme Programıyla 1998 yılının son çeyreğinde başlayan ve 1999 yılında da devam eden yüksek reel faizlerin etkisiyle, hızla bozulan kamu maliyesinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir.

Programın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, İstikrar Programı'nın ilk yıl hedeflerine genel olarak ulaşıldığı söylenebilir. Programın “özelleştirme” hedefleri ve tarım, bankacılık gibi bazı alanlardaki “yapısal” nitelikli reformların daha tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olmasına karşın, maliye ve para politikaları hedefler ile uyum içinde çalıştırılmıştır.⁸³

⁸⁰ GÜNAL: a.g.e., s. 17.

⁸¹ YILDIRIM, Oğuz: “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:27, Ankara, 2003.

⁸² DOĞAN, S: “2000-2002 Dönemi Stand-By Programının Türkiye Ekonomisi Hedefleri-Politikaları”, **Banka-Mali Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl:37, Sayı:5, 2000, s.23., YELDAN, Erinç: “Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı:226, s.157-158., PARASIZ: 2002, s.428, GÜNAL: a.g.e., s.36-37.

⁸³ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT): Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2001 s.10-12.

Programın uygulanmaya konulmasıyla birlikte kur belirsizliğinin ortadan kalkması, kamu maliyesine ilişkin önlemlerin yürürlüğe konulması ve Hazine'nin dış borçlanma olanaklarındaki hızlı artış sonucunda olumlu bir etki yaratılmış ve reel faizlerde beklenenden daha fazla bir düşüş yaşanmıştır. Bu durumda kredilere olan talep ve tüketim harcamaları artmış, böylece toplam talep de arttığından enflasyon, beklenenden daha az düşmüştür. Artan banka operasyonları ve yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda güvensizlik piyasadaki tedirginliğin artmasına yol açmıştır.⁸⁴

2000 yılının başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur. Programın uygulanmaya başlaması ve faiz oranlarındaki düşüş ile birlikte bankacılık kesimi;

-Faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında, yükümlülüklerinin vade yapısını düşürme yönünde bir politika izlerken, varlıklarda özellikle devlet iç borçlanma senetlerine (DİBS) daha fazla yatırım yapmıştır,

-Yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiş, döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış olması, Yabancı Para cinsinden kaynakları Türk Lirası cinsinden kaynaklara göre daha cazip hale getirmiştir.⁸⁵

Bu çerçevede, bankaların bir bölümü kaynaklarının kısa vadeli ve döviz cinsinden, kullanımlarının ise uzun vadeli ve TL cinsinden gelişmesi yönünde bir eğilim içine girmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra, bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısında bazı değişiklikler olmuş ve bunların sonucunda bankacılık kesiminin likidite, kur ve faiz risklerine karşı duyarlılığı daha da artmıştır. Kısaca, bankacılık sektörü bilançolarının taşıdığı risk ve kırılganlıklar hızla artmıştır.⁸⁶ Bunun sonucunda 2000 yılının Ağustos ayında Etibank ve Bank Kapital TMSF'ye devredilmiştir.

2000 yılının Kasım ayı başlarında bankacılık kesimine yönelik yeni oluşumlar ve bankaların açık pozisyonlarını kapatmak için hassas davranmaya başlamaları ve bu nedenle likidite talepleri, faizleri yukarıya doğru itmiştir. Faizlerdeki bu artış, ciddi oranda DİBS bulunduran ve bunları repo işlemlerinde kullanan bankaları sıkıntıya

⁸⁴ SERDENGEÇTİ, Süreyya: "2001 Yılı Para Politikası Raporu" TCMB, s.2, UYAR: a.g.e., s.123-126,

⁸⁵ ALPYİĞİT, Pelin: "Düşük Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü", TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ankara, 2005, s.21.

⁸⁶ KOĞAR, Ç.: "Fiscal Sustainability, Banking Fragility&Balance Sheets: 2000-2001 Financial Crises in Turkey", Orta Doğu Teknik Üniversitesi **Doktora Yeterlilik Tezi**, Ankara, 2004, s. 12.

sokmuştur. Likidite sıkıntısı çeken ve ellerindeki DİBS'leri fonlamak zorunda olan bankalar büyük zararlarla karşılaşmışlardır. Bu arada TMSF'nin bazı bankalara el koyacağına dair çıkan söylentiler nedeniyle bankalar birbirlerine olan kredi limitlerini daraltmış, hatta tamamen iptal etmişlerdir. Bu gelişmelerin yarattığı ek likidite darlığı, bankaları giderek daha yüksek faizle borç bulmaya yöneltmiştir.⁸⁷

Faizlerdeki bu yükseliş, ciddi miktarda Hazine kâğıdı bulunduran ve bunları repo işlemlerinde kullanan Demirbank'ı zor duruma sokmuştur. Demirbank, 2000 yılında yapılan devlet tahvili ihracının %15'ini, toplamda ise %10'unu elinde bulundurmakta ve bunun finansmanı için de kısa vadeli iç ve dış borçlanma yapmaktaydı. Önce dış daha sonra da iç finansman yolları kapanınca banka, elindeki stokun bir miktarını satmak istemiştir. Nitekim Aralık 2000'de Demirbank da TMSF'ye devredilmiş ve Fon'daki banka sayısı 11'e çıkmıştır.⁸⁸ Bunun yanı sıra Park Yatırım Bankası'nın bankacılık yapma izni de kaldırılmıştır.

21 Kasım 2000 tarihi Türkiye'de ekonomik ve siyasi açıdan önemli bir dönemeç olmuştur. Yılların verdiği tüketim alışkanlığının faizlerin düşmesini fırsat bilen bankalar tarafından sürekli körüklenmesi, diğer yandan siyasiler tarafından ülkenin yapısal reformların gerçekleştirilememesi 21 Kasım 2000'de kriz şeklinde ortaya çıkmıştır. Her önemli mali krizde olduğu gibi bu krizde de mali kesimde başlayan sarsıntı kısa süre sonra reel kesimin de derinden etkilenmesine neden olmuştur.

Kara Çarşamba olarak adlandırılan 22 Kasım 2000 günü gecelik repo faiz oranları yüzde 250'ye ulaşmış ve borsa hızla düşmüştür. Merkez Bankası, likidite ihtiyacını karşılamak için repo ihalesi ile piyasaya 380 Trilyon TL sunmuştur. Krizin başlangıcında Net İç Varlıklar hedefinden sapma göstermek istemeyen Merkez Bankası piyasaya ek likidite vermemekte direndiyse de, ek likidite sağlamak zorunda kalmıştır.⁸⁹

Türkiye, Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırısını çok yüksek faizle, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve ek IMF kredisiyle aşabilmiştir. Ancak, daha sonra olabilecek benzer bir krize karşı savunma gücü de büyük ölçüde azalmıştır.

Kasım krizi esasında, bankacılık kesimindeki likidite sorununun bir uzantısıdır. Bankacılık kesiminde yeterli döviz fazlasının olmaması, yurt dışına sermaye çıkışlarının

⁸⁷ PARASIZ: a.g.e., 2002, s.479.

⁸⁸ UYGUR, Ercan: **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları. 2001, s.16-18.

⁸⁹ UYAR: a.g.e., s. 128.

arttığı bir ortamda piyasalarda güvensizlik yaygınlaşmış ve bir panik havasına dönüşmüştür. Kasım 2000’de yaşanan likidite krizinin nedeni, sadece piyasaların nakit talebine cevap vermeyişi değil, aynı zamanda likidite talebindeki olağanüstü artışlardır.⁹⁰

Kasım krizinin etkilerinin nispeten azaldığı Şubat 2001’de, Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında yaşanan tartışma, Şubat 2001 Krizi olarak adlandırılan yeni bir krizi tetiklemiştir. Bu dönemde kamu bankalarının görev zararlarından dolayı yaklaşık 20 milyar dolar alacakları nedeniyle ortaya çıkan açıkları zamanında kapatılmayınca piyasalar üzerinde baskılar artmıştır. Özellikle bu bankaların içinde buldukları likidite sıkıntısı interbank piyasalarında faizlerin aşırı yükselmesine neden olmuş ve genel olarak piyasadaki faizler üzerindeki baskıyı arttırmıştır. 21 Şubat’ta gecelik faiz % 6200’e fırlamış, 23 Şubat’a kadar bir haftalık sürede Merkez Bankası’nın rezervinde yaklaşık 5,5 Milyar dolarlık azalma olmuştur.

Özellikle faizlerdeki bu hızlı yükseliş kamu bankaları ve bazı özel bankaların mali yapılarını bozmuş ve bankacılık sisteminin mevcut yapısal sorunlarını daha da ağırlaştırmıştır. Şubat 2001’e gelindiğinde Hazine ihalesinden önceki olumsuz gelişmeler daha önce uygulanan programa olan güvenin tamamen kaybolmasına yol açmış ve Kasım ayından sonra artan mali kırılganlığın da etkisiyle Türk lirasına karşı önemli bir atak oluşmuştur. Ekonomide yaşanan likidite sıkışıklığı, özellikle kamu bankalarının aşırı düzeydeki günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin sıkışmasına neden olmuştur.⁹¹

Önceki krizde sadece yabancıların saldırdığı dövize, bu kez yerli bankalar da katılmıştır. TCMB, kuru 21 Şubat tarihinde serbest bırakmış ve 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı’nda öngörülen para ve kur politikaları terk edilerek 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur sistemine geçilmiştir.⁹²

Dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte para ve kur politikası uygulaması ve kriz yönetimi yeni bir boyut kazanmış ve kriz ortamından çıkış tedbirleriyle birlikte Türkiye ekonomisinde yeni istikrar arayışları başlamıştır.

⁹⁰ YILDIRIM: a.g.e., s.7.

⁹¹ KEYDER, Nur: “Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Politikaları”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı:183, 2001, s.45.

⁹² UYGUR: a.g.e., s. 22.

Kasım ve Şubat krizlerinden sonra “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” başlığı altında yine IMF destekli, yeni bir program hazırlanmış ve 14 Nisan 2001’de kamuoyuna açıklanmıştır. Bu program 1999 sonunda IMF ile yapılan Stand-By anlaşmasının bir uzantısı olmakla beraber, yeni programda enflasyonla mücadele öncelikli hedef olmaktan çıkmış, mali istikrarın sağlanması daha öncelikli hedef haline gelmiştir.

Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın temel hedefi; sabit döviz kuru sisteminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırarak, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapının oluşturulması çerçevesinde, kamu borçlarının sürdürülemez boyutlara varmasına neden olan “borç dinamiğini kırmak” olarak açıklanmıştır.⁹³ Bu hedeflerin üçlü bir yaklaşıma dayandırılarak gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

-Bankacılık sektöründeki bozulmalar başta olmak üzere, son finansal krizin doğrudan temelinde yatan bozulmaların düzeltilmesi ve ekonomi yönetiminin şeffaflığının ve özel sektörün ekonominin yeniden yapılandırılması sürecindeki rolünün geliştirilmesine yönelik yapısal politikalar,

-Finansal istikrarı sağlamaya ve enflasyonla mücadeleye devam edilmesine ilişkin maliye ve para politikaları,

-Makroekonomik istikrar, büyüme ve toplumun en muhtaç kesimlerini koruma hedefleri ile örtüşen ücret ve maaş politikaları oluşturulması yönünde geliştirilmiş sosyal diyalog.⁹⁴

Programın ana hedefi olan kamu kesimi borçlanma dinamiğinin kırılması için gerekli olan koşul ise bankacılık kesimine yeniden işlerlik kazandırmak olmuştur. Bu amaçla Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın ana unsurlarından birisi bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması olarak belirlenmiş ve BDDK tarafından Mayıs 2001’de uygulamaya konmuştur.

Enflasyonla mücadele ve siyasetten bağımsızlık gerekçeleriyle Merkez Bankası Kasım 2001’den itibaren doğrudan ve dolaylı olarak kamu kesimine ödünç kaynak sunamaz duruma getirilmiş, böylece para otoritesinin reel ekonomiye müdahale

⁹³ DERVİŞ, Kemal: Toplumsal Destek Başarının Ön Koşuludur”, **İSO Dergisi**, Sayı:421, 2001, s.10, EKONOMİK FORUM: “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, Yıl:8, Sayı:5, 2001, s.8, HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI: “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Politika Metinleri”, Cilt:1, 2001, s.3.

⁹⁴ EKONOMİK FORUM: a.g.e., s.4.

edebileceği önemli bir politika aracı elden çıkarılmıştır. Programla kamu kesimi sosyal harcamaları büyük bir daralma içine itilmiş ve kamu kesimi maliye politikası “faiz dışı fazla” hedefine ulaşmaktan ibaret kılınmış ve başarılı olunmuştur. Faiz dışı fazla hedefi, kamu yatırımlarının olağanüstü daraltılarak tüm sosyal nitelikli harcamaların kısıtlanması ve 2000 yılına özgü (1999 depreminin yarattığı toplumsal dayanışmayı kullanan) olağandışı vergilendirme sayesinde tutturulmuştur.⁹⁵

Yaşanmaya başlayan krizle birlikte, 2001 yılı içinde Ulusal Bank, İktisat Bankası, EGS Bank, Bayındırbank, Kentbank, Tarişbank, Sitebank ve Toprakbank TMSF'ye devredilmiştir. TMSF bünyesindeki, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital Ocak 2001'de, Ulusal Bank ise Nisan 2001'de Sümerbank ile birleştirilmiş ve daha sonra Oyak Grubu'na satılmıştır. TMSF bünyesindeki İnterbank ve Esbank, Etibank ile birleştirilmiş ve daha sonra Etibank'ın bankacılık lisansı iptal edilmiştir. Ayrıca, İktisat Bankası ve Kentbank'ın bankacılık lisansları da iptal edilmiştir. Demirbank, HSBC Bank'a satılmış, Okan Yatırım Bankası ve Atlas Yatırım Bankası'nın faaliyet izinleri iptal edilmiş ve Türkiye Emlak Bankası, T.C. Ziraat Bankası bünyesine dahil edilmiştir. Ayrıca, Körfez Bank, Osmanlı Bankası ile Osmanlı Bankası da Garanti Bankası ile birleşmiştir. 2001 yılı sonuna gelindiğinde tüm sistemdeki banka sayısı bu gelişmeler neticesinde 79'dan 61'e gerilemiştir.⁹⁶ Toplam şube sayısı da 929 adet azalarak 6.908'e, çalışan sayısı ise %19 azalarak 137.495'e düşmüştür. Toplam aktifler TL bazında %60 artarak 166,4 katrilyon TL'ye ulaşmış; dolar bazında ise %26 küçülerek 115 milyar dolara gerilemiştir. Toplam aktiflerin milli gelire oranı %93 olmuştur.⁹⁷

Kamu bankaları açısından bakıldığında ise, T. Emlak Bankası, 1 Temmuz 2001 tarihi itibarıyla T.C. Ziraat Bankası bünyesine dahil edilmiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından bankacılık sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması amacıyla Mayıs 2001'de Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konulmuştur. Temmuz 2003 itibarıyla yeniden yapılandırmanın toplam maliyeti 47,2 milyar doları bulmuştur. Bu miktarın 21,9 milyar

⁹⁵ Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu, “Niyet Mektubu ve 2002 Başında Türkiye Ekonomisi” **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:17, Sayı:192, Mart 2002, s.88-90.

⁹⁶ UYAR: a.g.e., s.41.

⁹⁷ **Bankacılar Dergisi**, TBB Yayınları İstanbul, Sayı:42, s.5.

doları kamu bankalarının, 17,3 milyar doları TMSF bünyesindeki bankaların ve 7,9 milyar dolarlık kısmı da yeniden yapılandırmanın maliyeti olmuştur.⁹⁸

19.06.2002'de Pamukbank'ın yönetim ve denetimi TMSF'ye devredilmiştir. 09.08.2002 tarihinde Türk Ticaret Bankası'nın tasfiyesine karar verilmiş ve bu karar 14.08.2002'de İstanbul Ticaret Sicil Memurluğu'na tescil edilmiştir. Toprakbank, 30 Eylül 2002 tarihi itibarıyla Bayındırbank ile birleştirilmiş ve bankacılık işlemi yapma ve mevduat kabul etme izni iptal edilmiştir.

Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarihbank, Denizbank A.Ş.'ye tüm hak alacak, borç ve yükümlülükleri ile devredilmiş, tüzel kişiliği 27.12.2002 tarihinde İzmir Ticaret Sicil Memurluğu'na tescil ettirilerek sona ermiştir.

BDDK'nın 03.04.2003 tarihli kararı ile Fiba Bank A.Ş., Finansbank'a devredilmiş ve 09.04.2003'te tüzel kişiliği sona ermiştir. 01.05.2003 tarihinde BDDK, ING Bank NV'nin tasfiyesine karar vermiştir. 04.07.2003 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan BDDK kararı ile Türkiye İmar Bankası'nın bankacılık işlemi yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmıştır. 10.04.2004 tarihli BDDK kararı ile Citibank A.Ş.'ye mevduat kabul etme ve bankacılık yapma izni verilmiştir.

Daha önce Fon'a devredilen Pamukbank'ın, 12.11.2004 tarihinde Halk Bankası A.Ş.'ye fiili devri gerçekleştirilmiş ve 17.11.2004 tarihinden itibaren birleşik tek banka olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

4 Temmuz 2005 tarihinde Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.'nin ödenmiş sermayesinin % 89,34'ünü Fortis Bank NV-SA'ya devredilmiş ve Bankanın ticari unvanı 28 Kasım 2005 tarihi itibarıyla "Fortis Bank A.Ş." olarak değişmiştir.

Rabobank International Holding BV tarafından BDDK'ya yapılan başvuru ve BDDK'nın 15.09.2005 tarihli kararı ile Şekerbank T.A.Ş. hisselerinin %51'inin, Rabobank Netherland'ın %100'üne sahip olduğu Rabobank International Holding B.V. tarafından devralınması uygun görülmüştür.⁹⁹

Yine 2005 yılında T.Garanti Bankası A.Ş.'nin hisse senetlerinin %26'sı GE Capital Corporation Finans Şirketi tarafından satın alınmıştır.¹⁰⁰

⁹⁸ İŞERİ, Müge: **Son Finansal Krizler Ertesinde Bankacılık Sektörü**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2004, s.36

⁹⁹ <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>, www.bddk.org.tr/turkce/duyurular/basinaciklamasi, Erişim Tarihi: 30.08.2008.

¹⁰⁰ AKGÜÇ, Öztin: **2005 Yılında Bankacılık Sistemimiz**, Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 2006.

1 Ekim 2006 tarih ve 26306 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan BDDK kararı ile Koçbank A.Ş., tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleri ile birlikte ve tüzel kişiliği tasfiyesiz sona ermek suretiyle Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir. BDDK'nın 28 Temmuz 2006 tarih ve 1944 sayılı kararı ile Finans Bank A.Ş. hisselerinin % 46'sı National Bank of Greece S.A.'ya devredilmiştir. Yine BDDK'nın 28 Eylül 2006 tarihli kararı ile Denizbank A.Ş. hisselerinin % 74.99'u Dexia Participation Belgique S.A.'ya devredilmiştir.

Rekabet Kurulu'nun 6 Eylül 2007 ve BDDK'nın 12 Aralık 2007 tarihli kararı ile verilen izinler çerçevesinde; Ordu Yardımlaşma Kurumu uhdesinde bulunan ve sermayesinin %100'üne tekabül eden Oyak Bank A.Ş. hisseleri 24 Aralık 2007 tarihi itibarıyla ING Bank N.V.'ye devredilmiştir. Bankanın ticari unvanı 7 Temmuz 2008 tarihi itibarıyla "ING Bank A.Ş." olarak değişmiştir.¹⁰¹

Tüm bunların yanı sıra, PTT'ye, mevduat toplamamak şartıyla, banka ismini kullanma izni verilmiş ve 2004 yılında tasarruf mevduatına tanınan tam güvence kaldırılmış ve sigorta kapsamı 50 Milyar TL ile sınırlandırılmıştır.¹⁰²

Son olarak, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetimine ilişkin yasal çerçevenin uluslararası düzenlemelere uyumlu hale getirilmesinin yanı sıra uygulamada görülen eksikliklerin de giderilmesini amaçlayan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 01.11.2005 tarihinde kabul edilmiştir.

Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan mali kriz kamu sektöründen başlayarak mali sektörün yanı sıra reel sektördeki firmalarda da derin izler bırakmıştır. Krizden tüm firmalar etkilenmekle birlikte, mikro kuruluşlar ve küçük ölçekli işletmeler, büyük ölçekli işletmelerden daha önce ve daha derinden etkilenmiştir.¹⁰³ Kriz, aynı zamanda, reel sektörün yanı sıra finans sektörünün temel taşı olan bankacılık kesiminde ise kapanması zor yaralar açmıştır.

Özetleyecek olursak, 2003 yılında başlayan ekonomik performanstaki düzelme hızla devam etmiş, büyüme hızlanırken, enflasyon gerilemiş, genel ekonomideki bu iyileşme bankacılık kesiminde de kendini göstermiştir. Finansal sektöre ve bankalara duyulan güven artmış, bankaların uluslararası kredi değerliliği yükselmiştir. Rekabet

¹⁰¹ <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>, www.bddk.org.tr/turkce/duyurular/basinaciklamasi, Erişim Tarihi: 30.08.2008.

¹⁰² TBB, **Bankalarımız 2004**, TBB Yayınları, İstanbul, 2005, s.14-15.

¹⁰³ ERDÖNMEZ, Pelin Ataman: "Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılanma", **Bankacılar Dergisi**, TBB, Sayı:47, 2003, s.38.

koşullarındaki iyileşme, faaliyetini sürdüren bankaların bilanço yapılarını ve öz kaynaklarını güçlendirmiş, TL cinsinden finansal araçlara olan talep artmaya devam etmiştir. Enflasyon ve faiz oranlarının düşmesinin yanı sıra döviz pozisyonundaki iyileşme nedeniyle temel bazı riskler daha makul düzeye çekilebilmiştir. Kamunun finansal piyasalar üzerindeki baskısının görece olarak azalması karşısında hem kurumsal hem de bireysel kredi talebi artmaya devam etmiştir. Beklentilerin iyileşmesinin bir sonucu olarak, kurumsal müşteriler üretim ve yatırım amaçlı, bireysel müşteriler ise tüketim amaçlı kredi taleplerini artırmışlardır. Banka sisteminde süregelen yoğun rekabetin de etkisiyle mevduat ve kredi faiz oranları düşmüştür.

Bankacılık sisteminde, 2005 yılından itibaren görülen en önemli gelişmelerden biri de, yabancı yatırımcıların Türk bankacılık sistemine doğrudan veya ortaklıklar yoluyla yaptıkları yatırımların artması olmuştur.

1990'lı yılların başlarından itibaren Türk bankacılık endüstrisi, oligopolistik rekabetten dolayı çeşitli sıkıntılar yaşamış, özellikle finansal reformlardan sonra Türk bankaları rekabetçi piyasalarda çalışmaya başlamıştır. Rekabetçi bir yapının olduğu bankacılık piyasasında etkin bankalar, etkin olmayanları piyasadan dışladığı için, bankaların etkin bir şekilde çalışması bir zorunluluk haline gelmiştir.¹⁰⁴

1.2.2-Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması

Gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinde yaşanan krizler sonrasında, uluslararası finans çevrelerinde bankacılık düzenlemeleri, denetim sistemlerinin etkinliği ve sektörde yeniden yapılandırma konuları tartışılmaya başlamıştır. Krizlerin nedenleri ve gelişmelerle ilgili edinilen deneyimlerden yola çıkılarak yapılan çalışmalarda, finansal sistemlerde istikrarın korunması ve bankaların etkin ve güvenilir biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için en uygun düzenleme, politika ve yeniden yapılandırma ile ilgili yaklaşımların ne olması gerektiği sorusuna yanıt aranmaktadır.¹⁰⁵

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankacılık sektörüne güvenin tekrar sağlanması ve sektörün iyileştirilmesi amacıyla yapısal ve düzenleyici

¹⁰⁴ IŞIK, İhsan, M. Kabir HASSAN: "Technical, Scale and Allocative Efficiencies of Turkish Banking Industry", **Journal of Banking & Finance**, 26 (2002), s. 721-722.

¹⁰⁵ ALPARSLAN, Melike: "Bankacılık Sistemlerinde Düzenleyici Rejim ve Temel İlkeler", **Bankacılar Dergisi**, Sayı:34, Eylül 2000, s.1.

programların uygulamaya konulması olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, devlet tarafından uygulamaya konulan programlar; makroekonomik çözümler ile bankacılık denetiminin artırılması, yasal muhasebe ve düzenleyici çerçevenin geliştirilmesine yönelik çabaları içermektedir. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın başarılı ya da başarısız olması, büyük ölçüde bütün bu sorunlara çözüm getirme oranına bağlıdır.¹⁰⁶

Dünya üzerindeki her ülke bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında, farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler o ülkenin sosyo-politik ve makroekonomik yapısına bağlı olarak özenle seçilmelidir. Buna karşın tüm yöntemlerde, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasında yararlanılan temel ilkeler aynıdır. Bu temel ilkeler genel olarak dört aşamadan oluşmaktadır. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma ve düzenlemelerde birinci aşama olarak; bankacılık sektörüne güvenin yeniden kazandırılması amaçlanmalıdır. İkinci aşamada; yapılacak yasal düzenlemeler ile bankaların daha güçlü ve daha sağlam bir yapıya kavuşmaları sağlanmalıdır. Böylece, bankaların sermaye yeterlilikleri ve sektördeki faaliyetleri yeniden düzenlenecektir. Üçüncü aşama olarak; bankalara kaynak aktarımı şeklindeki mali önlemlerin ardından, bankaların mali yapıları güçlenecek ve ödemeler sisteminin düzenli çalışması temin edilecektir. Son aşama ise, yapısal önlemlerin alındığı aşamadır. Bununla, kriz sonrası iyice bozulan bankacılık sektörünün yapısı, alınacak yapısal önlemler ile daha verimli ve sağlıklı bir hale getirilebilecektir.¹⁰⁷

Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmaya yönelten iki önemli finansal kriz yaşanmıştır. Bu krizler; yani Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, Türk bankacılık sektörünün yapısal sorunlarını kalıcı bir biçimde çözmek ve bankacılık sektörünü sağlıklı ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturmak bakımından, kapsamlı bir yeniden yapılandırma programının bir an önce uygulanması gerektiğini ortaya koymuştur.¹⁰⁸ Türk bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma ve düzenlemelere bakıldığında, bu iki krizden önce Türk bankacılık sektöründe akademik anlamda bir yeniden yapılandırma programı gerçekleştirilmemiştir.

¹⁰⁶ ERDÖNMEZ, Pelin Ataman: “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, **TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu**, Haziran 2001, s.74-75. DZIOBEK, C.: “Market-Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring”, **IMF Working Paper**, 1998.

¹⁰⁷ ERDOĞAN, Niyazi: “Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi)”, **Yaklaşım Yayınları**, Haziran 2002, s.13-14.

¹⁰⁸ AKÇAKOCA, Engin: “Bankacılık Sektörü (Soru-Cevap)”, **İktisat Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, İFMC Yayın Organı, Sayı:413, Kasım 2001, s.23.

Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması çerçevesinde BDDK tarafından Mayıs 2001 yılında “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” hazırlanarak kamuoyuna duyurulmuştur. Bu program IMF ve Dünya Bankası ile yürütülmekte olan makroekonomik ve yapısal reform programının da önemli bir parçasını oluşturmuştur. Programın temel hedefi; etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçişi sağlamak olarak belirlenmiştir. Programda; bankacılık sektörünün mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini arttıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, yasal ve kurumsal düzenlemelere yer verilmiştir.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması süreci çerçevesindeki gelişmeler, bankacılık sektöründe güven ortamının yeniden sağlanması, yasal altyapıyla ilgili düzenlemelerin yapılması, mali önlemlerin alınması ve son olarak da yapısal önlemlerle sektörün yapısının güçlendirilmesi başlıkları altında incelenebilir.

1.2.2.1-Güven Ortamının Yeniden Sağlanması

Krizin büyümesini önlemek ve yeniden yapılandırma programının diğer aşamalarının başarılı bir şekilde sonuçlanmasını sağlamak açısından sektöre olan güvenin yeniden kazandırılması gerekmektedir. Bunun birkaç yöntemi vardır. Bu anlamdaki en önemli adım, bankaların mevduatları geri ödeyeceklerine dair güvence vererek kamuoyunu rahatlatmaktır¹⁰⁹ Mevduatların %100 güvence altına alınması, gerek bankaların, gerekse mevduat sahiplerinin daha yüksek kazanç elde etmek amacıyla yüksek risk üstlenmelerine neden olmaktadır. Tasarruf sahipleri yüksek getiri sağlamaya çalışırken, seçtikleri kurumla ilgili riskleri göz ardı edebilmektedirler.¹¹⁰

Güven ortamının sağlanmasına yönelik olarak kullanılan yöntemlerin ikincisi, merkez bankasının bankalara mali destek sağlamasıdır. Kriz dönemi ve sonrasında,

¹⁰⁹ Tasarruf mevduatı ve katılım fonu sigortası; mevduat ve katılım fonu toplamaya yetkili mevduat ve katılım bankalarının (kredi kuruluşlarının) BDDK tarafından faaliyet izinlerinin kaldırılması durumunda, mevduat ve katılım fonu hak sahiplerinin maruz kalacağı kayıpların devlet veya bu amaçla kurulmuş özel bir kurum tarafından kısmen ya da tamamen ödenmesinin garanti edilmesidir. Türkiye’de mevduatın ve katılım fonlarının sigortalanması yetki ve görevi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) aittir. Şu anda ülkemizde tasarruf mevduatının 50.000 (ellibin) TL’lik kısmı güvencededir.

¹¹⁰ ERÇEL, Gazi: “Türk Bankacılık Sistemi”, **Türk Amerikan Konseyi Basın Toplantısı**, TCMB, Ankara 18 Mart 1999, MESUTOĞLU, Berk: “Bankacılıkta Güvenin Tesis Edilmesi ve Mevduat Sigortası”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/banka/mesutogb/sigorta.html>, Erişim Tarihi: 26.08.2006.

likidite sıkışıklığı içindeki bankaların ilk başvuracakları kurum merkez bankasıdır. Merkez bankalarının bankalara ödeme yapacağına dair vereceği garanti, ödemeler sistemini rahatlatacak ve krizin ileri boyutlara taşınmasını önleyecektir.¹¹¹ Üçüncü adım ise, bankaların etkin ve ihtiyatlı yönetilmesini engelleyen yasal ve düzenleyici çerçevedeki zayıflık ile çarpıklıkların giderilmesi, yani düzenleme yapısının güçlendirilmesidir. Bu bağlamda; yeni muhasebe standartlarının uygulanması, asgari sermaye şartlarının yerine getirilmesi, kredilerin sınıflandırılması ve zorunlu karşılıklar için kurallar getirilmesi gerekebilmektedir.¹¹²

Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırıldığı 1999 yılı ve sonrasında yasal, mali ve yapısal pek çok düzenlemeler yapılmış ve sektör yeniden şekillendirilmeye çalışılmıştır. Güven ortamının yeniden sağlanması bağlamında aşağıdaki önlemler alınmıştır.

-Öncelikle 18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile sektörü düzenleme, gözetim ve denetim işleri özerk statüde kurulan BDDK'ya verilmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile bankaların kuruluşundan tasfiyesine kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı bu kuruma bırakılmıştır. BDDK, 31 Ağustos 2000'de fiilen çalışmaya başlamıştır. Kurumun amacı; bankacılık düzenleme, gözetim ve denetim sistemini uluslararası kriterlere ve AB normlarına uydurmak, bankaların mali yapılarını güçlendirmek, istismarı önlemek, sektörün piyasa disiplini içerisinde sağlıklı, etkin ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıda işleyişi için uygun ortamı yaratmak, ülkenin uzun vadeli ekonomik büyümesine ve istikrarına katkı sağlamaktır.¹¹³

-5 Mayıs 2001'de yayınlanan ve TCMB Kanununda değişiklik yapan 4651 sayılı yasayla; TCMB'nin bağımsızlığının artırılması, Bankanın temel hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olması, bu hedefle çelişmezse hükümetin büyüme ve istihdam politikasını desteklemesi, enflasyon hedefini belirlemede hükümetle ortak yetkiye sahip olması ve Merkez Bankası Para Politikası Kurulu oluşturulması hükme bağlanmıştır. TCMB, net iç varlıkların büyüme oranını kontrol edecek, döviz piyasasına sadece geçici

¹¹¹ YILDIRIM, Oğuz: "Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemelerin Türkiye Ekonomisine Etkileri", **Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar**, Sayı:480, 2004, s.42.

¹¹² DAIEL, M.J.: "Fiscal Aspects of Bank Restructuring", **IMF Working Paper**, 1997, ERDÖNMEZ: a.g.e., 2001, s.76-77.

¹¹³ TOPRAK, Metin, Osman DEMİR: "Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı:2, 2001, s.17-18.

dalgalanmaları hafifletmek için müdahale edecek, beklenmedik ve ciddi dalgalanmalar halinde para ve döviz piyasalarını stabilize etmek üzere program çerçevesinde kullanılacak dış finansman imkanlarından ve faiz oranlarından yararlanacaktır.¹¹⁴

-Bankaların mali tablolarında saydamlığın sağlanması ve işlemlerin mahiyetine uygun olarak muhasebeleştirilmesi için 1 Ocak 2002’de yürürlüğe girmek üzere Muhasebe Uygulama Yönetmeliği’nin (MUY) çıkarılması, bu yönetmelikle repo işlemlerinin bilanço kapsamına alınması, finansal araçların değerlemesi, sınıflandırılması ve riske karşı korunması amacına yönelik esasları içeren 39 nolu standart da dahil olmak üzere uluslararası muhasebe standartlarının temel ilkelerinin benimsenmesi amaçlanmıştır.

1.2.2.2-Yasal Düzenlemeler

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde ikinci önemli unsur; devletin hızlı bir şekilde yasal düzenlemeler yaparak, iflas eden bankalara müdahale etmesidir. Banka yeniden yapılandırma programına yasal bir dayanak oluşturabilmesi için, bu sürecin özellikle, mevcut yasal çerçeveye olan uyumunun sağlanması veya yeni kanunların çıkarılması ya da mevcut kanunların değiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yasal düzenlemelerin, adil şekilde oluşturulmuş yazılı standart ve prosedürlere, eksiksiz bir belgeleme sistemine ve şeffaf devlet kararlarına dayandırılması gerekmektedir.¹¹⁵

Türk bankacılık sektöründe uygulamaya konulan yasal düzenlemeler şunlardır:

-4603 Sayılı Kanun ile Kamu Bankaları’nın özelleştirmeye hazırlanacak şekilde yeniden yapılandırılmaları çalışmaları başlatılmış, bu çerçevede TC. Ziraat Bankası anonim şirket statüsüne geçirilmiştir. Bakanlar Kurulu’nun 2001 tarihli kararı ile Kamu Bankaları’nın (T.C. Ziraat Bankası, T.Halk Bankası ve T.Emlak Bankası) yönetimleri bir ortak yönetim kuruluna devredilmiş ve bu kurula da, yeniden yapılandırma ve özelleştirme yetkileri verilmiştir. (T. Emlak Bankası, 1 Temmuz 2001 tarihi itibarıyla T.C. Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir.) Ayrıca kamu bankalarının yasal ve idari düzenlemelerden kaynaklanan görev zararlarının önlenmesi amacıyla gerekli

¹¹⁴ TOPRAK ve DEMİR: a.g.e., s.19.

¹¹⁵ YILDIRIM: a.g.e., 2004, s.43.

değişiklikler yapılmış, bu bankaların kısa vadeli borçlanma piyasaları üzerindeki baskısı ortadan kaldırılmış ve fon alacakları da ayrıntılı olarak belirlenmiştir.¹¹⁶

-4389 sayılı yasada öngörüldüğü gibi, Şubat 2001’de “iç denetim ve risk yönetimi sistemleri hakkında yönetmelik” ve “bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik” çıkarılmıştır. Avrupa Birliği (AB) direktiflerindeki öz kaynak tanımına paralel olarak “konsolide öz kaynak” tanımı getirilmiş ve konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında bu tanımın esas alınması gerektiği düzenlenmiştir. Böylece, konsolide ve konsolide olmayan bazda sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi ve bilançolarda taşınan likidite, kur ve faiz risklerinin, sermaye yeterliliği hesaplanmasına dahil edilmesi sağlanmıştır.¹¹⁷ Vadeli işlemler, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiştir.

-Bankacılık sektöründeki kötü aktifler sorununun çözümlenmesi ve özel bankaların erozyona uğrayan sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla, ”4743 Sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması” ile ilgili Kanun hazırlanmış ve Ocak 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanun kapsamında, yaşayabilir firmaların kredi borçlarının yeniden yapılandırılarak ekonomiye yeniden kazandırılması, aktiflerine akışkanlık kazandırmak amacıyla varlık yönetim şirketlerinin kurulmasının desteklenmesi, finansal kurumların daha sağlıklı bir bilanço yapısına kavuşturulması ve reel sektörün mali kesime olan borçlarının gönüllülük esası çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının (İstanbul Yaklaşımı) teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca İcra ve İflas Yasası’nda değişikliklere gidilmesi, kötü aktif sorununun çözümüne yönelik diğer çabalardır.

-“Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik” hazırlanmış ve böylece bankaların organizasyon yapıları yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, diğer ülkelerin denetim organları ile işbirliği yapılması kapsamında gerekli anlaşmalar imzalanmış ve bu sayede yabancı şubelerin ve offshore bankaların denetimi sağlanmıştır.¹¹⁸

-Bağımsız denetim kuruluşlarının kuruluş ve faaliyet esaslarının yeniden düzenlenmesi, iç kontrol ve risk yönetimi sistemleri ile kredi portföyü ve piyasa

¹¹⁶ ERDOĞAN: a.g.e., 138-140, AKÇAKOCA: a.g.e., s.23-24.

¹¹⁷ BDDK: “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, 15 Mayıs 2001.

¹¹⁸ ERDOĞAN: a.g.e., 138-140, AKÇAKOCA: a.g.e., s.23-24.

risklerinin dış denetime açılması, diğer ülkelerin denetim birimleri ile yapılan anlaşmalar ve sağlanan işbirliği ile bankalar veya hakim ortakları tarafından kurulan off-shore bankaların denetim altına alınması, yurtdışı şubelerin yerinde denetlenmesi, bankaların davranışlarını izleyebilmek ve gerekli önlemleri zamanında alabilmek için BDDK ve T.C.Merkez Bankası'nın işbirliği içerisinde olmaları, likidite sorunlarının aşılması için BDDK, Hazine Müsteşarlığı (HM) ve TCMB arasında etkili bir koordinasyon kurulması amaçlanmıştır.¹¹⁹

1.2.2.3-Mali Önlemler

Bankacılık reformu ile ilgili dünya ekonomisindeki uygulamalara bakıldığında, yapılan uygulamalar genellikle kamu kaynaklarının bankalara aktarılması şeklindedir. Bu alandaki araştırmalar, devletin bankalara yapacağı mali yardımların, bankaların iflasına izin verilmesinden daha faydalı olduğunu göstermektedir. Banka iflasında bütün diğer sektörler zarar görmekte ve sonuç olarak hem finans sistemi hem de makroekonomik istikrar tehlikeye girmektedir. Özellikle mevduat sigortası garantisi altında, kamu kesimi, zararı tanzim etmek durumundadır. Buna göre üçüncü adımda devletin, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması için kaynak aktarımı şeklinde mali önlemler alması gerekmektedir.¹²⁰

Türk bankacılık sektöründe oluşturulan yasal altyapının desteği ile aşağıdaki mali çözümler getirilmiştir.¹²¹

-Türkiye Halk Bankası ile T.C.Ziraat Bankası'na sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla hem nakit hem de menkul kıymet aktarımı yapılmış ve bu iki bankanın görev zararları ve faiz borçları tasfiye edilmiştir. Alınan yasal önlemler ile de Kamu Bankaları'nın bundan böyle görev zararları yaşamaması güvence altına alınmış, bu şekilde bu bankaların gelecekteki faaliyetlerinde görev zararlarıyla karşılaşmaları ve daha fazla mağdur olmaları önlenmiştir.

-Hazine, 2001 yılı boyunca nakit ödeme, kağıt değiştirme, erken itfa yolları ile Kamu Bankaları'nın nakit girişleri ile likidite pozisyonlarının düzenlenmesine kaynak

¹¹⁹ TOPRAK ve DEMİR: a.g.e., s.18.

¹²⁰ ERDOĞAN: a.g.e., s.36.

¹²¹ ERDOĞAN: a.g.e., 141-142, AKÇAKOCA: a.g.e., s.24, TOPRAK ve DEMİR: a.g.e., s.19, BDDK: a.g.e., 2001.

aktarmıştır. Ayrıca Hazine TMSF kapsamındaki bankaların finansal açıdan yeniden yapılandırılması için DİBS ihraç etmiş, ek kaynak aktarımıyla bu bankaların kısa vadeli yükümlülükleri sıfırlanmış ve bu bankalarda bulunan mevduatın önemli bir bölümü ihale yoluyla, karşılığında DİBS verilmek suretiyle, diğer bankalara devredilmiştir.

Bu çerçevede kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin ilk adım olarak, kısa vadeli (günlük) borçlanmalarının azaltılmasına yönelik bir program uygulamaya konulmuştur. Bu amaçla; Hazine tarafından kamu bankalarına görev zararı alacakları karşılığı olarak değişken faizli menkul kıymet verilmiştir. Bu çerçevede kamu bankalarına 2001 yılı içinde verilen tahvillerin tutarı 23 katrilyon liradır. Böylece, kamu bankalarının görev zararları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarlarının tamamı tasfiye edilerek kamu bankalarının bilançolarının küçültülmesi ve etkin bir biçimde çalışması yönünde önemli bir adım atılmıştır.

Tablo 5: Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler*

	Ziraat	Halk	Emlak	Toplam
2000 Sonu	2.034	863	.-	2.897
2001 Ocak	2.333	2.167	.-	4.500
Şubat	.-	1000	.-	1.000
Mart	550	1750	.-	2.300
Nisan	4.500	1750	.-	6.250
Mayıs	4.730	4130	45	8.905
2001 Toplamı	12.113	10797	45	22.955
Genel Toplam	14.148	11.659	45	25.852

Kaynak: BDDK: 2001.

*Döviz Cinsinden 3 Ocak 2001'de verilen 750 milyon dolarlık kağıtlar ihraç tarihindeki Merkez Bankası döviz alış kuruna göre TL'ye çevrilmiştir.

Kamu bankaları bu yolla elde ettikleri DİBS karşılığı TCMB'den repo yaparak veya onları satarak likidite temin edip diğer bankalara ve banka dışı kesime olan gecelik yükümlülüklerini azaltmışlardır. Görev zararlarına ilişkin 1984'den beri çıkarılan 97 adet kararname yürürlükten kaldırılmıştır. Gerekli olduğu durumlarda kamu bankaları kanalıyla sağlanacak destekler için ihtiyaç duyulan kaynaklar bu bankalara önceden aktarılacaktır. Bu amaçla 2001 yılı bütçesine 400 Trilyon TL ödenek ayrılmıştır.¹²²

¹²² Hazine Müsteşarlığı: www.hazine.gov.tr, Eylül 2001, (Erişim Tarihi: 05.09.2008)

1.2.2.4-Yapısal Önlemler

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın son aşaması yapısal önlemlerdir. Banka yeniden yapılandırmasında alınan yapısal önlemler mali sektördeki problemlerin çözümüne yönelik olup, genel amaç, sektörün güvenilirliğini tesis etmek ve sektörü tekrar rekabete açmaktır.

Bankacılık sektöründe alınabilecek yapısal önlemlerin ilki, **tasfiye-kapatma** işlemidir. Ödeme gücünü içinde olan ve mali durumu zayıf olan bankalar, yükümlülüklerini yerine getiremediklerinden ödemeler sistemini sürekli zora sokmaktadırlar. Dolayısıyla yeni krizlerin önlenmesi için sermayesi yeterli olmayan bankalar tasfiye ya da kapatma yoluyla sektörden çıkarılmalıdır. Yapısal önlemlerin ikincisi, **birleşme-küçülme**dir. Banka birleşmeleri, kapatmaları önlemek amacıyla yapılmakta ve böyle durumlarda otoriteler banka birleşmelerini zorlamaktadır. Küçülme ise, bankaların risk taşıyan faaliyetlerinden arındırılmaları için tercih edilen bir yoldur. Yapısal önlemlerin diğeri de, **özelleştirme**dir. Böylece, kamu bankalarının sistemdeki ayrıcalıklarının giderilmesini amaçlamaktadır. Yapısal önlemlerin sonuncusu da, **kötü aktiflerin yönetilmesi**dir. Krizde ödeme gücünü çeken bankaların, piyasada yeniden güven kazanmaları ve asıl faaliyetleri ya da daha kârlı faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaları için aktiflerini iyileştirmeleri şarttır.

Yeniden yapılandırma bağlamında Türk bankacılık sektöründe alınan yapısal önlemler ise şunlardır:

-Ekim 2001 yılında bankacılık sektöründeki kalitesiz ve sorunlu aktiflerin çözümü ile ilgili olarak yapılan çalışmalar sonucunda, bilgi alışverişi için Güney Kore kökenli bir aktif yönetim şirketi ile BDDK arasında bir anlaşma imzalanmıştır.

-Kamu bankalarının ticarileştirilmesi ve kurumsal anlamda geliştirilmesi kapsamında, 2001 yılı sonunda yeniden yapılandırma programı ve yol haritaları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Kamu bankalarında yeniden yapılandırma çalışmaları doğrultusunda, organizasyon şeması hizmet işlevi çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir.

-Kamu bankaları ve özel bankalar yeni düzenlemeler çerçevesinde, şube ve personel sayılarını rasyonalize etme çalışmalarına yoğunlaşmışlar, ayrıca otomasyon ve şubeler arası işbirliği çalışmalarını da arttırmışlardır.¹²³

-Yeniden yapılandırma sürecindeki yapısal düzenlemeler bağlamında Türk bankacılık sektöründe birleşmeler de yaşanmıştır. Aşağıda Tablo 6'da 2001 yılından itibaren günümüze kadar sektörde gerçekleşen banka birleşmelerine yer verilmektedir.

Tablo 6: Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sonrası Gerçekleşen Banka Birleşmeleri

Banka	Açıklama	Tarih
Egebank, Yaşarbank, Yurtbank, Bank Kapital	Sümerbank ile birleştirilmiştir	Ocak 2001
Ulusal Bank	Sümerbank ile birleştirilmiştir.	Nisan 2001
Interbank ve Esbank	Etibank ile birleştirilmiştir.	Haziran 2001
Bank Ekspres	Tekfen Grubu'na satılmıştır.	Haziran 2001
Emlak Bankası	T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir.	Temmuz 2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankası'na devredilmiştir	Ağustos 2001
Demirbank	HSBC Bank'a satılmıştır.	Eylül 2001
Sümerbank	Oyakbank tarafından satın alınmıştır.	Ekim 2001
Osmanlı Bankası ve Garanti Bankası	Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir.	Ekim 2001
Morgan Guaranty ve Chase Manhattan	J.P. Morgan Chase Bank adı altında birleştirilmiştir.	Kasım 2001
EGS Bank	Bayındırbank'a devredilmiştir.	Ocak 2002
Sınai Yatırım Bankası	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile birleştirilmiştir.	Mart 2002
Toprakbank	Bayındırbank'a devredilmiştir.	Eylül 2002
Milli Aydın Bankası Tarişbank	Denizbank'a satılmıştır.	Ekim 2002
Fibabank	Finansbank ile birleştirilmiştir.	Nisan 2003
Pamukbank	Halk Bankası'na devredilmiştir.	Kasım 2004
Ak Uluslararası Bankası	Akbank'a devredilmiştir.	Eylül 2005
Koç Bank	Yapı Kredi Bankası'na devredilmiştir.	Eylül 2006

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/Duyurular/BDDK_Kurul_Kararlari/BDDK_Kurul_Kararlari.aspx

TMSF bünyesindeki bankalarla ilgili olarak alınan önlemler ise şunlardır:

-TMSF'nin varlık yönetim şirketi ile ilgili olarak eylem planı kamuoyunun bilgisine sunulmuş, bu eylem planı çerçevesinde Eylül 2002 tarihinde varlık yönetim şirketi faaliyete geçmiştir.

-TMSF bünyesindeki bankaların satılmasına ilişkin girişimler başlatılmış, bazılarının şube sayıları azaltılmış, personel sayıları yeniden düzenlenmiş ve bazı bankalar da satış öncesi birleştirilmiştir.

¹²³ ERDOĞAN: a.g.e., 143, AKÇAKOCA: a.g.e., s.24.

TMSF kapsamındaki bankaların durumunun satış veya tasfiye yolu ile en kısa sürede çözümlenmesi, bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma çabalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Şubat Krizi ardından uygulanmaya başlanılan yeni programda TMSF bankalarının çözüm stratejileri için öngörülen süre 2001 yılı sonu olarak belirlenmiştir. Mevduatın ve uygun aktiflerin başka bir bankaya devredilmesi ve gönüllü tasfiye uygulaması da dahil olmak üzere tasfiye prosedürleri ile ilgili değişik yöntemler belirlenmiştir.

1997 yılının başından itibaren toplam 22 banka Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Türk Ticaret Bankası'nın 06.11.1997 tarihinde TMSF'ye devri ile başlayan süreç, İmar Bankası'nın 03.07.2003 tarihinde Fona devri ile son bulmuştur.

Aşağıda Tablo 7'de TMSF'ye devredilen bankalar ve bu bankaların akıbeti ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 7: TMSF'ye Devredilen Bankalar ve Mevcut Durumları

Banka Adı	TMSF'ye Devir Tarihi	Mevcut Durumu
Türk Ticaret Bankası	06.11.1997	Bankacılık yapma ve mevduat kabul etme lisansı 01.07.2001 tarihinde kaldırılmıştır.
Bank Ekspres	12.12.1998	30.06.2001 tarihinde Tekfen Grubu'na satılmış ve Tekfenbank ile birleştirilmiştir.
Interbank	07.01.1999	15.06.2001 tarihinde Etibank ile birleştirilmiştir.
Egebank	22.12.1999	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Yurtbank	22.12.1999	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Sümerbank	22.12.1999	10.08.2001 tarihinde Oyak Grubu'na satılmış ve 02.01.2002 tarihinde Oyakbank ile birleştirilmiştir.
Esbank	22.12.1999	15.06.2001 tarihinde Etibank ile birleştirilmiştir.
Yaşarbank	22.12.1999	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Kıbrıs Kredi Bankası	27.09.2000	23.08.2004 tarihinde iflasına karar verilmiştir.
Etibank	27.10.2000	20.03.2002 tarihinde Bayındırбанк'a devredilmiştir.
Bank Kapital	27.10.2000	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Demirbank	06.12.2000	11.12.2001 tarihinde HSBC Bank'a satılmıştır.
Ulusal Bank	27.01.2001	17.04.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
İktisat Bankası	15.03.2001	04.04.2002 tarihinde Bayındırбанк ile birleştirilmiştir.
Sitebank	09.07.2001	16.01.2002 Novabank'a satılmıştır.
Tarişbank	09.07.2001	27.12.2002 tarihinde Denizbank'a satılmıştır.
Bayındırбанк	09.07.2001	Varlık yönetimi işlevini yürütecek geçiş bankası olarak belirlenmiştir. Daha sonra adı Birleşik Fon Bankası olarak değiştirilmiştir.
Kentbank	09.07.2001	04.04.2002 tarihinde Bayındırбанк ile birleştirilmiştir.
EGS Bank	09.07.2001	18.01.2002 tarihinde Bayındırбанк ile birleştirilmiştir.
Toprakbank	30.11.2001	30.09.2002 tarihinde Bayındırбанк ile birleştirilmiştir.
Pamukbank	19.06.2002	12.11.2004 tarihinde T.Halk Bankası'na devredilmiştir.
İmar Bankası	03.07.2003	08.06.2005 tarihinde iflasına karar verilmiştir.

Kaynak: TMSF 2001-2007 Faaliyet Raporları

Hazırlanan eylem planında bankaların aktiflerinin kalitesinin belirlenmesi ve TMSF bünyesinde kurulan Aktif Yönetim Birimi'nce devralınacak aktiflerin niteliklerinin ve devir koşullarının BDDK tarafından belirlenmesi esası açıklanmıştır. TMSF'deki bankaların hisselerinin satışından önce mali bünyelerinin güçlendirilmesi ve sermaye yeterliliği rasyosunun tutturulması için gerekli olan kaynağın Hazine Müsteşarlığı tarafından borç olarak TMSF'ye verilmesi öngörülmüştür.¹²⁴

Tüm bunların yanı sıra TMSF bünyesindeki bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bu bankalara fon aktarılması söz konusu olmuştur. 31.12.2001 tarihi itibarıyla TMSF bankalarında bulunan mevduat, sermaye ve ihtiyatların dökümü bankalar itibarıyla aşağıda Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: TMSF Bünyesindeki Bankalara Aktarılan Kaynaklar (31.12.2001-Milyon TL)

BANKA ADI	MEVDUAT	SERMAYE	İHTİYAT	TOPLAM
Türk Ticaret Bankası A.Ş.	-	101.428.608	353.801.903	455.230.511
Birleşik Etibank	-	175.000.000	4.344.142.000	4.519.142.000
İktisat Bankası T.A.Ş.	-	30.000.000	2.126.352.952	2.156.352.952
Birleşik Bayındırbank	277.655.760	30.000.000	571.118.588	878.774.348
Kentbank A.Ş.	-	50.000.000	1.358.353.808	1.408.353.808
Milli Aydın Bankası A.Ş.	-	55.000.000	-	55.000.000
EGS Bank A.Ş.	-	87.500.000	352.370.387	439.870.387
Sitebank A.Ş.	25.000.000	9.000.000	5.035.000	39.035.000
Toprakbank A.Ş.	790.452.227	45.522.000	224.000.000	1.059.974.227
TOPLAM	1.093.107.987	638.450.608	9.335.174.638	11.011.733.233

Kaynak: TMSF 2001 Yılı Faaliyet Raporu

Tablodan da görüleceği üzere, 2001 yılı sonunda TMSF kendi bünyesinde bulunan fon bankalarına toplam 11.011 Trilyon TL kaynak aktarmıştır.

Tablo 9: Yönetim ve Denetimi TMSF'ye İntikal Eden Bankaların Genel Durumu

Birleştirilenler	Sünerbank çatısı altında; Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital, Ulusal Bank. Bayındırbank adı altında; Etibank, İnterbank, Esbank, EGS Bank, Toprakbank, İktisat Bankası, Kentbank
Kamu Bankasına Devredilen	Pamukbank
Satışı Yapılan	Tarişbank, Bank Ekspres, Sünerbank, Demirbank, Sitebank
Tasfiye/İflas Davası Sürecinde Olan	Türkbank, İmar Bankası
Halen TMSF Bünyesinde Bulunan	Bayındırbank

Kaynak: TMSF 2001-2007 Faaliyet Raporları

¹²⁴ TBB: Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık Araştırma Grubu: "Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001", Aralık 2001.

TMSF bankalarının şube ve personel sayıları açısından değerlendirme yapıldığında ise, bu bankaların devir tarihinde 1454 olan şube sayıları yaklaşık %27 oranında azaltılarak 31.07.2001 tarihinde 1059'a, 30.087 olan personel sayısı da yaklaşık %35 azaltılarak 19.485 kişiye düşürülmüştür. Bu durumu Tablo 10'da görmek mümkündür.

Tablo 10: TMSF Bünyesindeki Bankaların Şube ve Personel Sayıları

Banka Adı	Şube Sayısı		Personel Sayısı	
	Devir Tarihinde	31.07.2001 Tarihinde	Devir Tarihinde	31.07.2001 Tarihinde
Demirbank	198	199	4.241	3.724
Etibank (1)	283	210	6.171	4.156
İktisat Bankası	62	62	1.305	1.235
Tarişbank	41	41	528	528
Sitebank	13	13	253	251
Bayındırbank	22	20	381	384
Kentbank	86	86	1.422	1.405
EGS Bank	48	48	918	907
Türkbank	274	218	4.790	3.082
Bank Ekspres(2)	401	135	9.357	3.198
Sümerbank (3)	25	26	721	615
Toplam	1.454	1.059	30.087	19.485

Kaynak: BDDK: TMSF'deki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu, Ağustos 2001

(1)Interbank ve Esbank dahil, (2)30.06.2001 tarihi itibarıyla, (3)Egebank, Bank Kapital, Yurtbank, Yaşarbank ve Ulusal Bank dahil.

TMSF bankalarının alacaklarının, özellikle hakim hissedarların ve yöneticilerin istismalarından doğan kayıpların takip ve tahsilini hızlandırmak amacıyla, alacakların dava veya takip yoluyla tahsilinde karşılaşılan sorunları ve gecikmeleri önlemek için bazı usul kanunlarından kaynaklanan yükümlülüklerden muafiyet sağlanmıştır. Hukuki uyumsuzlukların hızla sonuçlandırılabilmesi için ihtisas mahkemelerinin kurulması istenmiş, geri dönmeyen kredilerin takibinin bankalar tarafından yapılması yerine TMSF tarafından yürütülecek tahsilatın hızlandırılması istenmiştir.¹²⁵

¹²⁵ BDDK: a.g.e., 2001, s.21.

1.2.3-Günümüzde Bankacılık Sektörünün Durumu

Bankacılık sektörünün günümüzdeki durumunun incelenmesinde 2008 yılsonu verileri dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır. Türk bankacılık sektörü, farklı açılardan ele alınarak değerlendirilebilir.

1.2.3.1-Türk Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı

Türk bankacılık sektörünün piyasa yapısını; bankaların çeşitli piyasa göstergeleri ve banka, şube ve personel yapısındaki gelişmeler açısından incelemek mümkündür.

1.2.3.1.1-Piyasa Yapısındaki Temel Göstergeler

1-Toplam Aktifler: 2008 yılında toplam aktifler içinde büyük ölçekli¹²⁶ bankaların payının artması dikkati çekmektedir. Fonksiyonel açıdan bakıldığında katılım bankalarının payında artış yaşandığı görülmektedir. 2001 yılı sonrasında bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma faaliyetlerinde alınan mesafe, küresel finansal ortamın belirgin biçimde iyileşmesi, sağlanan siyasal ve ekonomik istikrar ortamı ve Türkiye'nin AB üyeliği müzakere sürecine dahil olması, Türk bankacılık sektörüne küresel sermayenin ilgisini 2005 yılı sonrasında belirgin bir biçimde artırmıştır. Bu süreçte Türk bankacılık sektörünün sermaye yapısı da değişmiştir.

Sektörde yaşanan yeniden yapılanma, birleşme ve devirler, artan rekabet ve ekonomik büyümeye paralel olarak değişen piyasa koşulları neticesinde, bankaların aktif yapıları ciddi ölçüde etkilenmiştir.

¹²⁶ Aktif büyüklüğünün sektör toplamı içindeki payı %1'in altında olan bankalar küçük ölçekli banka, %1-%5 arasında olan bankalar orta ölçekli banka ve %5'in üzerinde olan bankalar ise büyük ölçekli bankalar olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 11-Toplam Aktife Göre Yoğunlaşma Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ölçeğe Göre Dağılım							
Büyük Ölçekli	74,0	73,4	71,6	71,8	75,2	74,0	74,3
Orta Ölçekli	16,0	16,2	18,0	17,5	14,9	16,5	16,4
Küçük Ölçekli	10,0	10,4	10,4	10,7	9,9	9,5	9,3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
Fonksiyonel Dağılım							
Mevduat Bankaları	94,4	94,4	94,2	94,2	93,9	93,4	93,4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1	3,3	3,1
Katılım Bankaları	2,4	2,4	2,6	2,7	3,0	3,3	3,5
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: BDDK: "Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler", Sayı: 3, Aralık 2008, s.1.

Sektördeki aktif payları sıralaması değerlendirildiğinde büyük ölçekli bankaların 2002 yılından beri değişmediği ve orta ölçekli bankalarla arasındaki oransal pay farkının arttığı görülmektedir. En düşük sektörel paya sahip büyük ölçekli banka ile en yüksek paya sahip orta ölçekli banka arasındaki fark 2002 yılında toplam aktiflere oran olarak 2,8 puanken 2008 yılında 3,4 puana yükselmiştir. Söz konusu oran en büyük orta ölçekli bankanın ancak payını iki katına çıkarması halinde büyük ölçekli bankalar kategorisine geçebileceğini göstermektedir. 2002 yılında 59 bankanın 11 tanesi orta ölçekli iken, 2008 yılında 49 bankanın 8 tanesi orta ölçeklidir. Küçük ölçekli banka sayısı 2002’de 41’den 2008’de 34’e inmiştir. Dolayısıyla sektördeki küçük ölçekli bankaların paylarının yanı sıra sayıları da azalmıştır.

Tablo 12-Bankacılık Sektöründe Aktif Payları

%	2002	Pay	2004	Pay	2006	Pay	2008	Pay
1	Ziraat B.	17,4	Ziraat B.	18,16	İş Bankası	15,07	Ziraat B.	14,25
2	Akbank	11,3	İş Bankası	12,27	Ziraat B.	14,54	İş Bankası	13,36
3	İş Bankası	11,0	Akbank	11,12	Akbank	11,46	Garanti B.	12,14
4	Garanti B.	9,0	Garanti B.	8,37	Garanti B.	10,06	Akbank	11,69
5	Yapı Kredi	8,7	Halk Bank.	8,19	Yapı Kredi	9,78	Yapı Kredi	8,69
6	Halk Bank.	8,0	Yapı Kredi	7,84	Vakıflar B.	7,40	Vakıflar B.	7,14
7	Vakıflar B.	5,9	Vakıflar B.	7,71	Halk Bank.	6,91	Halk Bank.	7,00
8	Koçbank	3,0	Koçbank	3,30	Finansbank	3,59	Finansbank	3,62
9	Pamukbank	2,7	Finansbank	2,75	Oyakbank	2,36	Denizbank	2,63
10	Finansbank	2,3	Fortisbank	2,27	Denizbank	2,30	ING Bank	2,25
11	Eximbank	2,1	Denizbank	2,13	HSBC Bnk	2,05	HSBC Bnk	2,01
12	Fortisbank	1,8	Oyakbank	1,96	Fortisbank	1,72	TEB	2,01
13	Oyakbank	1,6	HSBC Bnk	1,68	TEB	1,65	Fortisbank	1,62
14	Birl.Fon B.	1,6	Eximbank	1,42	Citibank	1,22	Asya Kat.B.	1,10
15	Denizbank	1,5	TEB	1,13	İller Bank.	0,88	Şekerbank	1,10
16	HSBC Bnk	1,4	Şekerbank	0,99	Asya Kat.B.	0,84	Türkiye Fin.	0,97
17	TEB	1,1	İller Bank.	0,96	Eximbank	0,82	İller Bank.	0,94
18	Şekerbank	1,0	T.Sınai KB	0,72	Türkiye Fin.	0,82	T.Sınai KB	0,84
19	İller Bank.	0,8	Anadolu B.	0,62	T.Sınai KB	0,81	Kuveyt T.	0,78
20	T.Sınai KB	0,7	Birl.Fon B.	0,61	Şekerbank	0,80	Citibank	0,74
21	Citibank	0,7	Asya Kat.B.	0,61	Kuveyt T.	0,58	Eximbank	0,67
22	Alternatif B	0,6	Citibank	0,60	Tekstil B.	0,55	Albaraka T.	0,65
23	İmar Bank.	0,5	Kuveyt T.	0,52	Anadolu B.	0,55	Alternatif B	0,51
24	Anadolu B.	0,5	Albaraka T.	0,47	Albaraka T.	0,49	Eurobank	0,47
25	Albaraka T.	0,5	Tekstil B.	0,43	Alternatif B	0,39	Anadolu B.	0,46
26	Tekstil B.	0,5	Family Fin.	0,40	Birl.Fon B.	0,24	Tekstil B.	0,40
27	Kuveyt Türk	0,5	Alternatif B	0,37	Tekfen B.	0,22	Bank Pozitif	0,22
28	Asya Kat.B.	0,4	Türkiye Fin.	0,32	Millenium B	0,20	İMKB Takas	0,19
29	Tekfen B.	0,3	Tekfen B.	0,19	T.Kalkınma	0,17	ABN Amro	0,17
30	Family Fin.	0,2	T.Kalkınma	0,16	Deutsche B.	0,17	Millenium B	0,16
31	Türkiye Fin.	0,2	ABN Amro	0,14	ABN Amro	0,14	T.Kalkınma	0,14
32	T.Kalkınma	0,2	JP Morgan C	0,13	West LB	0,13	Turlkand B.	0,13
33	Ak Uluslar.	0,2	Turkish B.	0,13	Societe G.	0,13	Birl.Fon B.	0,11
34	ABN Amro	0,1	Societe G.	0,12	Turkish B.	0,13	West LB	0,11
35	Turkish B.	0,1	Turlkand B.	0,11	Takasbank	0,11	Turkish B.	0,11
36	Arap Türk B	0,1	Deutsche B.	0,11	Turlkand B.	0,10	Arap Türk B	0,10
37	West LB AG	0,1	Ak Uluslar.	0,11	Bank Pozitif	0,09	Deutsche B.	0,09
38	Adabank	0,1	Arap Türk B	0,10	Arap Türk B	0,07	Societe G.	0,06
39	Calyon B.	0,1	Takasbank	0,10	Calyon B.	0,05	Bank Mellat	0,04
40	Deutsche B.	0,1	Millenium B	0,08	Bank Mellat	0,04	Aktif Yat.B.	0,03
41	Takasbank	0,1	Calyon B.	0,08	JP Morgan	0,04	JP Morgan	0,03
42	Societe G.	0,07	West LB AG	0,07	Nurol Yat.B.	0,03	Diler Yat.	0,02
43	Turlkand B.	0,06	Bank Mellat	0,05	Diler Yat.	0,01	Nurol Yat.B.	0,02
44	Cr.Suis First	0,05	Bank Pozitif	0,04	GSD Yat.B.	0,01	Merill Linch	0,01
45	Bank Mellat	0,05	Banca Roma	0,03	Banca Roma	0,01	Habib Bank	0,01
46	JP Morgan C	0,04	Nurol Yat.B.	0,02	Çalık Yat.B.	0,01	GSD Yat.B.	0,01
47	Nurol Yat.B.	0,03	Çalık Yat.B.	0,02	Adabank	0,009	Calyon B.	0,01
48	Banca Roma	0,03	GSD Yat.B.	0,02	Habib Bank	0,009	Adabank	0,007
49	GSD Yat.B.	0,03	Adabank	0,02	Merill Linch	0,005	Taib Yat.B.	0,003
50	Çalık Yat.B.	0,03	Diler Yat.	0,01	Taib Yat.B.	0,004		
51	Fiba Bank	0,03	Habib Bank	0,008				
52	ING Bank	0,02	Taib Yat.B.	0,002				
53	Bank Pozitif	0,02	Merill Linch	0,001				
54	Habib Bank	0,02						
55	Millenium B	0,01						
56	Taib Yat.B.	0,01						
57	Merill Linch	0,005						
58	Cr.Lyonnais	0,004						

Kaynak: BDDK: a.g.e. 2008, s.3.

-Aktif Büyüklüğünde Türkiye-AB Karşılaştırması: Türk bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü 2006 yılı itibarıyla 269 milyar €'ya ulaşmıştır. 2006 yılı itibarıyla toplam aktif büyüklüğü AB'nin 13 üyesinden büyük olmakla birlikte AB geneli itibarıyla değerlendirildiğinde küçük kalmaktadır. AB 25 ortalaması 1,5 trilyon € iken Türkiye'deki toplam aktif büyüklüğünün 0,3 trilyon € civarında olduğu görülmektedir. 2007 yılında AB'ye üye 27 ülkenin bankacılık sektörlerinin toplam aktifleriyle kıyaslandığında Türkiye'nin 15. sırada olduğu gözlenmektedir.

Tablo 13-Aktif Büyüklüğü AB-Türkiye Karşılaştırması (Milyar €)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	25.312	26.519	29.038	32.898	36.820	41.072
PB*-13	18.069	18.888	20.430	22.641	24.938	28.313
İngiltere	5.856	6.171	6.932	8.319	9.652	10.093
Almanya	6.370	6.394	6.584	6.827	7.123	7.562
Fransa	3.832	3.999	4.419	5.073	5.728	6.682
İtalya	2.024	2.125	2.276	2.509	2.793	3.332
İspanya	1.342	1.503	1.717	2.149	2.516	2.945
Hollanda	1.356	1.474	1.678	1.695	1.873	2.195
İrlanda	475	575	723	942	1.186	1.337
Belçika	774	829	914	1.055	1.122	1.298
Danimarka	534	569	629	746	822	978
Lüksemburg	663	656	695	792	840	915
Avusturya	555	586	635	721	790	891
İsveç	487	519	600	653	774	846
Portekiz	310	349	345	360	397	440
Yunanistan	202	213	230	281	315	383
Türkiye	127	146	172	255	268	340
Finlandiya	166	186	212	235	255	288
Polonya	125	112	142	163	190	236
Çek Cum.	79	78	87	101	115	140
Macaristan	44	55	68	78	94	109
Kıbrıs	41	42	47	60	74	91
Romanya	13	15	23	35	51	72
Slovakya	24	24	31	38	42	50
Slovenya	20	22	24	30	35	43
Malta	16	18	21	27	31	38
Letonya	7	8	11	16	23	31
Bulgaristan	8	9	13	17	22	31
Litvanya	5	6	9	13	17	24
Estonya	5	6	9	12	15	21

*Parasal Birlik, Kaynak: BDDK: a.g.e. 2008, s.4.

Söz konusu yılda AB-27 ülkelerinin ortalama toplam aktif büyüklüğü 1,5 trilyon €'dur. Aktif büyüklüğü görece küçük olan Türkiye'nin yüksek aktif büyüme hızını 2007 yılında da devam ettirdiği görülmektedir. AB genelinde aktif büyüklüğünün yüksek

oluşunda uzun süreli makro ekonomik ve siyasi istikrar, sermaye birikimi, uygun düzenleme ve denetim çerçevesi, GSMH'nin büyük oluşu ve AB ölçeğinde sağlanan entegrasyonun yarattığı sinerji gibi faktörler rol oynamaktadır.

Toplam aktiflerin büyüme hızı itibarıyla Türkiye 2007 yılında AB-27 ülkeleri ile kıyaslandığında altıncı hızlı büyümeyi göstermiştir. En hızlı büyüyen ülkeler sırasıyla Bulgaristan, Romanya, Litvanya, Letonya ve Estonya'dır. İlgili yılda Türkiye Yunanistan, Polonya, Fransa ve İspanya'dan daha hızlı bir büyüme performansı göstermiştir.

2-Likit Aktifler: Bilançonun likit olan kısmını yansıtan likit aktifler kalemi, özellikle dalgalanmalar döneminde sektörün şoklara karşı direncini artıran bir bileşendir. Ölçek açısından büyük ölçekli bankaların ağırlıklı olduğu likit aktifler kaleminde fonksiyonel açıdan ise mevduat bankalarının payı daha fazladır. 2008 yılı dikkate alındığında, büyük ölçekli bankaların likit aktiflerdeki piyasa payı artarken, orta ve küçük ölçekli bankaların piyasa payının azaldığı görülmektedir.

Tablo 14-Likit Aktifler Yoğunlaşma Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ölçeğe Göre Dağılım							
Büyük Ölçekli	53,7	57,1	55,4	66,9	60,2	65,6	68,2
Orta Ölçekli	31,0	28,2	28,4	15,3	21,3	14,1	13,7
Küçük Ölçekli	15,4	14,7	16,2	17,8	18,5	20,3	18,0
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
Fonksiyonel Dağılım							
Mevduat Bankaları	86,2	87,0	86,4	89,5	88,8	86,1	88,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	11,5	10,8	10,6	7,3	7,9	9,6	7,3
Katılım Bankaları	2,2	2,2	3,0	3,2	3,3	4,2	4,1
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.6.

3-Krediler: Temel görevi finansal aracılık olan bankacılık sisteminin topladığı fonlar sayesinde yarattığı kredilerdeki gelişmeler takip edilmesi gereken diğer önemli bir göstergedir.

Tablo 15-Toplam Kredi Hacmi Yoğunlaşma Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Ölçeğe Göre Dağılım</i>							
Büyük Ölçekli	62,0	62,6	63,4	63,9	68,8	68,2	70,4
Orta Ölçekli	24,5	24,0	23,7	25,9	19,8	21,5	20,1
Küçük Ölçekli	13,5	13,4	12,9	10,2	11,4	10,2	9,5
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
<i>Fonksiyonel Dağılım</i>							
Mevduat Bankaları	87,6	88,4	90,2	90,4	92,5	91,9	92,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8,3	7,1	5,1	3,7	3,3	3,1	3,2
Katılım Bankaları	4,1	4,5	4,7	5,9	4,3	4,9	4,8
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.8.

Toplam krediler büyüklüğü incelendiğinde, 2002 yılından itibaren mevduat bankalarının kredileri artış göstererek 2008 yılındaki payı %92'ye yükselmiştir. Aynı yıl, büyük ölçekli bankaların krediler içindeki payı %70,4'e yükselmiş, orta ölçekli bankaların payı %20,1'e düşmüştür. Küçük ölçekli bankalarda ise ılımlı bir azalma görülmektedir.

2008 yılındaki kredi hacmi göstergeleri, son yedi yılın en yüksek değerleri, olmuştur. Ölçek büyüklükleri açısından değerlendirildiğinde, büyük ölçekli bankaların payını arttırdığı görülmektedir. Fonksiyonel dağılıma göre yoğunlaşma göstergelerinde küçük oynamalar dışında pek değişiklik olmadığı göze çarpmaktadır.

-Kredilerde AB-Türkiye Karşılaştırması: Bankacılık kesiminin açtığı krediler son yıllarda önemli bir büyüme trendi yakalamış olmakla birlikte AB üyesi ülkelerin gerisinde kalmaktadır. 2007 yılında Türkiye AB-27 ülkeleriyle kıyaslandığında toplam kredilerin artış hızı sıralamasında 5. sıradadır. Ortalama kredi hacmi, AB-27 ülkelerde 714 Milyar € iken, Türkiye'de yüksek büyüme hızına rağmen 167 Milyar € olmuştur. Türkiye'nin görece küçük kredi piyasası, ciddi bir büyüme potansiyelinin işareti olarak algılanmaktadır.

Toplam krediler kaleminde özellikle bireysel kredilerdeki artış dikkat çekmekle beraber kredi hacminin AB ülkelerine göre büyüme açısından daha büyük bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 16-Kredilerde AB-Türkiye Karşılaştırması (Milyar €)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	11.076	12.673	13.679	15.447	17.144	19.299
PB*-13	8.169	8.502	9.013	9.889	10.854	12.069
İspanya	760	863	1.010	1.278	1.602	1.860
Almanya	3.022	3.026	3.009	3.023	3.053	3.142
İtalya	1.066	1.129	1.189	1.280	1.424	1.724
Fransa	1.370	1.432	1.531	1.701	1.887	2.157
İngiltere	2.195	3.440	3.846	4.551	5.090	5.815
Hollanda	704	762	851	947	1.035	1.083
İsveç	272	284	303	345	404	444
İrlanda	199	208	262	333	404	481
Danimarka	275	292	338	390	447	504
Avusturya	273	277	296	328	349	378
Belçika	279	287	304	363	389	417
Portekiz	183	186	195	209	231	258
Yunanistan	95	110	128	148	167	199
Lüksemburg	132	119	120	145	159	192
Türkiye	30	40	57	100	118	167
Finlandiya	86	94	104	117	131	148
Polonya	61	57	67	78	96	134
Çek Cum.	29	31	33	41	52	67
Macaristan	26	32	40	47	56	66
Romanya	5	7	11	17	28	42
Slovenya	9	10	14	17	21	29
Güney Kıbrıs R.	22	22	25	28	31	41
Slovakya	v.y.	v.y.	11	15	19	25
Bulgaristan	v.y.	v.y.	7	9	12	19
Letonya	3	4	5	9	15	21
Litvanya	3	4	5	9	12	18
Estonya	3	4	6	8	11	15
Malta	7	8	9	11	14	20

*Parasal Birlik, **Veri Yok. Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.9.

4-Mevduat: 2008 yılı itibariyle toplam mevduatın %78,6'sı büyük ölçekli, %15,2'si orta ölçekli ve %6,3'ü küçük ölçekli bankalardadır. Fonksiyonel dağılım itibarıyla mevduat bankalarının ağırlıklı yapısı 2008 yılında da devam etmekle birlikte katılım bankaları piyasa paylarını 1,4 puan artırarak %5,6'ya yükseltmiştir.

Tablo 17-Mevduat Yoğunlaşma Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Ölçeğe Göre Dağılım</i>							
Büyük Ölçekli	78,6	78,4	76,6	76,9	79,5	78,3	78,6
Orta Ölçekli	14,6	15,0	16,3	15,7	13,8	15,7	15,2
Küçük Ölçekli	6,8	6,6	7,1	7,4	6,7	6,0	6,3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
<i>Fonksiyonel Dağılım</i>							
Mevduat Bankaları	96,7	96,8	96,6	96,5	96,4	95,8	94,4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Katılım Bankaları	3,7	3,2	3,4	3,5	3,6	4,2	5,6
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.13.

-Mevduatta AB-Türkiye Karşılaştırması: 2007 yılı itibarıyla Türk bankacılık sektöründe toplanan mevduat tutarı, AB-27 ülkeleriyle karşılaştırıldığında, önceki dönemlerde olduğu gibi, orta sıralar civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 18-Mevduatta AB-Türkiye Karşılaştırması

	Mevduat (Milyar €)						Mevduat / Toplam Aktif (%)					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	9.104	10.971	11.841	13.469	14.854	16.680	36,0	41,4	40,6	40,6	40,0	40,6
PB*-13	6.844	7.141	7.530	8.250	8.979	9.969	37,9	37,8	36,9	36,4	36,0	35,2
İngiltere	3.347	3.395	3.815	4.581	5.156	5.857	57,2	55,0	55,0	55,1	52,2	58,0
Almanya	2.446	2.448	2.511	2.593	2.705	2.882	38,4	38,3	38,1	38,0	38,0	38,1
Fransa	1.078	1.198	1.270	1.367	1.420	1.579	28,1	30,0	28,7	26,9	24,8	23,6
İspanya	765	818	887	1.084	1.320	1.507	57,0	54,4	51,7	50,4	52,5	51,2
İtalya	764	768	807	873	931	1.122	37,7	36,1	35,5	34,8	33,3	33,7
Hollanda	539	571	599	684	794	878	39,7	38,7	35,7	40,4	42,4	40,0
Belçika	348	371	409	463	466	513	45,0	44,8	44,8	43,8	41,6	39,5
İrlanda	148	164	187	236	290	328	31,2	28,5	25,8	25,1	24,6	24,5
Avusturya	214	225	235	254	269	301	38,6	38,4	37,0	35,2	34,1	33,8
Lüksemburg	200	207	222	241	288	296	30,2	31,6	31,9	30,5	34,3	32,3
Yunanistan	134	140	160	188	211	249	66,3	65,7	69,6	66,8	67,0	64,8
Türkiye	83	91	108	158	166	209	65,4	62,3	62,8	62,0	61,9	61,4
Portekiz	135	139	148	164	177	193	43,5	39,8	42,9	45,6	44,6	43,8
İsveç	119	127	130	153	183	190	24,4	24,5	21,7	23,5	23,6	22,4
Danimarka	94	107	122	143	154	181	17,6	18,8	19,5	19,2	18,8	18,5
Polonya	81	72	89	106	122	147	65,3	64,3	62,9	64,9	64,1	62,4
Finlandiya	72	77	81	86	89	101	43,4	41,4	38,2	36,8	35,0	35,2
Çek Cum.	52	53	59	68	78	93	65,8	67,9	67,7	66,8	67,5	66,4
Güney Kıbrıs	28	28	30	38	43	53	68,3	66,7	63,8	63,3	57,7	57,6
Macaristan	31	30	35	41	47	51	70,0	56,7	51,5	52,8	50,3	47,1
Romanya	v.y.	v.y.	15	22	20	39	v.y.	v.y.	65,4	61,8	38,9	53,6
Slovakya	v.y.**	v.y.	20	22	27	31	v.y.	v.y.	63,4	57,6	64,7	62,5
Slovenya	14	14	15	16	18	20	70,0	63,6	59,0	53,5	50,4	45,6
Bulgaristan	v.y.	v.y.	9	12	15	20	v.y.	v.y.	69,2	65,9	66,7	63,5
Malta	9	8	9	11	11	14	56,3	45,4	42,9	41,6	36,8	37,1
Letonya	5	3	3	9	11	14	71,4	33,1	31,2	55,7	48,7	46,7
Litvanya	3	4	6	8	10	12	60,0	66,7	62,4	60,0	55,0	48,9
Estonya	3	3	4	6	8	9	60,0	56,9	39,7	50,4	53,3	44,1

*Parasal Birlik, **Veri Yok, Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.15.

2007 yılı itibariyle AB-27’de ortalama mevduat tutarı 618 Milyar € iken Türkiye’de 209 Milyar €’dur. AB ülkeleriyle kıyaslandığında Türk bankacılık sektörü mevduat ağırlıklı bir bankacılık yapısına sahiptir. 2007 yılında toplam kaynaklar içinde mevduatın payı AB-27’de %41 iken, Türkiye’de %61’dir.

AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türk bankacılık sektörünün mevduat ağırlıklı bir kaynak yapısına sahip olduğu görülmekle beraber son dönemde dışarıdan sağlanan finansmanların da etkisinde mevduatın payında kısmi bir azalmanın var olduğu görülmektedir. Mevduatın büyüme hızı karşılaştırıldığında Türkiye’nin, İspanya, Fransa, İtalya, Polonya ve Yunanistan’ın üzerinde artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

5-Özkaynak: Bankacılık sektörünü finansal dalgalanmalara karşı koruyan en önemli unsurlardan biri olan özkaynakların yoğunlaşmasına bakıldığında, son yıllarda azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2002–2008 döneminde, sektörün toplam özkaynaklarının büyük ölçekli bankalarda yoğunlaştığı, bu grubu küçük ölçeklilerin takip ettiği tespit edilmektedir. Benzer bir dağılım fonksiyon sınıflamasına göre de mevcuttur. Bununla birlikte, 2002–2008 döneminde büyük ölçekli bankaların payı %71,5’den %62,8’e, mevduat bankalarının payı %87’den %83,4’e inmiştir. Aynı dönemde katılım bankalarının payı %1,5’den %4,3’e yükselmiştir.

Tablo 19-Özkaynak Yoğunlaşma Göstergeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ölçeğe Göre Dağılım							
Büyük Ölçekli	71,5	86,6	67,7	63,7	66,1	65,7	62,8
Orta Ölçekli	14,9	11,6	15,9	16,3	13,1	15,3	16,6
Küçük Ölçekli	13,6	1,8	16,5	20,0	20,8	19,0	20,6
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
Fonksiyonel Dağılım							
Mevduat Bankaları	87,0	86,6	87,0	86,8	84,7	85,1	83,4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	11,5	11,6	11,0	11,5	12,7	11,8	12,3
Katılım Bankaları	1,5	1,8	2,0	1,7	2,6	3,1	4,3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.20.

6-Kârlılık: Bankacılık sektöründe kârlılık sürdürülebilir bir finansal istikrar açısından önem arz etmektedir. Aktif getirisi ve özkaynak getirisi kârlılığı ölçmek için yaygın olarak kullanılan başlıca iki rasyodur.¹²⁷

Tablo 20-Kârlılığın Ölçeğe Göre Dağılımı

	2005	2006	2007	2008
Ölçeğe Göre Dağılım				
Büyük Ölçekli	50,7	70,6	75,6	73,9
Orta Ölçekli	25,5	14,5	12,7	12,9
Küçük Ölçekli	23,9	15,0	11,7	13,3
Sektör	100	100	100	100
Fonksiyonel Dağılım				
Mevduat Bankaları	85,8	90,2	90,6	88,3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	11,6	6,4	5,8	6,9
Katılım Bankaları	2,6	3,4	3,5	4,8
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.24.

2008 yılında, sektörün elde ettiği toplam kârın %73,9'u büyük ölçekli bankalarca elde edilmiştir. %12,9'u orta ölçekli bankalar ve %13,3'ü de küçük ölçekli bankalar tarafından paylaşılmaktadır. Aktif getirisi ve özkaynak getirisi rasyoları 2008 yılında sektör genelinde ve ölçekler itibariyle bir önceki yıla göre azalmıştır. Fonksiyonel dağılım olarak toplam kardan alınan payda mevduat bankalarının ağırlığı devam etmiş ve 2008 yılında bu bankaların payı %88,3 olmuştur.

1.2.3.1.2-Banka, Şube ve Personel Yapısındaki Gelişmeler

-Banka Sayısındaki Gelişmeler: Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı, 2000–2001 yıllarında yaşanan finansal krizlerle birlikte önemli ölçüde azalmıştır. Sektörde faal olan banka sayısı 2002–2008 yılları arasında sektörde gerçekleşen birleşmelerin de etkisiyle Aralık 2008 itibarıyla 49'a inmiştir.

¹²⁷ Aktif Getirisi = Dönem Net Kârı / Toplam Aktifler, Özkaynak Getirisi = Dönem Net Kârı / Toplam Özkaynaklar

Tablo 21-Banka Sayısındaki Gelişmeler

Bankalar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mevduat Bankaları	40	36	35	34	33	33	33
-Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3	3	3	3	3	3
-Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	20	18	18	17	14	12	11
-TMSF	2	2	1	1	1	1	1
-Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	15	13	13	13	15	17	16*
Katılım Bankaları	5	5	5	4	4	4	4
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	15	13	13	13	13	13
Toplam Banka Sayısı	59	55	53	51	50	50	49*

*Tasfiye sürecinde olan bir banka toplama dahil edilmemiştir. Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.26.

Bankaların fonksiyonları itibarıyla dağılımına bakıldığında, sektörde en fazla mevduat bankalarının faaliyet gösterdiği (%65), bu grubu kalkınma ve yatırım bankalarının (%27) takip ettiği görülmektedir. Sektörde faaliyet gösteren 4 adet katılım bankasının toplam banka sayısı içindeki payı %8'dir.

-Şube Sayısındaki Gelişmeler: Ekonomik büyümeye paralel olarak gelişen sektörde, hizmet sunum birimi olan şube sayısı 2004 yılından itibaren artış eğilimi göstermektedir. Nitekim Aralık 2004'te 6.474 olan şube sayısı Aralık 2008'de 9.304'e ulaşmıştır. Söz konusu artışta, sektöre birleşme/satın alma yoluyla giren stratejik yatırımların organik büyümesiyle şube sayılarını artırma çabaları ve mevcut bankaların ekonomik büyümeye paralel olarak şube ağlarını genişletme yönündeki politikaları etkili olmaktadır.

Tablo 22-Şube Sayısının Gelişimi ve Yüzde Dağılımı

Bankalar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
SAYI	6.351	6.267	6.474	6.568	7.296	8.117	9.304
Mevduat Bankaları	6.169	6.046	6.186	6.241	6.898	7.653	8.724
Katılım Bankaları	148	189	255	292	356	422	536
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	34	32	33	35	42	42	44
YÜZDE							
Mevduat Bankaları	97,2	96,5	95,6	95,0	94,5	94,3	93,8
Katılım Bankaları	2,3	3,0	3,9	4,5	4,9	5,2	5,8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.52.

Şube sayısının banka fonksiyon gruplarına göre dağılımına bakıldığında, 2002 yılında mevduat bankalarının %97,1 olan payı 2008 yılı itibarıyla %93,8'e inmiştir. Aynı dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının payı pek değişmezken, katılım bankalarının toplam şube sayısı içindeki payı %2,3'ten %5,8'e yükselmiştir.

-Şube Sayılarında Avrupa Birliği (AB)-Türkiye Karşılaştırması: Türkiye şube sayıları açısından AB ülkeleri ile birlikte değerlendirildiğinde 2007 yılında 7. sırada yer almaktadır. Türkiye'de bankacılık yaygın bir şube ağı ile yapılmakla birlikte henüz nüfusun tamamına erişilemediği için müthiş bir büyüme potansiyeli bulunmaktadır. Bu nedenle benzer ölçekteki ülkelere göre daha az olan şube sayısı, artan ekonomik büyümeye paralel olarak büyüyebilecektir.

Tablo 23-Şube Sayılarında AB-Türkiye Karşılaştırması

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	v.y.	206.956	211.442	214.925	228.601	233.581
PB*-13	v.y.	168.730	168.476	169.644	181.499	183.981
İspanya	39.009	39.750	40.603	41.979	43.691	45.500
Almanya	50.868	47.244	45.331	44.044	40.282	39.777
Fransa	26.162	25.789	26.370	27.075	40.013	39.560
İtalya	29.948	30.501	30.950	31.504	32.334	33.227
İngiltere	13.867	13.646	13.386	13.130	12.880	12.425
Polonya	v.y.	8.688	8.301	10.074	10.934	11.607
Türkiye	6.203	6.078	6.219	6.537	7.296	8.117
Romanya	v.y.	3.387	3.031	3.533	4.470	6.340
Portekiz	5.348	5.397	5.371	5.422	5.618	6.030
Bulgaristan	v.y.	v.y.	5.606	5.629	5.569	8.827
Belçika	5.550	4.989	4.837	4.564	4.574	4.425
Avusturya	4.466	4.395	4.360	4.300	4.258	4.266
Yunanistan	3.263	3.300	3.403	3.543	3.699	3.850
Hollanda	4.269	3.883	3.798	3.748	3.456	3.604
Macaristan	2.992	3.003	2.987	3.125	3.243	3.387
Danimarka	2.128	2.118	2.119	2.122	2.152	2.194
Çek Cum.	1.722	1.670	1.785	1.825	1.877	1.862
İsveç	2.054	2.069	2.018	2.003	2.004	1.846
Finlandiya	1.572	1.564	1.585	1.616	1.709	1.638
Slovakya	1.020	1.057	1.113	1.142	1.175	1.169
İrlanda	926	924	909	910	935	1.158
Litvanya	v.y.	723	758	822	892	970
Kıbrıs	993	983	977	951	941	921
Slovenya	721	725	706	693	696	711
Letonya	567	581	583	586	610	682
Estonya	198	197	203	230	245	266
Lüksemburg	271	269	253	246	234	235
Malta	99	104	99	109	110	104

*Parasal Birlik, **Veri Yok. Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.54.

2007 yılında bir önceki yıla göre Türkiye’de şube sayısı 821 adet artarken, İspanya’da 1.809 adet yükselmiştir. Söz konusu yılda Türkiye’de yeni açılan şube sayısı, AB üyesi olan Polonya, Portekiz ve Bulgaristan’dan daha fazla gerçekleşmiştir.

-Personel Sayısındaki Gelişmeler: Küresel finansal krizin tüm dünyada istihdam üzerindeki olumsuz etkilerine karşın, 2008 yılında Türk bankacılık sektörü büyümeye devam etmiş, çalışan sayısı bir önceki yıla göre %8,9 artarak 182.667 kişiye ulaşmıştır. İstihdamdaki bu gelişme, bankacılık sektörünün genel ekonomiye olumlu katkısını işaret etmektedir.

Tablo 24-Personel Sayısının Dağılımı

Bankalar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
SAYI	126.539	127.532	132.734	138.724	150.793	167.760	182.667
Mevduat Bankaları	118.321	118.603	122.592	127.851	138.426	153.212	166.328
Katılım Bankaları	2.530	3.502	4.790	5.747	7.112	9.187	11.032
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.688	5.427	5.352	5.126	5.255	5.361	5.307
YÜZDE							
Mevduat Bankaları	93,5	93,0	92,4	92,2	91,8	91,3	91,1
Katılım Bankaları	2,0	2,7	3,6	4,1	4,7	5,5	6,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,5	4,3	4,0	3,7	3,5	3,2	2,9

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.55.

Fonksiyonel olarak bakıldığında, 2002-2008 yılları arasında mevduat ile kalkınma ve yatırım bankalarının sektörün toplam personel sayısındaki payı azalırken, katılım bankalarının payının arttığı görülmektedir. İlgili dönemde mevduat bankalarının payı %93,5’ten %91,1’e düşerken, katılım bankalarının payı %2’den %6’ya yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının personel sayılarının 2002 yılına göre azalmış olması, bu bankaların toplam personel sayısı içindeki payının azalmasında etkili olmuştur.

-Personel Sayıları AB-Türkiye Karşılaştırması: Türkiye’de 2007 yılsonu itibarıyla bankacılık sektöründe istihdam edilen kişi sayısı 167.760’dır. Söz konusu sayı itibarıyla Türkiye, AB bölgesinde ilk 10’da yer almıştır. AB ülkeleri bankacılık sektöründeki istihdam artışı, yeni kuruluş ve/veya şubelerin açılmasıyla sağlanmıştır.

Türk bankacılık sektöründe yaşanan büyüme ve sektörün yaygın bir şube ağıyla çalışması istihdam edilen personel sayısında artışın en önemli nedenleridir.

Tablo 25-Personel Sayıları AB-Türkiye Karşılaştırması

Adet	2002	2003	2004	2005	2006	2007
AB-27	v.y.	3.130.447	3.129.775	3.124.757	3.181.304	2.787.038
PB*-13	v.y.	2.220.876	2.197.112	2.204.486	2.250.316	2.276.572
Almanya	753.950	725.550	712.300	705.000	692.500	690.900
Fransa	430.178	435.725	432.326	434.354	474.566	478.615
İngiltere	501.787	487.772	490.436	461.654	453.045	v.y.
İtalya	340.440	336.661	336.354	335.726	339.683	341.538
İspanya	243.429	243.462	246.236	252.831	261.890	275.506
Polonya	161.814	154.569	150.037	158.130	162.125	173.955
Türkiye	124.009	124.030	127.944	138.724	150.793	167.760
Hollanda	125.911	120.539	118.032	120.165	116.500	114.424
Avusturya	74.048	73.308	72.858	75.303	76.323	77.731
Belçika	75.370	73.553	71.347	69.481	67.957	67.080
Romanya	v.y.	46.567	49.702	52.452	58.536	66.039
Yunanistan	60.495	61.074	59.337	61.295	62.171	64.713
Portekiz	55.679	54.350	53.230	54.035	58.213	60.975
Danimarka	47.613	46.443	46.372	47.579	46.394	49.644
İsveç	45.961	44.389	44.242	44.943	47.069	44.056
Macaristan	35.045	35.725	35.558	37.527	39.302	41.905
İrlanda	36.585	35.658	35.564	37.702	39.154	41.865
Çek Cum.	40.534	39.658	38.666	37.943	37.825	40.037
Bulgaristan	v.y.	v.y.	22.467	22.945	26.738	30.571
Lüksemburg	23.300	22.513	22.549	23.224	24.752	26.139
Finlandiya	27.190	26.667	25.377	23.644	24.769	25.025
Slovakya	20.532	19.812	19.819	19.773	19.633	19.779
Letonya	8.267	8.903	9.655	10.477	11.656	12.826
Slovenya	11.855	11.816	11.602	11.726	11.838	12.051
Kıbrıs	10.613	10.480	10.617	10.799	10.845	11.286
Litvanya	8.420	7.557	7.266	7.637	8.624	10.303
Estonya	3.934	4.280	4.455	5.029	5.681	6.319
Malta	3.459	3.416	3.371	3.383	3.515	3.756

*Parasal Birlik, **Veri Yok, Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.57.

AB Bölgesi ülkeleri bankacılık sektöründe 2007 yılında istihdam edilen personel sayısı verileri, 2002 yılı verileri ile kıyaslandığında; İngiltere, Almanya, Hollanda, Belçika, İsveç, Finlandiya, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti personel sayısı azalan ülkeler grubunu, Portekiz, Malta, Polonya, Yunanistan, Kıbrıs, Avusturya, Danimarka, Slovenya ve İtalya personel sayısını koruyan ülkeler grubunu, İrlanda, İspanya, Lüksemburg ve Fransa personel sayısı artan ülkeler grubunu ve Türkiye, Letonya, Estonya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya ve Macaristan ise personel sayısındaki artışta sıçrama yapan ülkeler grubunu oluşturmaktadır. 2007 yılı itibariyle bir önceki yıla göre AB Bölgesinde istihdama katkısı en fazla olan ilk 5 ülke sırasıyla Fransa, Türkiye, İspanya, Romanya ve Polonya'dır.

1.2.3.2-Aracılık Faaliyetleri

Bankaların mevduat toplayan ve bu mevduatı kredi olarak kullandıran aracı kuruluşlar olduğu gerçeğinden hareketle, bu bölümde kredi ve mevduatla ilgili göstergelere yer verilmiştir.

-Kredilerin Gelişimi: Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2008 yılı sonu itibarıyla 732,8 milyar TL olarak gerçekleşirken, toplam kredi hacmi ise 2007 sonuna göre %28,7 oranında artışla 367,6 milyar TL'ye yükselmiştir. 2008 sonu itibarıyla belirginleşen olumsuz ekonomik konjunktüre rağmen kredi hacminde görülen sayısal artış, toplam aktiflerdeki gelişmeyle birlikte değerlendirildiğinde, krediler/aktif oranını 2007 sonu düzeyini koruduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde krediler/mevduat oranı, 2007 yılsonu değerini 2008 sonu itibarıyla koruyup, orantısal olarak, durağan bir görünüm ortaya koymaktadır. Kredi hacminin gelişiminde gözlenen bu yavaşlama, kredilerin ticari ve bireysel kullanım arasında dağılımı anlamında da etkili olmuş, 2007 yılında bir önceki yıla göre artan bireysel krediler payı, 2008 yılı sonunda 2006 oranlarına gerilemiştir.

a)Ticari Krediler: 2008 yılsonu itibarıyla sektörün toplam kredi hacmi içerisinde %68,1 paya sahip olan ticari kredilerin, %89,4'u mevduat bankaları tarafından sağlanırken, %4,6'sı kalkınma ve yatırım bankaları tarafından %6,1'i ise katılım bankaları tarafından plase edilmektedir. Ticari kredilerin ölçek grupları itibarıyla dağılımı ise, orta ölçekli bankalardan, büyük ölçekli bankalara bir yönelime işaret etmektedir.

b)Bireysel Krediler: Tüketici kredileri ve kredi kartlarından oluşan bireysel kredilerin 2004 yılında %76,6 olan büyüme hızı, 2008 yılında %23,3'e gerilemiştir. Bireysel kredilerin gelişme hızındaki yavaşlama, toplam krediler içerisinde bireysel kredilerin payının düşmesine yol açmıştır. Bu pay, 2007 yılında %33,3 iken 2008 yılında %31,9'a düşmüştür. Mevduat bankalarının bireysel kredilerdeki ağırlığının devam ettiği, katılım bankalarının ise 2004 ve 2005 yıllarında yakaladığı gelişmeyi 2008 yılında sürdüremedikleri görülmektedir.

-Mevduatın Gelişimi: Bankacılık sektörünün toplam mevduat ve toplanan fonlar büyüklüğü, 2008 yılı sonu itibarıyla, bir önceki yıla göre %27,4 artarak 454,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Yabancı para cinsinden mevduat ve toplanan fonlar büyüklüğünün, toplamdaki payının gerileme eğilimi 2008 yılında da devam etmiştir.

a) Tasarruf Mevduatı: 2008 yılında tasarruf mevduatının %74,2'sinin büyük ölçekli bankalarca, %16,8'inin orta ölçekli bankalarca toplandığı, toplam tasarruf mevduatının %90'ının mevduat bankalarına, kalanın da katılım bankalarına ait olduğu görülmektedir.

b) Ticari ve Resmi Mevduat: Ticari ve resmi mevduatın toplam mevduattaki payı, 2008 yılında, orta ölçekli bankalarda artarken, büyük ve küçük ölçekli bankalarda azalma eğilimi göstermiştir.

-Kredi Mevduat Oranı: Bankacılık sektörünün aracılık faaliyetlerine ilişkin en temel göstergelerden biri olan kredi/mevduat oranı sektörün aracılık faaliyetlerindeki yoğunlaşmanın değerlendirilmesinde de yardımcı olabilmektedir. Kredi/mevduat oranı açısından sektörün geneline bakıldığında söz konusu oranın 2007 yılında da son yıllardaki artış eğilimini koruduğu ve %77,5'e kadar yükseldiği görülmektedir. Söz konusu dönemde kredi/mevduat oranı mevduat bankaları ve katılım bankaları için sırasıyla, %76,6 ve %94,9 olarak gerçekleşmiştir.¹²⁸ 2007 yılına kadar olan dönemde daha fazla oranda mevduatın krediye dönüşmesi yönündeki düzenli eğilim 2008 yılsonu itibarıyla yavaşlamıştır.

Tablo 26-Kredi/Mevduat Oranı

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ölçeğe Göre Dağılım							
Büyük Ölçekli	29,7	35,1	42,7	51,5	61,6	69,7	72,4
Orta Ölçekli	48,5	65,9	84,9	97,1	102,5	109,3	107,0
Küçük Ölçekli	78,9	88,0	101,2	111,7	119,9	96,7	81,7
Sektör	36,2	43,5	52,9	62,2	71,2	77,5	78,3
Fonksiyonel Dağılım							
Mevduat Bankaları	32,4	39,5	49,2	59,2	68,3	76,6	77,6
Katılım Bankaları	65,5	76,3	81,8	77,4	83,6	94,9	92,6
Sektör	36,2	43,5	52,9	62,2	71,2	77,5	78,3

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008,s.48.

¹²⁸ Katılım bankaları tarafından toplanan fonlar (cari ve katılım fonları) mevduat rakamlarına dahil edilmiştir.

Ölçek grupları ve fonksiyon grupları itibariyle bir yavaşlama gözlenmekle birlikte, orta ve küçük ölçekli bankalar grubu ile katılım bankaları grubunda, mevduatın krediye dönüşüm oranında nispeten bir gerileme dikkati çekmektedir.

2008 yılsonu itibarıyla kredi/mevduat oranı büyük ölçekli bankalarda 2,7 puan artarken, orta ölçekli bankalarda 2,3, küçük ölçekli bankalarda ise 15 puan azalmıştır.

-Bankacılık İşlemleri: Geleneksel aracılık işlevinin yanı sıra bankacılık sektörünün sunduğu bazı diğer hizmetler ve işlemler de finansal piyasaların işleyişine katkıda bulduklarından dolayı, geniş anlamda finansal aracılık tanımı içerisinde değerlendirilmektedir. Türk bankacılık sektörünün sunduğu bankacılık işlemlerine ve diğer hizmetlerine, elde edilen seçilmiş hizmet gelirleri açısından bakıldığında 2002 yılından bu yana yıllık ortalama %28,5 oranında artarak 2008 yılsonunda 9,6 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. Bankacılık işlem ve hizmet gelirlerini görece olarak yüksek düzeyde elde eden banka grupları, ölçek itibarıyla büyük bankalar, sahiplik açısından ise özel bankalardır.

Tablo 27-Seçilmiş Bankacılık Hizmet Gelirleri* (Milyon TL)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ölçeğe Göre Dağılım							
Büyük Ölçekli	1.613	2.252	2.954	3.828	5.127	6.106	7.175
Orta Ölçekli	378	525	763	991	1.060	1.547	2.041
Küçük Ölçekli	137	168	193	255	182	326	361
Sahiplik Grubuna Göre**							
Kamu	610	637	739	886	1.207	1.342	1.542
Özel	1.238	1.875	2.925	3.724	4.203	5.182	6.057
Küresel	280	433	245	463	959	1.455	1.977
TOPLAM	2.129	2.945	3.911	5.074	6.369	7.979	9.576

*İthalat akreditifi komisyonları, mal mukabili ithalat komisyonları, vesaik mukabili ithalat komisyonları ve tahsil senedi komisyonları hariçtir. **Sermayenin %51 ve üzerine göre sınıflandırma. Kaynak: BDDK: a.g.e., 2008, s.48-49.

Seçilmiş bankacılık işlemleri ve hizmet gelirleri ölçek itibarıyla incelendiğinde büyük bankaların 2008 yılında da ağırlıklı paya sahip olduğu görülmektedir. Sahiplik açısından incelendiğinde de özel bankaların ağırlıklarını korudukları ve küresel sermayeli bankaların son dönemde paylarını artırdıkları gözlenmektedir.

1.2.3.3-Verimlilik Göstergeleri

Bankacılık sektöründe artan rekabet, bankaların sürdürülebilir büyüme için verimlilik olgusuna daha fazla önem vermelerine neden olmaktadır. Ayrıca küresel boyutta yaşanan ekonomik durgunluğun farklı kanallar aracılığı ile tüm ülkeleri ve bu ülkelerin finansal kesimlerini farklı düzeylerde de olsa etkilediği gözlenmektedir. Bu çerçevede, ulusal bankacılık sektörlerinin karlılıklarını sürdürebilmeleri veya en azından pozisyonlarını koruyabilmeleri önem kazanmıştır. Bu ortamda sağlıklı yapısını muhafaza edebilen Türk bankacılık sektörüne, çeşitli verimlilik performansı göstergeleri açısından bakıldığında ana eğilimlerini koruduğu görülmektedir. Yanı sıra, Türk bankacılık sektörünün, özellikle büyümesine paralel bir biçimde, personel giderlerinin toplam işletme giderleri içerisindeki payı artarken, artan aracılık fonksiyonuna bağlı olarak, net komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerine payının ve net faiz gelirlerinin toplam gelirlerdeki payının da arttığı görülmektedir.

-Toplam İşletme Giderleri/Toplam Gelirler

Sektör genelinde işletme giderlerinin toplam gelirlere¹²⁹ oranı, 2006 yılı sonrasında istikrarlı bir seyir izlemiştir. 2006 yılında sektör genelinde %50,5 olan toplam işletme giderleri/toplam gelirler oranı 2008 yılı sonunda %52,6 olarak gerçekleşmiştir. Genel olarak büyük ölçekli bankalar için işletme giderlerinin gelirler içindeki payının daha düşük olduğu, fonksiyon grupları itibarıyla bakıldığında ise, kalkınma ve yatırım bankalarının görece toplam gelire oranla işletme giderlerini düşük tuttukları görülmektedir. Katılım bankaları için söz konusu oran 2002-2007 döneminde istikrarlı bir şekilde düşmekle birlikte 2008 yılsonu itibarıyla %58,3 ile nispi bir artış göstermiştir.

¹²⁹ Toplam İşletme Giderleri = Faiz Dışı Giderler-Genel Karşılık Provizyonu; Toplam Gelirler = Net Faiz Gelirleri+Faiz Dışı Gelirler

Tablo 28-Toplam Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın T.İşletme Giderleri/T. Gelirleri

2002		2004		2007		2008	
İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)
Ziraat Bnk.	44,3	Ziraat Bnk.	34,0	Ziraat Bnk.	35,7	Ziraat Bnk.	39,2
Akbank	48,1	İşbankası	67,2	İşbankası	58,1	İşbankası	56,7
İşbankası	65,1	Akbank	40,7	Akbank	41,3	Garanti Bnk.	55,2
Garanti Bnk.	82,5	Garanti Bnk.	70,3	Garanti Bnk.	42,6	Akbank	45,7
Yapı Kredi	56,2	Halk Bank	37,0	Yapı Kredi	74,7	Yapı Kredi	59,2
Halkbank	28,0	Yapı Kredi	110,4	Vakıf B.	48,5	Vakıfbank	55,6
Vakıfbank	87,7	Vakıflar B.	49,9	Halk Bank	36,0	Halk Bank	39,7
Koçbank	69,6	Koçbank	56,8	Finansbank	46,0	Finansbank	49,1
Pamukbank	-202,3	Finansbank	53,0	Denizbank	63,6	Denizbank	56,6
Finansbank	35,7	Fortisbank	73,9	HSBC Bank	66,2	ING Bank	63,2

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.66.

Aktif büyüklüğü açısından en büyük 10 bankanın toplam işletme giderlerinin toplam gelire oranı incelendiğinde, Ziraat Bankası'nın ve Halk Bankası'nın diğer büyük bankalara ve sektör geneline göre 2008 yılında oldukça düşük bir orana sahip oldukları görülmektedir. Ancak, söz konusu oran, bankaların büyüme stratejileri çerçevesinde de dalgalanma göstermektedir.

-Personel Giderleri/Toplam İşletme Giderleri

İşletme giderleri içinde en önemli paya sahip personel giderlerinin toplam işletme giderleri içindeki payı sektörün büyümesine paralel olarak 2005 yılında girdiği artış eğilimini 2008 yılında da göstermiştir. 2005 yılsonunda %28,9 olarak gerçekleşen oran 2007'de %37,2'ye, 2008 yılsonunda %38,5'e yükselmiştir. Bankacılık sektöründeki organik büyümeye bağlı olarak personel sayısında ve ücretlerde görülen artışın bu yükselişte etkili olduğu düşünülmektedir. Ölçek büyüklükleri itibarıyla küçük ve orta ölçekli bankalar, fonksiyon grupları itibarıyla ise kalkınma ve yatırım bankaları için personel giderlerinin işletme giderleri içindeki payı görece olarak yüksek olup, sektör ortalamalarının üzerinde seyretmiştir. 2008 yılında küçük ve orta ölçekli bankalarda söz konusu oran sırasıyla, %40,5 ve %45,5 ancak sektör ortalaması %38,5 düzeyindedir. Aynı oran kalkınma ve yatırım bankalarında ise %51,7 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 29-T.Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın Personel Giderleri/T. İşletme Giderleri

2002		2004		2007		2008	
İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)
Ziraat Bnk.	44,7	Ziraat Bnk.	47,3	Ziraat Bnk.	48,6	Ziraat Bnk.	47,6
Akbank	19,7	İşbankası	31,6	İşbankası	33,5	İşbankası	37,5
İşbankası	38,0	Akbank	27,2	Akbank	31,7	Garanti Bnk.	31,6
Garanti Bnk.	19,9	Garanti Bnk.	23,1	Garanti Bnk.	30,6	Akbank	33,9
Yapı Kredi	19,7	Halk Bank	48,1	Yapı Kredi	25,2	Yapı Kredi	32,5
Halkbank	54,1	Yapı Kredi	23,6	Vakıf B.	36,5	Vakıfbank	34,0
Vakıfbank	31,0	Vakıflar B.	32,4	Halk Bank	50,0	Halk Bank	45,3
Koçbank	24,4	Koçbank	35,7	Finansbank	38,9	Finansbank	37,7
Pamukbank	13,6	Finansbank	34,8	Denizbank	44,3	Denizbank	41,2
Finansbank	27,0	Fortisbank	29,6	HSBC Bank	42,8	ING Bank	47,6

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.67.

Aktif büyüklüğü açısından en büyük 10 bankanın personel giderlerinin toplam işletme giderleri içindeki payı incelendiğinde, Ziraat Bankası, Halk Bankası ve ING Bank'ın sektör ortalamasının yaklaşık 6-8 puan üzerinde bir orana sahip olduğu görülmektedir. Diğer büyük bankaların ise sektör ortalamasının 2-5 puan altında seyrettiği gözlenmektedir.

-Komisyon Gelirleri/ Toplam İşletme Giderleri

Bankacılık sektörünün faiz dışı gelirlerini artırma yönünde izlediği politikalar ve kredi portföyündeki genişlemeye paralel olarak komisyon gelirlerini artırması sonucu yükselen komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerine¹³⁰ oranı artış eğilimini 2008 yılında da sürdürmüştür. Sektör genelinde 2002 yılında %28,1 olan komisyon gelirlerinin toplam işletme giderleri içindeki payı, 2006 yılında %46'ya, 2007 yılında %48,2'ye, 2008 yılında %49,3'e yükselmiştir. Komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerini yüksek oranlı bir şekilde karşılayabilmesi, bankacılık sektörünün faiz marjlarının daraldığı bir ortamda karlılıklarını sürdürebilmelerine katkı sağlamaktadır.

¹³⁰ Komisyon Gelirleri = Kredilerden Alınan Komisyonlar + Bankacılık Hizmet Gelirleri

Tablo 30-T.Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın Komisyon Gelirleri/T. İşlet. Giderleri

2002		2004		2007		2008	
İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)
Ziraat Bnk.	18,4	Ziraat Bnk.	29,6	Ziraat Bnk.	48,0	Ziraat Bnk.	43,8
Akbank	31,2	İşbankası	36,1	İşbankası	40,4	İşbankası	43,5
İşbankası	27,9	Akbank	47,6	Akbank	63,3	Garanti Bnk.	67,3
Garanti Bnk.	45,2	Garanti Bnk.	48,8	Garanti Bnk.	74,4	Akbank	57,2
Yapı Kredi	41,3	Halk Bank	22,9	Yapı Kredi	41,1	Yapı Kredi	60,8
Halkbank	12,0	Yapı Kredi	39,8	Vakıf B.	41,1	Vakıfbank	38,7
Vakıfbank	40,2	Vakıflar B.	38,2	Halk Bank	42,8	Halk Bank	41,8
Koçbank	37,1	Koçbank	47,7	Finansbank	61,3	Finansbank	66,7
Pamukbank	14,0	Finansbank	53,3	Denizbank	38,6	Denizbank	34,8
Finansbank	62,7	Fortisbank	42,2	HSBC Bank	44,9	ING Bank	36,4

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.68.

2008 yılı itibarıyla, büyük ölçekli bankaların komisyon gelirlerinin toplam işletme giderlerine oranında sahip oldukları yüksek düzeyi korudukları görülmektedir. Ancak, bu durum toplam aktif büyüklüğü açısından en büyük 10 bankaya bakıldığında farklılaşmaktadır. En büyük 10 banka açısından 2008 yılı itibarıyla; Ziraat Bankası, İş Bankası, Halk Bankası, Vakıflar Bankası, Denizbank ve ING Bank'ın söz konusu oranları sektör ortalamasının belirgin bir biçimde altında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Garanti, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası ile Finansbank'ın ise görece olarak yüksek "komisyon gelirleri/toplam işletme giderleri" oranına ulaştıkları görülmektedir. Ancak bu durumun ortaya çıkmasında, toplam işletme giderlerinin düzeyinin ve ürün fiyatlamasındaki (faiz oranı ve komisyon gelirlerinin ikame edilmesi gibi) tercihlerin de etkili olabileceği dikkate alınmalıdır. Fonksiyon grupları itibarıyla değerlendirildiğinde ise, katılım bankaları için 2002 yılında komisyon gelirlerinin işletme giderlerine oranı %14 düzeyinde iken, hızlı bir yükseliş göstererek, 2007 yılında %64,1 oranına ulaşmış, 2008 yılında da %61,8 olarak gerçekleşip, sektör ortalamasının üzerine çıkmıştır.

-Net Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler

2002-2008 döneminde, sektörün genelinde net faiz gelirleri/toplam gelirler oranı %59 aralığında seyretmektedir. 2002 yılında %62,7 olan bu oran, 2004 yılında %68'e yükselmiş, 2006 yılında %59,1'e düşmüş, 2007 ve 2008 yıllarında yeniden yükselerek sırasıyla %61,9 ve %64 olarak gerçekleşmiştir. 2002-2007 döneminde bankacılık sektöründe nominal faiz oranlarındaki düşüş, artan rekabet sonucu faiz marjlarında

yaşanan daralma ve komisyon geliri artışı, bankaların faiz gelirlerinin toplam içindeki payının azalmasına neden olurken, küresel dalgalanmanın da etkisiyle nispi bir artış yaşayan nominal faiz oranları 2008 yılında bu oranın artmasında belirleyici olmuştur.

Tablo 31-T.Aktiflere Göre İlk 10 Bankanın Net Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler

2002		2004		2007		2008	
İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)	İlk 10 Banka	Oran (%)
Ziraat Bnk.	86,5	Ziraat Bnk.	84,5	Ziraat Bnk.	78,5	Ziraat Bnk.	75,7
Akbank	76,9	İşbankası	60,6	İşbankası	51,2	İşbankası	59,4
İşbankası	53,7	Akbank	75,0	Akbank	68,1	Garanti Bnk.	55,6
Garanti Bnk.	53,1	Garanti Bnk.	56,8	Garanti Bnk.	51,1	Akbank	64,0
Yapı Kredi	32,7	Halk Bank	82,0	Yapı Kredi	49,2	Yapı Kredi	51,4
Halkbank	63,2	Yapı Kredi	48,5	Vakıf B.	64,9	Vakıfbank	67,0
Vakıfbank	38,1	Vakıflar B.	64,7	Halk Bank	66,3	Halk Bank	69,9
Koçbank	65,8	Koçbank	70,3	Finansbank	61,1	Finansbank	60,3
Pamukbank	143,5	Finansbank	62,4	Denizbank	63,7	Denizbank	68,0
Finansbank	71,9	Fortisbank	55,6	HSBC Bank	65,7	ING Bank	71,9

Kaynak: BDDK: a.g.e.2008, s.69.

Aktif büyüklüğü açısından en büyük 10 bankaya bakıldığında, net faiz gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payının sektör ortalaması %64 iken, %75,7 ile %51,4 arasında değiştiği görülmektedir. Özellikle, Ziraat Bankası ve T.Halk Bankası gibi bankaların yüksek net faiz geliri/toplam gelirler oranına sahipken, Yapı ve Kredi Bankası ve T. Garanti Bankası gibi bankaların ise daha düşük net faiz geliri/toplam gelirler oranına sahip oldukları görülmektedir. Bu durum, söz konusu bankaların faiz geliri dışındaki gelirlerinin diğer bankalara göre daha fazla olmasının da bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI ve BASEL KOMİTESİ ÇALIŞMALARI

Bu bölümde Türkiye’de bankacılık sektörünün karşılaştığı sorunlar ve Basel Komitesi’nin bankacılık sistemi ile ilgili çalışmalarına yer verilecektir.

2.1-Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları

Özellikle 1980’li yılların başlarından itibaren Türk bankacılık sektörü çok çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Sektörün karşılaştığı bu sorunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

2.1.1-Ekonomik İstikrarsızlıktan Kaynaklanan Sorunlar

Makroekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörü sorunlarının en temel sebebidir. Faiz oranlarında değişimler, döviz kurundaki oynamalar ve piyasaların durgunluğu, bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilediğinden, ödemeler sisteminin bozulmasına ve görevlerini yapamamasına neden olacaktır. Keza arz ve talepteki ani değişimler, yüksek enflasyon ve temel istikrarsızlık, ekonomik istikrarsızlığın devamını getiren faktörlerdir.

Türk bankacılık sektörünün, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında karşılaştığı başlıca temel sorunlardan biri ekonomik istikrarsızlıktır. Türk ekonomisinde yaşanan istikrarsızlığın sebepleri de, genellikle siyasi istikrarsızlığa, yanlış politika uygulamalarına, yurtdışı olumsuz gelişmelere, yıllardır yaşanan yüksek enflasyon sürecine ya da bütün bunların sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik krizlere bağlıdır. Sektörde ortaya çıkan bir kriz; emisyonda artışa, kredi hacminin daralmasına, faizlerin yükselmesine, harcama ve talebin düşmesine, diğer sektörlerdeki üretim ve istihdamın azalmasına, tasarruf ve yatırımın azalmasına, kamu maliyesinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.¹³¹

¹³¹ KARACAN, A.İ.: **Bankacılık ve Kriz**, Tütünbank Finans Dünyası Yayınları, Ankara, 1996, s. 72.

Ekonomik istikrarsızlık konusu, enflasyon ve istikrarsızlıktan ortaya çıkan riskler bağlamında incelenmiştir.

2.1.1.1-Enflasyon

Türk ekonomisi 1980'den itibaren serbest piyasa mekanizmasına geçiş ve dışa açılma yönünde bir aşama kaydetmiş olmakla birlikte, kamu finansman açıklarının artması nedeniyle kronikleşen yüksek enflasyonun etkisi altında kalarak istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalarla birlikte yüksek enflasyon, döviz kuru ve faiz riskini arttırmış ve bankacılık sektörü öz varlıklarını enflasyona karşı korumada ciddi zorluklarla karşılaşmıştır.¹³²

Bankalar, bir taraftan enflasyonun zararlı etkilerinden kurtulmaya çalışırken, diğer taraftan belirsizliklerin üstesinden gelme ve risk alma yöntemlerini yeniden gözden geçirdikleri için, banka işlem ve stratejileri, yüksek enflasyon ortamında farklılıklar arz etmektedir. Bunun yanı sıra, bankalar en basit yatırım aracı olarak kamu sektörüne yönelmişler ve bu durum onların en temel görevleri olan fonlara aracılık etme işlevinden uzaklaşmalarına yol açmıştır.¹³³

Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde bankaların nominal olarak artmış görünen kârları, reel olarak azalmakta ve özkaynakları reel olarak düşmektedir. Enflasyonist koşullar, bankaların kaynak maliyetlerini ve diğer işletme giderlerini arttırmakta, yükselen kaynak maliyetlerinin etkisiyle artan kredi faizleri, özellikle düşük riskli yatırım olanaklarını daraltmaktadır.

Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer unsur da, sorunlu kredilerdeki artıştır. Özellikle faiz yükünün artması, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırmaktadır. Vadesinde tahsil edilemeyen alacaklar, banka kaynaklarının akışkanlığını azaltarak maliyetlerin artmasına yol açmaktadır.¹³⁴

Ülkemizde son zamanlarda enflasyon oranlarında hızlı bir düşüş meydana gelmiş olsa da, gelişmiş ülkelere göre yüksek bir oranda seyretmektedir. Bankacılık sektörünün global bir ortamda faaliyet göstermesi nedeni ile ülkemizde halen yüksek sayılabilecek enflasyonun banka işletmeleri üzerindeki etkisi küçümsenemez.

¹³² PARASIZ: a.g.e. 2000, s.125.

¹³³ ERÇEL, Gazi: **Konuşmalar-1999, Türk Bankacılık Sektörü**, TCMB, Ankara, Şubat 2000a, s.72.

¹³⁴ PARASIZ: a.g.e. 2000, s.126.

2.1.1.2-Bankaların Karşılaştığı Riskler

Ekonomik istikrarsızlığın bankacılık sektöründeki en önemli unsurlarından birisi de bankaların karşı karşıya oldukları risklerdir. Risk, genellikle negatif veya istenmeyen bir durumu ifade eder. Bu riskler ekonomik koşullardan kaynaklanabileceği gibi, sektörün kendi içindeki yapısından da kaynaklanabilmektedir.

Risk, bankanın ve yatırımlarının zarara uğrama ihtimalini belirtir. Bankacılık sektörü risklerle iç içedir. Bankalar bir yandan likit kalmaya çalışırken, diğer yandan da kârlılığı getirecek ve zarar oluşmasını engelleyecek tedbirleri almalı ve politikalarını önceden belirlemelidir. Bankacılık sektörü riskleri bertaraf edici tedbir ve plan ortaya koyamadığı her durumda sıkıntılarla ve krizlerle karşı karşıya kalacaktır.¹³⁵

Bankalarda çeşitli kaynaklardan elde edilen fonlar, yatırım alternatifleri arasında dağıtılır. Dağıtım yapılırken dikkat edilen kriter, her alternatifin risklilik derecesi ve buna karşılık getiri miktarıdır. Bankacılık sektöründe riskler, genelde likidite yetersizliğinden, faiz oranlarının ya da döviz kurlarının dalgalanmasından, borçların geri ödenmemesinden ve ekonomik değişmelerden kaynaklanabilir. Aktif yönetiminde, bir bankanın karşılaşacağı riskleri çok iyi bilip, ona göre aktif dağılımı yapması gerekmektedir.

Bankacılık sektöründe karşılaşılabilecek riskler, içsel ve dışsal riskler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Sektörün kendi yapısından kaynaklanan risklere “içsel riskler” denilirken, sektörün dışındaki olaylardan meydana gelen risklere ise, “dışsal riskler” denilmektedir.

Bankaların karşı karşıya olduğu riskleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

2.1.1.2.1-Kredi Riski

Kredi riski, kredinin vadesinde tahsil edilememe olasılığını ortaya koyar ve müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Kredi vermek, bankacılığın en başta gelen işlevi olmakla birlikte, aynı zamanda bir bankanın en riskli

¹³⁵ KARACAN: a.g.e. 1996, s.19.

faaliyetidir. Kredi borçlularının borçlarının anaparasını ve faizini zamanında ödememeleri ihtimali, kredi riskini oluşturur.

Türk bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Sektör, yıllardır kredi riskine gerekli önemi vermesine karşın, artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereği de ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına karşın, donuk alacaklarının tutarını düşük düzeyde tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur.¹³⁶

Kredilerin sınırlı sayıdaki kişiler, sektörler ve ülkeler üzerinde yoğunlaşması ve önemli miktarda kredinin belli bir ekonomik gruba kullanılması şeklindeki uygulamalar kredi riskini arttıran en önemli unsurlardır.

Kredi riskini azaltan uygulamalar ise;

-Belli sektörler ve kişiler üzerinde yoğunlaşmanın önlenmesi,

-Kredi kullanılacak müşterilerin detaylı olarak incelenmesinin sağlanması,

-Bir kişiye veya gruba verilecek kredilere limit getirilmesi,

-Kredi verme kararlarının banka yönetiminin gözetimi altında gerçekleştirilmesi ve kredi kararı verilmeden önce verilecek krediye ilişkin detaylı bir değerlendirme yapılması şeklinde özetlenebilir.¹³⁷

2.1.1.2.2-Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, nominal ve reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Aktif ve pasiflerden herhangi birisinin vadesinin, diğerinden daha kısa veya uzun olması durumunda ortaya çıkmaktadır.

Faiz oranlarının değişmesi sonucunda, bir yatırımdan elde edilecek getiri, yatırım döneminin başlangıcındaki getiriden farklı olmaktadır. Bankalar, faaliyetleri gereği sürekli faiz riskine açık olan kurumlardır. Faiz oranlarında oluşabilecek ani dalgalanmalar nedeniyle, bankaların nakit akımlarında ve gelir/giderlerinde değişiklikler olabilmektedir.

¹³⁶ ERÇEL: a.g.e. 2000a, s.67-68.

¹³⁷ SEZAL: a.g.e., s.55.

Sektörde, faize duyarlı pasiflerin faize duyarlı aktiflerden daha fazla olması nedeniyle, yabancı kaynakların varlıklara göre yeniden fiyatlandırılması gerekmektedir. Varlık ve yükümlülüklerdeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan hassasiyetini yükseltir. Bunun yanı sıra bankalar, faiz oranlarının yükseldiği dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirisine sahip kamu menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili olanlarla değiştirerek, faiz riskine karşı kendilerini korumaya çalışmaktadırlar. Ayrıca sektörde, swap gibi bazı türev enstrümanlar da, bu amaca yönelik olarak kullanılmaktadır.¹³⁸

Faiz oranındaki dalgalanmalar ve varlıklar ile yükümlülükler arasında yukarıda anlatıldığı gibi vade farkı oluşması, faiz oranı riskini arttıran başlıca faktörlerdir. Faiz oranı riskini azaltmaya yönelik uygulamalar ise; uzun vadeli ve sürekli varlıkların uzun vadeli kaynaklarla, kısa vadeli ve geçici varlıkların kısa vadeli fonlarla karşılanması ve net faiz marjını yeterince yüksek tutmaya yönelik bir politika izlenmesidir.

2.1.1.2.3-Piyasa Riski

Bu risk, bankaların sahip oldukları ticari varlıkların işleme tabi tutulabileceği süre içerisinde, piyasada oluşabilecek beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların neden olduğu kayıp veya beklenenden düşük düzeydeki kâr durumunu ifade eder. Piyasa riski herhangi bir zamanda oluşabilir.¹³⁹

Piyasa riski, sabit getirili borçlanma araçlarında, kurlarda, mal ve hisse fiyatlarında alınan pozisyonlarda yaşanan dalgalanmalardan kaynaklanır. Piyasa likit ve uzun vadeli beklentiler olumluysa, faiz oranları düşebileceğinden, sabit fiyatlı borçlanma araçları tutan bankalar bu faiz düşüşlerinden, alacaklı iseler kârlı, borçlu iseler zararlı çıkacaklardır.

Piyasa disiplininin sağlanması, piyasa riskinin en aza indirilmesini sağlayabilmektedir. Piyasa disiplini; piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir. Bankacılık sektöründe piyasa disiplininin

¹³⁸ ERÇEL: a.g.e. 2000a, s.68-69.

¹³⁹ ÇELİK, Faik: "Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları", *İktisat Dergisi*, Eylül 2001, s.62.

sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yaparak riskleri en aza indirebileceklerdir.¹⁴⁰

2.1.1.2.4-Likidite Riski

Bankalar, yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilmek amacıyla, kasalarında nakit değerler ya da likit finansal araçlar bulundurmaktadırlar. Aksi takdirde banka, likidite riski ile karşılaşabilir. Bu risk, bankanın özellikle kısa vadeli varlıklarının, kısa vadeli taahhütlerini karşılayamaması durumunda ortaya çıkar.¹⁴¹

Likidite riski açısından değerlendirme yapıldığında, mevduat sahipleri kısa vadeleri tercih ederken, yatırım sahiplerinin yüksek enflasyon beklentileri ve belirsizliğin yönlendirmesiyle daha uzun vadeleri araması, Türk bankacılık sektörünün aktif ve pasiflerinin vade yapılarında farklı yansımaları neden olmaktadır. Dolayısıyla sektördeki bankalar, likidite riskine daha duyarlı hale gelmişlerdir. Özellikle, son dönemlerde dünya ekonomisindeki sıkıntılar ve global mali krizler sonrasında, gelişmekte olan ekonomilerin birçoğunun riskli olduğu kabul edilmiştir. Bu durumda, uluslararası yatırımcılar Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalara yatırım yapma konusunda daha temkinli yaklaşmışlar ve bu piyasalara kredi kullanırken daha seçici olmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Türk bankacılık sektörü de likit kalmayı tercih etmiştir.¹⁴²

Bankacılık sektörü incelendiğinde, genellikle büyük bankaların küçük bankalara oranla daha az likidite riski ile karşılaştığı görülmektedir. Bu durumun iki nedeni olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi, büyük bankalarda çekilen mevduatın toplam mevduat içindeki payının küçük olmasıdır. Çünkü büyük bankaların mevduatları, küçük bankalara göre daha geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Diğer bir neden ise, büyük bankaların, genellikle bankalararası piyasaya daha iyi bir faiz oranıyla ve daha elverişli dönemlerde girme şansına sahip olmasıdır.¹⁴³

¹⁴⁰ ERÇEL, Gazi: **Konuşmalar-1999, Bankacılıktaki Son Gelişmeler**, TCMB, İktisadi Kalkınma Vakfı-AKDENET, İstanbul, Eylül 2000b, s.135.

¹⁴¹ ÇELİK: a.g.e., s.62.

¹⁴² ERÇEL: a.g.e. 2000a, s.68.

¹⁴³ ÖZKAN, Turgut: "Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet", **İktisat Dergisi**, Sayı: 387, Şubat-Mart 1999, s.43.

Piyasada bankaya olan güven eksikliği, finans piyasalarının istikrarsız oluşu ve kısa vadeli borçlanma politikası izlenmesine karşın uzun vadeli kredi kullanılması likidite riskini arttıran başlıca unsurlardır.

Likidite riskini azaltan uygulamaları ise;

-Bankaya girmesi ve çıkması muhtemel fon tutarlarının yakından takip edilmesi ve nakit akımının sürekliliğini sağlamaya yönelik tedbirlerin alınması,

-Yeterli ölçüde likiditesi yüksek düzeyde olan varlıklara sahip olunması,

-Bankanın varlıkları ile yükümlülüklerinin vade yapısının birbirine yakın olmasının sağlanması,

-Piyasada istenildiği zaman yeni fon bulabilme imkanının bulunması, şeklinde özetlemek mümkündür.¹⁴⁴

2.1.1.2.5-Kur Riski

Kur riski, döviz kurlarındaki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgilidir. Bu risk, yabancı para üzerinden yapılan işlemlerde, yabancı paraların yerli para ya da yerli paranın yabancı para karşısındaki değerinin değişmesi durumunda ortaya çıkar. Bir bankanın yabancı para yükümlülükleri, yabancı para varlıklarından fazla ise açık pozisyonda, tam tersi bir durum ise kapalı pozisyondadır. Açık pozisyonda döviz kurundaki bir artış, kapalı pozisyonda ise bir azalış, bankanın zarar etmesine sebep olacaktır.

Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir. Türkiye'de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Aradan geçen bu zaman zarfında, sektör, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Ayrıca TCMB de yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur.¹⁴⁵

¹⁴⁴ FRASER, R. Donald and Others: **Commercial Banking**, West Publishing Company, San Francisco, 1995, s.11.

¹⁴⁵ ERÇEL: a.g.e., 2000a, s.69.

2.1.1.2.6-Operasyonel Risk (Faaliyet Riski)

Faaliyet riski, bir bankanın maliyetlerinin gelirlerini aşan bir biçimde faaliyette bulunması ve bu nedenle öz kaynaklarını yitirmesi ihtimalidir. Yukarıda anlatılan tüm riskler de bir ölçüde faaliyet riski olarak değerlendirilebilir. Örneğin, kredilendirme faaliyetleri yeterince kontrol edilemez ve çeşitlendirilemezse, banka için önemli sorunlar doğurabilir. Risklerin hemen hemen hepsinin faaliyet yönü vardır ve risklerin maliyeti de faaliyetlerin kontrolü ile azaltılabilir.

Faaliyet riskinin içinde teknoloji riski, yasal risk, ahlaki risk ve itibar riski de yer almaktadır. Bu risk, bankanın bilgi sistemlerinin raporlama sistemlerinin içsel risk izleme kurallarının kötüleşmesi sonucu maruz kalınan risk türüdür.

Faaliyet riski, üst yönetimin stratejik bir hatası veya daha alt kademedekilerin yaptıkları uygulama hatalarından meydana gelebilir. Dolandırıcılık, yetki karmaşası hatalarından ortaya çıkan gecikmelerin yol açacağı zararlar ile mevzuata bilerek veya bilmeyerek ters davranılmış olması da bu riskin içindedir. Bilgisayar sistemlerindeki hataların da bu gruba dahil edilmesi mümkündür.¹⁴⁶

Bankalardaki işlemlerin yoğunluğu ve işlemlerin yeterince kontrol edilememesi, harcamaların kontrol altında tutulamaması, teknolojik yeniliklerin maliyet tasarruflarını sağlayamamaları ve yeni banka ürünlerinin hizmete sunulması hususları faaliyet riskini yükselten faktörlerdir. Faaliyet riskini azaltan faktörler ise; bankalarda iyi bir iç kontrol sisteminin bulunması ile tüm işlemlerin kontrole tabi olması ve bankalardaki teknolojik yeniliklerin ve yeni ürünlerin uygunluğunun yönetim tarafından ciddiyle değerlendirildikten sonra uygulamaya geçilmesidir.¹⁴⁷

2.1.1.2.7-Sermaye Yetersizliği Riski

Bu risk, bankaların sermayeleri ile gerçekleşen risklerden dolayı oluşan kayıplarını karşılayabilme gücünü ifade eder. Eğer mevcut sermayesi, söz konusu risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Eğer mevcut sermaye, kayıpları karşılayamayacak durumda ise, risk büyük olacaktır.¹⁴⁸

¹⁴⁶ UYAR: a.g.e, s.26.

¹⁴⁷ SEZAL: a.g.e., s.60-61.

¹⁴⁸ ÇELİK: a.g.m. s.62.

2.1.1.2.8-Suiistimal Riski

Suiistimal riski, banka yöneticilerinin, çalışanların ve diğer kişilerin usulsüz kayıt yapma, hile vb. yöntemler kullanarak banka varlıklarını haksız olarak kendilerine mal etmeleri olasılığıdır. Suiistimaller, hem mevduat sahipleri hem de sigorta kurumları açısından maliyeti en yüksek olan iflas nedenleri arasında yer almaktadır.

Suiistimalin çok çeşitli biçimleri bulunmaktadır. Bankacılıkta kasalardan para almak çok nadir rastlanan bir durumdur. Bankalarda suiistimalin en popüler yöntemlerinden birisi, işbirliği yapılan bazı kişilere kredi açmaktır. Bu yöntemle çekilen kredi geri dönmediğinde çalma amacı gizlenebilir ve yapılan işlemin hatalı bir kredi açılması ya da şansızlıktan kaynaklanan olumsuzluk olarak değerlendirilmesi de mümkündür.¹⁴⁹

2.1.1.2.9-Ülke Riski

Ülke riski genel olarak uluslararası kredi işlemlerine, kredi alan kişi ya da kuruluşun faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısı nedeniyle yükümlülüğünü tamamen ya da kısmen yerine getirememesi anlamına gelir. Yani ülke riski, bir ülkenin çeşitli nedenlerden dolayı iç ve dış yükümlülüklerini yerine getirememesi veya getirmemesi ve ülkenin kendine özgü koşullarından kaynaklanan bütün risklerin toplamı olarak tanımlanabilir.¹⁵⁰

2.1.2-Yüksek Kaynak Maliyeti

Kaynak maliyeti kavramı, mevduatın yansıra diğer fon kaynakları olan repo, kullanılan krediler, bankalararası para piyasasından sağlanan kaynaklar ve diğer pasifleri içeren bir havuzun maliyeti anlamına gelmektedir.

Ticari bankaların fon kaynaklarının en önemlisi mevduatlardır. Sektörde mevduata uygulanan faiz oranları, enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir. 1980'li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılması sonucunda, faiz oranları enflasyon

¹⁴⁹ KARACAN: a.g.e., 21.

¹⁵⁰ ALOĞLU, Ziya Tunç: "Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri", **TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2005, s. 40.

paralelinde seyretmeye başlamış, mevduatın bileşiminin vadeli mevduat yönünde gelişmesiyle, mevduatın maliyeti ciddi ölçüde artmıştır.

Bankaların dispoñibilite ve mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğı ve TMSF primleri yüzünden de kaynak maliyetleri artmaktadır. Ayrıca Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), diğer giderler, Kaynak Kullanım Destekleme Fonu (KKDF) primleri, gider vergisi kesintilerinden oluşan vergi yükleri, kaynak maliyetini yükselten diğer unsurlardır. Bu kalemler, bankaların plase edilebilir kaynaklarını azalttığı için, kredi faizlerini arttırıcı unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Bankaların işletme maliyetleri de kaynak maliyetini arttıran bir unsurdur. Burada en önemli payı, personel giderleri oluşturmaktadır. Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980'li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, birçok şubeyi kârlı olmaktan çıkarmıştır. Bunun sonucunda, bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişlerdir. Ancak son dönemlerde bankalar, şube sayılarını yeniden arttırma politikası izlemeye başlamış ve bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.

Yüksek kaynak maliyetine neden olan bir diğer etken de, bankacılık sektöründe yaşanan otomasyon alanındaki gelişmelerdir. İnternet bankacılığı ile birlikte banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması ve ATM sayısındaki hızlı artışlarda, sektördeki maliyetlerin artmasına neden olmuştur.¹⁵¹

Günümüzde bankalar kaynak maliyetini azaltmak amacıyla çeşitli kaynak oluşturma arayışları içerisine girmiş ve farklı bankacılık enstrümanları ile yeni kaynaklar oluşturmaya başlamışlardır. (Örneğin, otomatik ödeme talimatları, kurum maaş ödemeleri, başka banka çek tahsilatları, ihracat-ithalat işlemlerine aracılık etme vb.) Yeni bankacılık enstrümanlarının oluşturulması, banka faaliyetlerinin kompleks bir yapıya bürünmesine neden olmuştur.

¹⁵¹ PARASIZ: a.g.e., 2000, s.126-127.

2.1.3-Özkaynak Yetersizliği

Bir bilançonun aktif toplamından yükümlülükler düşüldükten sonra kalan kısmı özkaynağı verir. Özkaynak; ödenmiş sermaye, yedek akçe, dağıtılmayan kâr ve varlıkların (menkul, gayrimenkul) değer artışından oluşur. Özkaynağı güçlü olan bankanın piyasa risklerine karşı direnci de yüksek olur.¹⁵²

Türk bankacılık sektörünün karşılaştığı sorunlardan biri de yetersiz özkaynaklardır. Sermaye ve aktif büyüklüğü açısından küçük bankaların sektörde önemli bir payı oluşturması bu duruma neden olmaktadır. Özsermaye ve aktif büyüklüğü açısından yetersiz olan bu küçük ölçekli bankalar, sadece interbank piyasaları ile uluslararası finansal piyasalardan fon temin edebilmektedir. Ayrıca bu bankaların hem iç hem de dış piyasalarda rekabet güçleri de azdır.¹⁵³

Bankacılık sektöründe, getirisi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere büyük miktarda kaynak aktarılması da özkaynak yetersizliğine neden olmaktadır. Geçmişte, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle, bankalar iştirakler yoluyla sanayileşmeye önemli katkılarda bulunmuşlarsa da günümüzde, iştirakler sektördeki birçok banka için büyük bir yük oluşturmaktadır. Bu ağır yükten kurtulmanın tek yolu, sermaye piyasalarında derinliğin sağlanmasıyla birlikte, başta iştirakler olmak üzere gelir getirmeyen aktiflerin tasfiyesi ve menkul kıymetleştirilmesidir.¹⁵⁴

Özkaynak sorunu ile ilgili olarak, ülkemizde 1987 yılında sermaye yeterliliği standardı taslağı yayınlamıştır. Standardın giriş bölümünde, uygulamada dikkat edilmesi gereken iki konu ön plana çıkarılmıştır. İlki, sermaye standardının uluslararası bankaların güvenilirliğini ve istikrarını sağlamak için geliştirilmiş olduğu ve yerel bankaların sermaye yeterlilik standartlarına ilişkin bir bağlayıcılığının bulunmadığıdır. Ayrıca, ülkeler arasındaki uygulama farklılıklarını azaltmayı amaçlayan böyle bir standardın uygulanmasında, adalet ve tutarlılığın önemine değinilmiştir. Komite, standardın, G-10 ülkeleri dışındaki ülkeler tarafından da benimsenmesini, bu alandaki entegrasyonu hızlandıracağı için oldukça önemsemektedir.¹⁵⁵

¹⁵² TOPRAK ve DEMİR: a.g.m., s.3.

¹⁵³ PARASIZ: a.g.e., 2000, s.128.

¹⁵⁴ ÖZKAN: a.g.m. s. 43.

¹⁵⁵ BIS: Basel Committee on Banking Supervision, International Convergence of Capital Measurement And Capital Standarts, 1988, s.2.

Bu açıdan bakıldığında, bankaların özellikle krizlere karşı dayanabilmeleri için özkaynaklarının güçlü olması gerekmektedir. Bu nedenle Basel Bankacılık Denetleme Komitesi mâli istikrarı sağlamak üzere bankacılık alanında etkin bir düzenleme yapılmasını gerekli kılarak, bir sermaye yeterliliği ölçütü belirlemiştir. SYR (Sermaye Yeterliliği Rasyosu) olarak tanımlanan ve minimum % 8 olarak belirlenen bu oran, bankaların sahip olması gereken en az sermaye miktarıdır. Sermaye Yerlilik Rasyosu; Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar) formülü ile hesaplanmaktadır. Son olarak BDDK, bankaların sermayelerini güçlendirmeleri gerektiğini basın bildirimleriyle sıkça dile getirmektedir.¹⁵⁶

Tablo 32: Türk Bankacılığında Sermaye Yeterliliği Rasyosu (2002-2008)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sektör	24,2	30,9	28,8	24,2	22,0	19,1	18,1
Mevduat Bank.	23,1	28,1	26,2	21,6	19,8	17,4	16,5
Kalk.ve Yat.Bank	40,2	78,4	90,4	104,3	86,2	66,7	59,4
Kamu	50,2	56,3	37,1	37,7	29,1	20,1	16,4
Özel	19,7	23,5	22,3	17,2	17,5	17,2	16,4
Yabancı	32,6	36,2	26,9	17,4	16,0	14,5	16,7

Kaynak: TBB: İstatistiki Raporlar, 2007 ve www.bddk.org.tr/turkce/Istatistiki_Veriler/Istatistiki_Veriler.aspx 'den derlenmiştir. (Erişim Tarihi: 30.10.2009)

Sektörün sermaye yeterliliği rasyosu, halen yasal sınır ve hedef rasyonun üzerindeki yüksek düzeyini korumaktadır. Ayrıca, BDDK'ca alınan, bankaların 2008 yılı kârlarının dağıtımını izne bağlama kararı, bankaların güçlü sermaye yapılarının sürdürülmesine katkıda bulunacaktır.

2.1.4-Haksız Rekabet Koşulları

Bankacılık sektöründe rekabet, fiyatları doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Özellikle son on yılda finansal piyasalarda yaşanan hızlı teknolojik ilerlemelerin bir sonucu olarak, uluslararası piyasalar ile yerli piyasalar arasında engeller ortadan kalkmaktadır. Sonuçta, sektörün rekabet gücünü kullanma yeteneği zamanla artmaktadır.

Günümüzde dünyanın hemen hemen her yerinde, bankacılık sektörü yalnız kendi içinde değil, banka dışı kurumlarla da çok ciddi bir rekabet ortamı içerisinde.

¹⁵⁶ UYAR: a.g.e., s.58-59.

Finansal kurumlar, aracı kurumlar, sigorta şirketleri, emekli sandıkları, büyük otomobil ve diğer dayanıklı tüketim malları üreticileri, önceden yalnızca ticari bankalarca verilen hizmet alanlarına girmiş ve finansal hizmetler sektöründe bankalarla rekabet etmeye başlamışlardır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de benzer bir gelişme gözlenmiş, özellikle dayanıklı tüketim malları üreten ve pazarlayan bu büyük kuruluşlar, kurdukları finans şirketleri kanalıyla, tüketici kredilerinde, bankalara önemli bir rakip olabileceklerinin işaretini vermişlerdir.¹⁵⁷

Bankacılık sektöründe fiyat, rekabet açısından önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir. Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin ihtiyacını karşılayan hizmetlerin sunulması, teknoloji, reklam vb. gibi faktörler de rekabet gücünü etkilemektedir. Rakiplerin sundukları hizmetlerin bilinmesi, pazara yeni girenlere karşı verilecek olası tepkiler ve alınabilecek önlemler, hizmet satmak isteyen her bankanın dikkate alması gereken unsurlardır.

Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı bankalar, bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve rekabetin artmasına önemli katkılar sağlamışlardır. Yabancı bankaların, Türk bankacılık sektörüne özellikle yönetim, pazarlama, müşteri ilişkileri gibi alanlarda ciddi katkıları olmuş, artan rekabet ortamı sayesinde sektörde şeffaflığın yerleşmesine de yol açılmıştır.

Yabancı sermayeli bankalar, ölçek ekonomileri, riski yayma özellikleri ve uluslararası finansman merkezleriyle doğrudan bağlantıları sayesinde, en son kredi araçlarını ve teknolojisini hızla ülkemize transfer edebilmekte ve diğer yabancı bankaların gelişini kolaylaştırarak fiyat rekabetine neden olmaktadır. Bankacılık sektöründeki rekabetin artması da, marjinal bankaların piyasadandan çekilmesine ya da hizmetlerin daha kaliteli sunulmasına yol açacaktır.¹⁵⁸

2.1.5-Teknolojideki Hızlı Gelişmeler

Hızlı teknolojik gelişme ve dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecinde olan bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelerde yoğun bir şekilde kullanılan leasing,

¹⁵⁷ ÖZKAN: a.g.m. s.40.

¹⁵⁸ BERK, Niyazi: **Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi**, YKB A.Ş. Yayınları, No: 4, 1999, s. 116.

factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini vermeye başlamıştır.¹⁵⁹

Özellikle son yıllarda ülkemizdeki bankacılık sektöründe yoğun bir şekilde teknoloji kullanımını artmıştır. Bankalar, uzun süredir sundukları ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi hizmetlerin yanı sıra yeni ürün ve hizmet arayışına girmişler, müşterilerine daha iyi ve uzun süre hizmet verebilmek amacıyla çağrı merkezleri, internet bankacılığı, müşteri ilişkileri yönetimi gibi yeni uygulamaları kullanmışlardır. Ayrıca, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir.¹⁶⁰

Bankacılık sisteminde elektronik bankacılığın yaygınlaşması, bir yandan bankacılık işlemlerini hızlandırırken, diğer yandan yeni hizmetlerle müşteri karşısına çıkan bankaların işlem hacimlerinin ve pazar paylarının artmasına yol açmaktadır. Yanı sıra self-servis birimleri ile getirilen yenilikler, banka çalışanının işlemlerini azaltırken müşterinin, çalışma saatlerinin dışında da bankacılık hizmetlerini gerçekleştirebilmesi olanağını yaratmaktadır.

Teknolojideki hızlı gelişmeler sonucunda, bankacılık sektörü amaçlarına uygun olarak planlama, enformasyon ve muhasebe düzenine ilişkin sorunları çok kısa sürelerde çözümlenebilecektir. Böylece gelecekteki kârlılık, risk ve likidite durumunda ortaya çıkabilecek değişimleri, önceden ortaya koyma olanağı da doğmuştur.¹⁶¹

Teknolojik gelişmelerin yarattığı tüm bu olumlu gelişmelere karşın, yukarıda sözü edilen finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulamasında devlet organları ile koordineli bir şekilde çalışılmaması ve konuyla ilgili yasal altyapısının henüz tam olarak oluşturulamamış olması bazı sorunları beraberinde getirmektedir.

2.1.6-Bankacılık Sektörünün Düzenlenmesinden Kaynaklanan Sorunlar

Ülkemizde kamusal sermayeli bankaların ana statülerinin, örgütlenme biçimlerinin, personel kadrolarının ve sermayelerinin ancak belirli bürokratik

¹⁵⁹ PARASIZ: a.g.e., 2000, s.129.

¹⁶⁰ KESKİN, Ekrem: “1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 33, 1999, s.13.

¹⁶¹ BERK, Niyazi: **Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereksinimleri**, İTÜ Yayınları, 2. Baskı, 1998, s.10-11.

aşamalardan geçilerek değiştirebilmesi, hızla değişen ekonomik yapıya uyum sağlanmasını, gerekli tedbirlerin ve kararların hızla alınmasını ve rasyonel bir işletmecilik zihniyetinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır.¹⁶² Bu nedenle bu bankalar, özel sermayeli bankalardan daha az etkin çalışma durumu ile karşılaşabilmektedir.

Bunun yanı sıra bir takım yasal ve yönetsel düzenlemeler kamu bankalarına, bankacılık faaliyeti olarak değerlendirilemeyecek birçok görevler de yüklemektedir. Bu durum, bu bankaların kaynaklarının ve faaliyetlerinin kısmen de olsa rantabl olmayan alanlara kaymasına yol açmakta ve rekabet gücünün azalmasına neden olmaktadır.

Günümüzde bankacılık sektörüne giriş ve çıkışın da zorlaştırılmış olması serbest piyasa koşullarını bozan önemli bir faktördür. Zira piyasaya giriş ve çıkış serbestisi rekabetçi piyasaların en önemli kuralıdır.¹⁶³

2.1.7-Açık Pozisyon Sorunu

Yabancı para cinsinden pasif kıymetlerle aktif kıymetler arasındaki fark bankaların pozisyon durumlarını ifade eder. Bu farkın pasif lehine ortaya çıkması açık pozisyonu göstermektedir. Özellikle düşük kur, yüksek faiz uygulamalarına bağlı olarak 1994 krizinin yaşandığı dönem dışında 1990'lı yıllarda bankacılık sektörü önemli kârlar elde etmiştir. Yüksek faiz düşük kur nedeni ile yabancı para cinsinden kaynakların belirli bir bölümü TL cinsinden kredilerde kullanılmıştır.

01.11.2006 tarihli “Yabancı Para Net Genel Pozisyon (YPNGP) / Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik”in 4. maddesinde; “iş günleri üzerinden hesaplanan yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının mutlak değerlerinin haftalık basit aritmetik ortalaması yüzde yirmiye aşamaz” şeklinde hüküm bulunmaktadır.¹⁶⁴

Bankacılık sektörü 2006 ve 2007 yılları yabancı para net genel pozisyonları açısından değerlendirildiğinde;

-2006 yılsonu itibarıyla 140,6 milyon USD fazla olan net pozisyon tutarı, 2007 yılsonu itibarıyla 219 milyon USD tutarında açık pozisyona dönüşmüştür.

¹⁶² PARASIZ: a.g.e., 2000, s.127.

¹⁶³ PARASIZ: a.g.e., 2000, s.128.

¹⁶⁴ 01.11.2006 tarih, 26333 sayılı Resmi Gazete.

-Sektörün YPNGP'si 2006 yılının ikinci yarısında -Kasım ayı ortasından Aralık ayı ortasına kadar süren dört hafta dışında- genel olarak pozitifdir. 2007 yılının ilk yarısında (özellikle Nisan ayından Haziran ayı ortasına kadar olan dönemde) bankalar net pozisyonlarını hacmini de büyüterek açmışlar, sonraki dönemde ise bazı haftalarda kapalı pozisyona da geçilerek, daha düşük hacimde bir net genel pozisyon açığı ile yıl kapanmıştır.

Tablo 33: Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Para Net Genel Pozisyonun Gelişimi (Bin USD)

Tarih	YP Net Genel Pozisyon	Özkaynak	YPNGP / Özkaynak
07.07.2006	26.776	27.972.981	0,1 %
29.12.2007	140.649	42.016.038	0,3 %
30.03.2007	- 612.003	46.689.433	- 1,3 %
26.06.2007	- 598.709	50.574.308	- 1,2 %
28.09.2007	70.497	59.017.314	0,1 %
28.12.2007	-219.160	64.299.650	- 0,3 %

Kaynak: BDDK: "Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu-IV Temmuz 2006-Aralık 2007", Mayıs 2008.

Sektörün yabancı para net genel pozisyonunu önemli ölçüde etkileyen özel bankalar grubu genel olarak açık pozisyonda çalışırken, yabancı bankalar 2007 Mart ayından itibaren açık pozisyonda çalışmıştır. Kamu bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları genel olarak fazla pozisyonda bulunmuşlar, katılım bankaları ise 2006 yılı Aralık ve 2007'nin ilk iki ayı dışında genel olarak kapalı çalışmışlardır.¹⁶⁵

2.1.8-Denetim ve Gözetimin Yetersizliği ve Etkin Olmaması

Denetim, bir işin olması gerektiği gibi yapılıp yapılmadığının kontrolüdür. Denetim, iş bitimindeki gözden geçirme gibi statik bir yapı olmayıp, iş yapılırken her bir aşamada hataları ortaya çıkaran ve onların giderilmesini sağlayan geri beslemeli (feed-back) dinamik bir süreçtir. Bu şekilde denetlenmeyen ya da eksik denetlenen sistemler zamanla etkinliklerini kaybederler. Bankacılık faaliyetlerinin her bir aşamasında doğabilecek hatalı davranışlara etkin bir denetimle fırsat vermemek gerekir.

¹⁶⁵ BDDK: "Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu-IV Temmuz 2006-Aralık 2007", Mayıs 2008, http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Kur_Riski_Degerlendirme_Raporlari, Ankara, 2008, s. 11-13.

Eğer bu başarılırsa, bankaların risk yüzdesi, yolsuzluklar ve krizler önemli ölçüde azalır, uzun vadeli ekonomik istikrar ve etkinlik artar.

Kamu bankalarının yüksek görev zararları ve BDDK'nın bazı özel bankalara el koymak zorunda kalması bu sektörde ciddi bir denetim eksikliği sorunu olduğunu göstermektedir. Genel kabul görmüş muhasebe prensiplerinin uygulanmaması ve mali tabloların bağımsız dış denetim firmalarınca denetlenmemesi, sektörde yayınlanan mali tabloların şeffaflığını kuşkulu kılmaktadır. Dolayısıyla, bazen bankalarca yayınlanan ile dış denetim sonucu elde edilen mali tablolar arasında önemli farklar olmaktadır.¹⁶⁶

Mali sektör üzerinde yeterli denetimin olmaması, finansal riskleri değerlendirip erken uyarıda bulunacak mekanizmaların eksikliği, finansal sistemin yeterince şeffaf olmaması, bankacıların kredi açmada ve kriz yönetiminde tecrübesiz olmaları, finansal krize girişi ve krizin yayılmasını kolaylaştırır. Sektörde etkin bir denetimin olması için; denetim elemanlarının bilgi, teknik donanım ve sayıca yeterli olması, denetim için gerekli veri tabanının oluşturulması, denetimi etkisizleştirecek yasal ve siyasi engellerin kaldırılması ve yolsuzluklara yönelik cezaların caydırıcı olması gerekir. Etkin bir denetimin olmadığı bir ortamda cezaların ve ahlâk kurallarının caydırıcılığı azalır, yolsuzluklar daha hızlı yayılır.

Türk bankacılığında denetim eksikliğinin sektör üzerindeki olumsuz etkisi özellikle 2001 yılı krizinin ardından hissedilmiştir. Banka denetimlerinin sıklığı ve raporların dikkate alınması, ileride ortaya çıkabilecek olası olumsuzlukların önceden belirlenerek gerekli önlemlerin alınmasında çok önemlidir. Uzun yıllar Türk bankacılık sektörü aktif bir denetim mekanizmasının olmayışının eksikliğini yaşamıştır. Özellikle yüksek kamu bankası görev zararları ve 2001 krizi sonrası bazı banka yönetimlerinin TMSF'ye geçmesi bu sektörde ciddi bir denetim eksikliği olduğunu göstermiştir.¹⁶⁷

Ülkemizde bu konuda yasal altyapıyı oluşturacak mevzuat çalışmalarına 2001 yılında başlanmış ve daha sonra çeşitli değişikliklerle geliştirilmiştir. Günümüzde, 01.11.2006 tarihli "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik" ve "Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik" yürürlüğe konularak bankacılık sektöründe bankaların hem iç, hem de dış denetimlerinin etkin biçimde yapılabilmesi için gerekli adımlar atılmıştır.

¹⁶⁶ TOPRAK ve DEMİR: a.g.m., s.10.

¹⁶⁷ TOPRAK ve DEMİR: a.g.m., s.11.

2.1.9-Devletten Kaynaklanan Sorunlar

Devletten kaynaklanan sorunları;

- Girişimciliği zayıflatan siyasal istikrarsızlıklar ve zayıf koalisyon hükümetleri,
 - Yasal ve kurumsal düzenleme hataları,
 - Tasarruf mevduatına devlet güvencesinin uzun süre devam etmesi,
 - İç borçlanmanın ağırlıklı olarak bankalardan yapılması,
 - Hatalı kur çıpası politikası,
 - Hükümetlerin kamu bankalarını popülist politikaların finansman aracı haline getirme eğilimleri,
- şeklinde sıralamak mümkündür.

Ülkemizde 1946 yılına kadar tek parti iktidarı hüküm sürmüştür ve ideolojik kamplaşmalar ciddi biçimde artmıştır. 1960 yılından itibaren toplam üç darbe (27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980) ve 27 Şubat 1997 Post-modern darbesi yaşanmıştır. 27 Mayıs 1960 sonrasında 40 yıl boyunca 13 koalisyon hükümeti kurulmuş, toplam oyların %10'undan azını alan siyasi partiler meclise giremediği halde güçlü hükümetlerin çıkmaması ve siyasal alana yapılan müdahaleler, halkla politikacı arasındaki bağı ve hükümetlerin ekonomik etkinliğini azaltmıştır. Girişimcilerin geleceğe yönelik sağlıklı öngöründe bulunmalarını engelleyen zayıf hükümetler, uzun vadeli reel yatırımları ve bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Teknolojideki hızlı gelişmeler ve dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecinde Türk bankacılık sektörü gelişmiş ülkelerde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmesine karşın, mevzuata ilişkin altyapının zayıflığı ve ekonomik istikrarsızlıklar bu teknik ve ürünlerden yararlanmayı zorlaştırmıştır. Örneğin, uluslararası sermaye hareketlerini serbestleştiren 32 sayılı karar 1989'da yürürlüğe girdiği halde, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ancak 18 Haziran 1999'da yürürlüğe girebilmiş; BDDK, 31 Ağustos 2000'de fiilen göreve başlayabilmiştir.¹⁶⁸

Uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine karşın, yabancı yatırımcıların önündeki bürokratik engeller nedeniyle yabancı sermaye girişi çok düşük

¹⁶⁸ PARASIZ: a.g.e., 2000, s.119.

düzyeyde kalmış, ülkeye gelen sınırlı miktardaki sermaye de genellikle kısa vadeli portföy yatırımlarına yönelmiştir. Örneğin 1992-2000 döneminde yükselen ekonomilere yönelik sermaye girişinin %48'i net doğrudan yatırım, %27'si net portföy yatırımı olmuşken, Türkiye'ye giren doğrudan yatırımlar %10'un altında kalmış, hatta son yıllarda yurt dışına ulusal sermaye ıkışları artmıştır.¹⁶⁹

5 Nisan 1994 istikrar programı çerçevesinde bankacılık sektöründe olası bir toplu çöküşü önlemek amacıyla tasarruf mevduatına sağlanan devlet güvencesinin sonraki yıllarda da devam etmesi nedeniyle bankalar tasarruf sahiplerinin denetiminden uzaklaşmış, fon kullanımında risk faktörü yeterince dikkate alınmamış, ahlki risk doğmuş, banka ve şube sayıları hızla artarak optimal ölçekten uzaklaşılmış, özel kesimin fon kaynakları daralmış, faiz oranları artmış ve özel yatırımlar bundan olumsuz etkilenmiş, bankalardan borçlanma olanağı bulan hükümetler savurganlıklarını ve kamu açıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Günümüzde halen tasarruf mevduatının 50.000 TL'lik kısmı TMSF güvencesi altındadır.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG) arttıkça devlet gittikçe daha fazla borçlanmak zorunda kalmış, dış borçlanma olanakları azaldıkça i borçlanma artmıştır. İ borçlanma artışı faiz oranlarını artırmış ve bankalar açısından devlete borç vermek düşük riskli, yüksek kârlı bir iş haline gelmiştir. 1987-1999 döneminde bankalardan yapılan i borçlanma toplam i borçlanmanın %72-93' arasında değişmiştir. En düşük değer %72 ile 1994'de, en yüksek değer ise %93 ile 1991'de gerçekleşmiştir.¹⁷⁰ DİBS'lerin mevduat bankalarının toplam aktiflerin içindeki payı 1990'da %10 iken 1999'da %23'e çıkmıştır. Aynı dönemde özel sektöre açılan kredilerin toplam aktifler içindeki payı ise %36'dan %24'e inmiştir.¹⁷¹

Tüm bunların yanı sıra, kamu bankalarının sektör içindeki payının yüksek olması da sektörü ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Kamu bankalarının, sektörün toplam aktif ve mevduatlarından büyük bir pay alması, özel bankaların mevduat toplama ve kredi verme faaliyetlerini sınırlandırıcı bir rol oynamaktadır. Bu durum, kaynakların serbest piyasa koşullarında rasyonel dağılımı ve kullanımını kısıtlamaktadır.

¹⁶⁹ GÜVEN, Semih: "Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye rneği", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Ağustos 2001, s.5.

¹⁷⁰ HAZİNE MüSTEŞARLIğI: Hazine İstatistikleri, 1980-1999, Ankara, Kasım 2000, s.68.

¹⁷¹ DERVIŐ, Kemal: "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", 14 Nisan 2001 Tarihli Basın Açıklaması, www.hazine.gov.tr.

2007 yılsonu itibariyle Ziraat Bankası, Halkbank ve Vakıfbank'tan oluşan kamu bankaları grubu, bankacılık sektöründe belirleyici konumdadır. Sektördeki toplam aktiflerin %29'u, toplam kredilerin %22,5'u, toplam mevduatın ise %35'i kamu bankalarına aittir.

Ayrıcalıklara sahip kamu bankaları bankacılık sektöründe rekabeti olumsuz etkilemektedir. Etkin şekilde çalışmayan ve önemli ölçüde görev zararları bulunan kamu bankaları sübvansede edilmektedir. Bu bankalar çoğunlukla kuruluş amaçları dışında kamu açıklarının finansmanı için de kullanılabilmekte ve DİBS satın almaya zorlanmaktadır. Bu bankaların siyasi nedenlerle niteliksiz elemanlarla doldurulması da performanslarını etkileyen bir başka husustur. Bu nedenlerden dolayı kamu bankaları bankacılık sisteminde yapısal bozukluklara yol açmaktadır.

2.1.10-Grup ya da Holding Bankacılığında Kaynaklanan Sorunlar

Türkiye'deki özel bankaların birçoğu yönetim ve sermaye yapısı açısından belli kişiler, gruplar veya holdinglerin kontrolündedir. Bu durum özellikle birkaç yıl öncesine kadar bariz bir biçimde iken, günümüzde bankaların bir kısmının yabancıların eline geçmesi nedeniyle bu durum biraz daha değişmiştir. Örneğin, Doğuş, Fiba, Sabancı, Zorlu, Koç v.b. Hatta bazı grupların iki veya daha fazla bankasının bulunduğu dönemleri de ülkemiz yaşamıştır. Bu durum bankaların gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak, sadece bağlı olduğu grubun şirket ve iştiraklerine kredi verir hale gelmesine neden olmuştur. Ayrıca, bankaların bu yapısı, son yıllarda birçok bankanın içinin boşaltılmasına da yol açmıştır. Bankaların sermayelerinin geniş tabana yayılmaması, yönetim ve denetimin etkinliğini de azaltmaktadır.

2.1.11-Bankacılık Sektöründe Yabancı Sahipliğinin Artması

Türk bankacılık sektörüne yabancı girişi yeni bir olgu olmamakla beraber yabancı bankaların Türk bankacılık sistemi içindeki payı "sınırlı" kalmıştır. 1980 öncesinde ithal ikamesine dayanan, yurtiçi mal ve hizmet üretiminin korunduğu bir ortamda yerli bankalar finans sisteminde baskın bir rol oynarken, yabancıların girişi düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 1980'den sonra finansal sistemde rekabetin ve

etkinliğin artması için uygulanan liberalizasyon politikaları çerçevesinde yabancı banka girişi kolaylaştırılmış ve sisteme daha fazla yabancı girişi olmuştur. Ancak, giriş önündeki engellerin azalmasına rağmen, Türkiye’de uzun süreli yüksek enflasyon ve istikrarsızlıklar sebebiyle yabancı bankaların sistem içindeki payı pek fazla değişmemiştir. Nitekim 1990’lı yıllardan itibaren aktif toplamı içinde yabancı bankaların payı yüzde 5’i geçmemiştir. Ancak, 2004 yılından bu yana sektöre olan yabancı ilgisi sonucunda bu bankaların sistem içindeki payı yükselmektedir.¹⁷²

Bankacılık sektöründe yabancılaşma Türkiye için yeni bir olgu değildir. Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından önce de yabancıların varlığını görmek mümkündür. Kamuoyunda muhtemelen en çok bilinen örnek Osmanlı Bankasıdır. 1863’de “Bank-ı Osmanii Şahane (Ottoman Bank)” adıyla kurulan banka 1923’ten itibaren “Osmanlı Bankası A.Ş.” ismiyle faaliyetlerine devam etmiş ve 2001 yılında T. Garanti Bankası A.Ş.’ye devredilmiştir. Öte yandan, 31.12.2008 itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren toplam 45 banka içerisinde yabancı sermayeli banka sayısı (kalkınma ve yatırım bankaları da dahil, katılım bankaları hariç) 21’dir.

Tablo 34: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar (31.12.2008)

Banka Adı	Statüsü	Banka Adı	Statüsü
Arap Türk Bankası A.Ş.	Banka	ABN AMRO Bank N.V.	Şube
Citibank A.Ş.	Banka	Bank Mellat	Şube
Denizbank A.Ş.	Banka	Habib Bank Limited	Şube
Deutsche Bank A.Ş.	Banka	JPMorgan Chase Bank N.A.	Şube
Eurobank Tefken A.Ş.	Banka	Societe Generale (SA)	Şube
Finans Bank A.Ş.	Banka	WestLB AG	Şube
Fortis Bank A.Ş.	Banka	Bank Pozitif Kalk.ve Yat. Bank.	Kalk.Yat.Ban
HSBC Bank A.Ş.	Banka	Caylon Yatırım Bankası Türk AŞ	Kalk.Yat.Ban
ING Bank A.Ş.	Banka	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	Kalk.Yat.Ban
Millennium Bank A.Ş.	Banka	Taib Yatırım Bank A.Ş.	Kalk.Yat.Ban
Turkland Bank A.Ş.	Banka		

Kaynak: TBB, BDDK

Bu çerçevede, yabancı girişinde en fazla fayda ve en az maliyet yaklaşımı sağlanmalıdır ve reel ekonomiyle olan bağlar dikkate alınmalıdır. Türkiye’ye giriş yapmak isteyen yabancı bankaların mali bünyelerinin sağlam ve kendi alanlarında

¹⁷² YAYLA, Münür, Yasemin T. KAYA, İbrahim EKMEK: “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye”, BDDK, **ARD Çalışma Raporları** 2005/6, 2005, s.12-13.

yüksek itibara sahip olmalarının öncelikli koşullar olarak göz önünde tutulmasında fayda görülmektedir. Sadece yüksek kârı hedefleyen değil, aynı zamanda ana ülkenin sanayi faaliyetleriyle ulusal ekonomi arasında köprü olabilecek yabancı bankaların sektöre girmesi Türkiye açısından önem taşımaktadır.¹⁷³

2.2-BASEL KOMİTESİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Bankacılık sektöründe yapılan düzenleme ve denetimler tasarruf sahiplerini korumayı, finansal sistemde güven ve istikrarı sağlamayı ve bankalar arasında oluşabilecek rekabet eşitsizliklerini gidermeyi amaçlamaktadır. Hızla gelişen finans sektöründe bankaların mevcut düzenleme ve denetimlerden kaçınmak için yeni finansal araçlar geliştirmeleri, otoritelerin de yeni düzenlemeleri gündeme getirmelerine yol açmaktadır.

Bankacılık sektörü 1980’li yıllardan bu yana küreselleşme ve teknolojik gelişmelere uyum sağlama çabaları nedeni ile hızlı bir değişim süreci yaşamıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan değişim sürecinde, sisteme yeni finansal ürünler katılmış ve bankaların risk yapısında değişiklikler meydana gelmiştir.

1970’li yılların ortasında dünya ölçeğinde bankacılık, döviz ve para piyasalarında oluşan dalgalanmalar nedeniyle oluşan krizler sonucunda, uluslararası alanda yeni regülasyon yöntemi arayışına girilmiştir. Bu arayış, karşılığını kurumsal geçmişi bir hayli eskiye uzanan Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank For International Settlements - BIS) gözetiminde oluşturulan Basel Komitesi’nin düzenlemelerinde bulmuştur.¹⁷⁴

2.2.1-BASEL Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (BASEL I)

Son dönemde Türk bankacılık sektörünün gündemindeki en önemli konulardan biri risk yönetimidir. Özellikle uluslararası finans piyasalarındaki krizlerin pek çoğu için etkin bir risk yönetim sisteminin bulunmayışı neden olarak gösterilmektedir. Gelişen

¹⁷³ YAYLA, Münür, Yasemin T. KAYA, İbrahim EKMEK: a.g.e. s.38.

¹⁷⁴ KARABULUT, Gökhan: “Bankacılık Sektöründe Sermaye Kârlılık İlişkisi: Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir İnceleme”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:28, Mart 2003, s.6.

piyasaların tüm dünya piyasaları ile entegre olması sonucu bir finansal piyasada yaşanan krizin diğer piyasaları da kısa sürede etkileyebilmesi nedeniyle, uluslararası tarafsız bir düzenleyici kurulun gözetiminde dünya çapında kabul gören bazı standart yaklaşımların geliştirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu konuda bilinen en geniş düzenleme Basel Komitesi tarafından oluşturulan Basel kriterleridir. Tüm dünyada mali sermayenin yeniden yapılanması anlamına gelen Basel kriterlerinin öyküsü 1974 yılında başlamaktadır.¹⁷⁵

2.2.1.1-Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS), 1.Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'nın Versailles Anlaşması ile belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmesini kolaylaştırmak için 1930'da Young Planı çerçevesinde kurulmuştur. İsviçre'nin Basel kentinde kurulan BIS, dünyanın en eski finansal organizasyonu olarak faaliyete başlamıştır.¹⁷⁶

BIS, uluslararası ödemeler sistemini düzenlemek amacıyla faaliyetlerde bulunmuş olup, uluslararası merkez bankalarına yol gösterici nitelikte ilkeler belirlemiştir. BIS'in temel amaçları ve işlevleri şunlardır:

- 1-Merkez bankaları için bir işbirliği forumu oluşturmak,
- 2-Uluslararası piyasalarda istikrarı sağlamaya yönelik araştırmalar yapmak ve önerilerde bulunmak,
- 3-Merkez bankası müşterileri ve uluslararası organizasyonlar için temel bankacılık faaliyetlerinde bulunmak.¹⁷⁷

BIS Yönetim Kurulu'nun 17 üyesi bulunmaktadır. 6 temel üye¹⁷⁸ ve bu üyelerin kendi ülkelerinden seçecekleri 6 ek üyenin yanı sıra, seçimle iş başına gelmiş 5 üyesi¹⁷⁹ vardır.

¹⁷⁵ BEŞİNCİ, Murat: "Türk Bankacılık Sektörünün Basel II'ye Uyum Süreci", **Activefinans Dergisi**, 06.06.2005, s.1.

¹⁷⁶ BIS: Basel Committee on Banking Supervision, **BIS History**, Bank For International Settlements, June 2003, s.1-5.

¹⁷⁷ BIS, <http://www.bis.org/about/history.htm>. Erişim Tarihi: 20.12.2008.

¹⁷⁸ Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere Merkez Bankaları Başkanları ve ABD Merkez Bankaları Kurulu.

¹⁷⁹ Kanada, Japonya, Hollanda, İsveç, İsviçre.

BIS, ülkelerinin merkez bankalarının bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası bir kuruluştur. Bankaların dünya çapında ortak standartlarda çalışmasını sağlamak üzere, 1974 yılında BIS bünyesinde “Basel Komitesi” oluşturulmuştur. Basel Komitesi tarafından 1988’de yayınlanan “Basel I Standartları” ile bankaların uymaları gereken çalışma kriterleri belirlenmiş ve bankaların krizlere karşı dayanıklılığını artırmak üzere, banka sermayelerinin, riskli aktiflere oranının yüzde 8’den az olamayacağını ifade eden sermaye yeterlilik rasyosu getirilmiştir. Zamanla mali piyasaların daha da gelişmesi ve işlemlerin karmaşıklaşması sonucu, Basel-I kriterlerinin yetersiz kaldığı görülmüş, yeni standartlar için çalışma başlatılmış ve böylece “Basel-II Standartları“ ortaya çıkmıştır.¹⁸⁰

2.2.1.2-BASEL Bankacılık Denetim Komitesi

Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS - The Basel Committee on Banking Supervision) İsviçre’nin Basel kentinde yerleşik, Uluslararası Ödemeler Bankası nezdinde 1974 yılında bankacılık denetim, gözetim ve düzenleme kalitesini iyileştirici çalışmalarda bulunmak üzere G-10 Ülkelerinin Merkez Bankası Başkanları’nca oluşturulmuştur.¹⁸¹

Basel Komitesi, üye ülkelerin denetleme teknikleri ve çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde belirlemekten çok, ortak ve standart yaklaşımlar ortaya koyarak, belirli bir vizyonu dünyaya yayabilmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Komite’nin önemli amaçlarından biri de, uluslararası denetim sistemindeki boşlukları doldurmaktır. Bu kapsamda iki önemli prensip benimsenmiştir. Birinci prensip, hiçbir bankacılık kuruluşunun denetlemeden kaçmaması gerektiği, ikinci prensip ise, yapılan denetlemelerin yeterliliğidir. Bu amaçla, Komite 1975 yılından beri çok sayıda çalışma yayımlamıştır. Son yıllarda komite çalışmalarının önemli bölümünü sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemeler oluşturmaktadır.¹⁸²

Basel Komitesi resmi olarak kanun ve kurallar koyma yetkisine sahip olmamakla birlikte, bankacılık sektörü düzenlemeleri ile ilgili tasarı ve teklifler üretrek

¹⁸⁰ TBB: “Risk Yönetimi ve Basel II’nin KOBİ’lere Etkileri”, Yayın No: 228, Eylül 2004, s.6.

¹⁸¹ ALTINTAŞ, M. Ayhan: **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Turhan Kitabevi, Ankara, Mart 2006, s. 59.

¹⁸² ARAS, Güler: “Basel II Uygulamalarının Kobilere Etkisi ve Geçiş Süreci”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.3, www.sbe.yildiz.edu.tr/BASEL%20II.pdf, (Erişim Tarihi: 16.12.2008)

bunları tartışmaya açabilmektedir. Komite'nin düzenlemeleri tavsiye niteliği taşımaktadır, ancak düzenlemelerine uymayan ülkelerin bankacılık sistemleri uluslararası platformda dışlanabilmekte, risk primleri de olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Komitenin karar ve tavsiyelerinin gücü, Komite'nin aldığı kararların Komite üyesi ülkeler ve Avrupa Birliği'nce kısa sürede ulusal ve uluslararası mevzuata dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁸³

Basel Komitesi'nin 1997 yılının Eylül ayında yayınladığı "Etkin Bankacılık Denetimi İçin Temel İlkeler" isimli dokümanı, günümüzde ülkelerin bankacılık denetim, gözetim ve düzenleme çerçevelerinin, bankaların uluslararası standartlara uygunluğunun ölçümünde esas alınan temel bir kaynak niteliğindedir.

2.2.1.3-BASEL Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (BASEL I)

1980'li yılların başlarında uluslararası bankaların taşıdığı riskler borçlu ülkeler nedeniyle artmış, bunun sonucunda bankaların sermaye oranları gerilemeye başlamıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Basel Komitesi, 1988 yılında uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirmek amacıyla Basel Sermaye Uzlaşısı'nı yayınlamıştır. Uzlaş, G-10 Ülkeleri merkez bankası başkanlarınca kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı, öncelikle G-10 ülkelerindeki uluslararası bankalar için tasarlanmıştır. Ancak bu standart yalnızca G-10 ülkelerindeki uluslararası bankalarca değil, diğer ülkelerdeki yerel bankalar tarafından da kabul edilmiştir. Standart, yayınlanmasını takiben dünya çapında 100'den fazla ülke tarafından benimsenmiştir.¹⁸⁴

Komite'nin çalışmaları sonucunda oluşturulan Basel-I'in iki önemli amacı bulunmaktadır: Bunlardan birincisi; uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirmek ve sağlamlığını arttırmak, ikincisi ise; farklı ülkelerde faaliyet gösteren bankalar arasında mevcut olan uygulama farklılıklarını gidermektir.¹⁸⁵

1988 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin yayınladığı ve küresel finans sektöründe birçok ülkenin yürürlüğe koyduğu Basel I, bir bankanın batması

¹⁸³ ATIKER, Mustafa: "Basel I-Basel II", Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi Bilgi Raporu, Sayı: 2005-41, Konya, 2005, s.1.

¹⁸⁴ BIS: Basel Committee on Banking Supervision, "A New Capital Adequacy Framework", **Consultative Paper**, 1999, s.19.

¹⁸⁵ BIS: a.g.e., 1988, s.3.

halinde mevduat sahiplerinin karşılaşılabileceği maliyetleri en aza indirmek için asgari olarak tutulması gereken sermaye üzerinde odaklanmıştır.¹⁸⁶

Basel Komitesi'nin belirlediği ilk sermaye yeterliliği standardının amacı, sermaye yeterliliği düzenlemelerinin yeknesaklaştırılması ve bankalar arasındaki rekabet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasıdır. Standart, uluslararası düzeyde işlem yapan bankaların, en az % 8 yasal sermaye yeterlilik oranı ile çalışması esasını getirmiştir. 1992 yılından itibaren yürürlükte olan bu standart, sermaye yeterlilik oranlarının hesaplanmasında yalnızca kredi riskini göz önüne almaktadır ve birçok ülke tarafından benimsenmiştir.¹⁸⁷

Basel I'de yer alan "Cooke Rasyosu" olarak da bilinen sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) şu şekilde formüle edilmiştir:

$$\text{SYR} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayrinakdi Krediler (Kredi Riski)}} \geq \%8$$

Yukarıda belirtilen şekilde hesaplanan sermaye yeterlilik rasyosu, bankanın sağlıklı olup olmadığı konusunda dikkate alınacak göstergelerden sadece biri olmaktadır.

Basel I kriterlerini üç başlık altında incelemek mümkündür:

2.2.1.3.1-Sermayenin Bileşenleri

Standart, sermayeyi ana sermaye ve katkı sermaye olmak üzere iki grupta ele almaktadır. Ana sermaye (birinci kuşak), sermayenin temel bileşenidir ve esas olarak banka hissedarlarının tamamı ödenmiş ortaklık sermayeleri ile tüm vergi yükümlülüklerinden arındırılmış ve kamuya açıklanmış, dağıtılmamış kârlardan oluşmaktadır. Standartta göre, bir bankanın sermayesinin yüzde 50'si ana sermaye formunda olmalıdır.¹⁸⁸

Katkı sermaye, ana sermaye bileşenleri dışında kalmasına rağmen, taşıdığı nitelikler nedeniyle sermaye kapsamına alınabilecek kalemlerden oluşmaktadır. İkinci

¹⁸⁶ YAYLA, Münür, Yasemin T. KAYA: Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci, BDDK Araştırma Dairesi Çalışma Raporları, 2005/3, Mayıs 2005, s:4

¹⁸⁷ PARASIZ, İlker: Basel II Yönünde Çalışmalar: Yalın, Nicel Kontrollerden, Nitel Kontrollere Yönelim, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Ağustos 2004, s.1.

¹⁸⁸ BIS: a.g.e., 1988, s.4.

kuşak sermaye olarak da adlandırılan katkı sermayenin, banka sermayesi içindeki payı en fazla ana sermaye kadar olabilecektir. Basel standardına göre katkı sermaye grubuna, ihtiyari rezervler, varlıkların yeniden değerlendirilmesi ile elde edilen fonlar, genel karşılıklar, sermaye ve borç niteliği taşıyan ortak araçlar (sermaye benzeri kredi) ile sınırlı da olsa ikincil borçlar dahil edilmiştir.

Uzlaş, sermayenin bileşenlerini yukarıdaki şekilde ana ve katkı sermaye olarak ele aldıktan sonra sermayeden düşülmesi gereken kalemleri de incelemiştir. Bu, risk ağırlıklı bir sermaye oranının hesaplanabilmesi için gerekli bir adım olarak kabul edilmektedir. Standartta, şerefiye ve mali iştirak kalemlerinin sermayeden indirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

2.2.1.3.2-Risk Ağırlıkları

Uzlaş, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bankaların varlıkları ile sermaye büyüklüğü arasında risk esasına dayalı bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Bilanço içinde ve dışında yer alan tüm kalemler, taşıdıkları riske göre bir katsayı ile ağırlıklandırılır. Sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kredi riski dikkate alınmaktadır. Risk ağırlığı, bilanço kalemlerin muhtemel risklerine göre sınıflandırılmasıdır. Risk ağırlığının saptanmasının nedeni, bazı kalemlerin daha riskli olmaları nedeniyle daha fazla sermaye ayrılmasını gerektirmesidir. Komite tarafından bilanço içi ve dışı varlıklara uygulanacak üzere belirli risk ağırlıkları saptanmıştır. Bilanço içi kalemlere uygulanacak risk katsayıları dört gruba ayrılmıştır.¹⁸⁹

-Yüzde 0 Risk Ağırlığı Uygulanacak Bilanço Kalemleri: Banka bilançosunda yer alan nakit değerler, ulusal para cinsinden merkez bankalarına ve merkezi hükümetlere verilen ve ulusal para ile tahsil edilecek borçlar bu sınıfa dahil edilmektedir. OECD (Ekonomik İşbirliği Kalkınma Teşkilatı) üyesi ülkelerin merkez bankalarına ve merkezi hükümetlerine verilen tüm diğer borçlar ile OECD ülkelerinin merkezi hükümetlerince teminat altına alınan aktif kalemleri SYR hesaplanırken risksiz kabul edilerek yüzde 0 risk katsayısı ile ağırlıklandırılır.

-Yüzde 20 Risk Ağırlığı Uygulanacak Bilanço Aktifleri: Basel standardına göre, uluslararası kalkınma bankalarından olan veya bu bankalarca teminat altına alınan

¹⁸⁹ BIS: a.g.e., 1988, s.21.

varlıklar, OECD içinde yerleşik bankalardan olan ya da bu bankalarca teminat altına alınan aktifler, OECD dışındaki ülkelerde yerleşik bankalara kullanılan veya bu bankalarca garanti altına alınan vadesi 1 yıla kadar olan krediler, OECD içinde yer alan yerel yönetim ve KİT'lere (kamu iktisadi teşebbüsüne) verilen borçlar ve tahsil edilmekte olan nakit aktifler yüzde 20 ile ağırlandırılarak SYR'nin hesaplanmasına dahil edilmektedir.

-Yüzde 50 Risk Ağırlığı Uygulanacak Bilanço Aktifleri: Sahibi tarafından kullanılan veya kiraya verilen bir gayrimenkul ile teminat altına alınan banka kredileri yüzde 50 risk katsayısı ile ağırlandırılmaktadır.

-Yüzde 100 Risk Ağırlığı Uygulanacak Bilanço Aktifleri: Özel sektöre kullanılan krediler, OECD dışındaki bankalara kullanılan vadesi bir yıldan uzun krediler, OECD dışındaki ülkelerin merkezi hükümetlerine yabancı para cinsinden kullanılan krediler, mülkiyeti kamu kuruluşlarına ait ticari firmalara kullanılan krediler, bankanın kullandığı binalar, araziler tüm araç gereçler ve diğer sabit varlıklar, gayrimenkul yatırımları, diğer bankalardan sağlanan sermaye araçları ile tüm diğer varlıklar yüzde 100 ile ağırlandırılmaktadır.

Yukarıda yer alan risk ağırlıkları Basel Komitesi'nin çalışmaları sonucu oluşturulmuştur. 1988 Basel Uzlaşısı, ülkelerin merkez bankalarının ve diğer bankaların yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde OECD üyesi olup olmama kriterine bakmaktadır. Bu değerlendirmede OECD üyesi olan ülkeler doğrudan daha az riskli olarak görülmektedir. Bu durum OECD ülkesi olan, ancak kredi değerliliği düşük bulunan ülkeler açısından avantaj, buna karşılık OECD üyesi olmayan ancak kredi değerliliği yüksek bulunan ülkeler için dezavantaj oluşturmaktadır.

2.2.1.3.3-Standart Oran

Uzlaşısı, uluslararası finansal sistemin sağlıklı ve güvenli bir şekilde işlemesi için, uluslararası bankalara %4'ü ana sermaye bileşeni olmak üzere, %8 risk ağırlıklı sermaye yeterlilik oranı belirlemiştir. Buna göre, 1992 yılı sonuna kadar üye ülkelerin uluslararası bankalarının bu %8'lik standart oranını sağlamaları istenmiştir. Bu geçiş takvimi aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 35: Basel Standardının Geçiş Dönemi Takvimi

	Başlangıçta	1990 Yılı Sonunda	1992 Yılı Sonunda
Minimum Sermaye Yeterlilik Oranı	1987 yılında geçerli olan düzey	%7.25	%8.0
Hesaplama Yöntemi	Ana sermaye + %100 katkı sermayesi	Ana sermaye + katkı sermayesi (%3.6 +%3.6)	Ana sermaye + katkı sermayesi (%4 +%4)
Ana sermaye içinde yer alabilecek katkı sermayesi oranı	Toplam ana sermayenin maksimum % 25'i	Toplam ana sermayenin maksimum %10'u	Hiç
Katkı sermaye içinde yer alabilecek karşılıkların oranı	Üst limit yok	%1.5 (İstisnai olarak %2 oranına kadar)	%1.25 (İstisnai ve geçici olarak %2 oranına kadar)
Katkı sermayesi içinde yer alabilecek ikincil sermaye oranı	Üst limit yok (ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Üst limit yok (ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Ana sermayenin %50'si oranında
Şerefiyenin sermaye tabanından düşürülmesi	Ana sermayeden düşürülecek (ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Ana sermayeden düşürülecek (ülke otoritesinin inisiyatifine açık)	Ana sermayeden düşürülecek

Kaynak: BIS: a.g.e., 1988, s. 28-30.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, 1988 Uzlaşısı çerçevesinde risk ağırlıklı sermaye yeterlilik rasyosu aşağıdaki formüle göre hesaplanmaktadır:

$$\text{SYR} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayrinakdi Krediler (Kredi Riski)}} \geq \%8$$

Sermaye Yeterlilik Rasyosu formülünde yer alan toplam sermaye miktarı ise şu şekilde hesaplanmaktadır:

I : Ana Sermaye (Ödenmiş Sermaye + Dağıtılmamış Kârlar)

II: Katkı Sermaye (Karşılıklar + Rezervler + Fonlar)

III: Üçüncü Kuşak Sermaye (sadece piyasa riski için kullanılabilen Sermaye Benzeri Krediler)

IV: Sermayeden İndirilen Değerler (Aktifleştirilmiş Giderler + Mali İştirakler)

$$\text{TOPLAM SERMAYE} = \text{I} + \text{II} + \text{III} - \text{IV}$$

Komite, üye ülkelerin bankalarının 1992 yılı sonuna kadar yüzde 8 standart oranını sağlamalarını istemektedir. Buna göre ülkelere dört buçuk yıllık bir geçiş

dönemi tanınmaktadır. Buna göre, üye ülkelerin bankalarının, yüzde 8 minimum standart oranına aşamalı bir şekilde geçiş yapmaları gerekmektedir. Bankaların SYR'lerini 1990 yılı sonunda yüzde 7,25'e ve 1992 yılı sonunda da yüzde 8'e çıkarmaları istenmiştir.

2.2.1.4-BASEL I'in Piyasa Riskine Genişletilmesi

Basel standardı, uluslararası finansal sistemde yaşanan değişimlere paralel bir şekilde finansal kuruluşların taşıdıkları riskleri daha iyi yansıtabilmesi amacıyla sürekli geliştirilmektedir. Bu çerçevede yapılan en önemli değişiklik, 1996 yılında standardın piyasa riskini içerecek şekilde genişletilmesidir. Bu konuda yayınlanan değişiklik metnine göre, standart kapsamındaki bankaların, 1997 yılının sonundan itibaren SYR'nin hesaplanmasında kredi riskinin yanı sıra piyasa risklerini de dikkate almaları gerekmektedir.¹⁹⁰

Piyasa riski, bankaların bilanço içi ya da dışı pozisyonlarında piyasa fiyatlarında görülen değişiklikler nedeniyle karşılaştıkları kayıplar olarak tanımlanmaktadır. Faiz oranına bağlı enstrümanlar ve hisse senetleri ile döviz kurundaki değişikliklerden etkilenebilecek her türlü bilanço içi ya da dışı kalem, bankalar açısından piyasa riski taşımaktadır.

Basel standardına göre piyasa riskinin ölçülebilmesi için öncelikle ticari defterlerde bulunan tüm kalemler piyasa değerleriyle ifade edilmelidir. Kur riski için, sermaye gerekliliği hesaplanırken, bankanın toplam yabancı para pozisyonu esas alınmaktadır. Piyasa riskinin hesaplanmasında bankalar konsolide bazda değerlendirilirler.¹⁹¹

Piyasa risklerinin ölçümünde bankalara iki yaklaşım sunulmaktadır. Birincisi standart yaklaşım, diğeri içsel modellerin kullanılması yaklaşımıdır. Standart yaklaşım, faiz oranı, hisse senedi, yabancı para, ticari mal pozisyonları ve opsiyonların taşıdığı piyasa risklerinin ölçülmesine dayanmaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımının kullanılması için ise, banka tarafından belirli koşulların sağlanması ve gözetim

¹⁹⁰ SEZAL: a.g.e., s. 159.

¹⁹¹ BIS: Basel Committee on Banking Supervision, Amendment to The Capital Accord The Incorporate Market Risks, January 1996,s.11.

otoritesinin açık onayının alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım, bankalara risk ölçümünde kendi risk modellerini kullanma imkânı sağlamaktadır.¹⁹²

Komite ayrıca 1997 yılında “Etkin Bankacılık Denetimi İçin Basel Temel İlkeleri”ni yayınlamıştır. Bu ilkeler, bir ülkenin bankacılık sisteminin sağlam ve istikrarlı olması için taşıması gereken temel özellikleri içermektedir. Bunlar yeni sermaye uzlaşısına geçişte oldukça önemli referans belgesi olarak kabul edilmektedir. Sözü edilen temel ilkelere uyum ne kadar güçlü ise Basel-II’ye geçişin o derece kolay olacağı söylenmektedir.

2.2.2-Yeni BASEL Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (BASEL II)

Son yıllarda tüm dünyada görülen krizler sonucunda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankalarının sermaye yeterliliği sorunu tekrar ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda BIS daha önce başlattığı çalışmalarını geliştirerek 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı’nın yerini alacak yeni bir taslak metin hazırlamıştır.¹⁹³

Basel Standardı, uluslararası bankacılık sisteminin sağlamlığının ve risk istikrarının güçlendirilmesine katkıda bulunmuş ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bankalar arasındaki rekabet eşitliğini güçlendirmiştir. Ancak, Komitenin sermaye standardını yayınladığı 1988 yılın sonra geçen sürede bankacılık, risk yönetimi yaklaşımları, finansal piyasalar ve gözetim uygulamaları önemli bir değişim geçirmiştir. Finansal araçlardaki çeşitlilik artmış, finansal sistem daha dinamik ve karmaşık hale gelmiştir.¹⁹⁴

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı, sermaye standartlarındaki uluslararası bütünlüğü ve bu standartların pek çok ülkede uygulanmasını sağlamaktadır. Ancak zamanla, finansal yeniliklerle birlikte sermaye yeterliliğinin etkinliğinin azaldığı görülmüştür. Bu etkinlik azalışı, sermaye standardının düzenlenmesini tartışılır kılmış ve düzenleyici otoritelerin uzlaşmayı yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur.¹⁹⁵

Basel Komitesi, finansal piyasalardaki gelişmeleri ve Basel-I’in sermaye yeterliliği ölçümüne ilişkin eksikliklerini de dikkate alarak, Haziran 1999’da Yeni Basel

¹⁹² BIS: a.g.e., 1996, s.3-5.

¹⁹³ TBB: Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirmesi, Ankara, 2004, s.1.

¹⁹⁴ TBB: Yeni Bir Sermaye Yeterliliği Çerçevesi, Çeviri, Haziran, 1999, s.2.

¹⁹⁵ SANTOS, Joao A.C.: “Bank Capital Regulation in Contemporary Banking Theory: A Review of the Literature”, **BIS Working Papers**, No:90, September 2000, s.17.

Sermaye Uzlaşısı'na yönelik ilk taslak metni yayınlamıştır. Ardından Ocak 2001'de ikinci taslak metin, Nisan 2003'te ise üçüncü taslak metin yayınlanmıştır. Taslak metinler, gerek ülke denetim otoritelerinden gerekse bankalar ve diğer ilgili taraflardan yapılan yorum ve eleştiriler doğrultusunda revize edilerek yenilenmiş ve Basel-II'ye ilişkin nihai metin Haziran 2004'te yayınlanmıştır.¹⁹⁶

2.2.2.1-BASEL II Uygulamalarının Temel Amacı

Basel-II'nin en temel amacı, sermaye gereklerini banka aktiflerinin gerçek risklerine karşı daha duyarlı hale getirmektir.¹⁹⁷ Bunun yanı sıra piyasa disiplini geliştirme, bankalar arasında mevcut olan rekabet eşitsizliklerini ortadan kaldırma ve finansal istikrara katkıda bulunma amaçları da bulunmaktadır.

Basel Komite, bankacılık sisteminde daha iyi risk yönetimi, güçlü sermaye yapısı ve finansal istikrarı geliştirici şeffaf uygulamalar getirmeyi amaçlamaktadır.¹⁹⁸ Basel II düzenlemesi ile temel olarak risk duyarlılığı daha fazla ve daha esnek bir yapının oluşturulması, sermaye yeterliliği hesaplamasında risk duyarlılığının artırılması, düzenleyici yükümlülüklerde teşviklerin ve uyumluluğun artırılmasına çalışılmaktadır.¹⁹⁹ Bir başka deyişle Basel II'nin amacı, beklenen riskler için karşılık ayrılmasına ilave olarak beklenmeyen riskler için de asgari sermaye bulundurulmasını sağlamak, denetim otoritelerinin denetim ve gözetim standartlarını geliştirmek suretiyle, bankaların sermayelerini, yüklendikleri risk ölçütünde tutmalarını sağlamaktır.²⁰⁰

1988 Basel Uzlaşısı bankanın sahip olduğu sermaye miktarı üzerine odaklanırken, Basel-II bankacılık risklerinin ölçümüne ve yönetimine vurgu yapmaktadır.²⁰¹

Basel Komitesi özellikle bankalarda risk yönetimine odaklanmakta ve dolayısıyla da bankacılık sisteminde bilinçli bir risk yönetimi kültürü oluşturmaya

¹⁹⁶ BDDK: "10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel –II)", Ankara, 2005, s.2.

¹⁹⁷ WEDER, Beatrice and Michael WEDOW: "Will Basel-II Affect International Capital Flows to Emerging Markets?", **OECD Development Centre Technical Papers**, 2002, s.9.

¹⁹⁸ CARUANA, Jaime: "Overview of Basel II and Its Reflections on Financial Stability," **International Conference on Financial Stability and Implications of Basel II**, Central Bank of the Republic of Turkey, İstanbul, 2005, s.3.

¹⁹⁹ ÖZİNCE, Ersin: "Implications for Banks in Turkish," **Financial Stability and Implications of Basel II**, Central Bank of the Republic of Turkey, İstanbul, 2005, s.2.

²⁰⁰ TUNCER, Ebru: "Basel II Sadece Yeni Bir Sermaye Yeterlilik Hesaplama Yöntemi Değildir", **Aktive Bankacılık ve Finans Dergisi**, Nisan, 2005, s.2.

²⁰¹ HIMINO, Ryoza: Basel-II- Towards a New Common Language, **BIS Quarterly Review**, 2004, s.41.

çalışmaktadır. Risk yönetimi kültürü oluşturulduktan sonra, bankacılık sistemi çok daha verimli hale gelecek, piyasanın korunması amacıyla daha doğru bir yapıya bürünecek, niteliksel ya da sayısal herhangi bir sorun ortaya çıktığında, bu sorun risk yönetimi tarafından hızlı bir şekilde belirlenebilecektir. Basel II ile bankalar sermaye yapılarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. Eğer bankalar, Basel II önerisinde açıklanan gelişmiş yöntemleri risklerinin ölçümünde kullanmıyorlarsa, bankaların sermaye ihtiyaçları katlanarak artacaktır. Bunu da, firmalara kullandırdıkları kredi maliyetlerine yansıtacaklardır.²⁰²

Basel II, minimum sermaye gereksinimleri, denetim ve piyasa disiplini olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır. Bu kriterler, nasıl bir uygulamaya gidileceğini, sorunlarla nasıl baş edileceğini gösterip, esnek ve riske duyarlı bir sermaye yönetimi kurmayı sağlamaktadır. Basel II'de yer alan minimum sermaye gereksiniminin; piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risklere maruz değerlerin yüzde 8'ine eşit olduğu görülmektedir. Piyasa riski; faiz oranı, döviz kurları gibi piyasa göstergelerindeki hareketlerden doğup, bilanço pozisyonları üzerinde etkili olmaktadır.²⁰³

Sonuç olarak, Basel II, risklerin daha duyarlı ölçülmesi, her bankanın risk profilinin ayrı ayrı belirlenmesi, banka üst yönetimine düşen sorumlulukların arttırılması ve finansal tabloların bankaların gerçek durumunu en iyi biçimde yansıtacak şekilde açıklanması suretiyle finans sektörünün oyuncularını arasındaki asimetrik bilginin minimize edilmesi ve bu sayede daha rekabetçi, sağlam ve istikrarlı bir finans sektörüne ulaşılmasını hedeflemektedir. Basel II ilk etapta, uluslararası faaliyet gösteren bankaları hedeflese de, yeni düzenlemenin bu bankalarla finansal ilişki içerisinde olan diğer bankaları da etkileyeceği ve uygulamanın yaygınlaşacağı beklenmektedir.²⁰⁴ Basel II uygulaması daha çok liberalizasyon sürecinde gelişmekte olan piyasaların rekabet gücünü azaltmaktadır. Bu da gelişmiş ülke firmaları ile rekabeti oldukça zorlaştıracaktır.²⁰⁵

²⁰² TBB: a.g.e., 2004, s.2.

²⁰³ RAJASHEKHAR, H.S.: "Basel II Uygulaması-Önemli Noktalar ve Pratik Yaklaşımlar," **Active Academy**, Aralık, 2004, s.1.

²⁰⁴ YAYLA ve KAYA: a.g.e., s.4.

²⁰⁵ BAILY, Robert: "Basel II and Development Countries: Understanding The Implications", Development Studies Institute, 2005, s.7.

2.2.2.2-Birinci Yapısal Blok: Minimum Sermaye Yeterliliği

Yeni düzenlemenin en önemli bileşeni minimum sermaye yeterliliğidir. Bu bileşen, bankaların risklere karşı bulundurmaları zorunda oldukları asgari sermaye oranını belirlemektedir. Yeni düzenlemede mevcut sermaye tanımı ve sermaye yeterliliği oranının %8 olması koşulu değişmemiştir. Asgari sermaye yükümlülüklerinin belirlenebilmesi için, kredi riski, piyasa riski ve operasyonel risk çerçevesinde, farklı ölçüm yöntemleri ve bulundurulması gereken asgari sermaye miktarı bu bölümde belirtilmektedir. Kredi riski daha ayrıntılı tanımlanmış, piyasa riskinde herhangi bir değişiklik olmamış, ilk defa “**operasyonel risk**” kavramı ele alınmıştır.

Buna göre Basel-II'deki SYR aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$\text{SYR} = \frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} + \text{Operasyonel Risk}} \geq \% 8$$

SYR'nin hesaplanmasında getirilen dikkat çekici değişiklik ise, bankalara risk ölçümünde alternatif yaklaşımların sunulmasıdır. Bunun nedeni, ülkelerin bankacılık sistemlerinin gelişmiş risk yönetim sistemlerine dönük beklentilerinin farklı olmasıdır.

Tablo 36: BASEL II'de Risk Ölçüm Yöntemleri

Kredi Riski	Standart Yaklaşım	İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	
		Temel Yaklaşım	İleri Yaklaşım
Piyasa Riski	Standart Yaklaşım	İçsel Modeller Yaklaşımı	
Operasyonel Risk	Temel Gösterge Yaklaşımı	Standart Yaklaşım	İçsel Ölçüm Yaklaşımı

Kaynak: TBB: “Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi”,2002, s.4.

Basel-II'de **kredi riskinin** ölçümü konusunda bankalara iki farklı yaklaşım önerilmektedir. Bunlar standart yaklaşım ve içsel derecelendirmelere dayalı yaklaşımlardır. Standart yaklaşımın içeriği Basel-I ile aynı, ancak risk hassasiyeti daha yüksektir. Mevcut uygulamada bireysel risk ağırlıkları, borçlunun dahil olduğu kategoriye (ülkeler, bankalar ya da şirketler) dayanmakta iken, yeni düzenleme ile

uluslararası bir derecelendirme kuruluşunun kriterlerine göre belirlenmektedir.²⁰⁶ Komite, değişik uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının çeşitli ve farklı değerlendirmeler yapabileceklerini ve bunların yeni sermaye yeterliliği düzenlemelerinde nasıl kullanılmalrı gerektiği hususunda çalışmaların sürdürülmekte olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁷

Mevcut uzlaşa ile karşılaştırıldığında, içsel derecelendirme yaklaşımları tamamıyla yeni ve farklıdır. Komite'nin amaçları ile tutarlı olarak içsel derecelendirme yaklaşımı, sermaye gereklerini bankaların gerçek kredi riskleri ile daha bağlantılı hale getirmeyi amaçlamaktadır. Örneğin, düşük kaliteli krediler yüksek sermaye yükü ile, yüksek kaliteli krediler düşük sermaye yükü ile karşılaşırlar. Bu tür bir yaklaşım, bankaların kendi risk ölçüm yöntemlerini geliştirmesini teşvik etmektedir.²⁰⁸ İçsel derecelendirme yaklaşımında bankalar, portföy risklerini beş farklı varlık kategorisine ayırmaktadırlar. Bu kategoriler kurumsal krediler, hazine ve merkez bankası kredileri, banka kredileri, perakende krediler ve sermaye yatırımlarıdır. Kurumsal krediler kategorisinde, ihtisas kredilerine ilişkin beş alt sınıf, perakende kredilere ilişkin olarak da üç ayrı alt sınıf belirlenmiştir.²⁰⁹

İçsel derecelendirme yaklaşımında standart yaklaşımdan farklı olarak bankalar temerrüde düşme olasılıklarını kendileri belirlerler. İçsel derecelendirme yaklaşımını kullanan bir bankanın tekrar standart yaklaşıma dönmesi olağanüstü durumlarda ve denetim otoritesinin izniyle mümkündür.

Piyasa riskinin hesaplanmasında Komite, 1997 yılından beri uygulanmakta olan yaklaşımda herhangi bir değişiklik öngörmemiştir.

Operasyonel risk ise; sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına ilk kez dahil edilmiştir. Operasyonel riskin ölçümü için Komitenin önerdiği yaklaşımlar; temel gösterge yaklaşımı, standart yaklaşım ve içsel ölçme yaklaşımıdır. İlk yaklaşımdan son yaklaşıma geçildikçe riske duyarlılık artmakta, ayrılması gereken sermaye tutarı ise azalmaktadır. Bankaların bu yaklaşımları kullanabilmelerinin şartı ise, asgari koşulları sağlamalarıdır. Bankaların, operasyonel riskin ölçümünde uzmanlaşmalarıyla birlikte,

²⁰⁶ TBB: "Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi",2002, s.4.

²⁰⁷ TBB: "Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirmesi", 2004, s.4.

²⁰⁸ SAIDENBERG, Marc and T.SCHUERMAN: "The New Basel Capital Accord and Questions for Research", **Financial Institutions Center**, Vol:5, 2003, s.11.

²⁰⁹ HILLS, Simon: "Explaining the Credit Risk Elements in Basel-II", **The Basel Handbook A Guide for Financial Practitioners**, Edited by Michael K.Ong, 2005, s.40.

daha gelişmiş modelleri kullanmaları beklenmektedir. Bankalar, operasyonel riskin bileşenleri için farklı yaklaşımlar benimseyebilirler, ancak, daha karmaşık olan yaklaşımları benimsediklerinde, daha basit olan yaklaşımlara dönmelerine izin verilmemektedir.

Basel Komitesi, bir bankanın sermayesinin yeterli olmasının, karşılaşılan her riskle başa çıkılabileceği anlamına gelmediğine inanmaktadır. Bunun tam olarak gerçekleşebilmesi, bankanın sürekli olarak daha etkin risk ölçüm, izleme ve yöntem tekniklerini uygulamaya sokması ile mümkün olacaktır. Taslak metnin ikinci bileşeni olan gözetim uygulamaları bu noktayı vurgulamayı amaçlamaktadır. Buna göre, gözetim süreçlerinde bankanın gerekli sermaye yapısına sahip olmasının yanında, risk ölçüm tekniklerinin yetkinliğinin de incelenmesi, içsel kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

2.2.2.3-İkinci Yapısal Blok: Denetim Otoritesinin Gözden Geçirilmesi

Basel-II Uzlaşısının ikinci bileşenini denetim otoritesinin incelemesi süreci oluşturmaktadır. Uzlaşıda yer alan bu süreç, sadece bankaların kendi faaliyetlerindeki tüm risklerin yeterli sermaye ile desteklenmesini değil, aynı zamanda bankaların risklerini izlemeleri ve yönetmeleri sırasında daha iyi risk yönetim tekniklerini geliştirmelerini ve kullanmalarını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.²¹⁰

İkinci yapısal bileşeni oluşturan denetim otoritesinin incelemesi süreci, bankanın risk yaklaşımının incelemesini kapsar. Bankanın sermaye yeterliliğinin değerlendirmesi, asgari sermaye sınırının gerektiğinde yukarı çekilmesi, riskin artması durumunda sermaye sınırı dışında diğer önlemlerin alınmasının sağlanması temeline dayanır. Öte yandan bu süreçte bankanın iç kontrol sistemi, yönetsel yapısı ve kurumsal yönetim ilkelerine uyumu açısından denetiminin de yapılması ve bu alanlarda güçlendirici önlemlerin alınması amaçlanmaktadır.

Bu bileşenin dört temel ilkesi bulunmaktadır. Birinci ilkeye göre, bankalar risk profillerine göre oluşturdukları bir yöntemle sermaye yeterlilik düzeylerini tespit etmeli

²¹⁰ BIS: Basel Committee on Banking Supervision, **International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, A Revised Framework**, Bank for International Settlements, 2004, s.158. (BDDK: Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması, Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı-Gözden Geçirilmiş Düzenleme, Türkçe Çeviri, 2004, s.15.)

ve sermaye düzeylerini korumaya dönük bir strateji geliştirmelidirler. Bu ilkenin hayata geçirilmesi için, bankanın risk ölçüm tekniklerinin var olan tüm riskleri ölçebilecek gelişmişlikte olması, sermayenin riskli varlıklarla doğru bir şekilde ilişkilendirilmesi, iç denetim ve bankanın diğer birimlerinin entegrasyonun sağlanması gerekmektedir.²¹¹

Diğer ilkeler, gözetim otoritelerinin sorumlulukları konusunu ele almaktadır. Bu doğrultuda, murakıplar bankanın sermaye gerekliliğini ölçme tekniklerini, stratejilerini incelemeli, risk izleme konusundaki kapasitesini değerlendirmeli ve bu konudaki düzenlemelerin yerine getirilip getirilmediği konusunda bir kanaate varmalıdır. Murakıpların, banka yöneticileri ile yaptıkları toplantılar ve uzaktan gözetim ve yerinde denetimler sonucunda, bankanın riskleri ve sermaye tabanı konusunda tatmin edici bir sonuca ulaşamamaları durumunda, gerekli yasal işlemleri uygulamaları gerekmektedir. Gözetim otoriteleri, bankaların beklenmedik risklerle de karşı karşıya oldukları gerçeğinden hareketle, minimum sermaye gerekliliği olan yüzde 8'in üzerinde oranlarla çalışmalarını sağlayacak düzenlemeler yapmalıdırlar. Ayrıca, bankaların sürekli izlenmesi ve sermaye tabanının minimum oranın altına düşmesi durumunda, müdahale edilerek sermaye tabanının yeniden yükseltilmesi için gerekli tüm tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.

2.2.2.4-Üçüncü Yapısal Blok: Piyasa Disiplini

Basel II standardının son bileşeni, piyasa disiplini. Piyasa disiplini, güvenli ve etkili çalışmaları için bankalara güçlü teşvikler yüklemektedir.²¹² Bu dayanak temelde şeffaflığı, diğer bir ifade ile bankaların kamuya açıklamaları gereken hususları belirten ve bu açıklamaların kapsamını, şeklini ve periyotlarını ortaya koyan bölümdür.²¹³

Piyasa disiplininin amacı, asgari sermaye yükümlülüklerini ve denetim otoritesinin inceleme sürecini tamamlamaktır. Komite, piyasa katılımcılarının uygulamanın kapsamı, sermaye, maruz kalınan riskler, risk değerlendirme süreci ve bu şekilde bankanın sermaye yeterliliği hakkında önemli bilgilere sahip olmalarına olanak veren kamuyu bilgilendirme sorumluluğunu, bankalara ve denetim otoritesine

²¹¹ BIS: Basel Committee on Banking Supervision, A New Framework on Capital Adequacy, 2001, s.14.

²¹² BIS: Basel Committee on Banking, **Consultative Document, Pillar 3 (Market Discipline)**, Bank for International Settlements, Supervision, 2001, s.5.

²¹³ BDDK: a.g.e., 2004, s.225.

yükleyerek piyasa disipliniyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Komite, bu tür bilgi açıklamalarının, özellikle Uzlaşımın içsel yöntem ve değerlendirmelerle sermaye gereksiniminin belirlenmesinde bankalara daha fazla inisiyatif tanındığı durumlarda çok daha önemli olduğunu düşünmektedir.²¹⁴

Piyasa disiplini, şeffaflık ve bilgi sunumu standartlarının geliştirilmesini teşvik ederek bankaların yeterli sermaye tutmalarının sağlanmasında piyasa katılımcılarının rolünü genişletmektedir. Piyasa disiplini, bir bankanın sermayesinin yeterli düzeyde olmasında önemli rol oynamaktadır. Kamuoyu bilgilendirmeleri piyasa disipliniyi arttırdığı gibi piyasa katılımcılarının bankanın sermaye yeterliliğini değerlendirmelerine de imkan tanımakta ve bunun yanında bankaların faaliyetlerini güvenilir, sağlam ve etkin şekilde yürütmeleri için teşvik etmektedir.²¹⁵

Piyasa oyuncularının bankanın sermaye yeterliliğini değerlendirebilmeleri için, bankanın sermaye yapısı ve risk profili konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu nedenle sermaye yapısı, riske maruz olma ve sermaye yeterliliği konusunda bankaların saydamlılığının sağlanmasının piyasa disiplini açısından çok önemli olduğu vurgulanmaktadır.²¹⁶

Muhasebe standartları kurulları, sermaye piyasası otoriteleri veya diğer otoriteler tarafından oluşturulan yükümlülükler çerçevesinde aksi öngörülmediği sürece piyasa disiplini çerçevesinde açıklanan bilgilerin dış denetimden geçmesi gerekmeyecektir. Üçüncü Yapısal Blok'ta belirtilen açıklamalar istisnai durumlar dışında 6 aylık periyotlarda kamuya açıklanmalıdır. Bankaların, yönetim kurullarınca onaylanmış, resmi bir kamuyu aydınlatma politikası olmalıdır. Ayrıca, bankalar (açıklanan bilgilerin geçerliliğinin sağlanması ve açıklamaların sıklığını da kapsamak üzere) açıklamaların uygunluğunu değerlendiren bir sürece de sahip olmalıdır.²¹⁷

²¹⁴ BDDK: Basel Bankacılık Denetim Komitesi: Sermaye Ölçümünün ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Birbiriyle Uyumlaştırılması (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı), Üçüncü Yapısal Blok-Piyasa Disiplini, 2004, s.5.

²¹⁵ ERDÖNMEZ, Pelin Ataman: “Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi: Piyasa Disiplini”, Basel Komite, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 34, 2000, s.117.

²¹⁶ TBB: a.g.e., 2004, s.6.

²¹⁷ BDDK: a.g.e., 2004, s.242-243.

2.2.3-BASEL I ve BASEL II Standartlarının Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

1988 yılında uygulamaya konulan Basel I Uzlaşısı'nın hükümlerine Türkiye kolaylıkla uyum sağlayabilmiştir. Ancak bu hızlı uyumda, öncelikle Uzlaşısı'nın kolay uygulanabilir nitelikte olması en önemli etken olmuştur. Ayrıca Basel I'in temel belirleyicilerinden olan OECD üyesi olma durumu Türkiye'nin uyum sürecini oldukça kolaylaştırmıştır. Basel I'in küresel bankacılık sisteminin gelişen ihtiyaçlarına yeterince hızlı cevap verememesi ve yeni sorunlar karşısından yetersiz kalması, bu düzeyde yeni bir düzenleyici standarda olan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Basel Komitesi, bu ihtiyaca ve piyasaların dinamik yapısına uygun olarak 1990'ların sonundan itibaren yeni bir standart için çalışmalarını yoğunlaştırmış ve bu doğrultuda 2004 yılında Yeni Uzlaşısı yayımlanmıştır. Yeni Uzlaşısı, ilkinde göre risklere çok daha duyarlı olmakla birlikte, uygulama süreci açısından çok daha karmaşık, maliyetli ve zaman alıcı bir yapıdadır. Ancak Yeni Uzlaşısı, ilk Uzlaşıda kapsanmayan riskleri de kapsayarak küresel çapta etkin bir bankacılık sisteminin oluşturulmasını hedeflemektedir.

Basel I Uzlaşısı, Türkiye açısından değerlendirildiğinde, bu Uzlaşısı'nın eksikliklerinin zamanla belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülmüştür. Sadece sermaye yeterliliği düzenlemesini kapsamaması, her ne kadar bankacılık sisteminin yapısını güçlendirmede etkili olsa da, bankacılık krizlerini önlemek için yeterli değildir. Nitekim Türkiye'de yaşanan krizler de bunu doğrular niteliktedir. Tek bir düzenlemeyle krizleri önlemenin mümkün olmadığı da ortadadır. Bunun için belirli düzenlemelerin yanı sıra, makro ekonomik koşulların ve krizlerde çok önemli bir unsur olan güven unsurunun sağlanması gerekmektedir. 2004 yılında hazırlıkları başlayan ve 2008 yılında ülkemizde uygulanmaya başlanan Basel II'nin beklenen bu güven ortamını sağlamada daha etkin olduğu düşünülmektedir.

Basel II Yeni Sermaye Uzlaşısı, daha hassas risk ölçümüne imkân tanımakta olup, bankaların kredi riski taşıyan aktiflerini, yeni bir karşı taraf sınıflandırmasına tabi tutarak, karşı tarafların kredi değerliliğini ön plana çıkarmış, ulusal denetim otoritelerinin denetimlerinin önemi vurgulanmış ve kamuyu aydınlatma gereklilikleri belirlenerek şeffaflık sağlama yolunda adımlar atılmıştır.

Basel II sürecinin Türk bankacılık sektörüne muhtemel etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

-Basel-II daha etkin ve disipline edilmiş bir Bankacılık sistemini beraberinde getirecektir.

-Risk yönetiminin etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlayarak, çağdaş risk yönetimi tekniklerini geliştirecektir.²¹⁸

-Basel II ile birlikte ülke risk ağırlığının %100 olması sebebiyle hazine tarafından ihraç edilen aynı risk ağırlığına sahip tahvil, bono, eurobond ve diğer borçlanma senetlerine yatırım yapan yerli ve yabancı bankalara asgari %8 oranında sermaye yükümlülüğünü de beraberinde getirecektir.

-Etkin bir risk yönetimi anlayışı çerçevesinde “Risk Odaklı Denetim” sürecine katkı sağlayarak bankaların sağlıklı büyümesine yardımcı olacaktır. Bu anlamda toplam risk faktörleri içinde %20’lik bir ağırlığa sahip olan iç kontrol sisteminin yeterliliği ve etkinliği de son derece önem kazanacaktır.

-Basel II kararları; etkin risk yönetimi ve iç kontrol sisteminin yerleşmesiyle birlikte bankalarımızda “Kurum İçi Risk/Kontrol Kültürü”nün oluşturulmasına da katkı sağlayacaktır.²¹⁹

-Basel II hükümleri kapsamında etkin bir risk yönetimi uygulaması ancak güçlü bir özkaynak yapısı ile mümkün olacağından bankaların sermaye gereksinimleri de artacaktır. Basel II’ye uyum sürecinde zorluk yaşayan, uyum sağlayamayan bankaların birleştirilmesi ya da tasfiyesi yanında finansal yapısını güçlendirmeyi planlayan bankaların bu konuda bir adım önde ve sermaye yapıları çok daha güçlü olan yabancı bankalarla birleşme sürecini de hızlandıracaktır.

-Bankaların maruz kaldıkları risklere duyarlı bir sermaye yeterliliği ihtiyacını beraberinde getirecektir.²²⁰

-Bankaların pazarlama, operasyon ve tahsis grupları arasındaki “Kuvvetler Ayrılığı Prensipleri” daha etkin şekilde kullanılacaktır.

-Bankalardaki organizasyonel yapılar ve örgüt şemaları Basel II’ye uygun hale getirilecektir.

²¹⁸ YAYLA ve KAYA: a.g.e., 2005, s.14.

²¹⁹ ÖZİNCE, Ersin: “Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 53, 2005, s.20-25.

²²⁰ BDDK: 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II), Ocak 2005, s.4.

-Bankaların aracılık fonksiyonlarının daha etkin bir şekilde yürütülmesine katkı sağlayacaktır.

-Kredi ve operasyonel risk yaklaşımlarının gözden geçirilerek özellikle de operasyonel risk ölçümleri ile bankaların oluşturulmasında en fazla zorlandıkları operasyonel risk veri tabanı üzerinde yoğunlaşmalarını beraberinde getirecektir. Ayrıca her bankanın kendi yapısına uygun “Risk Göstergeleri Listesi”nin etkin bir şekilde kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

-Kredi vade yapısı önem kazanacak, vadeye daha az süresi kalmış krediler için diğerlerine göre daha az sermaye ayrılacaktır.

-Aktif-pasif yönetiminin etkin şekilde uygulanması suretiyle piyasa riski yönetimi ile arasındaki bağlantı ve bilgi akışı güçlü hale gelecektir.

-Bankaların kamuya açıklanması gereken bilgiler dolayısıyla piyasa disiplininin sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

-Bankaların kriz yönetimine verdikleri önemi artıracak, çeşitli kriz senaryolarına uygun risk yönetimi anlayışını geliştirmelerine de yardımcı olacaktır.

-Basel-II kararları bankalardaki problemlerin etkin şekilde çözümlenmesine yönelik prosedürlerin gözden geçirilmesi ve çözüm odaklı düşünen insan kaynağına ve bilgi işlem alt yapı unsurlarına önemli düzeyde yatırım yapılması sonucunu ortaya çıkaracak, bu da bankalara kısa vadede ek bir yatırım maliyeti yükleyecektir.

-Bankaların risk iştahı ve risk algılamalarında önemli değişiklikleri beraberinde getirecektir.

-Bankalardaki teknolojik yeniliklerin asgari risk düzeyinde etkin şekilde kullanılması ve bu risklerin kontrol altına alınması daha da önem kazanacaktır.

-Bankaların ticari ve kurumsal nitelikteki müşterilerinin kurumsallaşma sürecinde olumlu bir gelişme yaşanmasına yardımcı olarak, bankaların aktif kalitesinin iyileştirilmesine destek olacaktır.

-Kurumsal krediler içinde küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ) ilişkin farklı risklerin göz önünde bulundurulması, bu işletmelere kullanılan kredilerin diğer büyük firma kredilerinden ayrılması ve büyük firmalara göre daha az sermaye ayrılmasını gündeme getirecektir.

-Basel II kararlarının uygulanmaya başlamasıyla birlikte bankaların kullandıracağı kredilerin teminat ve risk düzeyi, doğrudan kredi maliyetini

etkileyeceğinden söz konusu süreç, bankacılık sektörünü ve reel sektörü ciddi şekilde etkileyecektir. Bu aşamada kredili firmalara bağımsız denetim kuruluşları ve bankalar tarafından verilen derecelendirme notları önem kazanacak, ilgili firmanın derecelendirme notu düştükçe bankanın risk düzeyi de yükselecek, karşılık olarak daha çok sermaye ayrılması gerektiğinden kaynakların etkin şekilde kullanım sorununu ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla kredi notu düşük olan bir firmaya kullanılacak kredinin maliyeti de artacaktır.²²¹

-Bankaların müşteri portföy tercihleri, kredibilitesi yüksek, derecelendirmesi iyi, sağlam firmalar yönünde değişecek, kredi derecelendirmesi iyi olan firmalara ortalama kredi faiz oranından daha düşük oranda kredi kullanılması sözkonusu olabilecektir.

-Kredibilitesi yüksek, risk düzeyi ve maliyeti düşük kredili firmalara bankaların ilgisinin yoğunlaşması da, fiyatlama, itibar riski ve yasal sermaye arbitrajı açısından bankalar arası rekabeti daha da artıracaktır.

-Basel II hükümlerinin uygulanması ile birlikte bugüne kadar kredi teminatı olarak kabul edilen müşteri çek-senetleri ile ortak ve grup şirketi kefaletlerinin teminat değeri kalmayacaktır.

-Bankaların skoring, kredi tahsis ve fiyatlama sürecinin gözden geçirilerek daha efektif hale getirilmesine yardımcı olacaktır. Bununla birlikte Basel II sürecinde özellikle KOBİ'lerin mali verilerinin uluslararası muhasebe standartlarına uygun ve sağlıklı bir şekilde kayıt altına alınmasıyla bağlantılı olarak kredi değerlendirme sürecinde kısa vadede sorunlar yaşanabilecektir.²²²

Olumlu ve olumsuz etkileri birlikte değerlendirildiğinde Basel II ülkemiz açısından daha sağlam ve daha etkin bir bankacılık sistemi için sunulmuş bir fırsat olarak görülmektedir. Esasen, uluslararası düzeyde yapılan çeşitli anket sonuçlarına göre yüzden fazla ülkenin Basel II'yi uygulamaya hazırlandığı görülmekte ve bu çerçevede Basel II'nin kısa süre içerisinde yaygın uygulama alanı bulması beklenmektedir. Bu husus dikkate alındığında, Basel II hükümlerini uygulamamanın, Basel II ile ortaya çıkması muhtemel olumsuz etkileri ortadan kaldırmayacağı, aksine

²²¹ KÜÇÜKÖZMEN, C.Coşkun, Murat MAZIBAŞ, Ayhan YÜKSEL: Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı, BDDK, Aralık 2004, s.11-12.

²²² TAŞPINAR, Gökhan: "Basel II Sürecinin Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları", <http://www.emakale.com/articles/24/1/Basel-II-Surecinin-Turk-Bankaclk-Sistemine-Yansmalar/Sayfa1.html>.

Basel II'ye makul bir sürede geçmemenin ilave bir takım maliyetleri olabileceği de değerlendirilmektedir.

Basel II ile birlikte ortaya çıkacak etkilerin bir kısmı, ülkemiz bankalarının Basel II kurallarına tabi tutulup tutulmamasından bağımsız olarak ortaya çıkabilecektir. Örneğin, ülkemiz Hazinesine veya bankalarımıza fon sağlayıcısı konumunda olan veya bankalarımız ile işlem yapan yabancı bankaların Basel II kurallarına tabi olması, Basel II'nin bir takım sonuçlarının ortaya çıkması için yeterli olacaktır.

BDDK, Basel II ile birlikte ortaya çıkabilecek olumsuzlukların asgariye indirilmesi için çeşitli çalışmalar yapmakta ve kararlar almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERİMLİLİK ve ETKİNLİK

Bu bölümde öncelikle, verimlilik ve etkinlik kavramları, bu kavramların bankacılık sektörü açısından ne anlama geldiği üzerinde durulacak, verimlilik ve etkinlik ölçüm yöntemleri açıklanacak ve ayrıca daha önce bankacılık sektörü üzerine yapılmış olan etkinlik çalışmalarına yer verilecektir. Daha sonra, Türk bankacılık sektörünün verimliliği üzerine bir uygulama yapılacaktır.

3.1-BANKACILIK SEKTÖRÜNDE VERİMLİLİK ve ETKİNLİK KAVRAMLARI ve ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

3.1.1-Verimlilik ve Etkinlik Kavramları

Günümüzün küreselleşen dünyasında ekonominin kalbi finansal kuruluşlardır. Finansal kuruluşların en önemli öğelerinden biri de bankalardır. Gelişen süreç içerisinde, bankalar fon transferini sağlayan aracı kurumlar olmalarının yanı sıra, ekonomi içerisinde çok daha önemli role sahip kurumlar haline gelmişlerdir.²²³

Ülkemizde bankacılık sektöründe verimliliğin sağlanması ve ölçülmesi konularına son yıllarda önem verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde verimlilik düşüncesi karlılığa göre ihmal edilmiş ve karlılık, rekabetin itici unsuru olarak kabul edilmiştir. Bu da, Türk bankacılık sisteminde verimlilik düşüncesinin ön plana çıkmasını engellemiş gözükmektedir.²²⁴

Ancak Türkiye ekonomisinde, 2001 yılında uygulamaya konulan ekonomik programın sürdürülmesi ve AB'ye tam üyelik sürecinde gerçekleştirilen gelişmeler sonucunda makroekonomik istikrarın sağlanması konusunda ciddi bir aşama kaydedilmiştir. Ekonomik büyümede uzun süreli kesintisiz bir dönem yakalanmış, enflasyon oranı tek haneye indirilmiştir. Makroekonomik ortamdaki olumlu gelişmeler

²²³ ÇUKUR, Sadık: "Türk Ticari Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi", **İktisat İşletme ve Finans**, Ağustos 2005, s.18.

²²⁴ İNAN, E. Alpan: "Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik", TBB, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:34, 2000, s.82.

bankacılık sektörünün performansını da aynı yönde etkilemiştir. 2000-2001 döneminde yaşanan krizde önemli bir küçülme yaşayan bankacılık sektörü, 2001-2007 döneminde büyük oranda büyümüştür. Bu süreçte, bankacılık sektörünün temel fonksiyonu olan aracılık işlevi öne çıkmaya başlamış, kredilerin toplam aktifler içindeki payı ve mevduatın krediye dönüşüm oranı hızla yükselmiştir.²²⁵

Girdilerin çıktılara dönüştürülme süreci üretim olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin etkin olabilmesi için, mevcut teknoloji ve teknolojik değişme çerçevesinde, belirli bir girdi bileşiminin kullanılarak maksimum çıktının elde edilmesi veya belirli bir çıktı bileşiminin en az girdi kullanılarak üretilmesi gerekmektedir.²²⁶ Yazında etkinlik ve verimlilik kavramları sıkça birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Verimlilik kavramı, bir üretim ya da hizmet sürecinin belli bir dönem sonunda üretilmiş olan ürün ve hizmetlerle (çıkıtı), bu üretimi gerçekleştirmek amacıyla kullanılan üretim kaynaklarının (girdi) birbirine oranlanması ile elde edilir ve çıktıların girdilere oranı olarak tanımlanır. Eğer üretim birimi bir tek girdi kullanıyor ve bir tek çıktı elde ediyorsa bu rasyoyu hesaplamak kolay olacaktır. Ama gerçek dünyada, çok sayıda girdi kullanılıp çok sayıda çıktı elde edilir. Bu yüzden verimlilik, girdi ve çıktı değişkenlerinin oranlandığı bir vektör halini alır. Bankacılık sisteminde verimlilik; bankaların tasarruflularla yatırımcılar arasındaki finansal aracılık işlevini yerine getirirken, en az girdi kullanarak en fazla çıktı üretmesi olarak tanımlanabilir. Bu tanım, “Verimlilik = Çıktı / Girdi” şeklinde formülize edilebilir. Bu kavram bir birimlik girdi ile ne düzeyde çıktı elde edilebildiğini göstermektedir.²²⁷

Bir tek girdi ve tek çıktı durumu dikkate alındığında, herhangi bir karar biriminin verimliliği, çıktının girdiye oranıdır. Başka bir deyişle, (0,0) noktasından başlayan ve karar verme birimini temsil eden noktadan geçen doğrunun eğimi, bu karar verme birimi için verimlilik değerini vermektedir. Şekil 1’de tek girdi – tek çıktı durumu için gözlenen çeşitli karar birimleri verilmiştir. Bu karar birimleri içerisinde en yüksek verimliliğe F karar verme biriminin sahip olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise, diğer karar verme birimlerine nazaran daha az kaynak (girdi) kullanmasına karşın daha çok ürün ya da hizmet (çıkıtı) üretmesidir. Bu karar verme biriminden geçen ve

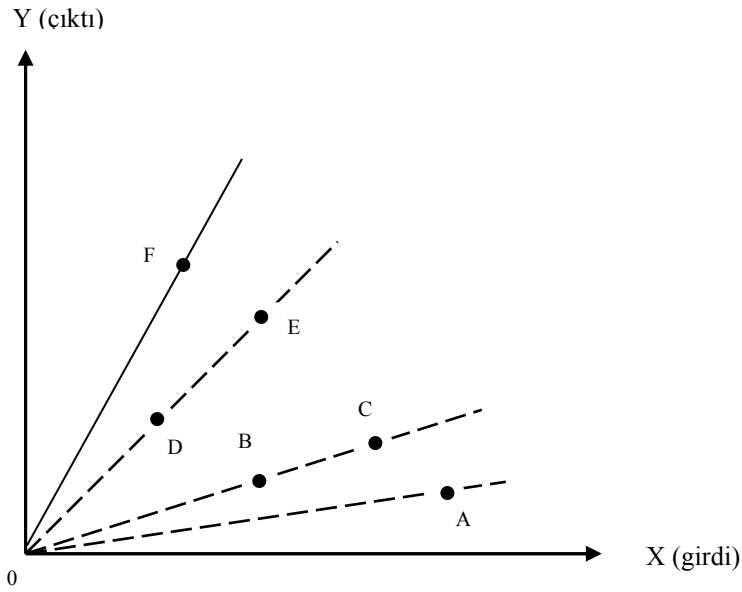
²²⁵ KAYA, Yasemin Türker ve Ela DOĞAN: “Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi”, BDDK ARD Çalışma Raporları 2005/10, Kasım 2005, s.1.

²²⁶ CINGI, Selçuk ve Ş. Armağan TARIM: “Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü DEA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, TBB Araştırma Tebliği Serisi, Sayı: 2000-01, s.2.

²²⁷ KAYA ve DOĞAN: a.g.e., s.3.

eğimi verimlilik düzeyini gösteren doğru kesiksiz çizgi ile gösterilmiştir. Gözlemler arasında en düşük verimliliğe A karar verme birimi sahiptir. B ve C karar verme birimleri birbirinden çok farklı ölçekte çalışmalarına rağmen aynı verimlilik düzeyindedirler. Benzer şekilde, D ve E karar verme birimleri de aynı verimlilik düzeyinde olup, verimlilik değeri F'den küçük, diğerlerinden büyüktür.

Şekil 1: Verimlilik

Az girdi kullanarak çok çıktı üretebilen F karar verme birimi en yüksek verimliliğe yani “en verimli ölçek büyüklüğü”ne sahiptir. Optimum olan bu ölçek büyüklüğünün üzerine çıkınca veya altında kalınca karar verme birimlerinin verimliliklerinin düştüğü gözlenmektedir.

Etkinlik, girdilerin ve çıktıların cari değerlerinin optimal değerlerine oranını göstermektedir.²²⁸ Etkinlik, mevcut girdileri kullanarak en fazla çıktıyı üretmek veya belirli bir çıktıyı üretmek için en az girdiyi kullanmak olarak da tanımlanabilir. İşletme düzeyinde kaynakların, yani müşteriye ulaşacak mal ve hizmetlerin üretilebilmesi için kullanılan girdilerin belirli standartlarla karşılaştırılması sonucu bulunan bir göstergedir.

$$\text{Etkinlik} = \text{Fiili Miktar} / \text{Standart Miktar}$$

ile ifade edilir.

²²⁸ TARIM, Armağan: **Veri Zarflama Analizi-Matematiksel Programlama Tabanlı Görelî Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı**, Hacette Üniversitesi Yayınları, Ankara 2001, s. 11.

Oran sonucunun “1” olması istenir. “1” değerine sahip olan karar birimlerinin performansları diğerlerinden daha iyidir ve “etkin karar verme birimi” olarak nitelendirilir. Oranın bu değere ulaşmaması durumunda, söz konusu faaliyetin gerçekleştirilmesinde hedefin üzerinde veya altında bir performans sergilediği düşünülür. Aynı zamanda bu sonuç, işletmenin davranışsal amaçlarına ulaşmadığını da gösterir. Performansı diğerlerine göre iyi olmayan karar verme birimlerinin her biri ise “etkin olmayan karar birimi” olarak tanımlanmaktadır. Sonuçta, etkinlik ölçümünün konusu, kullanılan kaynakların belirli bir zamanda ve biçimde kullanımı ile gerçekleşen sonuçların, hedeflenen sonuçlara göre değerlendirilmesidir. Buna göre etkinliği, göreceli olarak en iyi uygulama sınırıyla gözlenen girdi – çıktı bileşimleri arasındaki uzaklık olarak tanımlamak mümkündür. Etkinlik sağlanmadan yüksek verimlilik düzeyine ulaşmak mümkün değildir.

Karar biriminin, zaman içinde istenilen sonuçları gerçekleştirmekteki başarısını kıyaslamayı konu alan kavram ise göreceli etkinlik olarak tanımlanır. Etkinlik ölçümünde, etkin bulunan karar verme biriminin diğerlerine göre neden etkin olduğu veya nasıl etkin olduğu görecelidir. Bunun nedeni, etkin karar verme biriminin diğerlerine göre hesaplanmasından kaynaklanmaktadır..

Bir üretim biriminin etkinliğine ise, girdi ve çıktının gözlemlenen değerleri ile optimal değerlerinin karşılaştırılması sonucunda ulaşılmaktadır. Bu karşılaştırma, veri bir girdiden elde edilen çıktının, maksimum potansiyel çıktıya oranı ya da veri bir çıktı için gerekli girdinin minimum potansiyel girdiye oranı şeklinde olabilir. Bu iki karşılaştırma optimum üretim olanakları açısından tanımlanır ve buna “teknik etkinlik” adı verilir. Bu doğrultuda, veri bir üretim teknolojisinde, belli bir çıktı miktarını minimum girdi miktarının veya tersinin gösterildiği üretim sınırı üzerinde bulunan firmalar etkin olmasına karşın, bu firmaların verimlilikleri birbirinden farklılık gösterebilir. Diğer yandan üretim sınırının altında bulunan bir firmanın verimliliği etkin bir firmanın verimliliğinden yüksek olabilir.²²⁹

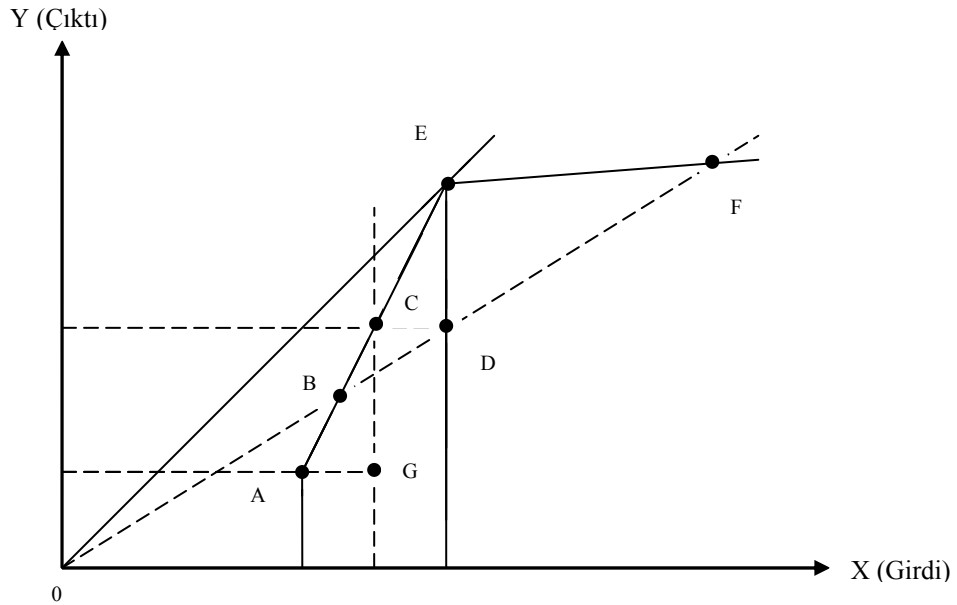
Modern anlamda etkinlik ölçümü ile ilgili çalışmalarda kendisinden en çok söz edilen yazar olan Farrell, bir firma için söz konusu olan etkinliği, teknik ve tahsis etkinliği olmak üzere iki bileşene ayırmıştır. Teknik etkinlik, belirli bir girdi düzeyinde mümkün olan en çok çıktıyı elde etme ya da belirli bir çıktıyı mümkün olduğunca az

²²⁹ TARIM: a.g.e., s.11-15.

girdi kullanarak üretmeyi ifade etmektedir. Bu yüzden teknik etkinlik analizi, çıktıyı maksimize etmeye yönelik ya da girdiyi minimize etmeye yönelik yapılabilir. Tahsis etkinliği ise geçerli fiyatlarda, girdi ve çıktıları en uygun oranda bir araya getirme kabiliyeti olarak tanımlanabilir. Bu iki etkinlik bir araya getirilerek ekonomik etkinlik elde edilmektedir.²³⁰

Tek girdi ve tek çıktı durumu dikkate alınarak yapılan analize göre elde edilen sonuçlar Şekil 2’de verilmiştir. Bu şekilde, A ve C karar birimleri üretim sınırında yer almakta ve teknik etkin olarak tanımlanmaktadır. G karar verme birimi ise, A ile aynı çıktı düzeyini daha fazla girdi kullanarak gerçekleştirmektedir. Öte yandan, G karar verme birimi, C ile aynı miktarda girdi kullanmış olmasına karşın daha az çıktı üretmiştir. Bu nedenle, G’nin teknik olarak etkinsiz olduğu söylenebilir.

Şekil 2: Teknik Etkinlik ve Verimlilik

Bu üç gözlemin verimlilikleri, çıktı / girdi oranından hesaplanmakta ve sonuçta C’nin G ve A karar verme birimlerine kıyasla daha verimli olduğu, G’nin ise en verimsiz olduğu sonucuna varılmaktadır. A ve C karar verme birimleri teknik etkin olarak değerlendirilmelerine karşın, A, C’ye kıyasla daha verimsizdir.

²³⁰ Farrell’in terminolojisinde bu kavramlar farklı isimlendirilmiştir. Farrell, tahsis etkinliği yerine fiyat etkinliği ve ekonomik etkinlik yerine toplam etkinlik kavramlarını kullanmıştır. Bu analizde ise yazında kullanılan terminoloji tercih edilmiştir.

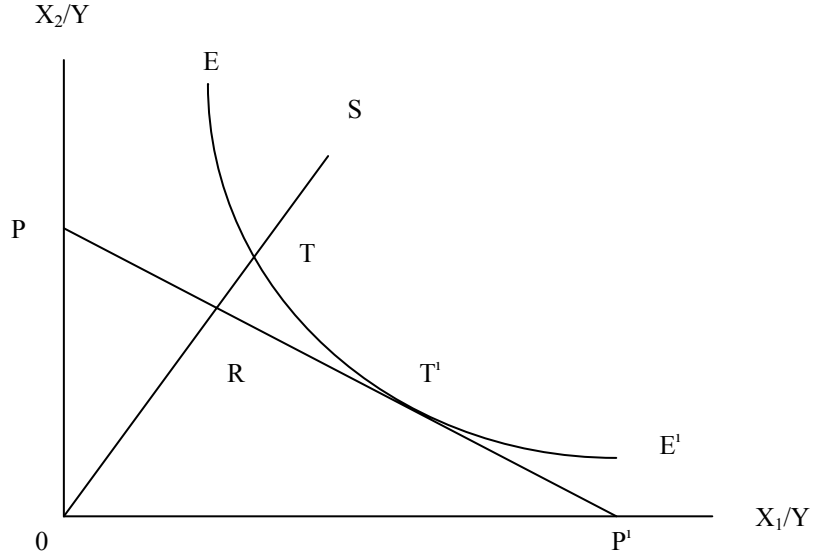
G karar verme birimi C'ye doğru kayarak teknik etkinliğini ve verimliliğini artırabilir. Çünkü üretim sınırına yaklaşmakta ve çıktı / girdi oranı büyümektedir. A karar verme birimi ise C karar verme birimine doğru kayarak teknik etkinliğini korurken ölçekten kaynaklanan avantajla verimliliğini artırabilir. Çünkü hala üretim sınırında bulunmakta ve çıktı / girdi oranı büyümektedir. Göreli olarak verimli olan E karar verme birimi en verimli ölçek büyüklüğüne sahiptir. E ile D karar verme birimleri karşılaştırıldığında, D karar verme birimi üretim sınırı üzerinde yer almadığı için teknik olarak etkinsiz ve aynı zamanda verimsizdir. Çünkü aynı düzeyde girdi kullanarak daha az çıktı üretmekte, girdilerini iyi kullanmamaktadır.

Ekonomik (toplam) etkinlik üç alt bileşene ayrılabilir. Bunlar; teknik etkinlik, fiyat (tahsis) etkinliği ve ölçek etkinliğidir. Bir üretici, üretim imkânları eğrisi çizgisinde üretimde bulunuyorsa teknik olarak etkin, üretim imkânları eğrisinin içinde üretimde bulunuyorsa teknik olarak etkinsizdir.²³¹ Eldeki girdi bileşiminin en uygun biçimde kullanılarak mümkün olan maksimum çıktının üretilmesindeki başarı "teknik etkinlik", girdi ve çıktı fiyatlarının göz önüne alınarak en uygun girdi bileşiminin seçilmesindeki başarı "fiyat (tahsis) etkinliği" ve uygun ölçekte üretim yapmadaki başarı da "ölçek etkinliği" olarak tanımlanmaktadır. Bu bileşenlerin hepsi birden "ekonomik (toplam) etkinliği" belirler. Teknik etkinlik ve ölçek etkinliği birlikte "toplam etkinlik" veya "DEA etkinliği" olarak adlandırılır: Toplam Etkinlik = Teknik Etkinlik x Ölçek Etkinliği.

Teknik ve tahsis etkinliğini basit bir eş ürün eğrisi üzerinde görebilmek için, tek bir çıktı (Y), iki girdi (X1, X2) ve ölçeğe göre sabit getirili bir üretim teknolojisi ile üretim yapıldığı varsayılmaktadır. Burada üretimin girdi odaklı olduğu kabul edilmiştir. Ancak aynı analiz çıktı odaklı da yapılabilir. Ayrıca, yatay ekseninde bir birim çıktı elde edebilmek için kullanılması gereken X1 miktarının, dikey ekseninde bir birim çıktı elde edebilmek için kullanılması gereken X2 miktarının yer aldığı kabul edilmektedir. Şekilde etkin sınırın "EE" (eş ürün eğrisinin) bir şekilde belirlendiği, girdi fiyat oranlarının bilindiği ve PP' doğrusunun (eş maliyet doğrusu) eklendiği durumda şekilde gözlemlenen S noktası S1 firmasının 1 birim çıktı elde edebilmek için bulunduğu üretim noktasını göstermektedir.

²³¹ ERTUĞRUL ve ZAIM: a.g.e., s.37.

Şekil 3: Teknik ve Tahsis Etkinliği

S noktası etkin sınırın üstünde kaldığı için bu firmanın etkin olmadığı söylenebilir. Firmanın etkin çalışması için, çıktı miktarını azaltmadan girdi miktarını T noktasına kadar azaltması gerekmektedir. Burada OT/OS oranı teknik etkinliğin bir ölçütüdür. Bu ölçüt Y kadar ürünü üretmek için kullanılması gereken girdilerin, gerçekte kullanılan girdilere oranını göstermektedir. Şekilden de görüldüğü gibi, bu oran 1'den küçüktür ve firmanın teknik etkinsizliğine işaret etmektedir.

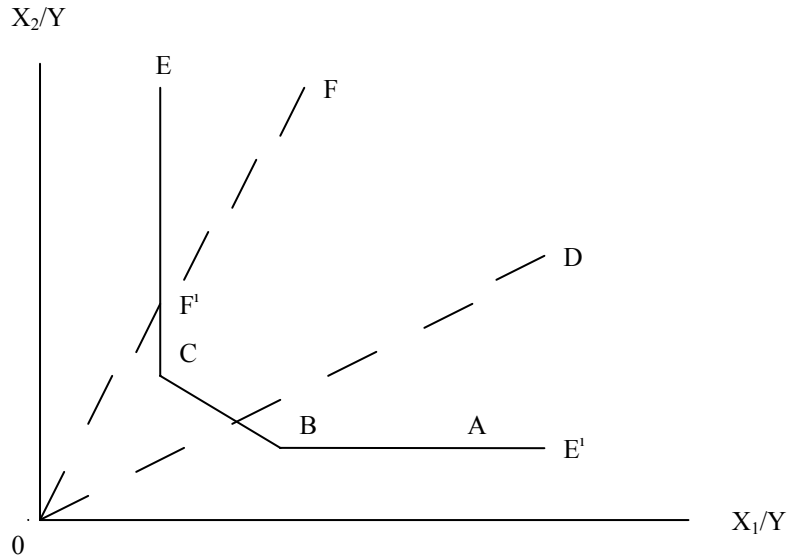
T noktasında üretim faaliyetinde bulunan bir firmanın teknik olarak etkin olduğu, ancak tahsis etkinliğine sahip olmadığı görülmektedir. S noktasında faaliyet gösteren S1 firması için tahsis etkinliği OR/OT biçiminde hesaplanabilir. Burada RT uzaklığı, S1 firmasının teknik olarak etkin olduğunu, ancak tahsis etkinliğine sahip olmayan T noktasında üretim yapmak yerine hem teknik hem de tahsis etkinliğine sahip T' noktasında üretim yapması durumunda maliyetlerinde meydana gelecek azalma oranını göstermektedir. Bu iki etkinlik oranı kullanılarak toplam ekonomik etkinlik de hesaplanabilir.

$$\text{Ekonomik Etkinlik} = \text{OR/OS} = (\text{OT/OS}) \times (\text{OR/OT}) = \text{Teknik Etkinlik} \times \text{Tahsis Etkinliği}$$

Yukarıdaki analizde etkin sınırın bilindiği varsayılmaktadır. Ancak gerçek dünyada optimal sınırı belirleyemediğimiz için, sadece gözlemlenen değerleri

kullanarak etkin sınırı bulmaya çalışırız. Gözlemlenen değerler arasında en etkin çalışan firmaların bulunduğu noktaların birleştirilmesi sonucunda bir sınır elde ederiz. Bu nedenle, bulduğumuz sınır yukarıdaki şekilde olduğu gibi farksızlık eğrisi biçiminde değil, Şekil 4'deki gibi kırık çizgilerden meydana gelecektir. Ayrıca bu etkin sınıra en iyi performans gösteren firmaların bulunduğu noktaların birleştirilmesi sonucunda ulaşıldığı için, daha etkin bir firmanın dahil edilmesi durumunda etkin sınırın değişebileceği unutulmamalıdır.

Şekil 4-Etkin Sınır

Şekilde 5 firmanın nispi etkinlikleri belirlenmiştir. Firmalardan üç tanesi (A, B ve C) etkin sınır üzerinde yer alırken, diğer iki firma (D ve F) etkin sınırın yukarısında yer almaktadır. Bu aşamada iki yeni kavramdan bahsetmek gerekmektedir. Bu kavramlardan birincisi “referans (gösterge)”dir. Etkin olarak çalışmayan firma, üretim yapısı kendisine en çok benzeyen firma (referans-gösterge firma) ya da firmaları örnek alır. Şekilde F firması C ve E firmalarını kendisine örnek almalı, üretim bileşimini ona göre değiştirmelidir. Yani etkin sınır üzerinde ona yakın bir yerde yer almalıdır. Etkin sınır üzerinde faaliyette bulunmayan bir firmanın hangi firmayı kendine gösterge olarak alacağına, etkin olmayan firmanın bulunduğu noktadan 0 noktasına uzattığımız bir doğru (şekildeki kesikli çizgiler) yardımı ile karar verebiliriz. Yani F firması, şekildeki kesikli çizginin etkin sınır ile kesiştiği F' noktasına ulaşacak biçimde girdi miktarlarını azaltmalıdır. Bu noktaya ulaştığında ise ikinci kavram olan “boşluk” ile karşılaşırız. F'

noktasında faaliyet gösteren bir firma, etkin sınır üzerinde yer almaktadır ancak C firması ile karşılaştırıldığında, aynı miktarda X1 girdisi kullanmasına karşılık, X2 girdisinden daha fazla kullanmaktadır. Dolayısıyla bu girdi miktarını biraz daha azaltması gerekmektedir. Bu hareketin miktarını bize “boşluk”u verecektir.²³²

Burada dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta vardır. Öncelikle girdi miktarı ile çıktı miktarı arasında doğrusal bir ilişki olduğu kabul edilmiştir. İkinci nokta ise, bütün etkinlik ölçütleri sıfır ile bir arasında değişmektedir. Farrell tarafından geliştirilen bu çözümlemenin gerçekleştirilebilmesi için tek bir çıktının olması gereklidir.²³³

Bankacılık sektöründe verimliliğin ölçülmesinde en çok sorun yaratan ve üzerinde anlaşmazlığa düşülen noktalardan biri, girdilerin ve çıktılarının ne olduğudur. Girdilerin ve çıktılarının belirsiz olması, bankacılık faaliyetinin niteliği ile ilgili üç nedenden kaynaklanır:

-Bankalar hizmet üretirler, fiziki bir mal üretmezler. Üretilen hizmetin ölçülmesi ve hesaplanması oldukça sorunludur.

-Bankalar çok sayıda girdi ve çıktı kullanırlar.

-Bankaların temel fonksiyonunun tanımlanmasında bir çok güçlük vardır.

Bankacılık sisteminin bu nitelikleri banka girdi ve çıktılarının ölçülmesinde iki ayrı yaklaşımın gelişmesine olanak vermiştir. Bunlar üretim ve aracılık yaklaşımları olarak adlandırılır. Ancak bazı kaynaklarda bu iki yaklaşıma ilaveten üçüncü bir alternatif olarak da kâr yaklaşımının kullanıldığı görülmektedir.

Üretim Yaklaşımı: Bu yaklaşım bankaları, sermaye, işgücü ve diğer malzemeyi (şube, demirbaşlar v.s) girdi olarak kullanır. Mevduat, kredi, menkul değerler cüzdanı ve diğer bilanço kalemlerini ‘üreten’ birimler olarak ele alır. Bu yaklaşımda mevduat, kredi v.b çıktılarının ölçülmesinde hesap sayısı baz alınır.²³⁴ Bazı çalışmalarda bu yaklaşımın mühendislik mantığı ile örtüştüğü ifade edilmektedir.²³⁵

Aracılık Yaklaşımı: Bu yaklaşımda mali kuruluşların tasarruf sahipleriyle yatırımcılar arasındaki geleneksel aracılık işlevinden hareket edilmektedir. Bankalar mevduat ve diğer yabancı kaynaklarını kredilere dönüştürmek için sermaye ve işgücü

²³² COELLI: a.g.e., s.4-9.

²³³ Tek bir girdi ile iki farklı çıktı üretildiğini kabul ederek benzer bir analiz yapılabilir. Bu durumda amaç 1 birim girdi ile üretilebilen çıktı miktarlarını artırmak olacaktır.

²³⁴ İNAN: a.g.e., s.86-87.

²³⁵ İŞİK, İhsan ve Emin AKÇAOĞLU: “An Empirical Analysis of Productivity Developments in Traditional Banks: The Initial Post-Liberalization Experience”, Central Bank Review, Central Bank of the Republic of Turkey, 2006, s.13.

kullanan kurumlar olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda, girdileri bankanın yabancı kaynakları (mevduat ve diğer yabancı kaynaklar veya bunlara yapılan faiz ödemeleri), işgücü ödemeleri, fiziksel sermaye (sabit varlıklar), çıktıları ise krediler ve diğer gelir getiren aktifler veya bunlara ait faiz gelirleri oluşturmakta ve girdi/çıktılar parasal büyüklükleri ile ölçülmektedir. Aracılık yaklaşımıyla üretim yaklaşımı arasındaki en önemli farklılık, aracılık yaklaşımında gelir getiren aktifler çıktı olarak değerlendirilirken, üretim yaklaşımında yükümlülük kalemleri de çıktı olarak değerlendirilmektedir.²³⁶

Üretim yaklaşımı genelde şube etkinliğini değerlendirmede ve şubeler arası karşılaştırmalarda, aracılık yaklaşımı ise tüm sisteme yönelik değerlendirmelerde ya da sistemler arası karşılaştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır.²³⁷

Kâr Yaklaşımı: Bu yaklaşım, bankaların temel amacının kar maksimizasyonu olmasından hareket etmektedir. Bunun sağlanması için bankalar gelirlerini artırmaya ve maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda girdi olarak faiz dışı giderler (işletme giderleri ve diğer faiz dışı giderler), çıktı olarak ise net faiz geliri ve faiz dışı gelirler alınmaktadır.²³⁸

Her üç yaklaşımda da etkinliğe ilişkin değerler, yayılım ve bankaların sıralamaları arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ancak her yaklaşımda, sektörel etkinlik değeri ve bankaların etkinlik değerleri aracılığıyla bankalar arası karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Bunun yanında devir ve birleşmelerin söz konusu olup olamayacağı, bankaların mevcut etkinlik performanslarıyla varlıklarını sürdürüp sürdüremeyeceği gibi konular da irdelenebilmektedir.²³⁹

Yukarıda belirtilen yaklaşımların herhangi birinin kesin doğru olduğunu söylenemez. Yöneticiler, edinmek istedikleri bilgiye göre, yukarıda sayılan üç yaklaşımın her birini de kullanabilirler. Hatta aynı çözümleme içinde birden fazlasının kullanılmasında da bir sakınca olmayacaktır. Örneğin bir analiz kapsamında hem kar yaklaşımı hem de aracılık yaklaşımı kullanılabilir. Böylelikle işletme verimliliğine farklı açılardan yaklaşılarak daha iyi bir çözümleme yapılmış olur.

²³⁶ DRAKE, L. M. HALL. ve R. SIMPER: "Bank Modelling Methodologies: A Comparative Non-Parametric Analysis of Efficiency in the Japanese Banking Sector", 2005.

²³⁷ BERGER, A. ve D. HUMPREY: "Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research", Wharton School, Financial Institutions Center, Working Paper No:97-05, 1997.

²³⁸ KAYA ve DOĞAN: a.g.e., s.5.

²³⁹ DRAKE ve diğerleri: a.g.e., s.30.

Bu yaklaşımlardan hangisinin seçileceği sorunu araştırmacının çözümünü araştırdığı problemle doğrudan ilgilidir. Örneğin üretim yaklaşımı bankaların maliyet etkinliğini araştırmayı amaçlayan çalışmalarda benimsenmekte²⁴⁰, aracılık yaklaşımı ise tüm bankacılık sektörünün maliyet toplamı ile bankaların iktisadi rekabet gücünün²⁴¹ araştırıldığı durumlarda kullanılabilir uygun bir yöntem olmaktadır.

3.1.2-Bankacılık Sektöründe Verimlilik Ölçüm Yöntemleri

Bankacılık sektöründe verimlilik ölçüm yöntemlerini; rasyo analizi, parametrik yöntemler ve parametrik olmayan yöntemler olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür. Bu yöntemlerin taşıdığı özellikler nedeniyle bazı avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Sözü edilen yöntemler, avantaj ve dezavantajları ile aşağıda açıklanmaktadır.

3.1.2.1-Rasyo (Oran) Analizi

Rasyo analizi, parametrik ve parametrik olmayan verimlilik analizi yöntemleri ile karşılaştırıldığında en yoğun olarak kullanılan verimlilik ölçme yöntemidir. Bu yöntemde bir tek girdi ile bir tek çıktının birbirleriyle oranlanarak bulunan bir rasyonun (oranın) zaman içinde izlenmesi söz konusudur.

Rasyo analizinin uygulanması ve yorumlanması kolay olduğundan yaygın bir şekilde kullanılmaktadır, ancak bu yöntem önemli bir dezavantaja da sahiptir. Özellikle bankacılık sistemi gibi çok sayıda girdi ve çıktı içeren karar birimlerinde bir tek rasyoya bakarak karar vermek ve bankanın veya şubenin verimliliği konusunda fikir sahibi olmak mümkün değildir. İşte bu sakıncanın ortadan kaldırılabilmesi için genellikle birden çok rasyo aynı anda incelenmektedir. Ancak ele alınan rasyolar anlamlı bir grup halinde bir araya getirilemediğinden sonuçların değerlendirilmesi ve yorumlanmasında sorunlar yaşanmaktadır.

²⁴⁰ FERRIER, G.D., C.A.K. LOVELL: "Measuring Cost Efficiency in Banking: Econometric and Linear Programming Evidence", *Journal of Econometrics*, Vol.46, 1990, s. 235.

²⁴¹ BERGER, A.N., G.A. HANWECK ve D.B. HUMPHREY: "Competitive Viability in Banking", *Journal of Monetary Economics*, Vol.20, 1987, s.508.

Bankacılık sektörünün verimliliğinin incelenmesinde çok sayıda girdi ve çok sayıda çıktı bulunmasına karşın, bu girdi ve çıktıların ne olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bazı yaklaşımlara göre girdi olarak kabul edilen bir değişken, bir başka yaklaşımda çıktı olarak kabul edilebilmektedir. Ayrıca girdi ve çıktı olarak belirlenen değişkenler birimler bakımından da homojen değildir. Verimlilik analizinde rasyo analizi yönteminin kullanıldığı çalışmaların değerlendirilmesinde bu sakıncaların göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.²⁴²

Rasyo analizinde, sadece oranları hesaplamak ve mali tablolarda yer alan kalemler arasında basit matematik ilişkileri göstermek tek başına yeterli değildir. Önemli olan hesaplanan oranların yorumlanması ve değerlendirilmesidir. Sözü edilen bu rasyolar değerlendirilirken belli ölçülere ihtiyaç vardır. Hesaplanan bu oranların değerlendirilmesi ve yorumlanmasında genellikle aşağıdaki ölçütlerden yararlanılmaktadır:

-Hesaplanan oranların, bankanın geçmiş faaliyet dönemlerindeki oranları ile karşılaştırılması,

-Oranların, aynı işleve sahip bankalar kolundaki tipik oranlar veya sektör ortalaması ile karşılaştırılması,

-Oranların, deneyimler sonucu bulunmuş oranlar ile karşılaştırılması.²⁴³

3.1.2.2-Parametrik Yöntemler

Parametrik yöntemler etkinlik sınırının ölçümü için kullanılan ekonometrik araçlardır. Parametrelili yöntemlerle etkinlik ölçümünde, genel olarak regresyon teknikleri ile tahmin yapılırken, genel olarak regresyon teknikleri ile tahmin yapılırken, üretim fonksiyonu genellikle bir tek çıktı ile birçok girdiyi ilişkilendirerek

²⁴² İNAN: a.g.e., s.83.

²⁴³ AKGÜÇ, Öztin: **Finansal Yönetim**, Yenilenmiş 7. Baskı, Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 65, Avcıol Basım, İstanbul, 1998, s. 20-22.

tanımlanmaktadır. Ayrıca, kanonik korelasyonlar²⁴⁴ gibi birçok girdi ile birçok çıktının ilişkilendirildiği parametrelî yöntemlerde mevcuttur.²⁴⁵

Parametrik yöntemlerde genellikle bir gözlem kümesi bulunmaktadır ve bu kümedeki en iyi performansın regresyon çizgisi (etkinlik sınırı, efficiency frontier) üzerinde olduğu varsayılarak, bu çizgiden sapma göstermeyen gözlemler etkin (efficient); bu gözleme göre başarısız olan diğer gözlemler de etkinsiz (inefficient) olarak tanımlanır. Hiç bir gözlemin tam olarak uyuşmadığı bir etkinlik sınırının her zaman mümkün olacağı açıktır. Aynı çıktı düzeyinde yüksek maliyet veya aynı girdi düzeyinde düşük çıktı elde edilmesi etkinsizliği ifade etmektedir ve gözlemlenen üretim birimlerinin homojen oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca yöntem her zaman bir rassal hatanın olacağını da varsayar. Tam etkin olan gözlemler zaten hatanın sıfır olduğu gözlemlerdir. Dolayısıyla bir gözlemin etkinsiz olduğu, ancak ölçüm hataları giderildikten sonra anlaşılacaktır.²⁴⁶

Bu yaklaşım, çıktıdaki teknik etkinlik ve girdi düzeyleri arasındaki parametrik ilişkiyi içermektedir. Parametrik yöntemlerin avantajı; etkinlik değerinin geliştirilmesinde hata terimini içermesidir. Fakat hata terimine yer verilince de etkinsizlikten kaynaklanan hata teriminin ayrıştırılması gibi yeni bir problem ortaya çıkmaktadır.²⁴⁷

Parametrik yaklaşımın genel olarak üç eksikliği bulunmaktadır. İlk olarak, çoklu regresyonun sadece tek bir çıktıyı dikkate alması nedeniyle tüm çıktıların ortak birim üzerinden tek bir değere indirgenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, bankacılık gibi çok sayıda çıktının bulunduğu, hatta çıktının ne olduğu konusunda bile uzlaşmanın olmadığı bir sektörde bu yöntemi kullanışsız hale getirmektedir. İkinci olarak, regresyon analizi etkinlik ölçümünde en verimli birimi referans olarak diğerlerinin etkinliğini buna göre bulmak yerine, etkinlik ölçütü olarak ortalama değeri almaktadır. Böylece, inceleme sonucu etkin olarak bulunan birimler aslında sadece ortalamanın üzerinde verime sahip olan birimler konumundadır. Son olarak, regresyon analizi üretim

²⁴⁴ Kanonik korelasyon, çok sayıda girdi değişkeni ile çok sayıda çıktı değişken arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılır. Kanonik korelasyonun amacı, bireysel değişkenleri modellemek değil, iki dizi değişken arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Bu konuya önümüzdeki bölümde yer verilecektir.

²⁴⁵ YOLALAN, Reha: “İşletmelerarası Görelî Etkinlik Ölçümü”, Milli Produktivite Merkezi Yayınları: 483, Ankara 1993, s.5.

²⁴⁶ İNAN: a.g.e., s.83.

²⁴⁷ WEILL, Laurent: “Banking Efficiency in Transition Economies: The Role of Foreign Ownership”, **The European Bank for Reconstruction and Development**, Vol.11(3), 2003, s.579.

fonksiyonunu parametrik olarak tanımlamaya çalışmaktadır. Gerçekte farklı karar birimleri farklı teknolojiler kullanarak farklı girdi kombinasyonlarıyla üretim yapabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, üretim fonksiyonunun tek bir şekilde tanımlanması varsayımı, bankacılık sektöründe etkinlik analizine konu olan karar birimlerinin doğasına uymamaktadır.

Parametrik yöntemde 3 farklı yaklaşım bulunmaktadır:

1-Stokastik Sınır Yaklaşımı (SFA-Stochastic Frontier Approach): Stokastik sınır yaklaşımı modeli Aigner, Lovell ve Schmidt; Meeusen ve Van Den Broeck tarafından 1977’de geliştirilmiştir.²⁴⁸ Bu yaklaşım, bankacılık piyasasında maliyet etkinsizliğini araştırmada kullanılmaktadır. SFA yaklaşımında maliyet, kâr ve üretim gibi açıklanan değişkenlerle; girdi, çıktı ve çevresel faktörler gibi açıklayıcı değişkenler arasında işlevsel bir ilişki kurulur ve hata payına modelde yer verilir. Oluşturulan hata modelinde etkinsizlikler negatif olamayacağı için asimetrik (genelde yarı normal), hata terimi ise simetrik dağılım (genelde standart normal) göstermektedir.²⁴⁹

2-Serbest Dağılım Yaklaşımı (DFA-Distribution Free Approach): Bu yaklaşımda hata teriminin ve etkinsizliklerin dağılımı üzerinde stokastik yaklaşımda olan güçlü varsayımlar kaldırılmıştır. Etkinliğin istikrarlı olması, etkinsizliklerin negatif olmayan herhangi bir dağılım göstermesi ve rassal hatanın ise ortalaması sıfır olacak şekilde dalgalanması yaklaşıma ilişkin temel varsayımlardır. Serbest dağılım yaklaşımı her firmanın/bankanın herhangi bir noktadaki etkinsizliğinden ziyade en iyi uygulamadan ortalama sapmasını göstermektedir.²⁵⁰

Panel verinin varlığı altında kullanılabilen DFA yönteminde, her firmanın uzun vadede verimliliği sabittir, en azından istikrarlıdır ve ölçüm hataları da yine uzun vadede sıfıra yakınsar. Bu varsayımlar etkinsiz gözlemlerin pozitif olmaları şartıyla geçerlidir. Bu yöntem bankalara uygulanacağı zaman, çok düşük ve / veya çok yüksek hata terimine sahip gözlemler dışlanır. Bu işleme kısaltma adı verilir.²⁵¹

²⁴⁸ MOLYNEUX, Philip, Yener ALTUNBAŞ, Edward GARDENER: **Efficiency in European Banking**, Printed and Bound Great Britain 1996, s.169.

²⁴⁹ BERGER ve HUMPREY: a.g.e., s.7.

²⁵⁰ BERGER ve HUMPREY: a.g.e., s.8.

²⁵¹ MAGGI, Bernardo, Stefania P.S. ROSSI: **An Efficiency Analysis of Banking Systems**, A Comprasion of European and United States Large Commercial Banks Using Different Functional Forms, Published by The United Nations University, Institute for New Technologies, Keizer Karelplein 19, 6211 TC Maastricht, The Netherlands, 2003, s. 19.

3-Genel Sınır Yaklaşımı (TFA-Thick Frontier Approach): : TFA yöntemi SFA ve DFA yöntemlerinden özellikle dağılım üzerine yaptığı varsayımlarla farklılaşır. SFA ve DFA yöntemlerinde gözlemlenen değerlerle varsayılan değerler arasındaki farkı oluşturan etkinsiz gözlem (inefficiency) ve rassal hata (random error) unsurlarının dağılımlarına ilişkin varsayımları iki yöntem arasındaki temel farkı ifade etmektedir. Buna karşılık TFA yönteminde bu iki unsurun beklenen dağılımlarına ilişkin herhangi bir varsayım yoktur. Sadece gözlemlenen ve beklenen değerler arasındaki farkların en büyük ve küçük değerlerinin rassal hatayı, geri kalan değerlerin ise etkinsiz gözlemleri oluşturduğu varsayılır. Böylece TFA yöntemi bir tek üretim biriminin etkinliğinin tahmini için uygun olmayan bir yöntem durumuna gelir. TFA yönteminde en yüksek ve düşük değerlerin rassal hata sayılarak ayıklanması, aslında SFA ve DFA yöntemlerindeki kısaltma işlemine benzemektedir.²⁵²

Yukarıda sayılan üç yöntemden hangisinin diğerlerine göre daha iyi ya da daha elverişli olduğuna dair yazında bir anlaşma sağlanamadığı anlaşılmaktadır.

3.1.2.3-Parametrik Olmayan Yöntemler

Parametrik olmayan yöntemler doğrusal programlama kökenli teknikler (kısıt altında optimizasyon) kullanarak etkinlik sınırına olan uzaklığı ölçmeye çalışırlar. Bu yöntemler, parametrik yöntemlerde olduğu gibi üretim biriminin yapısı ile ilgili davranışsal varsayımlara girmek zorunda olmadıkları için, görece avantajlıdırlar. Ayrıca, söz konusu yöntemlerin birden fazla açıklayıcı ve açıklanan değişken kullanabilme gibi bir üstünlükleri daha vardır. Buna karşın bir rassal hata terimi içermedikleri için, veri ve ölçüm hataları, şans ya da diğer nedenlerle oluşan hataları modele aktarır ve etkinlik sınırını yanlış tespit edebilirler.²⁵³

Parametresiz yöntemler birçok girdi ve birçok çıktıli üretim ortamlarında etkinlik ölçümü için oldukça uygun bir yapıya sahiptirler. Bu yöntemler parametrik yöntemlerde olduğu gibi üretim biriminin yapısı ile ilgili davranışsal varsayımlara girmek zorunda olmadıkları için, göreceli olarak avantajlıdırlar.

Parametrik olmayan yöntemler genel olarak parametrik yöntemlere göre şu üstünlükleri bünyesinde barındırmaktadırlar:

²⁵² BERGER ve HUMPREY: a.g.e., s.8.

²⁵³ İNAN: a.g.e., s.85.

- Ordinal ve nominal verilerle kullanılabilirler.
 - Küçük ölçekli örneklemlerde kullanılabilirler.
 - Anlaşılması, hesaplanması ve parametrik olmayan yöntemlerle karşılaştırılmalarda uygulanması kolaydır.
 - Verilerin normal olmadığı durumlarda kullanılabilirler.
- Parametrik olmayan yöntemde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır.

1-Veri Zarflama Analizi-VZA (Data Envelopment Analysis-DEA):

Parametrik olmayan yöntemler arasında en fazla kullanılanıdır. Bu teknikte lineer programlama kullanılarak en iyi davranan gözlemlerden oluşan etkinlik sınırı çizilmekte ve tüm gözlemlerin bu sınıra uzaklığı (yani görece etkinliği) ölçülmektedir. Dolayısıyla etkin birimler 1 değeri alırken etkin olmayan birimlerin değeri 1'den küçük olmaktadır. Tam etkin (etkinlik değeri 1) ile etkin olmayan (etkinlik değeri 1'den küçük) birimlerin etkinlik değerleri arasındaki fark, aynı miktar çıktının söz konusu fark nispetinde daha az girdiyle elde edilebileceğini göstermektedir.²⁵⁴

Bir karar biriminin görece etkinliğinin toplam ağırlıklı çıktıların toplam ağırlıklı girdilerine oran olarak tanımlanmaktadır. DEA, her karar birimine girdi ve çıktıları ağırlıklandırma esneklik tanımaktadır. DEA, karar birimlerinin çıktı veri iken en az kullandıkları girdilere ve girdi veri iken en çok ürettikleri çıktılara en yüksek ağırlıklarını verdikleri lineer programlama tekniğidir.²⁵⁵

2-Serbest Atılabilir Zarf Yaklaşımı (Free Disposal Hull): Bu yaklaşım, veri zarflamanın özel bir hali olup bu yaklaşımda etkinlik sınırı üzerindeki farklı noktalar arasında bir ikame olmayacağı varsayımıyla bu noktalar sınıra dahil edilmemektedir.

Çalışmamızda, verimlilik ölçümünün değerlendirilmesi için veri zarflama analizi kullanılacağından bu yöntem daha geniş yer verilecektir. Ancak, daha önce yazındaki çalışmalara bakmak faydalı olacaktır.

²⁵⁴ KAYA ve DOĞAN: a.g.e., s.4.

²⁵⁵ BERGER ve HUMPREY: a.g.e., s.6.

3.2-BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE YAPILMIŞ ETKİNLİK ARAŞTIRMALARI

Bu bölümde bankacılık sektörü üzerine özellikle 1990'lı yılları içeren ve bu yılların sonlarına doğru yoğunlaşan yazındaki çalışmalara yer verilecektir. Bankacılık sektörü üzerindeki çalışmaları incelerken, yurt dışında yapılmış çalışmaları ve Türk bankacılık sektörü üzerine yapılmış çalışmaları ayrı ayrı ele almak daha doğru olacaktır.

Yurt dışında günümüze yakın tarihlerde bankacılık üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, bunların en kapsamlılarından birinin Berger ve Humprey'in 1997 yılında yaptıkları çalışma olduğu görülmektedir. Bu araştırmada, dünya çapında 21 ülkede bankacılık sektöründe etkinlik üzerine yapılmış 130 çalışma incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre, parametrik olmayan yöntemlerle yapılmış çalışmalarda bulunan ortalama etkinlik değerleri ile parametrik yöntemlerle bulunan değerler arasında yakınlık bulunmaktadır. Ancak, parametrik olmayan yöntemlerle bulunan değerlerin ortalaması, parametrik yöntemle bulunanlara göre biraz daha düşük çıkmakta ve daha yaygın bir dağılım göstermektedir. Tüm sonuçların ortalaması alındığında %77'lik bir etkinlik değeri bulunmuştur.²⁵⁶

Pastor, Perez ve Quesada tarafından 1997 yılında yapılan bir başka çalışmada ABD, Avusturya, İspanya, Almanya, İngiltere, İtalya, Belçika ve Fransa'daki bazı bankaların etkinlikleri karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada girdi olarak faiz dışı giderler (personel gideri hariç) ve personel giderleri, çıktı olarak da krediler, diğer getirili aktifler ve mevduat verileri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda; Fransa'nın en etkin (%95) bankacılık sistemine sahip ülke olduğu tespit edilmiştir. Bu ülkeyi İspanya (%82), Belçika (%81), İtalya (%77), Almanya (%65), ABD (%62), Avusturya (%61) ve İngiltere (%54) izlemektedir.²⁵⁷

Canhoto ve Dermine 2000 yılında yaptıkları çalışmada 1990-1995 döneminde, Portekiz bankacılık sistemindeki 20 bankayı veri zarflama analizi yöntemiyle incelemiş, bu bankaları da eski ticari, eski tasarruf ve yeni bankalar olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Aracılık yaklaşımının kabul edildiği çalışmada teknolojiden kaynaklanan

²⁵⁶ BERGER, Allen N. ve D. B. HUMPHREY: "Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research", **European Journal of Operational Research** 98, 1997, s.175-212.

²⁵⁷ PASTOR, Jose Manuel, F.PEREZ, J.QUESADA: "Efficiency Analysis in Banking Firms: An International Comparison" **European Journal of Operational Research** 98, 1997, s.395-407.

değişme Malmquist verimlilik indeksi ile ölçülmüştür. Çalışmada girdi olarak personel sayısı ve fiziksel sermaye, çıktı olarak ise krediler, mevduatlar, menkul değerler ve bankalararası para piyasası alınmıştır. Analiz sonucunda ortalama etkinlikler ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında %69, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında % 80 olarak saptanmıştır. 6 yıllık dönemde etkinlikteki artışın yüzde 59'unun teknolojik değişmeden kaynaklandığı tespit edilmiştir.²⁵⁸

2000 yılındaki çalışmasıyla Avkıran, 1986-1995 yıllarını kapsayan 10 yıllık bir dönemde, Avustralya'da 10 ticari bankanın (4 tanesi büyük ticari banka, 6 tanesi küçük bölgesel banka) verimliliklerinin gelişimini incelemiştir. DEA yöntemi ile yapılan analizde, zaman boyutu nedeniyle, teknik etkinliğin ve teknolojik değişimin etkisinin ayırt edilebilmesi için Malmquist verimlilik indeksi kullanılmıştır. Aracılık yaklaşımının kullanıldığı çalışmada girdi olarak faiz giderleri ve faiz dışı giderler, çıktı olarak ise net faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler alınmıştır. Çıktı odaklı bu çalışmada, 10 yıllık dönemde toplam faktör verimliliğinin yıllık ortalama % 3,2 oranında, saf teknik etkinliğin yıllık ortalama % 0,7 oranında ve teknolojik değişimin yıllık ortalama % 2,8 oranında arttığı görülmüştür.²⁵⁹

Bir başka çalışma da, Fernandez, Gascon, ve Gonzalez'in Avrupa, Kuzey Amerika kıtası ve Japonya da dahil olmak üzere 18 ülkeden 142 ticari bankanın nispi etkinliklerini inceledikleri 2001 yılındaki çalışmadır. VZA yönteminin kullanıldığı çalışmada, 10 yıllık dönemdeki teknolojik değişimin etkisi Malmquist verimlilik indeksi yoluyla hesaplanmıştır. Çözümlemede girdi olarak, net emlak ve teçhizatlar, maaşlar ve yan ödemeler, diğer operasyonel giderler ve toplam mevduatlar, çıktı olarak, toplam yatırımlar, toplam krediler, faiz dışı gelirler ve diğer operasyonel gelirler kullanılmıştır. Teknik etkinlik, ölçeğe göre sabit ve değişken getiri varsayımı altında hesaplanmış, ayrıca ölçek etkinlik değeri bulunmuştur. Çalışma sonucunda, ortalama olarak teknik etkinlik, Avrupa ve Japon bankaları için Kuzey Amerika bankalarına göre daha yüksek hesaplanmıştır. Yine ortalama olarak en iyi yönetilen bankaların Avrupa

²⁵⁸ CANHOTO, Ana ve Jean DERMINE: "A Non-Parametric Evaluation of Banking Efficiency in Portugal", **New vs Old Banks**, 2000.

²⁵⁹ AVKIRAN, Nevin: Rising Productivity of Australian Trading Banks Under Deregulation 1986-1995, **Journal of Economics and Finance**, Vol: 24, 2002.

bankaları olduğu görülürken, ölçek etkinliği en yüksek bankalar Japon bankaları olmuştur.²⁶⁰

Türk bankacılık sektörü üzerine yapılmış etkinlik çalışmalarının incelenmesinde, bu çalışmaların amaçlarının farklı olduğu, homojen bir grup oluşturmadığı, kullanılan yöntem ve yaklaşımlar ile ele alınan dönemlerin her çalışmada farklılık arz ettiği gözlenmiştir. Türk bankacılık sektörünün verimliliğini inceleyen bu çalışmalara aşağıda yer verilmiştir:

1)Çilli, 1993 yılındaki çalışmasında 1989-1991 dönemi itibariyle 25 özel ticari bankanın verilerini kullanarak çok ürünlü bir maliyet fonksiyonu aracılığıyla Türk bankacılık sisteminde ölçek ve kapsam ekonomilerinin varlığını incelemiştir. Çalışmada girdi olarak mevduat, yurtdışı krediler ve işgücü, çıktı olarak ise kredi ve menkul değerler cüzdanı kullanılmıştır. Çalışma, bankacılık sisteminde ölçeğe göre azalan getiriler olduğunu, dolayısıyla bir ölçek avantajının –maliyet açısından- bulunmadığını göstermiştir. Ayrıca, girdilerin fiyat-talep esnekliğinin birden büyük olduğu ve girdi fiyatlarının diğer girdi fiyatlarındaki değişikliklerden etkilenmediği de çalışmanın sonuçları arasındadır.²⁶¹

2)Zaim, 1995 yılındaki çalışmasında, finansal serbestleşmenin Türk bankacılık sektörüne etkilerini incelemiştir. Aracılık yaklaşımın kullandığı çalışmada, girdi olarak personel sayısı, faiz ve amortisman giderleri ve kullanılan sarf malzemeleri; çıktı olarak da mevduat ve kredi büyüklükleri ele alınmıştır. Finansal serbestleşme öncesini ifade eden 1981-1989 dönemi için 42 banka, serbestleşme sonrası 1990 yılı için de 56 banka seçilmiştir. Çalışma 1981-1990 dönemi arasında Türk bankacılık sektöründe teknik etkinliğin artış hızının ortalama % 10 olduğunu, ayrıca zaman içinde bankaların kendi aralarındaki etkinlik farklarının da azaldığını ortaya koymuştur. Bankacılık sisteminin optimal ölçek büyüklüğüne hızla uyum sağladığını gösteren çalışmada, kamu bankalarının genel olarak daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁶²

²⁶⁰ FERNANDEZ, Ana, Fernando GASCON, Eduardo GONZALEZ: “Economic Efficiency and Value Maximization in Banking Firms, **7th European Workshop on Efficiency and Productivity Analysis**, Oviedo, 2001.

²⁶¹ ÇİLLİ, H.: “Economies of Scale and Scope in Banking: Evidence From the Turkish Commercial Banking Sector”, **TCMB Tartışma Tebliğleri**, No:9308, 1993.

²⁶² ZAIM, Osman: “The Effect of Financial Liberalization on the Efficiency of Turkish Commercial Banks”, **Economic Research Forum for the Arap Countries**, Workshop on Financial Market Development, 1995.

3)Altunbaş ve Molyneux çalışmalarında, Türk bankacılık sektörünün 1988-1993 yılları arasındaki performansını toplam dokuz rasyonun gelişimini inceleyerek ele almışlardır. Bunlardan üçü etkinliği ölçen rasyolardır (toplam giderler/toplam gelirler, toplam giderler/ toplam aktifler ve personel giderleri/ toplam giderler). Çalışma Türk bankacılık sisteminin AB bankalarına göre daha karlı, fakat daha az etkin olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca Türk bankalarının daha emek-yoğun çalıştıkları ve ölçeklerinin AB bankalarına göre çok küçük olmasının da dezavantaj yarattığı çalışmanın diğer bulguları arasındadır.²⁶³

4)Yolalan, 1996 yılındaki çalışmasında, banka bilançolarından türettiği beş rasyoyu kullanmış ve banka grupları itibariyle, görelî performansı araştırmıştır. Bu çalışmada 1988-1995 arası kamu, yabancı ve özel bankalar olarak gruplanan gözlem değerleri ciddi bir sapma göstermemiş; 24 gözlemden 5 tanesi etkinlik sınırı üzerinde yer almıştır. Çalışma, yabancı ve özel bankaların, kamu bankalarına göre büyük oranda bir görelî etkinlik sergilediğini göstermiştir.²⁶⁴

5)1998 yılında Günay'ın yaptığı klasik ve karışık translog fonksiyonlarının kullanıldığı çalışmada, Türk bankacılık sisteminin maliyet yapısı ve maliyet yapısı üzerinde finansal serbestleşmenin etkisi, 1981-1985 ve 1989-1993 dönemleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Girdi olarak işgücü, sermaye ve mevduat; çıktı olarak da kısa vadeli krediler ile toplam diğer krediler ele alınmıştır. Çalışma klasik ve karışık translog fonksiyonlar için ayrı sonuçlar vermiştir. Klasik translog fonksiyonuyla yapılan ölçümde, her iki dönem için bankacılık sektörünün tamamında ölçek kazançlarının önemli ölçüde arttığı görülürken; karışık translog fonksiyonu ile yapılan ölçümde, küçük ölçekli bankaların ölçeklerinden kazanç sağladığı; buna karşın orta ve büyük ölçekli bankaların ölçeklerinden dolayı kayba uğradığı sergilenmiştir.²⁶⁵

6)Mahmud ve Zaim çalışmalarında genelleştirilmiş Leontief maliyet fonksiyonu kullanarak sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin Türk bankacılık sektörünün maliyet yapısına etkisini araştırmışlardır. Çalışma 1991 ve 1992 yılları verileri kullanılarak yapılmış ve girdilerle çıktılar aracılık yaklaşımına uygun olarak seçilmiştir.

²⁶³ ALTUNBAŞ, Y. ve P. MOLYNEUX: "Gümrük Birliğine Giriş Sürecinde Türk Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi", **Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi**, Sayı 11, 1995.

²⁶⁴ YOLALAN, R.: "Türk Bankacılık Sektörü İçin Görelî Mali Performans Ölçümü", **TBB Bankacılar Dergisi**, Sayı 19, 1996.

²⁶⁵ GÜNAY, E.N.Özkan: "Economies of Scale and Scope in the Turkish Banking Industry", **The Journal of Economics**, Vol: 24, No: 1, 1998.

Bankacılık sisteminin girdisi olarak işgücü, sermaye, toplam mevduat ve diğer tüm ödünç alınmış fonlar kullanılmış; çıktı olarak sadece kredi hacmi kabul edilmiştir. Çalışma, ilgili dönem itibariyle Türk bankacılık sektöründe kısa dönemde bütün girdiler için talebin esnek olmadığını ortaya koymuştur. Uzun dönemde sermaye, mevduat hariç bütün girdileri ikame edebilirken; kısa dönemde bütün girdiler birbirlerini ikame edebilmektedir.²⁶⁶

7)Yıldırım çalışmasında, 1988-1996 dönemi itibariyle Türk bankacılık sektörünü incelemiştir. Toplam vadesiz ve vadeli mevduat ile faiz ve faiz dışı giderlerin girdi, toplam krediler, faiz ve faiz dışı gelirlerin çıktı olarak kabul edildiği çalışmada, veri zarflama analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, dönemin bütünü itibariyle Türk bankacılık sektöründe ölçüğe göre azalan getiri olduğunu, etkin bankaların daha karlı olduğunu ve aktif kalitesi ile verimlilik arasında bir ilişki olmadığını göstermiştir.²⁶⁷

8)Mercan ve Yolalan 2000 yılındaki çalışmalarında, performans ile ölçek ve mülkiyet yapıları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. VZA yöntemi kullanılarak yapılan çalışma, Camel yaklaşımının unsurlarına karşılık gelen bir dizi rasyonun veri olarak kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Çalışma, Türk bankacılık sisteminin bir bütün olarak 1993'e kadar performansının arttığını ve 1993'ten sonra da belirgin bir şekilde gerilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, mülkiyet ilişkileri açısından bakıldığında yabancı ve özel bankaların kamu bankalarına oranla daha etkin olduğu; ölçek açısından bakıldığında da 1994 yılından sonra orta ve küçük ölçekli bankaların performansı hızla gerilerken; büyük ölçekli bankaların görece olarak daha iyi bir performans sergilediği tespit edilmiştir.²⁶⁸

9)1989-1996 yılları için 21 Türk bankasını inceleyen Çingü ve Tarım, bankaların görece performansını Toplam Faktör Verimliliği yaklaşımı ile araştırmışlardır. Araştırmada, bankalar mevduatın krediye dönüştürülmesi sonucu kar sağlayan kuruluşlar olarak kabul edilmektedir. Mevduat çıktı olarak ele alınmış ve üretim yaklaşımının benimsendiği bir varsayım yapılmıştır. Fakat verilerin hesap adetleri ile değil, parasal değerler itibariyle hesaplanması da, aracılık yaklaşımına uygundur. Yani

²⁶⁶ MAHMUD, S ve O. ZAIM: "Cost Structure of Turkish Private Banking Industry: A GL Restricted Cost Function Approach", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 1998, Sayı 3.

²⁶⁷ YILDIRIM, C.: "Evaluation of the Performance of Turkish Commercial Banks: A Non-Parametric Approach in Conjunction with Financial Ratio Analyses", **International Conference in Economics III**, ODTÜ, 1999.

²⁶⁸ MERCAN, M. ve R. YOLALAN: "Türk Bankacılık Sisteminde Ölçek ve Mülkiyet Yapıları ile Finansal Performansın İlişkisi, **YKB Tartışma Tebliği Serisi**, 2000/1, 2000.

çalışma, yeni ve 'karma' bir yaklaşım önermektedir. Araştırmacılar, özel sektöre ait bankaların görece performansının genelde kamu bankalarından daha iyi olduğunu ve etkinlik farklarının büyük ölçüde, ölçek etkinliğindeki farklılaşmadan kaynaklandığını tespit etmişlerdir.²⁶⁹

10)Denizer, Dinç ve Tarımcılar'ın 2000 yılındaki çalışmalarının en önemli özelliği, daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak bankanın hem üretim hem aracılık fonksiyonlarını incelemeyi kolaylaştıran iki aşamalı bir VZA olmasıdır. Ayrıca, incelenen dönem, diğer çalışmalara göre çok daha uzun olup, 1970-1994 arasındaki 25 yıllık dönemi kapsamaktadır. CCR ve BCC modellerinin kullanıldığı çalışmada, bankacılık sektörünün ortalama etkinliğinin 1970-1984 arasında çok büyük değişimler gösterdiği tespit edilmiştir. 1980 öncesi bankacılık sektörünün üretim etkinliği liberalizasyon sonrasında göre daha etkin ve sabittir. Etkinlik 1984'e kadar artmış, ancak daha sonraki yıllarda liberalizasyon öncesi performansı yakalayamamıştır. İncelenen dönemde devlet bankaları, devlet kaynaklarından yararlandıkları ve devlet güvencesi nedeniyle kamuoyunun güvenini kazandıklarından dolayı, diğer ticari ve yabancı bankalara oranla daha iyi performans göstermişlerdir. Özellikle inceleme dönemi içindeki krizler sonrasında devlet bankalarının mevduatlarının arttığı ortaya konulmuştur.²⁷⁰

11)Bozdağ, Altan ve Atan, yaptıkları çalışmada, 2000 yılına ait verileri kullanarak 21 bankanın verimliliklerini ölçmüşlerdir. Bu bankalara ait 6 adet girdi ve 3 adet çıktı kullanılarak çıktı maksimizasyonu modeli kurulmuştur. Çalışma sonucunda 8 bankanın etkinlik sınırı üzerinde olduğu belirlenmiştir. Bu bankaların tümünün özel sermayeli banka olması dikkat çekicidir.²⁷¹

12)Yıldırım, çalışmasında 1988-1999 arasındaki bankacılık sektörüne ait verileri ele alarak VZA yöntemini kullanmış ve bankaların teknik ve ölçek etkinliklerini hesaplamıştır. Ampirik sonuçlar, gözlem periyodunda etkinlik değerlerinin büyük değişimler gösterdiğini ve sektörün istenilen etkinlik düzeyini tutturamadığını göstermektedir. Tüm sektörde dönem içinde ölçek etkinsizliğinin mevcut olduğunu

²⁶⁹ ÇINGI ve TARIM: a.g.e., 2000.

²⁷⁰ DENİZER, C., M. DİNÇ ve M. TARIMCILAR: "Measuring Bank Efficiency in the Pre-and Post-Liberalization Environment: Evidence from the Turkish Banking System", **World Bank Working Papers**, Nr. 2476, 2000.

²⁷¹ BOZDAĞ, Nihat, S. ALTAN ve M. ATAN: "Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye'deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama", V. **Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, Eylül 2001.

belirten Yıldırım, bunun ölçeğe azalan getiriler şeklinde olduğunu belirtmektedir. Bulgularından en önemlisi devlet bankalarının saf teknik etkinlik açısından özel ve yabancı bankalara göre ve ölçek etkinliği bakımından ise özel bankalara göre daha iyi performans göstermeleridir. Yıldırım, bunun nedenini devlet bankalarının devlet kaynaklarından ucuz finanse edilmelerine ve elde olan verilerin getirdiği kısıtlamalara bağlamaktadır.²⁷²

13)Çalışmalarında, hem parametrik, hem de parametrik olmayan analiz metotları kullanan Işık ve Hassan, 1988-1996 döneminde Türk bankalarının etkinliklerini ölçmüşlerdir. Bulguları, bankaların farklı karakterlerinin etkinlikleri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda maliyet ve kar etkinlikleri zaman içinde kötüleşmiştir. Türk bankalarında incelenen dönemde paylaşırma etkinliğinden çok teknik etkinsizlik görülmektedir. Bu dönemde bankaların maliyet etkinliği %72, kar etkinliği ise %83 olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda banka kaynaklarının %40'ının ve potansiyel banka karlarının %20'sinin bankaların üretim sürecinde boşa harcandığı ortaya konulmuştur.²⁷³

14)Bir önceki çalışmalarının devamı olarak Işık ve Hassan, bu çalışmada VZA ve Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi kullanmaktadırlar. Girdi olarak personel sayısı, sabit aktiflerin ve gayrimenkullerin defter değeri, mevduat ve mevduat dışı fonlar; çıktı olarak ise kısa vadeli krediler, uzun vadeli krediler, riske duyarlı bilânço dışı kalemler ve diğer getirili aktifler kullanılmıştır. İncelenen 1980-1990 döneminde, tüm bankaların performanslarının deregülasyondan sonra büyük gelişme gösterdiği belirlenmiş, ancak teknolojileri beklenen ilerlemeyi gerçekleştirememiştir. Bulgular, yerel bankaların incelenen dönemin sonuna doğru ölçek etkinsizliği yaşadıkları ve bunun üretim fazlasından kaynaklandığını göstermektedir. Araştırmada bilânço dışı kalemlerin incelenmesiyle ortaya çıkan diğer bir sonuç da, bu kalemler hesaba katılmadan yapılan etkinlik çözümlemesinin sonucunda sektörün ortalama etkinlik ve verimlilik değerlerinin önemli derecede düştüğüdür.²⁷⁴

²⁷² YILDIRIM, C.: “Evolution of Banking Efficiency Within an Unstable Macroeconomic Environment: The Case of Turkish Commercial Banks”, **Applied Economics**, Vol: 34, 2002, s. 2289-2301.

²⁷³ IŞIK ve HASSAN: a.g.e., 2002.

²⁷⁴ IŞIK, İ. ve M.K. HASSAN: “Financial Deregulation and Total Factor Productivity Change: An Empirical Study of Turkish Commercial Banks”, **Journal of Banking & Finance**, Vol: 27, 2003, s.1455-1485.

15)Atan ve Çatalbaş yaptıkları çalışmada, toplam 33 bankanın Aralık 2002-Eylül 2004 aralığında üçer aylık dönemler için girdi yönelimli sabit getirili etkinlik değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra bu veriler Tobit modelinde bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, banka büyüklüğünün göstergelerinden biri olarak kullanılan toplam aktiflerin, getiri sağlayan kalemleri içermesi nedeniyle teknik etkinlik üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu, sermaye yeterliliği rasyosunun teknik etkinlik üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Karlılık değişkeninin teknik etkinlik üzerinde pozitif bir etkisi mevcutken, şube sayısının teknik etkinliği olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Bankaların mülkiyet durumuna ilişkin olarak kullanılan özel ve yabancı sermayeli değişkenlerin katsayılarına göre, gerek özel gerekse yabancı sermayeli bankaların, kamusal sermayeli bankalara göre teknik etkinliklerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.²⁷⁵

16)2005 yılındaki çalışmasında Çukur, 33 banka için 1997-2000 dönemine ait etkinlik değerleri hesaplamıştır. Modelde 3 girdi ve 3 çıktı kullanılmış, bu veriler aracılık yaklaşımına uygun olarak seçilmiştir. Çalışmanın sonucunda, en etkin grup olarak yabancı sermayeli bankalar grubu bulunmuştur. Kamu bankalarının ortalama performansı 2000 yılı hariç özel bankaların üstündedir. Tüm dönemlerde etkin olan banka sayısı, 2'si özel 1'i kamu bankası olmak üzere sadece 3'tür. Çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından biri de, krizden önceki son dönem olan 2000 yılında tüm gruplarda ve ortalama olarak etkinlik değerlerinde bir azalmanın görülmesidir. Gerilemenin en radikal yaşandığı grup ise kamu bankalarıdır.²⁷⁶

17)Kaya ve Doğan yaptıkları çalışmada, dezenflasyon süreci olarak nitelendirdikleri 2002-2004 döneminde Türk bankacılık sektörünün etkinliğini ölçmüşlerdir. Çalışmada 2002-2004 yıllarında Türkiye'de faaliyet gösteren 33 mevduat bankası ele alınmış, genel olarak bankacılık sektörünün değerlendirilmesinin yanı sıra, bankalar ölçek büyüklüklerine göre gruplanarak ayrı ayrı incelemeye tabi tutulmuştur. Veri zarflama analizi kullanılan çalışmada, hem üretim hem de aracılık yaklaşımına göre değerlendirme yapılmış, üretim yaklaşımına göre girdi olarak personel giderleri, diğer faiz dışı giderler ve şube başına personel sayısı alınmış, çıktı olarak ise krediler ve mevduat belirlenmiştir. Aracılık yaklaşımında ise, mevduat, mevduat dışı yabancı

²⁷⁵ ATAN, Murat ve Gaye K. ÇATALBAŞ: "Bankacılıkta Etkinlik ve Sermaye Yapısının Bankaların Etkinliğine Etkisi", **İktisat, İşletme ve Finans**, Aralık 2005.

²⁷⁶ ÇUKUR: a.g.e., 2005.

kaynaklar, faiz giderleri ve faiz dışı giderler girdi olarak, krediler ve faiz gelirleri ise çıktı olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, incelenen dönemde bankacılık sektörünün etkinliğinin olumlu bir seyir izlediği gözlemlenmiş, büyük ölçekli bankaların küçük ölçekli bankalara göre daha etkin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada Malmquist verimlilik endeksi analizi de kullanılmış, bu bağlamda ilgili dönemde bankaların toplam faktör verimliliğinde teknolojik değişimde sağlanan iyileşmeden kaynaklanan bir artış yaşandığı gözlemlenmiştir.²⁷⁷

3.3-VERİ ZARFLAMA ANALİZİ-VZA (Data Envelopment Analysis-DEA)

Veri zarflama analizi, Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından, üretilen mal ve hizmet açısından birbirine benzer ekonomik karar birimlerinin görece etkinliklerinin ölçülmesi amacıyla geliştirilmiş olan parametresiz bir etkinlik ölçme yöntemidir.²⁷⁸ VZA, birden çok ve farklı ölçeklerle ölçülmüş girdi ve çıktıların karşılaştırma yapmayı zorlaştırdığı durumlarda, karar birimlerinin görece performansını ölçen doğrusal programlama tabanlı bir tekniktir.²⁷⁹ VZA, statik bir yöntem olup, tek bir dönemde karar birimlerinin verilerini kullanarak bir yatay kesit çözümlemesi yapmaktadır.²⁸⁰

VZA, özellikle çok sayıda girdi ve çıktının söz konusu olduğu durumlarda üretim etkinliklerini ölçmekte son yıllarda yaygın olarak kullanılan ve homojen birimler arasında kıyaslama yapan bir yöntemdir. Çözümlemeye konu olacak karar birimlerinin aynı hedefe yönelik benzer işlevler görmesi, aynı pazar şartlarında çalışması ve gruptaki bütün birimlerin verimliliklerini etkileyen faktörlerin, yoğunluk ve büyüklüklerindeki farklılıklar hariç, aynı olması şartı aranır.

VZA'nın görece etkinliği ölçme şekli iki aşamalı olarak gerçekleşmektedir.²⁸¹

²⁷⁷ KAYA ve DOĞAN: a.g.e, 2005.

²⁷⁸ CHARNES, A., W.W. COOPER ve E. RHODES: "Measuring the Efficiency of Decision Making Units", **European Journal of Operational Research**, Vol.2, s.429-444, 1978, CHARNES, A., W.W. COOPER ve E. RHODES: "Short Communication: Measuring the Efficiency of Decision Making Units", **European Journal of Operational Research**, Vol.3, s.339-361, 1979, CHARNES, A., W.W. COOPER ve E. RHODES: "Evaluating Program and Managerial Efficiency: An Application of Data Envelopment Analysis to Program Follow Through", **Management Science**, Vol.27, No:6, 668-697, 1981.

²⁷⁹ TARIM: a.g.e, s.48-49.

²⁸⁰ KILIÇKAPLAN, Serdar ve Gaye KARPAT: "Türkiye Hayat Sigortası Sektöründe Etkinliğin İncelenmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:19, Sayı: 1, 2004, s.4.

²⁸¹ YOLALAN: a.g.e. s. 46.

1-Herhangi bir gözlem kümesi içinde en az girdi bileşimini kullanarak en çok çıktı bileşimini üreten “en iyi” gözlemleri belirlemek,

2-Söz konusu sınırı “referans” olarak kabul edip, etkin olmayan karar birimlerinin bu sınıra olan uzaklıklarını (etkinlik düzeylerini) “radyal” olarak ölçmek.

VZA, homojen oldukları varsayılan üretim birimlerini kendi aralarında kıyaslar. En iyi gözlemi etkinlik sınırı olarak kabul ettikten sonra, diğer gözlemler bu en etkin gözleme göre değerlendirilir. Dolayısıyla, VZA’da etkinlik sınırı, varsayılan bir durum değil; gerçekleşen bir gözlemdir. Etkinlik sınırı bu şekilde tespit edildiği için de, bu yöntemde rassal hata kullanılmaz. Ancak, gözlemler arasında çok uç değerleri temsil ettiği düşünülen gözlemleri ayıklamak mümkündür.²⁸²

VZA’nın sahip olduğu en önemli özellik, her karar birimindeki etkinsizlik miktarını ve kaynaklarını tanımlayabilmesidir. VZA’nın sonuçları yönetsel açıdan son derece önemli bilgiler içerir. Böylece, etkinliği düşük olan karar birimleri belirlenir ve bunların etkinliklerinin ne ölçüde artabileceğine ilişkin yöneticilere yol gösterebilir. Eğer bir karar birimi etkin değilse, VZA bu birimin etkinliğini arttırabilmek için gerekli olan stratejileri etkin karar birimlerine referans vererek önerir. Bu bilgiler ışığında yönetim, etkin olmayan karar biriminin hangi girdileri gereğinden ne kadar fazla kullandığı, hangi çıktılar açısından ne ölçüde yetersiz üretim yaptığı ve etkin olması için ne yapması gerektiği konusunda değerlendirme yapabilir.²⁸³

VZA, özellikle bankacılık alanında yapılacak etkinlik ölçümlerinde parametrik yöntemlere kıyasla bazı avantajlara sahiptir. VZA yönteminin parametrik yöntemlere olan üstünlüklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- VZA modellerinde çok sayıda girdi ve çıktı kullanmak mümkündür. Bu özellik çok sayıda girdi ve çıktıya sahip olan bankacılık sektörü açısından önem taşımaktadır.
- Parametrik yöntemlerde olduğu gibi, girdi ve çıktı arasında bir fonksiyonel ilişki kurgulamak zorunda değildir. Gerçekte, böyle bir ilişkiyi, üstelik tek çıktıya bağlı kalarak kurgulamak sorun yaratmaktadır. Üstelik bu ilişki yanlış kurulursa bütün model bundan etkilenecektir.

²⁸² İNAN: a.g.e, s.85.

²⁸³ TARIM: a.g.e, s.176.

- Aynı nitelikte (homojen) olan birimleri kendi aralarında kıyaslar. Belki reel sektörde kıyaslanan üretim birimlerinin homojen olduğu varsayımı tartışmalı olabilir; ama bankacılık sektörü söz konusu olduğunda bu varsayım nispeten anlamlıdır.

- Girdi ve çıktıların fiziksel üretim, parasal büyüklük veya rasyo vb gibi çok farklı birim değerleri ile ifade edilebilmesi mümkündür.

Özellikle bankacılık sektörü için önemli olan bu avantajlarının yanında VZA yönteminin bazı sakıncaları da vardır. Bu sakıncalar da şöyle sıralanabilir.

- DEA yönteminde rassal hataya yer olmadığı için, ölçme yöntemleri ve verilerdeki kirlilik-gürültü (noise) ayıklanamaz ve bu nedenle verilerle ilgili problemler sonuçlara önemli oranda yansır.

Örneğin, ele alınan verilerden birinin ölçme hatası, gürültü veya benzer herhangi bir nedenle diğer verilerden çok daha iyi bir performansı işaret ettiğini ve veri kümesi ortalamasının oldukça üstünde olduğunu varsayalım. Eğer bu veri ayıklanmazsa, etkinlik sınırını belirleyecek ve geri kalan bütün veriler, belki ortalama verimlilikte gözükmesi gerekirken, oldukça verimsiz gözükcektir. Bu hatayı gidermenin kesin bir yolu yoktur. Bu nedenle araştırmayı yapan kişinin ele aldığı veri kümesini ve bu kümeyi etkileyen nedenleri, alınan zaman aralığına özgü spesifik durumları çok iyi bilmesi ve eğer gerekiyorsa verilerini ‘ayıklaması’ gerekmektedir.

- VZA yöntemiyle yapılan en sorunsuz araştırmada dahi bulunan verimlilik rakamları görelidir. Mutlak bir verimlilik ölçütü yoktur. Bu nedenle veri kümesinin kapsayıcılığı özel bir önem kazanmaktadır.

- DEA parametrik olmayan bir teknik olduğu için istatistiksel hipotez testleri için çok uygun değildir. Dolayısıyla modelin sonuçlarını test etmek parametrik yöntemlere göre daha sıkıntılıdır.²⁸⁴

VZA modelleri ile aynı girdi ve çıktıya sahip karar birimlerinin karşılaştırmalı ölçümü yapılır. Her karar birimi için model çözülür. Sonuçta amaç fonksiyonu 1’e eşit ise, o karar birimi “etkin” olarak kabul edilir. Amaç fonksiyonu 1’e eşit olmayan karar birimleri etkin olan karar birimlerine benzetilmeye çalışılır. Bu şekilde etkin olmayanlar etkin hale getirilir.²⁸⁵

²⁸⁴ İNAN: a.g.e. s.85-86.

²⁸⁵ KILIÇKAPLAN, Serdar ve Feride H. BAŞTÜRK: “Tobit Modeli Kullanılarak Türk Sigorta Sektöründe Etkinlik Değişmesinin Ölçülmesi”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:8, Sayı: 88, 2005, s.3.

VZA yöntemi, girdiye ve çıktıya yönelik olarak iki yönlü kullanılabilir. Girdiye yönelik VZA modelleri, belirli bir çıktı bileşimini en etkin şekilde üretebilmek amacıyla kullanılacak en uygun girdi bileşiminin nasıl olması gerektiği üzerinde durur. Çıktıya yönelik VZA modelleri ise, belirli bir girdi bileşimi ile en fazla ne kadar çıktı bileşimi elde edilebileceğini araştırır.

Veri Zarflama Analizi başlığı altında farklı yöntem ve modeller geliştirilmiştir. Bunlardan başlıca ikisi, CCR (Charnes, Cooper, Rhodes) ve BCC (Banker, Charnes, Cooper) modelleridir.

CCR modeli, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toplam etkinliği ölçmektedir. Banker ve diğerleri²⁸⁶, 1984'de CCR modeline, ölçeğe göre değişken getiri varsayımını eklemiştir. BCC modeli, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında benzer ölçekteki birimleri birbiriyle kıyaslayarak sadece teknik etkinliği ölçmektedir. Toplam etkinlik (CCR etkinliği), teknik etkinlik (BCC etkinliği) ile ölçek etkinliğinin çarpımından oluşmaktadır. BCC modelinin çözümü, karar biriminin ölçek etkinliğinin artan yönde mi azalan yönde mi olduğu konusunda da bilgi vermektedir.

Problemde her birinin m adet girdisi ve s adet çıktısı olan n adet karar-birimi bulsun. $X_{ij} > 0$ parametresi j karar birimi tarafından kullanılan i girdi miktarını göstermektedir. Benzer şekilde $Y_{rj} > 0$ parametresi j karar-birimi tarafından üretilen r çıktı miktarını göstermektedir. Bu karar problemi için değişkenler, k karar biriminin i girdi ve r çıktıları için vereceği ağırlıklardır. Bu ağırlıklar sırasıyla v_{ik} ve u_{rk} olarak gösterilmektedir. Bu aşamada problem n tane karar birimi için n tane kesirli doğrusal programlama modelinin formülasyonu olarak ifade edilebilir. Kesirli doğrusal programlama modelinin amaç fonksiyonu, verimlilik tanımından hareketle, k karar birimi için toplam ağırlıklandırılmış çıktıların toplam ağırlıklandırılmış girdilere oranının maksimizasyonudur:

$$\max h_k = \frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ik}} \quad (1)$$

²⁸⁶ BANKER, R.D., A. CHARNES, W.W. COOPER: "Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis", **Management Science**, Vol.30, 1984, s. 1078-1092.

Karar birimi k ağırlıklarını diğer karar-birimleri de bu seçilen ağırlıkları kullandığı zaman etkinlikleri 1.0'in üzerine çıkmayacak biçimde seçmelidir. Aksi halde karar-birimi k etkinlik değeri olarak 1.0'ı yakalarken diğer bazı karar birimleri 1.0'ın üzerinde etkin olurlar. Bu kısıt şu şekilde ifade edilebilir:

$$\frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij}} \leq 1 \quad ; \quad j = 1, \dots, n \quad (2)$$

Ayrıca karar birimi k tarafından kullanılacak girdi ve çıktı ağırlıklarının negatif olamayacağı açıktır:

$$u_{rk} \geq 0 \quad ; \quad r = 1, \dots, s$$

$$v_{ik} \geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m$$

Yukarıda verilen kesirli programlama modeli doğrusal programlama modeline dönüştürülerek Simplex algoritması ile çözümlenebilmektedir. Sonuçta ortaya çıkan modele CCR modeli adı verilmiştir:

CCR MODELİ

CCR modeli, tüm etkinliklerin değerlendirilmesi ile ilgilenir, girdileri tanımlar ve tanımlanmış etkin olmamanın miktarını belirler.

-CCR Primal Modeli

Amaç Fonksiyonu

$$\max h_k = \sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rk}$$

Kısıtlar

$$\begin{aligned} \sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij} &\leq 0 \quad ; \quad j = 1, \dots, n \\ \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ik} &= 1 \\ u_{rk} &\geq 0 \quad ; \quad r = 1, \dots, s \\ v_{ik} &\geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m \end{aligned} \quad (3)$$

VZA'nın sonuçlarını alabilmek için CCR modeli her karar biriminin kendi parametreleriyle yeniden çözülmelidir. Dikkat edilecek olursa, bu doğrusal programlama modelleri birbirine çok benzemektedir. İlk kısıt tüm modeller için aynıdır. Parametre değişikliğine sadece amaç fonksiyon ve ikinci kısıtlamada ihtiyaç duyulmaktadır.

-CCR Dual Modeli:

Amaç Fonksiyonu

$$\min w_k = q_k$$

Kısıtlar

$$\begin{aligned} \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} Y_{rj} &\geq Y_{rk} \quad ; \quad r = 1, \dots, s \\ - \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} X_{ij} + q_k X_{ik} &\geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m \\ \lambda_{kj} &\geq 0 \quad ; \quad j = 1, \dots, n \\ -\infty &\leq q_k \leq +\infty \end{aligned} \quad (4)$$

Dual modelde q değişkeni ve her karar birimine karşılık gelen bir λ değişkeni tanımlanmıştır. Bu her iki değişken de yönetsel açıdan önemi bilgiler içermektedir. q değişkeninin yorumlanması son derece kolaydır. İki model arasındaki dualiteden dolayı q_k ile h_k eşit değerler almalıdır. h_k değişkeni primal model için karar birimi k 'nin etkinliğini verdiği göre, q_k 'da karar birimi k 'nin etkinliğini verecektir.

Dual değişken λ için yapılacak yorum biraz daha karışıkır. “Tümleyici aylaklık teoremi” λ_{kj} ’nin, sadece karar birimi k ’nin primal CCR modelinde karşılık geldiği eşitsizliğin eşitlik olarak da sağlanması durumunda, pozitif değer alabileceğini söyler. Bu durum ise, karar birimi j ’nin etkin olduğunu ifade eder.

Dolayısıyla, karar birimi k ’nin primal modelinde pozitif değerler verilen tüm λ_{kj} dual değişkenlerin karşılık geldikleri karar birimleri etkindir. Bu karar birimlerinin oluşturduğu kümeye, karar birimi k ’nin “referans kümesi” adı verilir. Genellikle, eğer k verimli ise, o zaman referans kümesindeki tek karar-birimi kendisi olacaktır ve dual değişken λ_{kk} ’nin değeri 1.0’a eşit bulunacaktır. Etkin olmayan karar-birimleri için referans kümesi, etkinliğin yakalanabilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda, yöneticiye fikir vermektedir.

CCR modeli, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toplam etkinlik ölçmektedir. Ölçeğe göre getirinin yönünün CCR modeli kullanılarak bulunabileceği Banker²⁸⁷ tarafından gösterilmiştir.

BCC MODELİ

1984 yılında, Banker ve diğerleri, CCR modeline ölçeğe göre değişken getiri varsayımı çerçevesinde konvekslik kısıtını eklemişlerdir. CCR modeli ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toplam etkinliği ölçerken, BCC modeli ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında benzer ölçekteki birimleri birbirleriyle kıyaslayarak sadece teknik etkinliği ölçmektedir. Özetle, E etkinliği göstermek üzere, $E_{CCR} = E_{ölçeğ} \times E_{BCC}$.

-BCC Primal Modeli:

Amaç Fonksiyonu

$$\max h_k = \sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rk} - u_0 \quad (5)$$

²⁸⁷ BANKER, R.D.: “Estimating Most Productive Scale Size Using Data Envelopment Analysis”, **European Journal of Operational Research**, Vol:17, 1984, s.38.

Kısıtlar

$$\begin{aligned} \sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj} - u_0 - \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij} &\leq 0 \quad ; \quad j = 1, \dots, n \\ \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ik} &= 1 \\ u_{rk} &\geq 0 \quad ; \quad r = 1, \dots, s \\ v_{ik} &\geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m \\ u_0 & \text{ ur } s \end{aligned} \quad (6)$$

BCC modelinin optimal çözümünde u_0 değişkeninin pozitif değer alması karar biriminin ölçeğe göre azalan getirili, negatif değer alması ölçeğe göre artan getirili ve sıfır değerini alması ise ölçeğe göre sabit getirili olduğunu göstermektedir.

-BCC Dual Modeli:

Amaç Fonksiyonu:

$$\min w_k = q_k$$

Kısıtlar

$$\begin{aligned} \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} Y_{rj} &\geq Y_{rk} \quad r = 1, \dots, s \\ - \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} X_{ij} + q_k X_{ik} &\geq 0 \quad i = 1, \dots, m \\ \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} &= 1 \\ \lambda_{kj} &\geq 0 \quad j = 1, \dots, n \\ -\infty &\leq q_k \leq +\infty \end{aligned} \quad (7)$$

BCC modeli etkin olmamanın teknik ve ölçek ayrımını yapar ve verilen operasyon düzeyinde tam teknik etkinliği belirler.²⁸⁸

²⁸⁸ ÇINGI ve TARIM: a.g.e, s.6-9.

3.3.1-Veri Zarflama Analizinin Temel Amaçları

Homojen karar birimleri arasındaki göreceli etkinliği ölçen VZA'nın kullanımının temel amaçlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Karşılaştırılmak istenilen her bir “karar birimi” için girdi-çıkıtı boyutlarından herhangi birinde göreceli etkinsizliğin kaynaklarını ve miktarını belirlemek,
- Bulunan etkinlik değerlerine göre birimleri sınıflandırabilmek,
- Karşılaştırılan her bir karar birimini değerlendirilebilmek,
- Karar birimlerinin kontrolleri dışındaki program ve politikaların verimliliklerini değerlendirebilmek,
- Sınırlı kaynakları istenilen miktarda çıkıtıyı üretebilmek için daha etkin kullanabilecek birimle değiştirerek yeniden atamalar ile niceliksel bir temeli oluşturabilmek,
- Birimler arasındaki karşılaştırma ile doğrudan doğruya ilişkili olmayan amaçlar için etkin birimleri ya da etkin girdi-çıkıtı ilişkilerini belirlemek,
- Spesifik girdi-çıkıtı ilişkileri için yürürlükteki standartlara göre incelemek,
- Önceki çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile karşılaştırılabilmek.²⁸⁹

3.3.2-Veri Zarflama Analizinin Uygulama Aşamaları

VZA'nın uygulanabilmesi için bir takım işlemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. VZA'da uygulanacak adımları şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.3.2.1-Karar Birimlerinin Seçilmesi

VZA uygulamasında ilk aşama, birbirleriyle karşılaştırılmalı etkinlik ölçümü yapılacak olan karar birimlerinin seçimini içerir. Bu birimlerin üretim teknolojisi açısından birbirine benzer olmaları, yani gözlem kümesinin “homojen” olması, elde edilecek sonuçların anlamlı olabilmesi açısından çok önem taşımaktadır. Bu grubun homojen olması, söz konusu grubu oluşturan karar birimlerinin aynı girdi-çıkıtı

²⁸⁹ERKUT, H. ve S. POLAT:“Türk Sanayinde Verimlilik Analizi İçin Simülasyon Modeli”, **Yayınlanmamış Araştırma Raporu**, İTÜ, 1993, İstanbul.

bileşimine sahip olmaları ve dışsal etkenlerin birbirinden çok farklı olmadığı anlamına gelir.

Ayrıca gözlem kümesinin homojen bir yapıya sahip olması kadar, gözlem kümesinin içerdiği karar birimi sayısı da önemlidir. Anlamlı ve doğru sonuçlar elde edilebilmesi bakımından genel kural olarak, her bir girdi ve çıktı değişkeni başına en az üç karar biriminin seçilmesi gerektiği söylenebilir. Ancak burada, karar birimi sayısının artırılması ile gözlem kümesinin homojenliğinin bozulmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Gözlem kümesinin içerdiği karar birimi sayısının belirli bir değerin üstünde olması ile türetilen etkinlik ölçütlerinin birbirinden farklı olması olasılığı sağlanır. Aksi halde, herhangi bir çıktı / girdi oranında avantajlı olan karar birimi tüm ağırlıkları kendi açısından en çoklar ve etkinlik sınırına erişir. Bu edenle, etkinlik ölçümünün anlamlı olabilmesi için gözlem kümesinin seçiminde çok titiz davranılması gerekir.²⁹⁰

3.3.2.2-Girdi ve Çıktı Kümelerinin Seçilmesi

VZA uygulamasında ikinci aşama, girdi ve çıktı değişkenlerinin belirlenmesidir. Bu aşama, etkili yorumların yapılabilmesi ve VZA sonuçlarının yöneticiler ve diğer ilgililenenler tarafından kabul görmesi açısından son derece önemlidir. VZA ile yapılacak ölçümün sağlıklı olabilmesi, kullanılacak girdi ve çıktılarının anlamlı olması ile mümkündür. Bu aşamadaki amaç, üretim teknolojisini en iyi şekilde ifade edebilecek girdi ve çıktılarının seçilmesidir. Aksi takdirde gerçekte etkin olan bir karar birimi için etkin olmadığı şeklinde bir sonuçla karşılaşılması olasıdır.

Her ne kadar bu konuda fonksiyonel bir varsayım bulunmasa da, üretim sürecine nedensel olarak bağlı girdi ve çıktı seçimi önemlidir. Aynı karar biriminde farklı girdi-çıktı grupları kullanılarak farklı verimlilik değerleri elde edilebilir. Bu kapsamda önemli bir değişkenin göz ardı edilmesi, bu değişkeni verimli kullanan karar biriminin verimliliğini ters yönde etkileyecektir.

Girdilerle çıktılar arasında aynı yönde bir ilişkinin bulunması da gereklidir. Genel kabul görmüş ve analizciler ile yöneticiler tarafından yapılan değerlendirmelerde sıklıkla kullanılan bazı girdi ve çıktı değişkenlerinden yararlanmak suretiyle genellikle olumlu sonuçlar elde edilebilmektedir. Ayrıca, bu aşamada uzmanların ve yöneticilerin,

²⁹⁰ YOLALAN: a.g.e., s.25.

üretim teknolojisini en iyi şekilde ifade eden girdi ve çıktılar neler olduğu konusundaki görüşleri de önemlidir. Ayrıca bazı ön istatistik yöntemleri yardımıyla birbiri arasında çok yüksek derece korelasyon bulunan ve üretime direkt etkisi olmayan değişkenlerin elenmesi yoluna da gidilebilmektedir. Girdi ve çıktı sayılarının azaltılmasıyla VZA'nın ayrıştırma tekniği artar.

Çalışmanın güvenilirliği açısından, seçilen girdi sayısı ile çıktı sayısının toplamının bir fazlası kadar karar biriminin ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle, bir VZA çalışmasına dâhil edilecek girdi ve çıktı sayısının mümkün olduğunca az olması, ancak bu girdilerin, karar birimlerinin gerçekleştirdiği üretimi doğru olarak yansıtabilmesi önem taşımaktadır.

Girdi ve çıktı kümelerinin oluşturulmasında, daha önce anlatılan üretim ya da aracılık yaklaşımlarından herhangi birisi kullanılabilir gibi, VZA yönteminin farklı birimlere sahip verileri işleyebilme özelliği sayesinde, bu ikisinin karması olan yaklaşımlar (örneğin kar yaklaşımı) da kullanılabilir. Nitekim yazında, bankacılık sektörüne yönelik olarak karma yaklaşımla oluşturulmuş çok sayıda etkinlik araştırması bulunmaktadır.

3.3.2.3-VZA ile Görelî Etkinlik Ölçümü

Karşılaştırmalı analizi yapacak olan karar birimlerinden oluşan gözlem kümesi ve ilgili girdi- çıktı kümeleri seçildikten sonra, mevcut üretim ortamı için en uygun olan VZA modeli seçilir. Bu kapsamda girdiye ve çıktıya yönelik olmak üzere iki yönlü VZA metodundan hangisinin seçileceğine karar verilir. Her bir karar birimi için ilgili doğrusal program çözülerek çözüm kümelerine ulaşılır.

3.3.2.4-Her Bir Karar Birimi İçin Detay Analizi

Belirlenen VZA modeli çözüldükten sonra elde edilen çözüm kümelerindeki sonuçlar/bilgiler ışığında "1" değeri alanlar etkin ve diğerleri etkin olmayan karar birimleri olarak tespit edilir. Daha sonra etkin olmayan her bir karar birimi ayrı ayrı incelenerek, bunların etkin hale gelebilmesi için ne tür önlemlerin alınması gerektiği üzerinde durulur.

VZA, verimsiz karar birimlerinin girdi-çıkıtı değerlerinde yapılabilecek değişikliklerle verimli hale getirilebileceğini varsayar. Bu kapsamda her bir verimsiz

karar birimi için yetkili bir grup karar birimi “Referans Grup” olarak belirlenir. Referans Grup; çözümlene sonucunda etkin olmayan karar verme biriminin etkin konuma gelebilmesi için ölçüt olarak alınacak etkin karar birimlerinin oluşturduğu kümeye denir. Bu küme belirlendikten sonra, etkin olmayan karar birimlerinin nasıl etkin hale getirilebileceği konusunda alternatifler oluşturulur.

3.3.2.5-Sonuçların Değerlendirilmesi

VZA uygulamasının son aşamasında, gözlem kümesine ait etkin olan ve olmayan karar birimleri için ortak bulgular araştırılır. Ayrıca, gözlem kümesini oluşturan karar birimlerinin ait olduğu endüstri dalının genel durumu hakkında değerlendirmeler yapılır.

3.3.3-Malmquist TFP Endeksi

VZA kullanmak suretiyle her dönem için sadece teknik etkinlik değerleri hesaplandığından, incelenen dönem içerisinde karar birimlerini karşılaştırma yapma olanağı bulunmamaktadır. VZA, statik bir yöntemdir, bir tek dönemdeki karar birimi verileri arasında bir kesit analizi yapar. Ayrıca VZA ile etkinliği belirlenmiş bir karar birimi daha sonraki dönemlerde etkinliğini yitirebilmekte ve referans olma özelliğini kaybedebilmektedir. Oysa etkinlik değerlendirme sürecinde, zaman içinde etkinliğin nasıl gelişmekte olduğunu incelemek de önem taşımaktadır. Bunun için, zaman boyutunu da içeren Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (Total Factor Productivity) indeksi geliştirilmiştir.

Malmquist TFP endeksinin değeri toplam faktör verimliliğindeki değişme olarak yorumlanmakta, değer 1’den büyük olması toplam faktör verimliliğinin arttığını, 1’den küçük olması ise azaldığını göstermektedir.

Malmquist TFP endeksi, verimlilikteki değişmeyi; teknik etkinlikteki değişme ve teknolojiye bağlı değişme olmak üzere iki bileşen aracılığıyla ölçmektedir. Teknik etkinlikteki değişme ve teknolojiye bağlı değişme miktarlarının çarpımı, toplam faktör verimliliğindeki değişimi vermektedir. Teknik etkinlik, saf teknik etkinlik ve ölçek etkinliğinden oluşmakta ve bu iki endeksin çarpılmasıyla elde edilmektedir. Saf teknik etkinlik yönetsel etkinliği, ölçek etkinliği ise bankaların kendilerine uygun ölçekte

çalışıp çalışmadığını sorgulamaktadır. Teknolojideki değişmeyi kullanarak, aynı girdiyle üretilen çıktı miktarındaki değişimin yönü belirlenebilmektedir.²⁹¹

Toplam faktör verimliliğindeki değişme, teknik etkinlikteki değişme ve teknolojik değişim endekslerinin 1'den büyük olması performanstaki iyileşmeyi gösterirken, 1'den küçük olması ise performansın kötüleştiğini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, teknik etkinlik değişim endeksinin 1'den büyük olması, karar biriminin en iyi üretim sınırını yakalama etkisini, teknolojik değişim endeksinin 1'den büyük olması ise üretim sınırının yukarı kaymasını veya yeniliği ifade etmektedir.²⁹²

Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi iki gözlemin toplam faktör verimliliğindeki değişmeyi ortak bir teknolojiye olan uzaklıkların oranı olarak ölçer. Bu ölçüm için "uzaklık fonksiyonu" kullanılmaktadır. Caves ve diğerleri²⁹³ tarafından geliştirilen bu endekse, uzaklık fonksiyonları yardımıyla endeks kurma fikrini ilk ortaya atan Sten Malmquist'in ardından, Malmquist ismi verilmiştir. Uzaklık fonksiyonu çok-girdili çok-çıkıtlı üretim teknolojilerini, maliyet minimizasyonu veya kar maksimizasyonu gibi hedefleri belirtmeden tanımlamada kullanılmaktadır. Girdi uzaklık fonksiyonu, çıktı vektörü verildiğinde, oransal olarak en çok büzülen girdi vektörüne bağlı olarak üretim teknolojisini tanımlamaktadır. Benzer biçimde, çıktı uzaklık fonksiyonu, girdi vektörü verildiğinde, oransal olarak en çok genişleyen girdi vektörüne bağlı olarak üretim teknolojisini ifade etmektedir.²⁹⁴

Çıktıya göre uzaklık fonksiyonu $d(x, y) = \min\{\delta : (y/\delta) \in S\}$ olarak tanımlanır. Uzaklık fonksiyonu $d(x,y)$ 'nin alacağı değerler, y vektörü S sınırı (üretim sınırı) üzerinde ise 1.0; y vektörü S içindeki teknik etkin olmayan bir noktayı tanımlıyorsa >1.0 ; ve y vektörü S dışındaki mümkün olmayan bir noktayı tanımlıyorsa <1.0 'dir.

Esas alınan s dönemi ve izleyen t dönemi arasındaki çıktıya göre Malmquist TFP değişim endeksi, "uzaklık fonksiyonu" çerçevesinde,

²⁹¹ KAYA ve DOĞAN: a.g.e., s.1011.

²⁹² DELİKTAŞ, Ertuğrul: "İzmir Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli İmalat Sanayinde Üretim Etkinliği ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi", **Ege University Working Paper in Economics 2006**, Working Paper No:06/03, İzmir, 2006, s.16-17.

²⁹³ CAVES, D.W., L.R. CHRISTENSEN ve W.E. DIEWERT: "Multilateral Comparisons of Output, Input and Productivity Using Superlative Index Numbers", **Economic Journal**, Vol:92, 1982, s.73-86. ve CAVES, D.W., L.R. CHRISTENSEN ve W.E. DIEWERT: The Economic Theory of Index Numbers and the Measurement of Input, Output and Productivity", **Econometrica**, Vol:50, 1982, s.1393-1414.

²⁹⁴ TARIM: a.g.e. s.152-153.

$$m(Y_s, X_s, Y_t, X_t) = \sqrt{\left[\frac{d^s(Y_t, X_t)}{d^s(Y_s, X_s)} \times \frac{d^t(Y_t, X_t)}{d^t(Y_s, X_s)} \right]} \quad (8)$$

şeklinde hesaplanmaktadır. Bu ifadede $d^s(X_t, Y_t)$, t dönemi gözleminin s dönemi teknolojisinden olan uzaklığını ifade eder. $m(.)$ fonksiyonunun değerinin 1.0'den büyük olması s döneminden t dönemine TFP'de büyüme olduğunu, 1.0'den küçük olması ise aynı dönemler dikkate alındığında TFP'de azalma olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki eşitlik aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$m(Y_s, X_s, Y_t, X_t) = \frac{d^t(Y_t, X_t)}{d^s(Y_s, X_s)} \sqrt{\left[\frac{d^s(Y_t, X_t)}{d^t(Y_t, X_t)} \times \frac{d^s(Y_s, X_s)}{d^t(Y_s, X_s)} \right]} \quad (9)$$

Eşitliğin sağ tarafındaki ilk terim s dönemi ve t dönemi arasındaki toplam teknik etkinlik değişiminin ölçüsüdür. Parantez içindeki ifade ise teknik değişmeyi ifade eder.

Malmquist toplam faktör verimliliği endeksinin teknik etkinlikteki değişmeye ve teknolojik değişmeye ayrıştırılması, her iki faktörün toplam faktör verimliliğine olan katkısını belirlenmesine yardımcı olur. Bu durumda bir üstteki denklem iki kısma ayrılırsa etkinlikteki ve teknolojideki değişmeyi ayrı ayrı ölçmek mümkün olabilecektir.

Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında tek-girdi ve tek-çıkıtı durumunda, s döneminde teknoloji l_1 altında A gözlemi yapılmışken, t döneminde teknoloji l_2 altında B gözlemi yapılmış ise;

$$\text{Etkinlik değişimi} = \frac{y_B / y_{B'}}{y_A / y_{A'}}$$

$$\text{Teknik değişme} = \left[\frac{y_B / y_{B'}}{y_B / y_{B'}} \times \frac{y_A / y_{A'}}{y_A / y_{A'}} \right]^{1/2}$$

olacaktır. Bir ampirik çalışmada ardışık iki dönem için hesaplama yapabilmek için dört uzaklık fonksiyonunun da bulunması gerekmektedir. Bu hesaplama ise matematiksel programlamayla veya ekonometrik tekniklerle gerçekleştirilebilir.²⁹⁵

²⁹⁵ ÇINGI ve TARIM: a.g.e., s.10.

3.4-KANONİK KORELASYON ANALİZİ

Uygulamalı bilim dallarında istatistik modeller genellikle sebep-sonuç ilişkisi üzerine kurulmaktadır. Özellikle, tek değişkenli yöntemlerin kullanımı ve sonuçların yorumlanmasının kolay olmasından dolayı, bu tür teknikler araştırmacılar tarafından çok fazla tercih edilmektedir. Günümüzde karşılaşılan en önemli sorun, iki ya da daha fazla değişken arasında bir ilişkinin olup olmadığının araştırılmasıdır. Bir araştırmada ele alınan sonucu, çok sayıda değişken etkileyebilmektedir ve bunlar birbiriyle ilişkili çok sayıda değişken olabilmektedir. Bu durumda, değişkenler arası ilişkinin incelemeye dahil edilmesi gerekmektedir. Araştırmanın sağlıklı ve güvenilir olması açısından iki veya daha fazla değişken kümesi arasındaki ilişkinin ortaya konulması ile çok değişkenli analiz teknikleri ön plana çıkmıştır. Çok değişkenli istatistik yöntemlerinden yaygın olarak kullanılanlara; çok değişkenli varyans analizi, Hotelling' in T2 testi, kümeleme analizi, temel bileşenler analizi, ayırma analizi, faktör analizi, kanonik korelasyon analizi örnek olarak verilebilir. Birden çok ilişkili değişken olduğunda, bunlar arasındaki ilişki yapısını bozmadan ve ilişki yapısını ortaya koyarak çözümleme yapmak en doğru yöntem olacaktır. Bu gibi durumlar için, Hotelling tarafından 1936 yılında iki değişken grubu arasındaki ilişkileri belirleyebilmek için çok değişkenli analiz tekniklerinden biri olan Kanonik Korelasyon Analizi (KKA) geliştirilmiştir.

Araştırmacı, derlediği veri kümelerinin birden çok bağımlı ve bağımsız değişken grupları arasındaki doğrusal ya da doğrusal olmayan ilişkinin yapısını inceleyebilir. Tek bir bağımlı değişken ve birden çok bağımsız değişken olması durumunda kullanılan çok değişkenli regresyon yönteminden farklı olarak, iki ayrı bağımlı ve bağımsız değişken kümesi arasındaki ilişki kanonik korelasyon yöntemi ile araştırılmaktadır. Kanonik korelasyon analizinden elde edilen sonuçlar; çoklu değişkenlerin iki kümesinin ilişkili olduğu, ilişkinin etkinliği (güçlülüğü-yönü), ilişkinin yapısı konusundaki sorulara cevap vermektedir. Araştırmacı bağımlı ve bağımsız değişken kümelerini seçerken birbirleriyle ilişkili olduğunu düşündüğü değişkenleri ele almaktadır. Uzun yıllardır kanonik korelasyon analizinin teorisi iyi bilinmesine ve çok değişkenli analizlerin birçoğu ile yapısal bağı olmasına karşın, yöntem, kullanım zorluğu ve elde edilen sonuçların zorluğu nedeniyle akademik çalışmalarda çok sık yer almamıştır.

Hem bağımlı değişken, hem de bağımsız değişkenin birden fazla olduğu durumda, yani iki değişken kümesi arasındaki ilişkiyi belirlemede, değişken kümeleri ya da kümelerini, bu kümelerde yer alan değişkenlerin doğrusal bileşenlerinden oluşan kanonik değişkenlere dönüştürerek, bu kanonik değişkenler arasındaki ilişki yapısını bulma temeline dayalı kanonik korelasyon analizi kullanılır. Kanonik analiz, çoklu regresyon analizinin özel bir halidir. Çoklu regresyon analizi bir bağımlı, birden fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi araştırmasına karşın kanonik analizde p tane bağımlı, q tane bağımsız değişken bulunmaktadır.

Çalışmamızda, doğrusal kanonik korelasyon analizine yer verilecektir. Bunun yanı sıra, doğrusal olmayan ve kısmi kanonik korelasyon analizleri de yapılabilmektedir. Doğrusal olmayan kanonik korelasyon, farklı ölçüm düzeylerine sahip olabilen değişkenlerin dağılımı veya ilişkilerin doğrusallığı hakkında herhangi bir varsayımda bulunmadan, iki veya daha fazla küme değişken arasındaki ilişkileri inceler. Kısmi kanonik korelasyon ise, çok değişkenli normal bir kitleden rastlantı değişkenlerinin bir üçüncü kümesinin daha olması durumunda kullanılan yöntemdir. Bir kümenin değişkenlerinin etkisi, diğer iki kümedeki değişkenlerin etkisinden arındırıldığında elde edilen kısmi korelasyonların bulunması kısmi kanonik korelasyon olarak adlandırılır. Ancak çalışmada sadece doğrusal kanonik korelasyon analizi ile açıklanabilirlik (redundancy) analizi ele alınacaktır.

3.4.1-Doğrusal Kanonik Korelasyon Analizinin Tanımı ve Amaçları

Doğrusal kanonik korelasyon analizi çok değişkenli istatistiksel yöntemlerin içerisinde birden çok bağımlı ve birden çok bağımsız değişken olduğu durumda ilişkileri inceleyen çok değişkenli bir çözümleme yöntemidir. Her iki değişken kümesi için de kümelerde yer alan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarından yeni değişkenler elde edilir ve bu yeni değişkenler arasındaki korelasyonun maksimum olması amaçlanır. Elde edilen yeni değişkenlere “kanonik değişkenler”, bunlar arasındaki korelasyonlara da “kanonik korelasyonlar” denir.

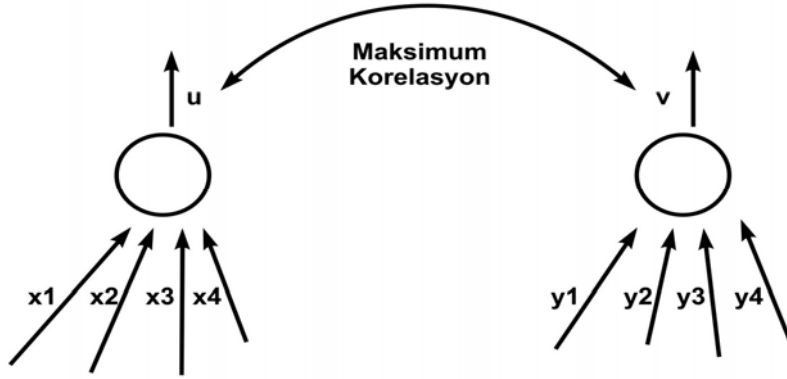
Kanonik analizin genel formunu şöyle yazmak mümkündür:

$$Y_1 + Y_2 + Y_3 + \dots + Y_n = X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_n$$

metrik, metrik olmayan

metrik, metrik olmayan

Şekil 5: Değişken Kümelerini Temsil Eden Kanonik Değişkenlerin Korelasyonu

Görüldüğü gibi KKA çoklu bağımlı değişkenler ile çoklu bağımsız değişkenler arasındaki ilişki üzerine çalışma olanağı veren çoklu istatistiksel bir modeldir.²⁹⁶

KKA'da amaç her bir kümenin rastlantı değişkenlerinin maksimum korelasyonlu ve birim varyanslı birer doğrusal bileşenlerini elde etmektir. Diğer amaçlar ise şöyle sıralanabilir.²⁹⁷

1-İki değişken kümesinin bağımsız olup olmadığını belirlemek veya iki küme arasında olabilecek ilişkinin büyüklüğünü belirlemek,

2-Her küme doğrusal kombinasyonlarını maksimum bir şekilde ilişkilendirip, bağımlı ve bağımsız değişken kümesinin her biri için ağırlıkları türetmek,

3-Bağımlı ve bağımsız değişken kümeleri arasındaki mevcut ilişkinin doğasının ne şekilde olduğunu açıklamak. Bu genellikle, her bir değişkenin kanonik fonksiyonlara (ilişkilere) yaptığı görece katkı ölçülerek gerçekleştirilir.

Kanonik korelasyon, iki dizi değişken arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır, bireysel değişkenleri modellemek için kullanılmaz.²⁹⁸

KKA'da elde edilen en yüksek ilişkili ve birim varyanslı doğrusal bileşen çiftinden sonra ikinci en büyük varyanslı doğrusal bileşen çifti bulunur. Bu işlemlere küçük değişken kümesindeki değişken sayısı kadar yeni doğrusal bileşim çifti elde edilinceye kadar devam edilmektedir.²⁹⁹

²⁹⁶ LAI, Peilig, Colin FYFE: "Kernel and Non-linear Canonical Correlation Analysis", **Computing and Information Systems** 7, University of Paisley, 2000, s.43-44.

²⁹⁷ HAIR, J. F., R.E. ANDERSON, R.L. TATHAM, W.C.BLACK: **Multivariate Data Analysis**, 5th Edition, Copyright Prentice Hall, 1998.

²⁹⁸ GARSON, G.David: **Topics in Multivariate Analysis**, 2008, <http://faculty.chass.ncsu.edu/garson/>, Erişim Tarihi: 15.03.2009.

²⁹⁹ TATLIDİL, Hüseyin: **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz**, Akademi Matbaası, 2002.

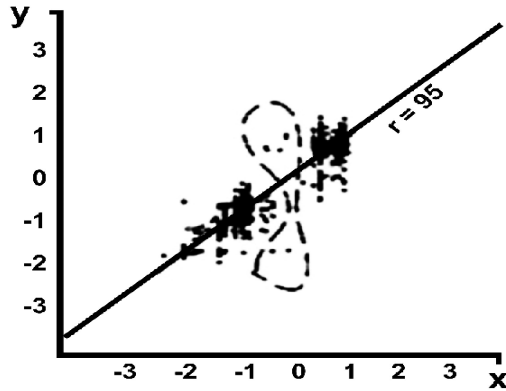
3.4.2-Doğrusal Kanonik Korelasyon ile İlgili Kavramlar

Kanonik korelasyon analizinin daha iyi anlaşılması için aşağıdaki kavramların açıklanmasında yarar vardır.

Kanonik Değişken (Rastlantı Değişkeni): Kanonik değişken, orijinal değişkenler kümesinin doğrusal bir kombinasyonudur. Her bir kanonik fonksiyon için iki ayrı kanonik değişken vardır, biri bağımlı kanonik değişken iken, diğeri kovaryans değişkeni olarak adlandırılan ve bağımsız değişkenleri temsil eden kanonik değişkendir.

Kanonik Korelasyon: İki değişken kümesinin korelasyon şeklidir. Faktör analizinde olduğu gibi, her biri orthogonal kalıba ayrılabilen iki gizli değişkenin aralarındaki ilişkiyi gösterir, birden fazla anlamlı boyutta birden fazla kanonik ilişki olabilir. İki değişken kümesi arasındaki kanonik korelasyonların maksimum sayısı, en küçük kümedeki değişkenlerin sayısı kadardır. İlk kanonik korelasyon, genellikle ilişkinin çoğunluğunu açıklar. Kanonik korelasyonlar da Pearson'un r 'si ile aynı şekilde yorumlanır: Bunların karesi, kanonik rastlantı değişkeni tarafından açıklanan bir değişken kümesini temsil eden kanonik rastlantı değişkenin varyansıdır.

Şekil 6: Kanonik Korelasyon Grafiği

Kanonik korelasyonun şekli, tek bir kanonik korelasyonu (genellikle ilkini) gösterir. X eksenini, kovaryans kanonik değişkenidir ve bu da bağımsız değişkenler kümesidir. Y eksenini ise, bağımlı değişkenleri gösteren kanonik değişkeni ifade eder. Eksenlerdeki işaretlenmiş izler, birimleri standartlaştırmaktadır. Orijin, her iki eksen için -4 ve -4 'ten başlar, $0,0$ konumu şeklin merkezidir. Noktalar, iki kanonik değişkenin her biri için, kanonik değerleri ifade eder. Regresyon çizgisi, noktaların dağılımını gösterir. Kanonik korelasyon örneğin %5 önem düzeyinde regresyon çizgisi üzerinde

yayılmıştır. Kanonik korelasyon yüksek olduğunda, noktalar, regresyon çizgisi üzerinde farklı noktalarda iki demet halinde bir araya gelecektir.

Özdeğerler: Kanonik korelasyonun karesine eşittir. Bu, iki değişken kümesi ile ilgili kanonik korelasyon tarafından açıklanan kanonik rastlantı değişkenindeki varyansın oranını yansıtır. Bu birden çok kanonik korelasyon ve birden çok öz değer olduğunda kullanışlı olur. Her bir ardışık özdeğer, sonuncusundan daha küçük olacaktır, çünkü her bir ardışık kök, verileri giderek daha az açıklayacaktır. Özdeğerler, araştırmacıya kanonik değişken varyanslarının oranını açıklar, ancak iki değişken kümesindeki değişkenlerin varyansları için bir ayırım yapmaz.

Kanonik Katsayı: Genellikle “kanonik fonksiyon katsayısı” olarak da adlandırılır. Kanonik katsayılar, belirli bir kanonik korelasyon için, orijinal değişkenlerin katkılarının görece önemini değerlendirmede kullanılır. Kanonik katsayılar, kanonik değişkenleri oluşturan değişkenlerin doğrusal denkleminde standartlaşmış ağırlıklardır. Regresyon analizindeki beta katsayılarına karşılık gelir.

Kanonik Korelasyon Yükleri: “Kanonik faktör yükleri” veya “yapısal korelasyon” olarak da adlandırılır. Faktör yükleri, kendi kümesindeki orijinal bir değişken ile kanonik değişkenin korelasyonudur. Yani, yapısal korelasyon, standartlaştırılmış orijinal veri değişkenleri ile belirli bir kanonik değişken için kanonik değişkenler değerinin korelasyonudur. Kanonik yüklerin karesi, kanonik rastlantı değişkeninin açıklayıcı gücüne belirli bir değişkenin yaptığı katkıyı gösterir.

Açıklanabilirlik (Redundancy) Katsayısı: R_d ile gösterilir. Orijinal değişkenlerden tahmin edilen kanonik değişkenlerin varyansını ifade eder. Yüksek değerli olması, tahminin yüksek düzeyde olduğunu gösterir. Araştırmacılar, özellikle, bağımlı kümedeki varyansın tahmininde, bağımsız kanonik rastlantı değişkeninin fazlalılığı ile ilgilenmişlerdir.³⁰⁰

Redundancy indeksi, bir değişken kümesinin diğer değişken kümesine göre ne kadar yüksek oranda açıklandığını belirtmeye yarayan kavramdır. Bu indeks, kümelerden birindeki varyansın diğeri ile açıklanabilen kısmını belirtir. Açıklanabilirlik indeksi, her kanonik korelasyon için hesaplanabilir. Ancak, genellikle ilk kanonik korelasyon dikkate alındığı için sadece ilki için hesaplanır. U_i ve V_i kanonik değişken kümeleri arasında hesaplanan i . kanonik korelasyon için redundancy indeksi, iki

³⁰⁰ ALPERT, Mark I., Robert A. PETERSON: “On the Interpretation of Canonical Analysis”, *Journal of Marketing Research* 9(2), 1972, s.187-192.

aşamada hesaplanır. Birinci aşamada; Y değişken kümesindeki varyasyonun i. kanonik değişken ile (Vi) ortalama açıklanabilen kısmı bulunur. Bu değer;

$$RI(Y / Vi) = \frac{\sum_{j=1}^q LY_{ij}^2}{q}$$

ifadesi ile hesaplanır. Bu eşitlikte; $RI(Y/V_i)$, Y değişken kümesinde i. kanonik değişken ile açıklanabilen ortalama varyans, LY_{ij} ; Y değişken kümesindeki j. değişken ile i. kanonik değişken arasındaki yapısal korelasyon (j. değişkenin yükü) ve q ise Y değişken kümesindeki değişken sayısıdır. İkinci aşamada ise redundancy indeksi; $RI_{U_i V_i} = RI(Y / V_i) \times C_i^2$ eşitliği ile hesaplanır.

Açıklanabilirlik analizi, kısaca çoklu regresyondan elde edilen bağımlı değişkenin tahmin değerlerine, temel bileşenler analizi uygulanmasıyla geliştirilen bir istatistiksel metottür. Yapısı bakımından kanonik korelasyon analizine çok benzer ancak, Y deki X in kullandığı açıklanan varyans maksimum yapılmıştır.³⁰¹

3.4.3-Doğrusal Kanonik Korelasyonun Teorisi

X değişken kümesi; $X' = [X_1, X_2, \dots, X_p]$ ve Y değişken kümesi de $Y' = [Y_1, Y_2, \dots, Y_p]$ olarak gösterildiğinde bu değişken kümelerine ait ortalama vektörü;

$$\mu = \begin{bmatrix} \mu_1 \\ \mu_2 \end{bmatrix} \text{ ve kovaryans matrisi de } \Sigma = \begin{bmatrix} \sigma_{11} & \sigma_{12} \\ \sigma_{21} & \sigma_{22} \end{bmatrix} \text{ olarak gösterilir.}$$

Ortalama vektörü ve kovaryans matrisi örneklemden hesaplandığında;

$$\bar{X} = \begin{bmatrix} \bar{X}_1 \\ \bar{X}_2 \end{bmatrix} \text{ ve } S = \begin{bmatrix} S_{11} & S_{12} \\ S_{21} & S_{22} \end{bmatrix} \text{ olur.}$$

X değişken kümesinden hesaplanan $U = \alpha'X$ doğrusal kombinasyonu ile Y değişken kümesinden hesaplanan $V = \gamma'Y$ doğrusal kombinasyonu arasında korelasyon hesaplanabilir ve amaç bu korelasyonun maksimum olmasının sağlanmasıdır.

$$\sigma_U^2 = \alpha' S_{11} \alpha \quad E(U) = E(\alpha' X) = \alpha' E(X) = 0$$

³⁰¹ STEWART, Douglas, Love WILLIAM: "A General Canonical Correlation Index", **Psychological Bulletin** 70, 1968.

$$\sigma_V^2 = \gamma' S_{22} \gamma \quad E(V) = E(\gamma' Y) = \gamma' E(Y) = 0$$

dönüşümleri yapıldığında; U ve V kanonik değişkenleri arasındaki kanonik korelasyon;

$$r_{UV} = \alpha' S_{12} \gamma = \rho$$

olarak hesaplanır. Yukarıda belirtilen şartlara bağlı olarak, bu ifadenin maksimum yapılması gerekmektedir. λ_1 ve λ_2 Lagrange çarpanları olmak üzere Lagrange fonksiyonu;

$$L = \alpha' S_{12} \gamma - 0.5 \lambda_1 (\alpha' S_{11} \alpha - 1) - 0.5 \lambda_2 (\gamma' S_{22} \gamma - 1)$$

şeklinde yazılır. Bu fonksiyonun α ve γ ' ne göre türevleri alınıp sıfıra eşitlendiğinde elde edilen değerler yukarıdaki koşulları sağlayacaktır.

$$\frac{\partial L}{\partial \alpha} = S_{12} \gamma - \lambda_1 S_{11} \alpha = 0$$

$$\frac{\partial L}{\partial \gamma} = S_{12} \alpha - \lambda_2 S_{22} \gamma = 0$$

Birinci eşitlik α ile ikinci eşitlik de γ ile çarpılırsa;

$$\alpha' S_{12} \gamma - \lambda_1 \alpha' S_{11} \alpha = 0$$

$$\gamma' S_{12} \alpha - \lambda_2 \gamma' S_{22} \gamma = 0$$

olur. $\alpha' S_{11} \alpha = \gamma' S_{22} \gamma = 1$ olduğundan, $\lambda_1 = \lambda_2 = \alpha' S_{12} \gamma = \gamma' S_{12} \alpha$ olur ve her ikisi de ρ korelasyon katsayısına eşittir. $S_{12} = S_{21}$ olduğundan türevi alınıp sıfıra eşitlenen ifadeler; $-\lambda_1 S_{11} \alpha + S_{12} \gamma = 0$ ve $S_{21} \alpha - \lambda_2 S_{22} \gamma = 0$ olarak yazılır. Bu ifade matris gösterimi ile;

$$\begin{bmatrix} -\rho S_{11} & S_{12} \\ S_{21} & -\rho S_{22} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \alpha \\ \gamma \end{bmatrix} = 0 \text{ olarak yazılır. Daha önce belirtilen şartlara uygun olarak bu}$$

$$\text{matrisin çözümü için } |S_{11} S_{22}^{-1} S_{21} - \rho^2 S_{11}| = 0 \text{ ve } |S_{11}^{-1} S_{12} S_{22}^{-1} S_{21} - \rho^2| = 0$$

olmalıdır. Bu determinant, p. dereceden polinom olup, $\lambda_1 \geq \lambda_2 \geq \dots \geq \lambda_p$ olacak şekilde p adet köke sahiptir. Böylece $\rho = \alpha' S_{12} \gamma$; $U = \alpha' X$ ve $V = \gamma' Y$ kanonik değişkenleri arasındaki korelasyondur. En büyük korelasyon istendiğinden $\lambda_1 = \rho$ alınır. Bu şekilde hesaplanan kanonik korelasyonlar azalan sıradadır. Buradan p adet kanonik korelasyon elde edilir. Diğer bir ifade ile X ve Y değişken kümelerinde

değişken sayıları farklı ise az olan değişken kümesindeki değişken adedi kadar kanonik korelasyon elde edilir.

Kanonik korelasyon analizi, boyut indirgeme için de kullanılabileceğinden; orijinal değişken kümeleri arasındaki korelasyonun, elde edilen yeni değişken çiftlerinden kaç tanesi ile büyük ölçüde açıklanabileceğinin, diğer bir ifade ile p adet kanonik korelasyondan kaç tanesinin istatistik olarak önemli olduğunun belirlenmesi gerekir. Bunun için bir kaç test yöntemi geliştirilmiştir. Bunlardan yaygın olarak kullanılan Bartlett tarafından önerilen test yöntemidir. Bu testte hesaplanan istatistik, χ^2 istatistiği olup,

$$\chi^2 = [n - 0.5 (V_1 + V_2 + 1)] \times \text{Log} (\Lambda)$$

olarak hesaplanır. Bu eşitlikte n; gözlem sayısı, V_1 ; birinci kümedeki (bağımsız değişken kümesindeki) değişken sayısı ve V_2 de ikinci kümedeki (bağımlı değişken kümesindeki) değişken sayısıdır. Λ ise $\Lambda = (1 - R_{k1}^2)(1 - R_{k2}^2) \dots (1 - R_{kp}^2)$ olarak hesaplanır. Buradan hesaplanan χ^2 istatistiği, p x q serbestlik dereceli χ^2 tablo değeri ile karşılaştırılır. Eğer H_0 : “p adet kanonik korelasyon sıfıra eşittir” şeklindeki test hipotezi ret edilirse, en büyük olan katsayı çıkarılarak yeniden test yapılır. Bu işleme H_0 hipotezi kabul edilene kadar devam edilir ve sonunda kaç tane korelasyon katsayısının önemli olduğu belirlenir.³⁰²

3.5-TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN VERİMLİLİĞİ ÜZERİNE UYGULAMA

Özellikle son yıllarda bankacılık sektörünün verimlilik ve etkinlik açısından değerlendirilmesinin önem kazanmasında, içinde bulunduğumuz ve etkileri halen devam etmekte olan küresel krizin yanı sıra bankacılık sektörünün, diğer sektörlerden farklı olarak yoğun rekabetin etkili olduğu söylenebilir. Bankaların etkin çalışıp çalışmadığının belirlenmesi ve daha etkin çalışmaları için alınması gereken önlemlerin ortaya konulması, finansal sistemin güçlenmesine katkıda bulunacak, böylece ülkenin ekonomik bakımdan gelişmesi için de gerekli ortamı hazırlayacaktır.

³⁰² TATLIDİL: a.g.e., s.20-24.

Bunun yanı sıra, sistemdeki etkin olan ve etkin olmayan bankaların belirlenmesi ve etkin olmayanların etkinsizliklerinin giderilmesi için alınacak önlemlerin neler olduğunun da saptanması, özellikle bankacılık denetim otoritelerine de ışık tutacaktır. Bu nedenle Türk bankacılık sektöründe de etkin çalışan ve çalışmayan bankaların ortaya konulması ve etkin olmayan bankaların etkin olabilmesi için ne tür önlemler almaları gerektiği konusu önem taşımaktadır.

Uygulama ve sonuçlarının değerlendirilmesinden önce önemli bir konuya dikkat çekmekte fayda vardır. Veri Zarflama Analizi uygulanmasından elde edilen sonuçları değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken önemli konu, çözümlemede etkinlik değerleri tahmin edilen birimlerin, gözlem kümesini oluşturan birimlere göre etkinliklerinin ölçülmüş olmasıdır. Burada sektörün aracılık ve karlılık fonksiyonları tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bu fonksiyonların tahmininde de en etkin çalışan birimlerin oluşturduğu sınır kullanılmaktadır. Bu sınırın tamamen örneklem kümesini oluşturan birimlere, yani çalışmaya dahil edilen bankalara bağlı olduğu unutulmamalıdır.

3.5.1-Materyal

Çalışmada, 2001-2008 yılları arasında Türkiye ekonomisinde faaliyet gösteren 3'ü kamusal sermayeli, 11'i özel sermayeli ve 17'si de yabancı sermayeli olmak üzere toplam 31 ticari banka kullanılmıştır. İnceleme döneminin ilk yıllarında çok sayıda ticari banka faaliyet göstermekte iken, bunların bir kısmının başka bir bankaya satılması, kapatılması ya da birleştirilmesi nedeniyle, çözümlemenin yapılacağı dönemde sürekli olarak faaliyet göstermedikleri anlaşılmış ve çalışmaya dahil edilmemiştir. Kullanılan 31 banka, 2008 yılında çalışan ticari bankaların tamamını kapsamaktadır.

VZA yapılırken seçilecek karar birimlerinin homojen bir yapıya sahip olmaları gerektiğinden, katılım bankaları, kalkınma bankaları ve yatırım bankalarından çalışmada yararlanılmamıştır. TMSF bünyesindeki Birleşik Fon Bankası da ticari bir banka gibi faaliyet göstermediğinden çalışmaya katılmamıştır. Toplam aktifler açısından değerlendirme yapıldığında kalkınma ve yatırım bankalarının bankacılık sektöründeki payı %3,2, Birleşik Fon Bankası'nın payı ise %0,1 olduğundan,

kullandığımız bankaların toplam aktifleri sektörün %96,7'sini oluşturmaktadır. Yani çalışmada sadece mevduat bankalarının (ticari bankaların) verimlikleri incelenmiştir.

Ayrıca, bankacılık sektörünün 2008 yılı verileri doğrultusunda, bankalar aktif payları dikkate alınarak ölçek büyüklüğü açısından da sınıflandırılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalar doğrultusunda, tüm sektör içerisindeki toplam aktiflerinin payı %1'in altında olanlar "küçük ölçekli", %1 ile %5 arasında olanlar "orta ölçekli" ve %5'in üzerinde olanlar "büyük ölçekli" bankalar olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada kullanılan bankalara ilişkin liste aşağıdadır.

Tablo 37-Çalışmada Kullanılan Bankalar

BANKALAR		ÖLÇEK BÜYÜKLÜĞÜ
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları		
1	T.C.Ziraat Bankası A.Ş.	Büyük
2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Büyük
3	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Büyük
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları		
4	Adabank A.Ş.	Küçük
5	Akbank T.A.Ş.	Büyük
6	Alternatifbank A.Ş.	Küçük
7	Anadolubank A.Ş.	Küçük
8	Şekerbank T.A.Ş.	Orta
9	Tekstil Bankası A.Ş.	Küçük
10	Turkish Bank A.Ş.	Küçük
11	Türkiye Ekonomi Bankası A.Ş.	Orta
12	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Büyük
13	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Büyük
14	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Büyük
Yabancı Sermayeli Bankalar		
15	Arap Türk Bankası A.Ş.	Küçük
16	Citibank A.Ş.	Küçük
17	Denizbank A.Ş.	Orta
18	Deutsche Bank A.Ş.	Küçük
19	Eurobank Tekfen A.Ş.	Küçük
20	Finans Bank A.Ş.	Orta
21	Fortis Bank A.Ş.	Orta
22	HSBC Bank A.Ş.	Orta
23	ING Bank A.Ş.	Orta
24	Millennium Bank A.Ş.	Küçük
25	Turkland Bank A.Ş.	Küçük
26	ABN AMRO Bank N.V.	Küçük
27	Bank Mellat	Küçük
28	Habib Bank Limited	Küçük
29	JP Morgan Chase Bank N.A.	Küçük
30	Societe Generale S.A.	Küçük
31	West LB A.G.	Küçük

Çalışmada kullanılacak olan girdi ve çıktılarının seçiminde bir yandan yazındaki çalışmalardan yararlanılırken, diğer yandan bankacılık açısından da değerlendirme yapılmıştır. Kullanılacak girdi ve çıktılarının en iyi şekilde tespit edilmesi, çalışmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmasının yanı sıra karar birimlerine önerilecek iyileştirmelerin ne şekilde ve nasıl yapılacağı konusunda daha doğru yönlendirme yapılmasını sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Bankaların, sahip oldukları mevduat ve diğer yabancı kaynakları krediye dönüştüren aracı kurumlar olarak kabul edilmeleri ve bunu da kar elde etmek amacıyla yaptıkları gerçeğinden hareketle, çalışmada sadece aracılık ve kar yaklaşımları doğrultusunda inceleme yapılmıştır. Ticari bankalar, mevduat ve kredi pazarında rekabet ederek mevduatın krediye dönüştürülmesi sonucunda kar sağlayan finansal kurumlar olarak kabul edilmektedir. Türk bankacılık sisteminde gerek kamu sermayeli bankaların gerekse özel ve yabancı sermayeli bankaların amaç fonksiyonları itibariyle aykırılıklar taşımadıkları söylenebilir. Nitekim kamu bankalarının da özel ve yabancı sektör kuruluşları gibi karlılık ve verimlilik ilkelerine uygun görev yapmaları gerektiği yasal bir zorunluluk olarak bilinmektedir. Bu bağlamda çalışmada sadece aracılık ve kar yaklaşımları ele alınmıştır. Bankalar fiziki mal üreten bir firma olmadıklarından ve genellikle şube etkinliğini değerlendirmede ve şubeler arası karşılaştırma yapmak amacıyla kullanılan üretim yaklaşımından bu çalışmada yararlanılmamıştır.

Aracılık ve kar yaklaşımı için belirlenen girdi ve çıktılar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 38-Kullanılan Girdi ve Çıktılar

YAKLAŞIM	GİRDİLER	ÇIKTILAR
ARACILIK YAKLAŞIMI	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Toplam Krediler / Toplam Aktif
	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	
	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	
KÂR YAKLAŞIMI	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif
	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif
		Net Kar / Özkaynaklar

Dikkat edilirse, çalışmada kullanılan tüm girdi ve çıktı değişkenleri oran (rasyo) olarak alınmıştır. Sistem içerisindeki tüm mevduat bankalarının çalışmada kullanıldığı düşünülürse, değişkenlerin tutar ya da adet olarak kullanılması, farklı büyüklükteki bankaların karşılaştırılmasına neden olacak, bu da çalışma sonuçlarının güvenilirliğini zedeleyecektir. Değişkenlerin rasyo olarak kullanımıyla aslında bir çeşit standartlaştırma yapılmış ve bankaların birbirleriyle karşılaştırılabilmesine olanak sağlanmıştır. Ancak, veriler için bunun dışında herhangi bir dönüştürme işlemi (ln veya log alma gibi) uygulanmamıştır.

Çözümleme için gerekli veriler Türkiye Bankalar Birliği'nin internet sitesindeki (<http://www.tbb.org.tr>) mali tablo ve seçilmiş rasyolar verilerinden derlenmiştir. Veri zarflama analizinin gerçekleştirilmesinde DEAP Version 2.1 kullanılmıştır. Girdiler ve çıktılar arasındaki korelasyonlar ile kanonik korelasyonların belirlenmesinde SPSS 15 paket programından yararlanılmıştır.

Aracılık ve kar yaklaşımlarında kullanılmak üzere seçilen girdi ve çıktı değişkenlerinin 2001-2008 yıllarına ilişkin verileri EK'te sunulmuştur.

3.5.2-Metot

Çalışmanın amacı, Türkiye'de 2001-2008 yılları arasında sürekli olarak faaliyet gösteren 31 mevduat bankasının sermaye yapıları ve ölçek büyüklüklerine göre etkinliklerini karşılaştırmak ve 2008 yılı için ayrıntılı inceleme yaparak, bu yılda etkin olmayan bankaların etkinliklerini artırmak ve performanslarını iyileştirebilmek amacıyla uyulması gereken hedefleri belirlemektir. Bu amaçla karar birimlerinin göreceli etkinliklerini araştıran doğrusal programlama teknikli ve parametrik olmayan yöntem olan veri zarflama analizi uygulanacaktır. Toplam 31 ticari bankanın verimlilikleri ve etkinlikleri Veri Zarflama Analizi kullanılarak belirlenmiştir. Ayrıca yıllık bazda teknolojik değişimin etkisini araştırabilmek için Malmquist İndeksi'nden faydalanılmıştır.

Ancak etkinlik analizine geçmeden önce, son yıl olan 2008 için, girdiler ile çıktılar arasındaki bireysel ilişkileri ortaya koymak amacıyla Pearson korelasyonları ile değişkenler arasındaki ilişkiler açıklanacaktır. Yanı sıra bu çalışmanın diğer çalışmalardan farklılık yaratması açısından 2008 yılı için girdi ve çıktılar arasındaki

ilişki yapısını ortaya koymak üzere çok değişkenli bir yöntem olan kanonik korelasyon uygulanmıştır. Özetle çalışmada, öncelikle girdiler ve çıktılar arasındaki ilişkinin yapısını belirlemek amacıyla parametrik bir yöntem olan kanonik korelasyon analizi, ardından banka etkinliklerinin belirlenmesi amacıyla da parametrik olmayan bir yöntem olan veri zarflama analizine yer verilmiştir.

Bankacılık sektörü için seçilecek girdi ve çıktıların ne olacağı konusunda yazında net bir kanaat oluşmuş olmadığından farklı girdi ve çıktıları kullanmamıza olanak sağlayacak şekilde çalışmada, aracılık ve kâr yaklaşımlarına ayrı ayrı yer verilmiştir.

Bankaların görelî etkinliklerinin değerlendirilmesinde, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toplam etkinlik ölçümü yapan CCR modeli ile ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında teknik etkinliği açıklayan BCC modeline göre ayrı ayrı ölçüm yapılmıştır.

Bankaların verimliliklerini artırmak amacıyla çıktılarda değişiklikler yapmaları gerektiği düşüncesinden dolayı çalışmada çıktıya yönelik (çıkıtı odaklı) yaklaşım tercih edilmiştir. Girdi odaklı yaklaşımda belirli bir çıktıyı üretmede kullanılacak en az girdi miktarı (girdi minimizasyonu), çıkıtı odaklı yaklaşımda ise belirli bir girdiyle en fazla üretilecek çıkıtı miktarı (çıkıtı maksimizasyonu) baz alınmaktadır.

3.5.3-Bulgular ve Tartışmalar

3.5.3.1-Aracılık Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Çalışmada aracılık yaklaşımı ile yapılan çözümlemede kullanılacak girdi ve çıktılar şunlardır:

Tablo 39-Aracılık Yaklaşımında Kullanılan Girdi ve Çıktılar

Girdiler (Bağımsız Değişkenler)	Çıktılar (Bağımlı Değişkenler)
(X ₁) Toplam Mevduat / Toplam Aktif	(Y ₁) Toplam Krediler / Toplam Aktif
(X ₂) Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Y ₂) Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
(X ₃) Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	
(X ₄) Sermaye Yeterlilik Rasyosu	

3.5.3.1.1-Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada kullanılan değişkenlere ait 2008 yılı verileri ile hesaplanan tanımlayıcı istatistik değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 40-Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

Değişkenler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
(X ₁) Toplam Mevduat / Toplam Aktif	10,03	81,72	55,12	19,71
(X ₂) Faiz Giderleri / Toplam Aktif	1,28	11,66	6,63	2,61
(X ₃) Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	1,43	11,11	4,35	2,25
(X ₄) Sermaye Yeterlilik Rasyosu	13,76	186,44	33,53	37,38
(Y ₁) Toplam Krediler / Toplam Aktif	0,00	73,25	44,96	21,42
(Y ₂) Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	6,12	22,00	12,45	2,96

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklayan Pearson korelasyonlarına ilişkin sonuçlar şöyledir:

Tablo 41-Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	Toplam Mevduat / Toplam Aktif (X ₁)	Faiz Giderleri / Toplam Aktif (X ₂)	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif (X ₃)	Sermaye Yeterlilik Rasyosu (X ₄)
Toplam Krediler / Toplam Aktif (Y ₁)	0,417*	0,416*	-0,385*	-0,722**
Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y ₂)	0,098	0,311	0,709**	0,200

*Korelasyon, %5 önem düzeyinde anlamlıdır

** Korelasyon, %1 önem düzeyinde anlamlıdır

Yukarıda belirlenen korelasyon değerlerine ait önem testleri sonucunda, 0,05 önem düzeyinde Y_1 ile X_1 , X_2 ve X_3 arasındaki ilişki anlamlı, 0,01 önem düzeyinde ise Y_1 ile X_4 arasındaki ilişki ve Y_2 ile X_3 değişkenleri arasındaki anlamlı bulunmuştur.

X_1 ile Y_1 arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olması, toplam aktifler içinde mevduatın payı artarken, yine toplam aktifler içindeki kredilerin payının artacağını yani iki değişken arasındaki ilişkinin aynı yönlü olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde X_2 değişkeninin ifade ettiği faiz giderleri/toplam aktif oranı ile Y_1 değişkeninin ifade ettiği toplam krediler/toplam aktif oranı arasında da pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak bu değişken ile diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranı ve sermaye yeterlilik rasyosu arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu göze çarpmaktadır.

Y_2 değişkeninin ifade ettiği faiz gelirleri/toplam aktif oranının tüm bağımsız değişkenler ile aynı yönlü ilişkide olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu değişkenin diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranı ile %70,9 oranında güçlü ve anlamlı bir ilişkiye sahip olması dikkat çekicidir.

3.5.3.1.2-Kanonik Korelasyon Analiz Sonuçları

Kanonik korelasyon analizinin temel çıkış noktası, değişken kümeleri arasındaki korelasyon matrisinden hesaplanan özdeğerlere (ki bunların karekökleri kanonik korelasyon katsayılarını vermektedir) dayanmaktadır.

Değişkenlere ilişkin kanonik korelasyonların çözüm kümesi olan korelasyon matrisinin özdeğerleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 42-Kanonik Korelasyon Miktarları ve Özdeğerler

Kanonik Değişkenler	Kanonik Korelasyonlar	Özdeğerler	Miktarı
1	0,874	1	0,763
2	0,652	2	0,425

Aracılık yaklaşımında girdileri ve çıktıları temsil eden iki çift kanonik değişken hesaplanmıştır. İlk kanonik katsayı oluşturulduktan sonra, artık (residual) değerlerinden ikinci bir kanonik çift olup olmadığı araştırılır ve kanonik korelasyon hesaplanır. Bu işlem, en küçük kümedeki değişken sayısı kadar tekrarlanır. Çalışmamızda en az

değişken sayısı bağımlı değişkenler için 2 olduğundan, 2 kanonik değişken hesaplanmıştır. Kanonik ilişki X'leri (girdileri) temsil eden U ile Y'leri (çıktıları) temsil eden V kanonik değişkeni arasındaki ilişkinin miktarını verir. Bu değerlerin kareleri ise kanonik değişken varyanslarının oranını açıklayan özdeğerleri verir. Bu değer de kanonik değişkenlerin birbirlerini açıklama miktarlarını (açıklama katsayısı R^2 gibi) ifade eder.

Çalışmada kullanılan 4 bağımsız ve 2 bağımlı değişken arasındaki korelasyon miktarı %87,4 olmuştur. Yani girdileri temsil eden U ve çıktıları temsil V kanonik değişkenleri arasındaki ilişki miktarı %87,4'tür. Kanonik korelasyon değerlerinin kareleri olan özdeğerler ise, kanonik değişkenlerin varyans açıklama oranı olarak yorumlanır. İlk çift kanonik değişkenin varyansları, yani girdilerin çıktıları açıklama oranı ise %76,3'tür.

İkinci çift kanonik değişkenler arasındaki ilişki miktarı ise %65,2, varyans açıklama oranı ise %42,5 olmuştur.

Hesaplanmış olan kanonik katsayının önem kontrolü Tablo 43'de verilmiştir.

Tablo 43-Kanonik İlişkilerin Anlamlılık Testi

Kanonik Değişken Çiftleri	Wilk's	Khi-kare	DF	p
U_1V_1	0,135	53,008	15	0,000
U_2V_2	0,575	14,674	8	0,002

Bağımsız değişkenleri temsil eden U kanonik değişkeni ile bağımlı değişkenleri temsil eden V kanonik değişkeni arasında hesaplanan iki kanonik katsayının da ($p=0,000 < \alpha=0,05$) istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle iki kanonik çift için U_1V_1 ve U_2V_2 için kanonik fonksiyonlar Tablo 44'deki katsayılar kullanılarak yazılabilir.

Tablo 44-Standartlaştırılmış Kanonik Katsayılar

Değişkenler	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler (X ₁)	Faiz Giderleri/ Toplam Aktifler (X ₂)	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif (X ₃)	Sermaye Yeterlilik Rasyosu (X ₄)
U ₁	0,233	0,560	0,594	0,828
U ₂	-0,172	-0,290	-0,459	0,723
Değişkenler	Toplam Krediler / Toplam Aktif (Y ₁)	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y ₂)		
V ₁	-0,447	0,832		
V ₂	0,907	0,573		

Tablo 44’de verilen kanonik değişken çiftlerine ait kanonik katsayılar kullanılarak iki farklı U ve V doğrusal bileşenleri oluşturulmaktadır. Yapılan kanonik korelasyon katsayılarının önem kontrollerinde, her iki kanonik değişken arasındaki korelasyon katsayılarının anlamlı olduğu tespit edildiğinden her iki kanonik değişkene ilişkin doğrusal bileşen fonksiyonu yazılabilir. Buna göre birinci kanonik değişkene (U₁’e) ait doğrusal bileşen fonksiyonu yazılmak istenirse;

$$U_1=0,233X_1+0,560X_2+0,594X_3+0,828X_4$$

şeklinde olmalıdır. Katsayılar, işaretleri dikkate alınmaksızın incelendiğinde, U₁ kanonik değişkenine sırasıyla sermaye yeterlilik rasyosunun (X₄) ve diğer faaliyet giderleri / toplam aktif oranının (X₃) en çok katkı yaptığı görülmektedir. U₁’e tek başına X₄’ün %37,4, X₃’ün de %26,8 oranında katkı yaptığı söylenebilir.

Bağımlı değişkenleri temsil eden kanonik değişken V₁ için kanonik fonksiyon;

$$V_1=-0,447Y_1+0,832Y_2$$

şeklinde yazılır. V₁ kanonik değişkenine %65 ile en yüksek katkısı faiz gelirleri/toplam aktif oranının (Y₂) sağladığı söylenebilir.

Buna göre kanonik değişkenlere ait katsayılar incelendiğinde, aktif toplamı içinde krediler ile faiz gelirlerinin payı ile mevduatın, faiz giderlerinin ve diğer faaliyet giderlerinin toplam aktifler içindeki oranı ve sermaye yeterlilik rasyosu arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur.

İkinci kanonik değişkene ait doğrusal bileşen fonksiyonu ise şöyledir:

$$U_2=-0,172X_1-0,290X_2-0,459X_3+0,723X_4$$

U_2 kanonik değişkenine, katsayıların katkısı da aynı şekilde olmuş en çok katkıyı X_4 sağlamıştır.

Bağımlı değişkenleri gösteren V_2 için kanonik fonksiyon ise;

$$V_2 = -0,907Y_1 - 0,573Y_2$$

biçimindedir. V_2 kanonik değişkenine %61,2 ile en yüksek katkıyı Y_1 'in sağladığı söylenebilir.

Kanonik korelasyon analizi neticesinde, kanonik değişkenler ile kendi kümeleri arasında yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 45-Kanonik Değişken Çiftlerine Ait Kanonik Yükler

Değişkenler	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler (X_1)	Faiz Giderleri/ Toplam Aktifler (X_2)	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif (X_3)	Sermaye Yeterlilik Rasyosu (X_4)
U_1	-0,119	0,084	0,872	0,559
U_2	-0,666	-0,852	-0,088	0,827
Değişkenler	Toplam Krediler / Toplam Aktif (Y_1)	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y_2)		
V_1	-0,567	-0,897		
V_2	0,824	-0,442		

Tablo 45'te kanonik değişkenler ile kendi değişken kümeleri içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler incelendiğinde; U_1 kanonik değişkene en büyük katkıyı, en büyük kanonik yüke sahip olan diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranının (X_3) sağladığı ve bunu sermaye yeterlilik rasyosu (X_4) değişkeninin izlediği görülmektedir. V_1 kanonik değişkenine ise en çok faiz gelirleri/toplam aktifler (Y_2) değişkeni katkı sağlamıştır.

İkinci kanonik değişken olan U_2 kanonik değişkenine ise en çok toplam aktiflerdeki faiz giderlerinin payı (X_2) değişkeni katkı sağlamış, bunu sermaye yeterlilik rasyosu (X_4) izlemiştir. V_2 kanonik değişkeni ise en çok toplam krediler/toplam aktif oranı (Y_1) orijinal değişkeni ile ilişkili bulunmuştur.

Kanonik değişkenler ile diğer küme içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler (çapraz yükler) aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 46-Kanonik Değişken Çiftleri ile Diğer Değişken Kümesinde Yer Alan Orijinal Değişkenlere Ait Kanonik Yükler (Çapraz Kanonik Yükler)

Değişkenler	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler (X ₁)	Faiz Giderleri/ Toplam Aktifler (X ₂)	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif (X ₃)	Sermaye Yeterlilik Rasyosu (X ₄)
V ₁	-0,104	0,073	0,762	0,489
V ₂	-0,434	-0,555	-0,058	0,539
Değişkenler	Toplam Krediler / Toplam Aktif (Y ₁)	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y ₂)		
U ₁	-0,496	0,784		
U ₂	-0,537	-0,288		

Araştırmacıların özellikle çapraz kanonik yükler ile kanonik değişkenin ait olmadığı kümedeki orijinal değişken varyansını açıklamaya çalıştıkları bilinmektedir. Bu değerlerin yüksek olması istenilen sonuçtur, çünkü bu değerler karşı kümedeki orijinal değişken ile çapraz kanonik değişkenlerin ilişkisini vermektedir. Bu değerlerin yüksek olması ise yüksek açıklanabilirlik (redundancy) sonucunu doğurmaktadır.

Tablo 46’da kanonik değişkenler ile diğer değişken kümesi içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler incelendiğinde; V₁ kanonik değişkenine en fazla katkıyı %76,2 ile diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranının (X₃) yaptığı ve bunu %48,9 ile sermaye yeterlilik rasyosunun izlediği (X₄) görülmektedir. V₂ kanonik değişkeninde en etkin kanonik yükler ise %55,5 ile faiz gelirleri/toplam aktif oranı (X₂) ve %53,9 ile sermaye yeterlilik rasyosu (X₄) olmuştur.

Bağımlı değişkenlerin kanonik değişkenler ile ilişkileri incelendiğinde, U₁’in faiz gelirleri/toplam aktif oranı (Y₂) ile %78,4 ve U₂ kanonik değişkeninin aktifler içindeki kredilerin oranı (Y₁) ile %53,7 oranında ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 46’da verilen kanonik değişkenler ile diğer küme içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yüklerin kareleri, her bir orijinal değişkenin, dahil olmadığı kanonik değişken ile arasındaki çoklu korelasyon katsayısının karesini, dolayısı ile belirtme katsayılarını vermektedir. Bu değerler her bir kanonik değişkenin temsil etmediği diğer (çapraz) değişken kümesindeki varyansın ne kadarını açıkladığını (belirtme katsayısı R² gibi) ortaya koymaktadır. Bu katsayılar ise Tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 47-Kanonik Değişken Çiftleri ile Diğer Değişken Kümesinde Yer Alan Orijinal Değişkenler Arasındaki Çoklu Korelasyon Katsayılarının Kareleri (Çapraz Kanonik Yüklerin Kareleri)

Değişkenler	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler (X ₁)	Faiz Giderleri/ Toplam Aktifler (X ₂)	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif (X ₃)	Sermaye Yeterlilik Rasyosu (X ₄)
V ₁	-0,011	0,005	0,580	0,239
V ₂	0,188	0,308	0,003	0,290
Değişkenler	Toplam Krediler / Toplam Aktif (Y ₁)	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y ₂)		
U ₁	0,249	0,614		
U ₂	0,288	0,083		

Tablo 47’de kanonik değişkenler ile diğer değişken kümeleri içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki çoklu korelasyon katsayılarının kareleri (veya belirtme katsayıları, R²) incelendiğinde, V₁ kanonik değişkeni tarafından diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranındaki (X₃’deki) varyasyonun %58,0’i izah edilebilmekteyken, U₁ kanonik değişkeni tarafından faiz gelirleri/toplam aktif oranındaki (Y₂’deki) varyasyonun %61,4’ü açıklanabilmektedir.

3.5.3.1.3-Redundancy Analizi ile Varyans Açıklama Oranları

X ve Y değişken kümelerinde belirlenen toplam varyansların kanonik değişkenler tarafından ne kadarının açıklanabildiği, açıklanabilirlik (Belirleme-Redundancy) analizi ile belirlenmiş ve sonuçlar Tablo 48’de verilmiştir.

X değişken kümesindeki toplam varyasyonun U₁ kanonik değişken tarafından açıklanan kısmı, kanonik yükler yardımıyla hesaplanır.

U₁ tarafından açıklanan varyans;

$$[(-0,019)^2+(0,084)^2+(0,872)^2+(0,559)^2]/4=0,273$$

X değişken kümesindeki toplam değişimin %27,3’ü U₁ tarafından açıklanmaktadır. U ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %73,9 olmuştur.

X değişken kümesindeki toplam değişimin V_1 tarafından açıklanan kısmı, yani açıklanabilirlik katsayısı ise çapraz kanonik yükler yardımıyla benzer şekilde hesaplanmaktadır.

V_1 tarafından açıklanan varyans;

$$[(-0,104)^2+(0,073)^2+(0,762)^2+(0,489)^2]/4=0,209$$

X değişken kümesindeki toplam değişimin %20,9'u V_1 tarafından açıklanmaktadır. V ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %40,7 olmuştur.

Y değişken kümesindeki toplam varyasyonun V_1 kanonik değişken tarafından açıklanan kısmı, kanonik yükler yardımıyla hesaplanır.

$$V_1 \text{ tarafından açıklanan varyans; } [(-0,567)^2+(-0,897)^2]/2=0,563$$

Y değişken kümesindeki toplam değişimin %56,3'ü V_1 tarafından açıklanmaktadır. V ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %100 olarak hesaplanmıştır.

Y değişken kümesindeki toplam değişimin U_1 tarafından açıklanan kısmı yani açıklanabilirlik katsayısı ise çapraz kanonik yükler yardımıyla benzer şekilde hesaplanmaktadır.

$$U_1 \text{ tarafından açıklanan varyans; } [(-0,496)^2+(0,784)^2]/2=0,431$$

Y değişken kümesindeki toplam değişimin %43,1'i U_1 tarafından açıklanmaktadır. U ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %61,7 olmuştur. Hesaplanan bu değerler Açıklanabilirlik (Redundancy) Analizi sonuçları olup aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

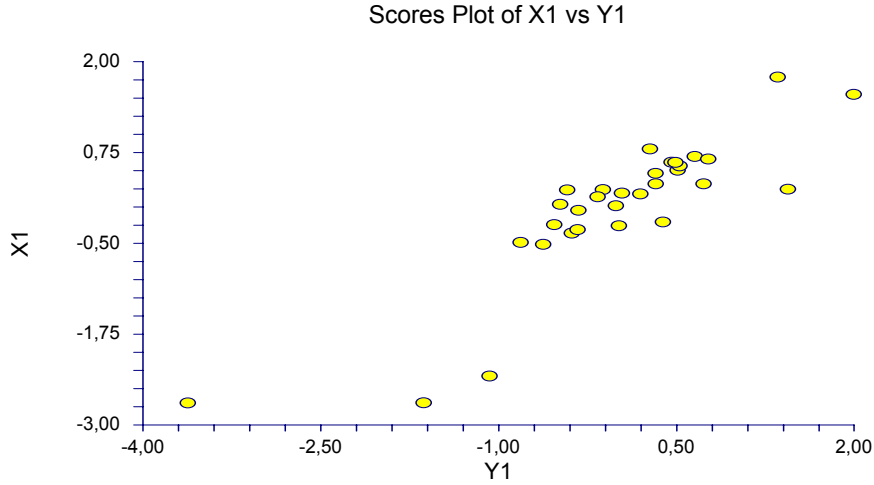
Tablo 48: Varyans Açıklama Oranları

Kanonik değişken	Orijinal değişken kümesi	Kanonik değişken	Açıklanan Varyans	Kümülatif Varyans
1	X	U_1	27,3	27,3
2	X	U_2	46,5	73,9
1	X	V_1	20,9	20,9
2	X	V_2	19,8	40,7
1	Y	U_1	43,1	43,1
2	Y	U_2	18,6	61,7
1	Y	V_1	56,3	56,3
2	Y	V_2	43,7	100,0

Kanonik değişkenlerden U_1 ile V_1 arasındaki ilişkiyi ve U_2 ile V_2 arasındaki ilişkiyi göstermek üzere aşağıdaki grafikler elde edilir.

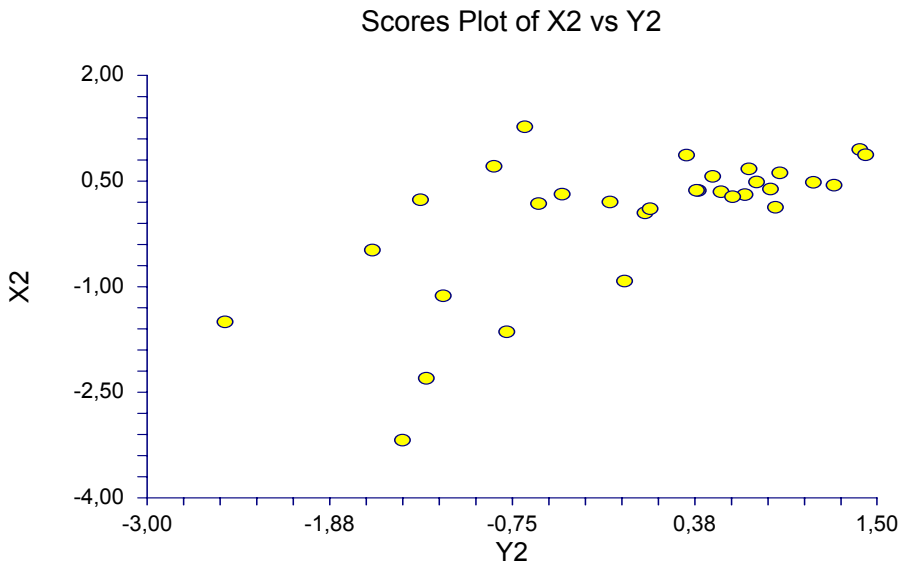
U_1 ile V_1 arasındaki ilk kanonik ilişki daha önce %87,4 bulunmuştu. Kanonik değişken değerlerinden elde edilen şekilde de bu ilişkinin doğrusal olduğu görülebilir.

şekil 7: Kanonik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Dağılımı (U_1V_1)

U_2 ile V_2 arasındaki ikinci kanonik ilişki miktarı daha önce %65,2 bulunmuştu. Bu ilişkinin dağılımını da aşağıdaki şekilde görülmektedir.

şekil 8: Kanonik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Dağılımı (U_2V_2)

Kanonik değişkenlerin artıklarından oluşan ikinci kanonik değişkenlere ait ilişkinin daha az olmasının nedeni, grafikteki değerlerin dağınık olması ile açıklanabilir.

Girdileri ve çıktıları temsil eden kanonik değişkenler arasındaki ilişkinin yanı sıra, kanonik değişkenlerin orijinal değişkenleri açıklayabilme düzeylerinin de değerlendirilmesinin değişkenler arasındaki ilişki yapısının ortaya konması açısından önemli olduğu düşünölmektedir. Bu amaçla, çalışmada uygulanan açıklanabilirlik (redundancy) analizi sonuçlarına da yer verilmiştir.

Sonuç olarak ifade edilmek istenirse; aracılık yaklaşımında çıktıları temsil eden kanonik değişkeninin orijinal değişken kümesindeki değişkenlerin varyasyonunun tamamını (%100) açıkladığı, bu nedenle bu yaklaşımda kullanılan çıktıların (bağımlı değişkenlerin) iyi seçilmiş olduğu söylenebilir.

3.5.3.1.4-Veri Zarflama Analizi Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde ilk aşamada 2001-2008 yılları arasında Türkiye ekonomisinde faaliyet gösteren 3'ü kamusal sermayeli, 11'i özel sermayeli ve 17'si de yabancı sermayeli olmak üzere toplam 31 ticari bankanın etkinlikleri aracılık yaklaşımı ile incelenmiştir. CCR ve BCC modelleri kullanılarak her yıl için Toplam Etkinlik Değerleri ve Teknik Etkinlik Değerleri hesaplanmıştır.

Ardından Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Analizi ile Malmquist Endeksi, Teknik Etkinlik, Teknolojideki Değişme, Saf Teknik Etkinlik ve Ölçek Etkinliği değerleri hesaplanmış ve yıllar itibariyle tablolaştırılmıştır. Böylece bankaların verimliliğindeki değişmelerin kaynakları ortaya konulacaktır.

Aşağıdaki tablolarda sermaye yapılarına göre ve ölçek büyüklüğüne göre ayırma tabi tutulan mevduat bankalarının 2001-2008 yılları için toplam ve teknik etkinlik değerleri ele alınmıştır.

Tablo 49-2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Kamu	0.967	0.953	0.991	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
T.Halk Bankası	Kamu	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Vakıflar Bank.	Kamu	0.562	0.693	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.843	0.882	0.997	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Etkin Bulunan Banka Sayısı		1	1	2	3	3	3	3	3
Adabank A.Ş.	Özel	0.275	0.753	1.000	0.547	1.000	1.000	1.000	1.000
Akbank T.A.Ş.	Özel	1.000	0.919	0.954	1.000	1.000	0.972	1.000	0.949
Alternatifbank	Özel	1.000	0.804	0.705	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Anadolubank	Özel	1.000	0.796	1.000	0.969	0.898	0.839	1.000	0.997
Şekerbank	Özel	0.537	1.000	0.891	1.000	0.969	0.919	0.981	1.000
Tekstil Bankası	Özel	0.872	0.761	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Turkish Bank	Özel	0.715	0.874	0.863	0.875	0.801	0.869	0.723	0.776
T. Ekonomi Bnk.	Özel	0.638	0.997	1.000	0.904	0.954	0.935	0.901	0.864
Garanti Bankası	Özel	0.646	0.883	0.861	0.899	0.873	0.916	0.900	0.946
T. İş Bankası	Özel	0.630	0.739	0.796	0.861	0.933	0.889	0.888	0.898
Yapı ve Kredi B.	Özel	0.456	0.841	0.945	0.829	1.000	0.828	0.858	0.898
Özel Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.706	0.851	0.910	0.898	0.948	0.924	0.931	0.938
Etkin Bulunan Banka Sayısı		3	1	4	4	5	3	5	4
Arap Türk Bnk.	Yabancı	0.971	1.000	1.000	0.818	0.969	1.000	0.973	1.000
Citibank A.Ş.	Yabancı	0.715	0.741	0.820	0.894	1.000	1.000	1.000	1.000
Denizbank A.Ş.	Yabancı	0.570	0.764	0.951	0.875	0.909	0.981	1.000	1.000
Deutsche Bank	Yabancı	1.000	0.549	1.000	0.705	0.337	0.259	0.600	0.935
Eurobank Tekfen	Yabancı	0.928	0.771	0.921	0.717	0.651	0.770	0.986	1.000
Finans Bank A.Ş.	Yabancı	0.857	1.000	1.000	1.000	1.000	0.986	1.000	1.000
Fortis Bank A.Ş.	Yabancı	0.521	0.793	0.961	0.984	0.936	0.905	1.000	1.000
HSBC Bank A.Ş.	Yabancı	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ING Bank A.Ş.	Yabancı	0.657	0.849	1.000	1.000	0.902	0.936	1.000	1.000
Millennium Bank	Yabancı	1.000	0.635	0.524	0.502	0.742	0.868	1.000	1.000
Turkland Bank	Yabancı	0.593	0.876	1.000	0.743	0.794	0.725	0.901	0.827
ABN AMRO Bank	Yabancı	0.842	0.722	0.610	0.596	0.503	0.780	0.833	0.848
Bank Mellat	Yabancı	0.887	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Habib Bank Ltd	Yabancı	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
JP Morgan Chase	Yabancı	1.000	0.894	1.000	0.503	0.820	0.933	1.000	1.000
Societe Generale	Yabancı	0.996	1.000	1.000	0.848	0.786	1.000	1.000	0.832
West LB A.G.	Yabancı	1.000	1.000	0.810	0.933	1.000	0.835	0.813	0.952
Yabancı Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.855	0.858	0.917	0.830	0.844	0.881	0.950	0.964
Etkin Bulunan Banka Sayısı		6	7	10	5	6	6	11	12
Tüm Bankalar İçin Etkinlik Ortalaması		0.801	0.863	0.941	0.909	0.930	0.935	0.960	0.967
Etkin Bulunan Banka Sayısı		10	9	16	12	14	12	19	19

Tablo 49'dan da görüleceği üzere, inceleme döneminde ticari bankaların sermaye yapıları doğrultusunda toplam etkinlik değerleri (CCR) incelendiğinde; kamusal sermayeli 3 bankadan sadece Halk Bankası'nın tüm dönemlerde etkin olduğu,

Ziraat Bankası'nın ilk üç yıl, Vakıflar Bankası'nın ise ilk iki yıl dışında etkin oldukları gözlenmektedir. Tüm dönemler için kamusal sermayeli bankaların toplam etkinlik değeri ortalaması 0.965'dir. 2004-2008 yılları arasında tüm kamu bankalarının etkin çalıştığı anlaşılmaktadır.

Aynı dönem için özel sermayeli bankaların toplam etkinlik değerleri karşılaştırıldığında ise, tüm dönemlerde etkin olan bankaya rastlanmazken, Garanti Bankası, İş Bankası ve Turkish Bank hiçbir dönemde etkin bulunmamıştır. Tekstilbank ilk iki yıl dışında tüm dönemlerde etkin bulunmuş, 2005 ve 2007 yıllarında en fazla 5 bankanın etkin çalıştığı görülmüştür. Yapı ve Kredi Bankası ile T. Ekonomi Bankası sadece bir yıl etkin çalışmıştır. Tüm özel sermayeli bankaların toplam etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.888'dir.

Yabancı sermayeli bankaların toplam etkinlikleri incelendiğinde ise, HSBC Bank ve Habib Bank Limited'in tüm dönemlerde etkin çalıştığı anlaşılmaktadır. Buna karşın ABN Amro Bank'ın hiçbir dönemde etkin olmadığı gözlenmektedir. Bank Mellat'ın bir dönem, Finansbank'ın ise iki dönem dışında tüm dönemlerde etkin olduğu görülmektedir. Arap Türk Bankası, Citi Bank, ING Bank, JP Morgan Chase Bank ve Societe Generale Bank'ın 4 dönem etkin çalıştıklarına rastlanmaktadır. 2008 yılında 12 banka, 2007 yılında ise 11 banka etkin bulunmuştur. Tüm yabancı sermayeli bankaların tüm dönemdeki toplam etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.887'dir.

Tüm bankaların etkinlik ortalamaları değerlendirildiğinde; 2007 ve 2008 yıllarında toplam 19 bankanın etkin olmasına karşın, en az 2002 yılında 9 banka etkin bulunmuştur. Tüm bankaların inceleme dönemindeki ortalama toplam etkinlik değeri ise 0.913 bulunmuştur. Toplam etkinlik değeri ortalamasının en yüksek olduğu banka grubu kamusal sermayeli bankalardır. Bunun en büyük nedeninin, 2001 krizi sonrası dönemde kamu bankalarına önemli bir mevduat yönelmesinin olması, ayrıca kamu bankalarının yeniden yapılandırılması programı çerçevesinde bu bankaların, şube ve personel sayısını azaltma yoluna gitmeleri, bilançolarının daha likit hale gelmesi gibi unsurların olduğu düşünülmektedir.

Yabancı sermayeli bankaların toplam etkinlik değeri ortalaması ise üç banka grubu içinde en düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 50-2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Kamu	0.980	0.977	0.991	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
T.Halk Bankası	Kamu	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Vakıflar Bank.	Kamu	0.688	0.777	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.889	0.918	0.997	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Etkin Bulunan Banka Sayısı		1	1	2	3	3	3	3	3
Adabank A.Ş.	Özel	0.278	0.847	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Akbank T.A.Ş.	Özel	1.000	0.944	0.962	1.000	1.000	0.988	1.000	0.984
Alternatifbank	Özel	1.000	0.935	0.721	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Anadolubank	Özel	1.000	0.849	1.000	1.000	0.901	0.847	1.000	0.998
Şekerbank	Özel	0.591	1.000	0.896	1.000	1.000	0.938	1.000	1.000
Tekstil Bankası	Özel	0.931	0.881	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Turkish Bank	Özel	0.717	0.879	0.900	0.891	0.845	0.870	0.734	0.781
T. Ekonomi Bnk.	Özel	0.744	1.000	1.000	0.916	1.000	0.937	0.908	0.901
Garanti Bankası	Özel	0.720	0.900	1.000	0.903	0.949	1.000	1.000	1.000
T. İş Bankası	Özel	0.735	0.808	0.798	0.864	1.000	0.986	0.890	1.000
Yapı ve Kredi B.	Özel	0.528	0.996	0.946	0.831	1.000	1.000	0.869	0.907
Özel Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.749	0.912	0.929	0.945	0.972	0.960	0.945	0.961
Etkin Bulunan Banka Sayısı		3	2	5	6	8	5	7	6
Arap Türk Bnk.	Yabancı	1.000	1.000	1.000	0.975	1.000	1.000	1.000	1.000
Citibank A.Ş.	Yabancı	0.748	0.857	0.980	0.923	1.000	1.000	1.000	1.000
Denizbank A.Ş.	Yabancı	0.593	0.767	1.000	0.878	1.000	1.000	1.000	1.000
Deutsche Bank	Yabancı	1.000	0.684	1.000	1.000	0.450	0.317	0.903	0.959
Eurobank Tekfen	Yabancı	0.946	1.000	0.940	0.754	0.699	0.779	1.000	1.000
Finans Bank A.Ş.	Yabancı	0.951	1.000	1.000	1.000	1.000	0.987	1.000	1.000
Fortis Bank A.Ş.	Yabancı	0.610	0.886	1.000	1.000	0.951	0.923	1.000	1.000
HSBC Bank A.Ş.	Yabancı	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ING Bank A.Ş.	Yabancı	0.661	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Millennium Bank	Yabancı	1.000	1.000	0.583	0.560	0.823	0.886	1.000	1.000
Turkland Bank	Yabancı	0.717	0.980	1.000	0.765	0.898	0.821	0.932	0.882
ABN AMRO Bank	Yabancı	0.881	1.000	0.659	0.704	0.515	0.840	0.837	0.861
Bank Mellat	Yabancı	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Habib Bank Ltd	Yabancı	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
JP Morgan Chase	Yabancı	1.000	1.000	1.000	0.515	0.852	1.000	1.000	1.000
Societe Generale	Yabancı	1.000	1.000	1.000	0.869	1.000	1.000	1.000	0.857
West LB A.G.	Yabancı	1.000	1.000	0.856	1.000	1.000	0.914	0.911	1.000
Yabancı Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.888	0.951	0.942	0.879	0.893	0.909	0.975	0.974
Etkin Bulunan Banka Sayısı		9	12	12	8	10	9	13	13
Tüm Bankalar İçin Etkinlik Ortalaması		0.842	0.927	0.956	0.941	0.955	0.956	0.973	0.978
Etkin Bulunan Banka Sayısı		13	15	19	17	21	17	23	22

Ticari bankaların inceleme dönemindeki teknik etkinlik (BCC) değerleri incelendiğinde; kamu sermayeli bankalardan yine Halk Bankası'nın tüm dönemlerde etkin olduğu, Ziraat Bankası'nın ilk üç yıl, Vakıflar Bankası'nın ilk iki yıl dışında etkin

çalıştıkları belirlenmiştir. 2004-2008 yılları arasında ise tüm kamu bankaları etkin çalışmışlardır. Tüm dönem itibariyle kamu bankalarının teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise, 0.975 olarak hesaplanmıştır.

Teknik etkinlik açısından özel sermayeli bankalara bakıldığında ise, tüm dönemlerde etkin çalışan bir bankaya rastlanmamıştır. En az 2002 yılında 2 özel sermayeli banka, en fazla 2005 yılında 8 özel sermayeli banka etkin olarak çalışmıştır. Toplam 8 dönem içinde Adabank, Alternatifbank ve Tekstilbank en fazla 6 yıl etkin çalışmışlardır. Turkishbank'ın ise hiçbir yıl etkin olmadığı belirlenmiştir. Özel sermayeli bankaların tüm dönemlerdeki teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.921 olarak hesaplanmıştır.

Yabancı sermayeli bankaların teknik etkinlik açısından değerlendirilmesinde; HSBC Bank, Bank Mellat ve Habib Bank Limited'in tüm dönemlerde etkin çalıştığı ortaya konulmaktadır. Arap Türk Bankası ve ING Bank 1 dönem, Finansbank, JP Morgan Chase ve Societe Generale ise 2 dönem dışında etkin çalışmışlardır. Turkland Bank ve ABN Amro Bank ise sadece bir dönem etkin olabilen bankalardır. Yabancı sermayeli bankaların 2004 yılında 8 tanesi, 2007 ve 2008 yıllarında ise 13 tanesinin etkin olduğu görülmektedir. Tüm dönemler boyunca yabancı sermayeli bankaların teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.926 olarak gerçekleşmiştir.

Teknik etkinlik bağlamında tüm bankacılık sektörünün değerlendirilmesinde, 2001 yılında toplam 31 bankadan sadece 13 tanesinin etkin olduğu, en az etkin banka sayısının da bu yıl gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Sistemdeki etkin banka sayısı 2003 yılında 19'a, 2005 yılında 21'e ve 2007 yılında da 23'e çıkmıştır. Ancak son dönem olan 2008 yılında 22 adet bankanın etkin olduğu ortadadır. Tüm bankacılık sektörünün ele alınan dönem için teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.941 olarak gerçekleşmiştir.

2001-2008 yılları arasında faaliyet gösteren 31 bankanın aktif büyüklüğü açısından yapılan ölçek büyüklüğü sınıflaması yapılmış ve ölçek büyüklüklerine göre bankaların toplam ve teknik etkinlikleri değerlendirilmiştir. Bu sınıflama yapılırken bankaların aktif büyüklüklerinin sektör içindeki payına bakılmış ve tüm bankacılık sektörü içerisinde aktif büyüklüğü %1'in altında olan bankalar "küçük ölçekli", aktif payı %1 ile %5 arasında olan bankalar "orta ölçekli" ve aktif payı %5'in üzerinde olan bankalar ise "büyük ölçekli" bankalar olarak kabul edilmiştir.

Tablo 51-2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Büyük	0.967	0.953	0.991	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
T.Halk Bankası	Büyük	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Vakıflar Bank.	Büyük	0.562	0.693	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Akbank T.A.Ş.	Büyük	1.000	0.919	0.954	1.000	1.000	0.972	1.000	0.949
Garanti Bankası	Büyük	0.646	0.883	0.861	0.899	0.873	0.916	0.900	0.946
T. İş Bankası	Büyük	0.630	0.739	0.796	0.861	0.933	0.889	0.888	0.898
Yapı ve Kredi B.	Büyük	0.456	0.841	0.945	0.829	1.000	0.828	0.858	0.898
Büyük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.751	0.861	0.935	0.941	0.972	0.943	0.949	0.955
Etkin Bulunan Banka Sayısı		2	1	2	4	5	3	4	3
Şekerbank	Orta	0.537	1.000	0.891	1.000	0.969	0.919	0.981	1.000
T. Ekonomi Bnk.	Orta	0.638	0.997	1.000	0.904	0.954	0.935	0.901	0.864
Denizbank A.Ş.	Orta	0.570	0.764	0.951	0.875	0.909	0.981	1.000	1.000
Finans Bank A.Ş.	Orta	0.857	1.000	1.000	1.000	1.000	0.986	1.000	1.000
Fortis Bank A.Ş.	Orta	0.521	0.793	0.961	0.984	0.936	0.905	1.000	1.000
HSBC Bank A.Ş.	Orta	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ING Bank A.Ş.	Orta	0.657	0.849	1.000	1.000	0.902	0.936	1.000	1.000
Orta Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.682	0.914	0.971	0.966	0.952	0.951	0.983	0.980
Etkin Bulunan Banka Sayısı		1	3	4	4	2	1	5	6
Adabank A.Ş.	Küçük	0.275	0.753	1.000	0.547	1.000	1.000	1.000	1.000
Alternatifbank	Küçük	1.000	0.804	0.705	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Anadolubank	Küçük	1.000	0.796	1.000	0.969	0.898	0.839	1.000	0.997
Tekstil Bankası	Küçük	0.872	0.761	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Turkish Bank	Küçük	0.715	0.874	0.863	0.875	0.801	0.869	0.723	0.776
Arap Türk Bnk.	Küçük	0.971	1.000	1.000	0.818	0.969	1.000	0.973	1.000
Citibank A.Ş.	Küçük	0.715	0.741	0.820	0.894	1.000	1.000	1.000	1.000
Deutsche Bank	Küçük	1.000	0.549	1.000	0.705	0.337	0.259	0.600	0.935
Eurobank Tekfen	Küçük	0.928	0.771	0.921	0.717	0.651	0.770	0.986	1.000
Millennium Bank	Küçük	1.000	0.635	0.524	0.502	0.742	0.868	1.000	1.000
Turkland Bank	Küçük	0.593	0.876	1.000	0.743	0.794	0.725	0.901	0.827
ABN AMRO Bank	Küçük	0.842	0.722	0.610	0.596	0.503	0.780	0.833	0.848
Bank Mellat	Küçük	0.887	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Habib Bank Ltd	Küçük	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
JP Morgan Chase	Küçük	1.000	0.894	1.000	0.503	0.820	0.933	1.000	1.000
Societe Generale	Küçük	0.996	1.000	1.000	0.848	0.786	1.000	1.000	0.832
West LB A.G.	Küçük	1.000	1.000	0.810	0.933	1.000	0.835	0.813	0.952
Küçük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.870	0.833	0.897	0.802	0.841	0.875	0.931	0.951
Etkin Bulunan Banka Sayısı		7	5	10	4	7	8	10	10

Ölçek büyüklükleri açısından bankaların toplam etkinlikleri incelendiğinde, 7 büyük ölçekli bankadan, 2001 yılında 2 bankanın, 2008 yılında ise 3 bankanın etkin olduğu, en fazla 2005 yılında toplam 5 büyük ölçekli bankanın etkin çalıştığı görülmektedir. Büyük ölçekli bankalardan Halk Bankası tüm dönem itibariyle etkin çalışmış, Vakıflar Bankası 2 dönem, Ziraat Bankası ise 3 dönem dışında etkin olarak

faaliyet göstermiştir. Büyük ölçekli bankalardan Garanti Bankası ve İş Bankası hiçbir dönem etkin olamamış, Yapı ve Kredi Bankası ise sadece bir dönemde (2005 yılında) etkin çalışabilmiştir. Büyük ölçekli bankaların tüm dönem boyunca toplam etkinlik değerlerinin ortalaması 0.913 olarak gerçekleşmiştir.

Orta ölçekli bankaların toplam etkinlikleri değerlendirildiğinde, 7 bankadan sadece HSBC Bank'ın tüm dönemlerde etkin olduğu, Finansbank'ın 2 dönem dışında etkin çalıştığı anlaşılmaktadır. T.Ekonomi Bankası sadece 1 dönemde, Denizbank ve Fortis Bank 2 dönemde, Şekerbank 3 dönemde, ING Bank ise 4 dönemde etkin olabilmişlerdir. Etkin banka sayısının en az olduğu yıllar ise 2001 ve 2006 yılları iken (1'er banka), orta ölçekli bankaların en fazla etkin olduğu yıl, 6 banka ile 2008 yılı olmuştur. Orta ölçekli bankaların tüm dönem boyunca toplam etkinlik değerlerinin ortalaması 0.924 olmuştur.

Küçük ölçekli bankaların ilgili dönemde toplam etkinlik değerlerinin diğer bankalara göre nispeten düşük olduğu öncelikle göze çarpmaktadır. Bu özellikteki toplam 17 bankadan sadece Habib Bank Limited tüm dönemlerde etkin bulunmuşken, Bank Mellat ise bir dönem dışındaki tüm yıllarda etkin bulunmuştur. Turkishbank ve ABN Amro Bank hiçbir dönemde etkin olamazken, Eurobank Tefken ve Turkland Bank sadece bir dönemde etkin olabilmişlerdir. Etkin olan küçük ölçekli banka sayısının en az 2004 yılında 4 adet olduğu, en fazla 2003, 2007 ve 2008 yıllarında 10 bankanın etkin bulunduğu görülmektedir. Küçük ölçekli bankaların tüm dönem için toplam etkinlik değeri ortalaması ise, 0.875 olarak hesaplanmıştır.

Toplam etkinlik değerlerini göz önünde tutularak bankacılık sistemi ölçek açısından değerlendirildiğinde, toplam etkinlik değeri ortalaması en yüksek olan bankaların orta ölçekli bankalar olduğu, etkinlik değeri en düşük bankaların ise küçük ölçekli bankalar olduğu anlaşılmaktadır. Buradan da, bankanın aktif büyüklüğünün artmasının, banka etkinliğine olumlu yönde katkıda bulunacağı sonucu çıkarılabilir.

Tablo 52-2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Büyük	0.980	0.977	0.991	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
T.Halk Bankası	Büyük	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Vakıflar Bank.	Büyük	0.688	0.777	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Akbank T.A.Ş.	Büyük	1.000	0.944	0.962	1.000	1.000	0.988	1.000	0.984
Garanti Bankası	Büyük	0.720	0.900	1.000	0.903	0.949	1.000	1.000	1.000
T. İş Bankası	Büyük	0.735	0.808	0.798	0.864	1.000	0.986	0.890	1.000
Yapı ve Kredi B.	Büyük	0.528	0.996	0.946	0.831	1.000	1.000	0.869	0.907
Büyük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.808	0.916	0.957	0.943	0.992	0.996	0.966	0.984
Etkin Bulunan Banka Sayısı		2	1	3	4	6	5	5	5
Şekerbank	Orta	0.591	1.000	0.896	1.000	1.000	0.938	1.000	1.000
T. Ekonomi Bnk.	Orta	0.744	1.000	1.000	0.916	1.000	0.937	0.908	0.901
Denizbank A.Ş.	Orta	0.593	0.767	1.000	0.878	1.000	1.000	1.000	1.000
Finans Bank A.Ş.	Orta	0.951	1.000	1.000	1.000	1.000	0.987	1.000	1.000
Fortis Bank A.Ş.	Orta	0.610	0.886	1.000	1.000	0.951	0.923	1.000	1.000
HSBC Bank A.Ş.	Orta	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ING Bank A.Ş.	Orta	0.661	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Orta Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.734	0.949	0.984	0.970	0.993	0.967	0.986	0.984
Etkin Bulunan Banka Sayısı		1	5	6	5	6	3	6	6
Adabank A.Ş.	Küçük	0.278	0.847	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Alternatifbank	Küçük	1.000	0.935	0.721	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Anadolubank	Küçük	1.000	0.849	1.000	1.000	0.901	0.847	1.000	0.998
Tekstil Bankası	Küçük	0.931	0.881	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Turkish Bank	Küçük	0.717	0.879	0.900	0.891	0.845	0.870	0.734	0.781
Arap Türk Bnk.	Küçük	1.000	1.000	1.000	0.975	1.000	1.000	1.000	1.000
Citibank A.Ş.	Küçük	0.748	0.857	0.980	0.923	1.000	1.000	1.000	1.000
Deutsche Bank	Küçük	1.000	0.684	1.000	1.000	0.450	0.317	0.903	0.959
Eurobank Tekfen	Küçük	0.946	1.000	0.940	0.754	0.699	0.779	1.000	1.000
Millennium Bank	Küçük	1.000	1.000	0.583	0.560	0.823	0.886	1.000	1.000
Turkland Bank	Küçük	0.717	0.980	1.000	0.765	0.898	0.821	0.932	0.882
ABN AMRO Bank	Küçük	0.881	1.000	0.659	0.704	0.515	0.840	0.837	0.861
Bank Mellat	Küçük	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Habib Bank Ltd	Küçük	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
JP Morgan Chase	Küçük	1.000	1.000	1.000	0.515	0.852	1.000	1.000	1.000
Societe Generale	Küçük	1.000	1.000	1.000	0.869	1.000	1.000	1.000	0.857
West LB A.G.	Küçük	1.000	1.000	0.856	1.000	1.000	0.914	0.911	1.000
Küçük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.895	0.936	0.919	0.879	0.881	0.898	0.959	0.961
Etkin Bulunan Banka Sayısı		10	9	10	8	9	9	12	11

Ölçek büyüklüğü açısından sınıflandırdığımız bankaların teknik etkinlikleri incelendiğinde elde edilen sonuçların toplam etkinlik sonuçlarıyla benzer olduğu göze çarpmaktadır. Büyük ölçekli bankalardan Halk Bankası yine tüm dönemlerde etkin bulunmuş, Vakıflar Bankası ve Ziraat Bankası için toplam etkinlik ölçümü ile aynı sonuçlara ulaşılmıştır. 7 büyük ölçekli bankadan 6 tanesi 2005 yılında etkin iken takip

eden yıllarda 5 büyük ölçekli bankanın etkin olduğu görülmektedir. Büyük bankaların tüm dönemler için teknik etkinlik değeri ortalaması 0.946 olmuştur.

Orta ölçekli bankaların teknik etkinlik sonuçları da toplam etkinlik değerleri ile benzerlik göstermektedir. Teknik etkinlik açısından yine HSBC Bank'ın tüm dönemlerde etkin olduğu, toplam 6 orta ölçekli bankanın 2003, 2005, 2007 ve 2008 yıllarında etkin olduğu görülmektedir. Orta ölçekli bankaların tüm dönemlerdeki teknik etkinlik değerlerinin ortalama değeri 0.945 olmuştur.

Küçük ölçekli bankalar için de durum pek farklı değildir, yine toplam etkinlik değerlerine yakın sonuçlar elde edilmiştir. Bank Mellat ve Habib Bank Limited tüm dönemlerde etkin çıkmıştır. Küçük ölçekli bankalardan 8 tanesi 2004 yılında etkinken, en fazla 12 tanesi 2007 yılında etkin bulunmuştur. Küçük ölçekli bankaların teknik etkinliklerinin ortalama değeri de 0.916 hesaplanmıştır.

Her üç grup banka için değerlendirmek gerekirse, teknik etkinlik değeri ortalaması en yüksek bankalar büyük ölçekli bankalar olmuştur. Teknik etkinlik açısından küçük bankaların en düşük etkinlik değerine sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum, aktif payı düşük olan bankaların etkin olamadıkları yönündeki görüşü desteklemektedir.

Aracılık yaklaşımı ile gerçekleştirilen analizin bu aşamasında, zaman boyutu nedeniyle teknik etkinliğin ve teknolojik değişimin etkisinin ayırt edilebilmesi için Malmquist Üretim Endeksinden yararlanılmıştır. Malmquist Endeksi, verimliliğin zaman içerisinde gelişimini ölçmek ve nedenlerini incelemek üzere kullanılan bir yöntemdir.

Aşağıdaki tabloda 31 ticari bankanın 2002-2008 yılları arasındaki verimliliğinin gelişimi sunulmaktadır.

Tablo 53-Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeks Değerleri

Yıllar	Teknik Etkinlikteki Değişme	Teknolojideki Değişme	Saf Teknik Etkinlikteki Değişme	Ölçek Etkinliğindeki Değişme	Malmquist Endeksi
2002-2003	1.076	0.807	1.006	1.069	0.869
2003-2004	0.936	1.104	0.965	0.969	1.033
2004-2005	1.026	0.941	1.016	1.010	0.965
2005-2006	1.014	1.016	1.004	1.010	1.030
2006-2007	1.060	1.154	1.047	1.012	1.222
2007-2008	1.016	0.938	1.005	1.010	0.953
Ortalama	1.021	0.809	1.007	1.013	0.839

Malmquist endeksi değeri toplam faktör verimliliğindeki değişme olarak yorumlanmaktadır. Bu değerin 1'den büyük olması toplam faktör verimliliğinin arttığını, 1'den küçük olması ise azaldığını ifade etmektedir. Örneğin, 2003 yılında bir önceki döneme göre bankaların toplam faktör verimliliği %13,1 oranında azalmış, 2004 yılında 2003 yılına göre %3,3 artmıştır. Yine 2007 yılında bir önceki yıla göre banka verimlilikleri %22,2 oranında artış göstermiştir. Tüm dönemlerin ortalaması alındığında ise toplam faktör verimliliğinde %16,1 oranında bir düşüş olduğu gözlenmektedir.

Malmquist endeksinde meydana gelen değişmeyi açıklayan 4 ayrı endeks tabloda verilmiştir. Öncelikle teknik etkinlikteki değişme ve teknolojideki değişimin etkilerini değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu değişimlerde, endeks değerinin 1'den büyük olması olumlu katkıyı, 1'den küçük olması ise olumsuz katkıyı ifade etmektedir. Bu bağlamda, 2003 yılında toplam faktör verimliliğine teknik etkinlikteki değişimin %7,6 oranında olumlu katkısı olurken, teknolojik değişimin %19,3 oranında olumsuz katkısı olmuştur. Teknolojideki negatif yönlü değişme, bankaların girdi-çıkıtı bileşimlerinin olumsuz yönde değiştiğini gösterir. 2003, 2005 ve 2008 yıllarında teknolojik değişimin etkisi olumsuz yönde gerçekleşmişken, diğer yıllarda teknolojideki değişme, banka verimliliklerine olumlu katkı sağlamıştır. Teknolojinin bu şekilde verimliliğe olumlu katkı sağlaması, aynı miktarda girdi kullanılarak, üretilen çıkıtı miktarında artış olduğu anlamına gelir. Yani 2004, 2006 ve 2007 yıllarında teknolojideki değişimin verimliliğe olumlu yönde katkı yapması nedeniyle, bankalar aynı miktarda girdi ile daha fazla miktarda çıkıtı elde edebilme olanağına sahip olabilmüşlerdir.

Teknik etkinlikteki değişimin de iki temel kaynağı vardır. Bu bileşenlerden biri saf teknik etkinlikteki değişme, ikincisi de ölçek etkinliğindeki değişmedir ve bu iki değerin çarpımı da teknik etkinlikteki değişmeyi vermektedir. Saf teknik etkinlik derecelerinin yönetsel etkinliği gösterdiği belirtilmektedir. Bu durumda, 2004 yılı dışında, saf teknik etkinlikteki olumlu gelişme, bankaların yönetsel etkinliklerinin arttığını ortaya koymaktadır. Örneğin 2003 yılında teknik etkinlikte gerçekleşen artışa, saf teknik etkinlikteki değişimin %6, ölçek etkinliğindeki değişimin ise % 6,9 oranında olumlu katkısı gerçekleşmiştir.

Malmquist endeksi tüm yıllar için değerlendirildiğinde, bankaların 2004, 2006 ve 2007 yıllarında bir önceki döneme göre toplam verimliliklerinin arttığı göze

çarpmaktadır. İnceleme döneminin tümü değerlendirildiğinde, toplam faktör verimliliği ortalama olarak %16,1 oranında düşmüştür. Bu değere, teknik etkinlikteki değişimin ortalama %2,1 olumlu katkısı olurken, teknolojideki değişim ise %19,1 oranında olumsuz katkı sağlamıştır. Teknik etkinlikteki değişmeye ise, %0,7 oranında saf teknik etkinlikteki değişimin, %1,3 oranında ölçek etkinliğindeki değişimin olumlu katkısı olmuştur.

Sonuç olarak bankaların toplam verimliliğinin artış gösterdiği yıllarda, verimlilikteki bu artışa daha çok teknolojideki değişimin etkili olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, bankaların aynı miktarda girdi ile daha fazla çıktı elde edebildikleri sonucuna ulaşılabilir.

3.5.3.2-Kar Yaklaşımına İlişkin Bulgular

Çalışmada kar yaklaşımı ile yapılan çözümlemede kullanılacak girdi ve çıktılar şunlardır:

Tablo 54-Kar Yaklaşımında Kullanılan Girdi ve Çıktılar

Girdiler (Bağımsız Değişkenler)	Çıktılar (Bağımlı Değişkenler)
(X ₁) Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Y ₁) Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
(X ₂) (Personel Gideri+Kıdem Tazminatı)/Toplam Aktif	(Y ₂) Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif
(X ₃) Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	(Y ₃) Net Kar / Toplam Aktif
	(Y ₄) Net Kar / Özkaynaklar

3.5.3.2.1-Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada kullanılan değişkenlere ait 2008 yılı verileri ile hesaplanan tanımlayıcı istatistik değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 55-Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

Değişkenler	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
(X ₁) Faiz Giderleri / Toplam Aktif	1,28	11,66	6,63	2,61
(X ₂) (Personel Gideri+Kıdem Tazminatı)/Toplam Aktif	0,79	3,76	2,08	0,90
(X ₃) Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	1,43	11,11	4,35	2,25
(Y ₁) Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	6,12	22,00	12,45	2,96
(Y ₂) Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	-1,66	12,67	1,91	2,35
(Y ₃) Net Kar / Toplam Aktif	-3,89	8,65	1,94	2,15
(Y ₄) Net Kar / Özkaynaklar	-47,36	28,99	10,48	12,66

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklayan Pearson korelasyonlarına ilişkin sonuçlar şöyledir:

Tablo 56-Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	Faiz Giderleri / Toplam Aktif (X ₁)	(Personel Gideri+Kıdem Tazminatı)/Toplam Aktif (X ₂)	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif (X ₃)
Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y ₁)	0,311	0,583**	0,709**
Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif (Y ₂)	0,323	0,110	0,404*
Net Kar / Toplam Aktif (Y ₃)	-0,415*	0,061	0,360*
Net Kar / Özkaynaklar (Y ₄)	-0,050	-0,508**	-0,298

*Korelasyon, %5 önem düzeyinde anlamlıdır

** Korelasyon, %1 önem düzeyinde anlamlıdır

Yukarıda belirlenen korelasyon değerlerine ait önem testleri sonucunda, 0,05 önem düzeyinde Y₂ ile X₃ arasındaki ilişki, Y₃ ile X₁ ve X₃ arasındaki ilişki anlamlı, 0,01 önem düzeyinde ise Y₁ ile X₂ ve X₃ arasındaki ilişki ve Y₄ ile X₂ değişkenleri arasındaki anlamlı bulunmuştur.

Y₁ ile ifade edilen faiz gelirleri/toplam aktif oranı ile X₂ ve X₃ değişkenleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, her iki ilişki de aynı yönlü ve anlamlı, fakat bağımlı değişkenin X₃ ile ilişkisi daha yüksek çıkmıştır. Bu durumda, diğer faaliyet giderlerinin toplam aktif içindeki payı arttıkça faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı da artacaktır.

X₁ ile Y₃ arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde, faiz giderleri/toplam aktif oranı ile aktif karlılığı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu durum faiz giderlerindeki artışın aktif karlılığını azalttığı sonucunu ortaya koymaktadır. X₂ ve

X_3 bağımsız değişkenlerinin Y_2 ile pozitif yönlü ilişki içinde olması ise, toplam aktifler içinde personel giderlerinin ve diğer faaliyet giderlerinin payı arttıkça, aktif karlılığının da artacağını ifade etmektedir.

Y_4 ile ifade edilen özkaynak karlılığı incelendiğinde, bu değişkenin (personel gideri+kıdem tazminatı)/toplam aktif oranı ile diğer değişkenlere göre daha güçlü ve anlamlı fakat ters yönlü bir ilişki içinde olduğu görülebilir. Bu durumda personele yapılacak harcamaların özkaynak karlılığını azalttığı söylenebilir. Yine toplam aktifler içindeki faiz giderlerinin ve diğer faaliyet giderlerinin payı ile özkaynak karlılığı negatif yönlü ilişki içindedir. Bankaların faiz giderleri ve diğer faaliyet giderlerindeki artışlar, banka özkaynak karlılıklarını olumsuz yönde etkileyecektir.

3.5.3.2.2-Kanonik Korelasyon Analiz Sonuçları

Kanonik korelasyon analizi, değişken kümeleri arasındaki korelasyon matrisinden hesaplanan özdeğerleri esas almaktadır.

Değişkenlere ilişkin kanonik korelasyonların çözüm kümesi olan korelasyon matrisinin özdeğerleri aşağıda verilmiştir. Kar yaklaşımında girdileri ve çıktıları temsil eden üç çift kanonik değişken hesaplanmıştır. 3 bağımsız ve 4 bağımlı değişken bulunduğundan en az değişken sayısı kadar kanonik değişken hesaplanmıştır. Kanonik ilişki X 'leri (girdileri) temsil eden U ile Y 'leri (çıktıları) temsil eden V kanonik değişkeni arasındaki ilişkinin miktarını verir. Bu değerlerin kareleri ise kanonik değişken varyanslarının oranını açıklayan özdeğerleri (açıklama katsayısı R^2 gibi) ifade eder.

Tablo 57-Kanonik Korelasyon Miktarları ve Özdeğerler

Kanonik Değişkenler	Kanonik Korelasyonlar	Özdeğerler	Miktarı
1	0,990	1	0,980
2	0,844	2	0,712
3	0,635	3	0,403

Girdileri temsil eden U ve çıktıları temsil V kanonik değişkenlerinin U_1 ile V_1 arasındaki ilişki miktarı %99,0, U_2 ile V_2 arasındaki ilişki miktarı ise %84,4 ve U_3 ile V_3 arasındaki kanonik ilişki miktarı ise %63,5 olmuştur.

U ile V arasındaki ilişkinin açıklama miktarını ifade etmek üzere özdeğer hesaplanır. Bu bağlamda girdilerin (U_1 'in) çıktıları (V_1 'i) açıklama miktarı %98, U_2 'nin V_2 'yi açıklama miktarı %71,2 ve U_3 'ün V_3 'ü açıklama miktarı ise %40,3 olarak hesaplanmıştır.

Hesaplanmış olan kanonik katsayının önem kontrolü Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 58-Kanonik İlişkilerin Anlamlılık Testi

Kanonik Değişken Çiftleri	Wilk's	Khi-kare	DF	p
U_1V_1	0,004	146,689	12	0,000
U_2V_2	0,172	45,828	6	0,000
U_3V_3	0,597	13,398	2	0,001

Bağımsız değişkenleri temsil eden U kanonik değişkeni ile bağımlı değişkenleri temsil eden V kanonik değişkeni arasında hesaplanan üç kanonik katsayının da ($p=0,000 < \alpha =0,05$) anlamlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle üç kanonik çift için U_1 ile V_1 , U_2 ile V_2 ve U_3 ile V_3 için kanonik fonksiyonlar aşağıdaki katsayılar kullanılarak yazılabilir.

Tablo 59-Standartlaştırılmış Kanonik Katsayılar

Değişkenler	Faiz Giderleri / Toplam Aktif (X_1)	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif (X_2)	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif (X_3)	
U_1	-0.727	0.128	-0.834	
U_2	0,662	0,904	-1,409	
U_3	-0,199	1,940	-1,380	
Değişkenler	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y_1)	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif (Y_2)	Net Kar / Toplam Aktif (Y_3)	Net Kar / Özkaynaklar (Y_4)
V_1	-0,778	-0,689	0,517	0,101
V_2	0,102	0,091	-1,295	0,631
V_3	0,132	-0,507	0,215	-0,850

Tabloda verilen kanonik değişken çiftlerine ait kanonik katsayılar kullanılarak üç farklı U ve V doğrusal bileşenleri oluşturulmaktadır. Yapılan kanonik korelasyon katsayılarının önem kontrollerinde, her üç kanonik değişken arasındaki korelasyon katsayılarının anlamlı olduğu tespit edildiğinden her üç kanonik değişkene ilişkin doğrusal bileşen fonksiyonu yazılabilir. Buna göre birinci kanonik değişkene (U_1 'e) ait doğrusal bileşen fonksiyonu yazılmak istenirse;

$$U_1 = -0,727X_1 + 0,128X_2 - 0,834X_3$$

şeklinde olmalıdır. U_1 kanonik değişkenine katsayıların etkisi işaretler dikkate alınmadan incelendiğinde, sırasıyla X_3 ve X_1 'in en çok katkıyı yaptığı söylenebilir. U_1 'e tek başına X_3 'ün %49,3 oranında, X_1 'in ise %43,0 oranında katkı yaptığı söylenebilir.

Bağımlı değişkenleri temsil eden kanonik değişken V_1 için kanonik fonksiyon;

$$V_1 = -0,778 Y_1 - 0,689 Y_2 + 0,517 Y_3 + 0,101 Y_4$$

yazılır. V_1 kanonik değişkenine en yüksek katkıyı sırasıyla Y_1 ve Y_2 'nin sağladığı söylenebilir.

İkinci kanonik değişkene ait doğrusal bileşen fonksiyonu ise;

$$U_2 = 0,662 X_1 + 0,904 X_2 - 1,409 X_3$$

şeklindedir. U_2 kanonik değişkenine en çok katkıyı sırasıyla X_3 ve X_1 yapmıştır.

Bağımlı değişkenleri temsil eden kanonik değişken V_2 için kanonik fonksiyon;

$$V_2 = 0,102 Y_1 + 0,091 Y_2 - 1,295 Y_3 + 0,631 Y_4$$

şeklinde yazılır. V_2 kanonik değişkenine en yüksek katkıyı sırasıyla Y_3 ve Y_4 'ün sağladığı söylenebilir.

Üçüncü kanonik değişkene ait doğrusal bileşen fonksiyonu ise aşağıdaki gibi olacaktır.

$$U_3 = -0,199 X_1 + 1,940 X_2 - 1,380 X_3$$

U_3 kanonik değişkenine en çok katkısı sırasıyla X_2 ve X_3 yapmıştır. V_3 için kanonik fonksiyon;

$$V_3 = 0,132 Y_1 - 0,507 Y_2 + 0,215 Y_3 - 0,850 Y_4$$

B biçiminde yazılabilir. V_3 kanonik değişkenine en yüksek katkısı sırasıyla Y_4 ve Y_2 'nin sağladığı söylenebilir.

Kanonik korelasyon analizi neticesinde, kanonik değişkenler ile kendi kümeleri arasında yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler Tablo 45'te verilmiştir.

Tablo 60-Kanonik Değişken Çiftlerine Ait Kanonik Yükler

Değişkenler	Faiz Giderleri / Toplam Aktif (X_1)	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif (X_2)	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif (X_3)	
U_1	-0,692	-0,556	-0,681	
U_2	0,671	-0,390	-0,645	
U_3	-0,267	0,734	0,346	
Değişkenler	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y_1)	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif (Y_2)	Net Kar / Toplam Aktif (Y_3)	Net Kar / Özkaynaklar (Y_4)
V_1	-0,751	-0,563	0,009	0,222
V_2	-0,315	-0,302	-0,860	-0,086
V_3	0,143	-0,642	-0,467	-0,889

Tabloda kanonik değişkenler ile kendi değişken kümeleri içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler incelendiğinde; U_1 kanonik değişkene en büyük katkısı, en büyük kanonik yüke sahip olan faiz giderleri/toplam aktif oranı (X_1) ve diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranının (X_3) sağladığı görülmektedir. V_1 kanonik değişkeni en çok faiz gelirleri/toplam aktif oranı (Y_1) ile ilişkili bulunmuştur.

İkinci kanonik değişken olan U_2 değişkenine ise en çok faiz giderleri/toplam aktif oranı (X_1) katkı yapmış ve bunu diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oran (X_3) izlemiştir. V_2 kanonik değişkeni ise en çok aktif karlılığı (Y_3) ile ilişkili bulunmuştur.

U_3 kanonik değişkeni ise en çok (personel gideri+kıdem tazminatı)/toplam aktif (X_2) değişkeni ile ilişkilidir. V_3 kanonik değişkeni en çok özkaynak karlılığı (Y_4) orijinal değişkeni ile ilişkili bulunmuştur.

Kanonik değişkenler ile diğer küme içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler (çapraz yükler) aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 61-Kanonik Değişken Çiftleri ile Diğer Değişken Kümesinde Yer Alan Orijinal Değişkenlere Ait Kanonik Yükler (Çapraz Kanonik Yükler)

Değişkenler	Faiz Giderleri / Toplam Aktif (X_1)	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif (X_2)	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif (X_3)	
V_1	-0,684	-0,550	-0,674	
V_2	0,567	-0,329	-0,545	
V_3	-0,169	0,466	0,219	
Değişkenler	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y_1)	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif (Y_2)	Net Kar / Toplam Aktif (Y_3)	Net Kar / Özkaynaklar (Y_4)
U_1	-0,743	-0,558	0,009	0,219
U_2	-0,266	-0,255	-0,726	-0,072
U_3	0,091	-0,407	-0,296	-0,564

Tabloda kanonik değişkenler ile diğer değişken kümesi içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yükler incelendiğinde; V_1 kanonik değişkenine en çok sırayla faiz giderleri/toplam aktif oranı (X_1) ile diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranı (X_3) katkı sağlamıştır. V_2 kanonik değişkeninde en etkin kanonik yükler ise yine aynı değişkenler olmuştur. V_3 kanonik değişkeninde en etkin kanonik yükler sırasıyla (personel gideri+kıdem tazminatı) / toplam aktif oranı (X_2) ve diğer faaliyet giderleri/toplam aktif oranı (X_3) olmuştur.

U_1 kanonik değişkenine en çok faiz gelirleri / toplam aktif oranı (Y_1), U_2 kanonik değişkenine aktif karlılığı (Y_3) ve U_3 kanonik değişkenine de özkaynak karlılığı (Y_4) en fazla katkıyı sağlamıştır.

Yukarıdaki tabloda verilen kanonik değişkenler ile diğer küme içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki kanonik yüklerin kareleri, her bir orijinal değişkenin, dahil olmadığı kanonik değişken ile arasındaki çoklu korelasyon

katsayısının karesini, dolayısı ile belirtme katsayılarını (R^2) vermektedir. Bu katsayılar ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 62-Kanonik Değişken Çiftleri ile Diğer Değişken Kümesinde Yer Alan Orijinal Değişkenler Arasındaki Çoklu Korelasyon Katsayılarının Kareleri (Çapraz Kanonik Yüklerin Kareleri)

Değişkenler	Faiz Giderleri / Toplam Aktif (X_1)	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif (X_2)	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif (X_3)	
V_1	0,467	0,302	0,454	
V_2	0,321	0,108	0,297	
V_3	0,028	0,217	0,048	
Değişkenler	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif (Y_1)	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif (Y_2)	Net Kar / Toplam Aktif (Y_3)	Net Kar / Özkaynaklar (Y_4)
U_1	0,552	0,311	0,001	0,048
U_2	0,070	0,065	0,527	0,005
U_3	0,008	0,165	0,087	0,318

Yukarıdaki tabloda kanonik değişkenler ile diğer değişken kümeleri içerisinde yer alan orijinal değişkenler arasındaki çoklu korelasyon katsayılarının kareleri (veya belirtme katsayıları, R^2) incelendiğinde, V_1 kanonik değişkeni tarafından faiz giderleri/toplam aktif oranındaki (X_1 'deki) varyasyonun %46,7'si izah edilebilmekteyken, U_1 kanonik değişkeni tarafından faiz gelirleri/toplam aktif (Y_1) değişkenindeki varyasyonun %55,2'si açıklanabilmektedir.

3.5.3.2.3-Redundancy Analizi ile Varyans Açıklama Oranları

X ve Y değişken kümelerinde belirlenen toplam varyansların kanonik değişkenler tarafından ne kadarının açıklanabildiği, açıklanabilirlik (Belirleme-Redundancy) analizi ile belirlenmiş ve sonuçlar Tablo 63'de verilmiştir.

X değişken kümesindeki toplam varyasyonun U_1 kanonik değişken tarafından açıklanan kısmı, kanonik yükler yardımıyla hesaplanır.

U_1 tarafından açıklanan varyans;

$$[(-0,692)^2+(-0,556)^2+(-0,681)^2]/3=0,417$$

X değişken kümesindeki toplam değişimin %41,7'si U_1 tarafından açıklanmaktadır. U ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %100 olmuştur.

X değişken kümesindeki toplam değişimin V_1 tarafından açıklanan kısmı yani açıklanabilirlik belirleme katsayısı ise çapraz kanonik yükler yardımıyla benzer şekilde hesaplanmaktadır.

V_1 tarafından açıklanan varyans;

$$[(-0,684)^2+(-0,550)^2+(-0,674)^2]/3=0,408$$

X değişken kümesindeki toplam değişimin %40,8'i V_1 tarafından açıklanmaktadır. V ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %74,8 olmuştur.

Y değişken kümesindeki toplam varyasyonun V_1 kanonik değişken tarafından açıklanan kısmı, kanonik yükler yardımıyla hesaplanır.

V_1 tarafından açıklanan varyans;

$$[(-0,751)^2+(-0,563)^2+(0,009)^2+(-0,222)^2]/4=0,233$$

Y değişken kümesindeki toplam değişimin %23,3 V_1 tarafından açıklanmaktadır. V ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %83,7 olarak hesaplanmıştır.

Y değişken kümesindeki toplam değişimin U_1 tarafından açıklanan kısmı yani açıklanabilirlik belirleme katsayısı ise çapraz kanonik yükler yardımıyla benzer şekilde hesaplanmaktadır.

U_1 tarafından açıklanan varyans;

$$[(-0,743)^2+(-0,558)^2+(0,009)^2+(0,219)^2]/4=0,228$$

Y değişken kümesindeki toplam değişimin %22,8'i U_1 tarafından açıklanmaktadır. U ile ifade edilen kanonik değişkenlerin tamamı tarafından açıklanan kısmı ise %54 olmuştur.

Hesaplanan bu değerler Açıklanabilirlik (Redundancy) Analizi sonuçları olup aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

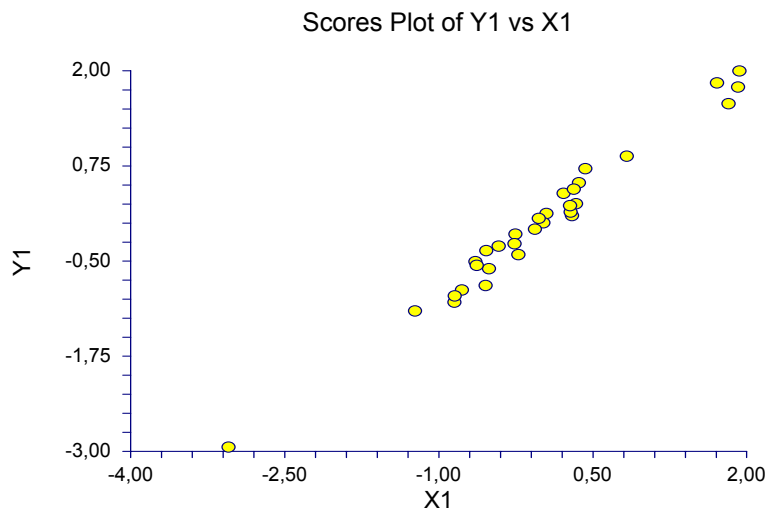
Tablo 63-Varyans Açıklama Oranları

Kanonik değişken numarası	Orijinal değişken kümesi	Kanonik değişken	Açıklanan Varyans	Kümülatif Varyans
1	X	U_1	41,7	41,7
2	X	U_2	34,0	75,7
3	X	U_3	24,3	100
1	X	V_1	40,8	40,8
2	X	V_2	24,2	65,0
3	X	V_3	9,8	74,8
1	Y	U_1	22,8	22,8
2	Y	U_2	16,7	39,5
3	Y	U_3	14,5	54,0
1	Y	V_1	23,3	23,3
2	Y	V_2	23,4	46,7
3	Y	V_3	36,0	83,7

Kanonik değişkenlerden U_1 ile V_1 , U_2 ile V_2 ve U_3 ile V_3 arasındaki ilişkiyi göstermek üzere aşağıdaki grafikler elde edilebilir.

U_1 ile V_1 arasındaki ilk kanonik ilişki %99 olarak hesaplanmıştır. Kanonik değişken değerlerinden elde edilen grafikte bu ilişkinin kuvvetli doğrusal olduğu görülebilir.

Şekil 9: Kanonik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Dağılımı (U_1V_1)

Aracılık ve kar yaklaşımlarına uygulanan kanonik korelasyon analizi ve redundancy (açıklanabilirlik) analizi sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, kanonik korelasyonlar açısından, en yüksek kanonik ilişkinin kar yaklaşımında kullanılan girdi ve çıktılar arasında %99 olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde aracılık yaklaşımının girdi ve çıktıları arasındaki kanonik ilişki miktarı %87,4 bulunmuştur. Yine kar yaklaşımına açıklanabilirlik analizi bağlamında bakıldığında, girdileri temsil eden kanonik değişkenin orijinal değişken kümesindeki değişkenlerin varyasyonunun tamamını (%100) açıkladığı da görülmektedir. Bu nedenle, kanonik ilişkiler ve belirleme düzeyi açısından değerlendirildiğinde, kar yaklaşımında kullanılan girdiler ile çıktıların arasındaki kanonik ilişkinin yüksek olması nedeniyle, her iki yaklaşım içerisinde en iyi değişken kümesinin kar yaklaşımında belirlenmiş olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.5.3.2.4-Veri Zarflama Analizi Sonuçları

Çalışmanın bu aşamasında, incelemeye alınan 3'ü kamusal sermayeli, 11'i özel sermayeli ve 17'si de yabancı sermayeli olmak üzere toplam 31 ticari bankanın 2001-2008 yılları arasındaki etkinlikleri bu kez kar yaklaşımı ile incelenmiştir. CCR ve BCC modelleri kullanılarak her yıl için Toplam Etkinlik Değerleri ve Teknik Etkinlik Değerleri hesaplanmıştır. Tekrara hatırlatmak gerekirse, kar yaklaşımında girdiler; Faiz Giderler/Toplam Aktif, (Personel Gideri + Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif ve Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif oranları, çıktılar ise; Faiz Gelirleri / Toplam Aktif, Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif, Net Kar / Toplam Aktif ve Net Kar / Özkaynaklar oranları kabul edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda sermaye yapılarına göre mevduat bankalarının 2001-2008 yılları için toplam etkinlik değerleri ele alınmıştır.

Tablo 64-2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Kamu	0.990	0,928	0.992	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
T.Halk Bankası	Kamu	1.000	1.000	1.000	1.000	0,868	1.000	0,994	0.962
Vakıflar Bank.	Kamu	0.915	0,816	0.746	1.000	0,986	1.000	0,951	0.918
Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.968	0.914	0.912	1.000	0.951	1.000	0.981	0.960
Etkin Bulunan Banka Sayısı		1	1	1	3	1	3	1	1
Adabank A.Ş.	Özel	0.436	0.584	0,951	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Akbank T.A.Ş.	Özel	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Alternatifbank	Özel	1.000	0.780	0,755	0,899	0,863	0,970	0,968	0,795
Anadolubank	Özel	1.000	0.771	0,734	0,855	0,775	0,834	0,808	0,710
Şekerbank	Özel	1.000	0.609	0,628	0,846	0,933	0,928	0,776	0,725
Tekstil Bankası	Özel	1.000	1.000	0,625	0,731	0,771	0,822	0,738	0,655
Turkish Bank	Özel	0.887	0.851	0,845	0,835	0,789	0,798	0,661	0,604
T. Ekonomi Bnk.	Özel	0.558	0.645	0,668	0,764	0,833	0,819	0,717	0,626
Garanti Bankası	Özel	0.649	0.806	0,648	0,814	0,923	0,941	1.000	0,904
T. İş Bankası	Özel	0.595	0.630	0,679	0,921	0,999	0,920	0,991	0,837
Yapı ve Kredi B.	Özel	1.000	1.000	0,606	0,815	0,766	0,862	0,822	0,819
Özel Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.829	0.788	0.739	0.861	0.877	0.899	0.861	0.788
Etkin Bulunan Banka Sayısı		6	3	1	2	2	2	3	2
Arap Türk Bnk.	Yabancı	0,886	1.000	1.000	0,890	0,935	0,809	0,575	0,703
Citibank A.Ş.	Yabancı	0,578	0.746	0,581	0,704	1.000	0,851	0,738	0,657
Denizbank A.Ş.	Yabancı	0,833	0,738	0,712	0,743	0,897	0,895	0,734	0,715
Deutsche Bank	Yabancı	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0,885
Eurobank Tekfen	Yabancı	0,780	0,730	0,647	0,658	0,668	0,771	0,829	0,878
Finans Bank A.Ş.	Yabancı	1.000	1.000	0,739	0,835	1.000	1.000	0,837	0,832
Fortis Bank A.Ş.	Yabancı	0,592	0,646	0,628	0,721	0,818	0,771	0,656	0,634
HSBC Bank A.Ş.	Yabancı	1.000	0,752	0,914	0,756	0,945	0,868	0,723	0,670
ING Bank A.Ş.	Yabancı	0,817	0,695	0,650	0,793	0,883	0,822	0,737	0,716
Millennium Bank	Yabancı	0,817	0,556	0,571	0,451	0,562	0,637	0,684	0,520
Turkland Bank	Yabancı	1.000	0,707	0,668	0,755	0,770	0,664	0,611	0,478
ABN AMRO Bank	Yabancı	0,710	0,636	0,610	0,738	0,931	0,676	0,723	0,652
Bank Mellat	Yabancı	0,770	1.000	1.000	1.000	1.000	0,939	1.000	1.000
Habib Bank Ltd	Yabancı	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0,778	1.000	1.000
JP Morgan Chase	Yabancı	1.000	1.000	0,735	0,774	1.000	0,974	1.000	1.000
Societe Generale	Yabancı	0,816	0,727	0,868	0,885	0,862	0,702	0,560	0,470
West LB A.G.	Yabancı	0,542	0,699	0,705	0,874	0,977	0,804	0,853	1.000
Yabancı Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.831	0.801	0.766	0.798	0.896	0.821	0.780	0.753
Etkin Bulunan Banka Sayısı		6	6	4	3	6	2	4	4
Tüm Bankalar İçin Etkinlik Ortalaması		0.876	0.834	0.805	0.886	0.908	0.906	0.874	0.833
Etkin Bulunan Banka Sayısı		13	10	6	8	9	7	8	7

Tablo 64'den de görüleceği üzere, inceleme döneminde ticari bankaların sermaye yapıları doğrultusunda toplam etkinlik değerleri incelendiğinde; kamusal sermayeli 3 bankadan Ziraat Bankası ve Halk Bankası'nın toplam 5 dönemde etkin

olduğu, Vakıflar Bankası'nın ise sadece iki yıl etkin çalıştığı gözlenmektedir. 2004-2006 yıllarında tüm kamu bankalarının etkin çalıştığı anlaşılmaktadır. Tüm dönemler için kamusal sermayeli bankaların toplam etkinlik değeri ortalaması 0.960'dır.

Aynı dönem için kar yaklaşımıyla özel sermayeli bankaların toplam etkinlik değeri karşılaştırıldığında ise, Akbank'ın tüm dönemlerde etkin olduğu, Adabank'ın ise ilk üç yıl dışında etkin çalıştığı görülmektedir. Alternatifbank, Anadolubank, Şekerbank ve Garanti Bankası sadece bir dönem etkin olmuşken, Yapı Kredi Bankası ve Tekstilbank 2 dönem etkin çalışabilmişlerdir. Turkishbank, T.ekonomi Bankası ve İş Bankası ise hiçbir dönemde etkin bulunmamıştır. En fazla 2001 yılında 6 banka etkin çalışmış, diğer yıllarda etkin banka sayısında düşüş olmuştur. Tüm özel sermayeli bankaların toplam etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.830'dur.

Yabancı sermayeli bankaların toplam etkinlikleri incelendiğinde ise, tüm dönemlerde etkin çalışan bankaya rastlanmamıştır. Denizbank, Eurobank Tefken, Fortis Bank, ING Bank, Millenium Bank, ABN Amro Bank ve Societe Generale hiçbir dönem etkin olamamışlardır. En fazla 2001, 2002 ve 2005 yıllarında 6 banka, en az 2006 yılında ise 2 banka etkin bulunmuştur. Tüm yabancı sermayeli bankaların tüm dönemdeki toplam etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.805'dir.

Tüm bankaların etkinlik ortalamaları değerlendirildiğinde; 2001 yılında toplam 13 bankanın etkin olmasına karşın, etkin çalışan banka sayısı giderek azalmış ve son yıl olan 2008'de sadece 7 banka etkin bulunmuştur. Tüm bankaların inceleme dönemindeki ortalama toplam etkinlik değeri ise 0.865 bulunmuştur. Toplam etkinlik değeri ortalamasının en yüksek olduğu banka grubu kamusal sermayeli bankalardır. Bu bankaları yabancı sermayeli bankalar izlemektedir. Etkinlik değeri bakımından en düşük ortalamaya sahip olan banka grubu özel sermayeli bankalardır. Kamu bankaların karlılık yönünden de etkin olabilmesinin nedeninin daha önce de değinildiği gibi, 2001 krizi sonrasında yeniden yapılandırılmaları, mevduatlarında artış olması, şube ve personel sayısının azalması ve daha likit olmaları gibi unsurların olduğu düşünülmektedir.

Tablo 65-2001-2008 Yılları İçin Sermaye Yapısına Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Kamu	0,992	0,964	0,995	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
T.Halk Bankası	Kamu	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Vakıflar Bank.	Kamu	0,915	0,839	0,787	1,000	0,988	1,000	0,964	0,960
Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.969	0.934	0.927	1.000	0.996	1.000	0.988	0.986
Etkin Bulunan Banka Sayısı		1	1	1	3	2	3	2	2
Adabank A.Ş.	Özel	0,436	0,611	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Akbank T.A.Ş.	Özel	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Alternatifbank	Özel	1,000	0,815	0,805	0,969	0,867	0,970	0,997	0,896
Anadolubank	Özel	1,000	0,812	0,742	0,920	0,835	0,841	0,935	0,929
Şekerbank	Özel	1,000	0,774	1,000	1,000	1,000	1,000	0,921	1,000
Tekstil Bankası	Özel	1,000	1,000	0,670	0,735	0,785	0,833	0,864	0,922
Turkish Bank	Özel	0,887	0,859	0,853	0,842	0,790	0,810	0,665	0,721
T. Ekonomi Bnk.	Özel	0,558	0,695	0,719	0,772	0,857	0,823	0,830	0,862
Garanti Bankası	Özel	0,649	0,810	0,648	0,856	0,934	0,974	1,000	0,936
T. İş Bankası	Özel	0,595	0,660	0,701	0,922	1,000	0,934	1,000	0,921
Yapı ve Kredi B.	Özel	1,000	1,000	0,641	0,815	0,830	0,863	0,844	0,895
Özel Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.829	0.821	0.798	0.893	0.899	0.913	0.914	0.916
Etkin Bulunan Banka Sayısı		6	3	3	3	4	3	4	3
Arap Türk Bnk.	Yabancı	0,886	1,000	1,000	0,916	1,000	0,818	0,597	0,714
Citibank A.Ş.	Yabancı	0,578	0,829	0,786	0,966	1,000	0,984	0,945	0,861
Denizbank A.Ş.	Yabancı	0,833	0,741	0,745	0,756	0,914	0,898	0,815	0,874
Deutsche Bank	Yabancı	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Eurobank Tekfen	Yabancı	0,780	0,931	0,740	0,724	0,692	0,783	1,000	0,980
Finans Bank A.Ş.	Yabancı	1,000	1,000	0,837	0,877	1,000	1,000	0,904	0,918
Fortis Bank A.Ş.	Yabancı	0,600	0,805	0,751	0,792	0,865	0,811	0,818	0,844
HSBC Bank A.Ş.	Yabancı	1,000	0,968	1,000	0,940	0,956	0,943	0,812	0,891
ING Bank A.Ş.	Yabancı	0,817	0,848	0,771	0,943	1,000	0,834	0,903	0,900
Millennium Bank	Yabancı	0,817	1,000	0,620	0,554	0,581	0,640	0,783	0,664
Turkland Bank	Yabancı	1,000	0,794	0,740	0,757	0,812	0,747	0,749	0,719
ABN AMRO Bank	Yabancı	0,710	0,994	0,775	0,925	0,948	0,828	0,826	0,864
Bank Mellat	Yabancı	0,770	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Habib Bank Ltd	Yabancı	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
JP Morgan Chase	Yabancı	1,000	1,000	1,000	0,905	1,000	1,000	1,000	1,000
Societe Generale	Yabancı	0,889	1,000	1,000	0,895	0,863	0,704	0,689	0,747
West LB A.G.	Yabancı	0,549	0,748	0,762	1,000	1,000	0,914	0,965	1,000
Yabancı Sermayeli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.837	0.921	0.854	0.879	0.919	0.876	0.870	0.880
Etkin Bulunan Banka Sayısı		6	8	7	4	9	5	5	5
Tüm Bankalar İçin Etkinlik Ortalaması		0.878	0.892	0.859	0.924	0.938	0.929	0.924	0.927
Etkin Bulunan Banka Sayısı		13	12	11	10	15	11	11	10

Ticari bankaların ele alınan dönemdeki teknik etkinlik (BCC) değerleri incelendiğinde; kamu sermayeli bankalardan yine Halk Bankası'nın tüm dönemlerde, Ziraat Bankası'nın ilk üç yıl dışındaki dönemlerde, Vakıflar Bankası'nın ise sadece

2004 ve 2006 yıllarında etkin olduğu görülmüştür. 2004 ve 2006 yıllarında her üç kamu bankası da etkin çalışmışlardır. Tüm dönem itibariyle kamu bankalarının teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise, 0.975 olarak hesaplanmıştır.

Teknik etkinlik açısından özel sermayeli bankalara bakıldığında ise, sadece Akbank'ın tüm dönemlerde etkin çalıştığı görülmektedir. Turkishbank ve T. Ekonomi Bankası'nın ise hiçbir yıl etkin olmadığı belirlenmiştir. En fazla 2001 yılında 6 özel sermayeli banka etkin çalışmış, 2008 yılında ise etkin olan banka sayısı 3 olmuştur. Özel sermayeli bankaların tüm dönemlerdeki teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.872 olarak hesaplanmıştır.

Yabancı sermayeli bankaların teknik etkinlik açısından değerlendirilmesinde; Deutsche Bank ve Habib Bank Limited'in tüm dönemlerde etkin çalıştığı ortaya konulmaktadır. Bank Mellat ve JP Morgan Chase ise bir dönem dışındaki tüm yıllarda etkin bulunmuştur. Denizbank, Fortisbank ve ABN Amro Bank'ın ise hiçbir dönem etkin olmadıkları anlaşılmaktadır. Yabancı sermayeli bankaların 2005 yılında 9 tanesi etkin iken 2008 yılında etkin banka sayısı 5'e düşmüştür. Tüm dönemler boyunca yabancı sermayeli bankaların teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.879 olarak gerçekleşmiştir.

Teknik etkinlik bağlamında tüm bankacılık sektörünün değerlendirilmesinde, 2001 yılında toplam 31 bankadan sadece 13 tanesi etkin iken 2005 yılında 15 banka etkin bulunmuştur. 2004 ve 2008 yıllarında etkin banka sayısı 10'a düşerek en düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Son dönem olan 2008 yılında yine 10 ticari bankanın etkin olduğu görülmektedir. Tüm bankacılık sektörünün ele alınan dönem için teknik etkinlik değerlerinin ortalaması ise 0.908 olarak gerçekleşmiştir.

Teknik etkinlik bakımından da en yüksek etkinlik değeri ortalamasına sahip olan banka grubu kamusal sermayeli bankalardır. Bunu, yabancı sermayeli bankalar ve özel sermayeli bankalar izlemektedir. Bu durum, kamu bankalarının her ne kadar devletten kaynaklanan sorunları olsa da, karlılık hedeflerini tamamen göz ardı etmedikleri düşüncesine yol açmaktadır.

Ölçek büyüklüğü açısından yapılan sınıflama doğrultusunda elde edilen sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 66- 2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Toplam Etkinlik (CCR) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Büyük	0,990	0,928	0,992	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
T.Halk Bankası	Büyük	1,000	1,000	1,000	1,000	0,868	1,000	0,994	0,962
Vakıflar Bank.	Büyük	0,915	0,816	0,746	1,000	0,986	1,000	0,951	0,918
Akbank T.A.Ş.	Büyük	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Garanti Bankası	Büyük	0,649	0,806	0,648	0,814	0,923	0,941	1,000	0,904
T. İş Bankası	Büyük	0,595	0,630	0,679	0,921	0,999	0,920	0,991	0,837
Yapı ve Kredi B.	Büyük	1,000	1,000	0,606	0,815	0,766	0,862	0,822	0,819
Büyük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.878	0.882	0.810	0.935	0.934	0.960	0.965	0.920
Etkin Bulunan Banka Sayısı		3	3	2	4	2	4	3	2
Şekerbank	Orta	1,000	0,609	0,628	0,846	0,933	0,928	0,776	0,725
T. Ekonomi Bnk.	Orta	0,558	0,645	0,668	0,764	0,833	0,819	0,717	0,626
Denizbank A.Ş.	Orta	0,833	0,738	0,712	0,743	0,897	0,895	0,734	0,715
Finans Bank A.Ş.	Orta	1,000	1,000	0,739	0,835	1,000	1,000	0,837	0,832
Fortis Bank A.Ş.	Orta	0,592	0,646	0,628	0,721	0,818	0,771	0,656	0,634
HSBC Bank A.Ş.	Orta	1,000	0,752	0,914	0,756	0,945	0,868	0,723	0,670
ING Bank A.Ş.	Orta	0,817	0,695	0,650	0,793	0,883	0,822	0,737	0,716
Orta Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.828	0.726	0.705	0.779	0.901	0.871	0.740	0.702
Etkin Bulunan Banka Sayısı		3	1	0	0	1	1	0	0
Adabank A.Ş.	Küçük	0,436	0,584	0,951	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Alternatifbank	Küçük	1,000	0,780	0,755	0,899	0,863	0,970	0,968	0,795
Anadolubank	Küçük	1,000	0,771	0,734	0,855	0,775	0,834	0,808	0,710
Tekstil Bankası	Küçük	1,000	1,000	0,625	0,731	0,771	0,822	0,738	0,655
Turkish Bank	Küçük	0,887	0,851	0,845	0,835	0,789	0,798	0,661	0,604
Arap Türk Bnk.	Küçük	0,886	1,000	1,000	0,890	0,935	0,809	0,575	0,703
Citibank A.Ş.	Küçük	0,578	0,746	0,581	0,704	1,000	0,851	0,738	0,657
Deutsche Bank	Küçük	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,885
Eurobank Tekfen	Küçük	0,780	0,730	0,647	0,658	0,668	0,771	0,829	0,878
Millennium Bank	Küçük	0,817	0,556	0,571	0,451	0,562	0,637	0,684	0,520
Turkland Bank	Küçük	1,000	0,707	0,668	0,755	0,770	0,664	0,611	0,478
ABN AMRO Bank	Küçük	0,710	0,636	0,610	0,738	0,931	0,676	0,723	0,652
Bank Mellat	Küçük	0,770	1,000	1,000	1,000	1,000	0,939	1,000	1,000
Habib Bank Ltd	Küçük	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,778	1,000	1,000
JP Morgan Chase	Küçük	1,000	1,000	0,735	0,774	1,000	0,974	1,000	1,000
Societe Generale	Küçük	0,816	0,727	0,868	0,885	0,862	0,702	0,560	0,470
West LB A.G.	Küçük	0,542	0,699	0,705	0,874	0,977	0,804	0,853	1,000
Küçük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.836	0.811	0.782	0.826	0.876	0.825	0.808	0.765
Etkin Bulunan Banka Sayısı		7	6	4	4	6	2	5	5

Ölçek büyüklükleri açısından bankaların toplam etkinlikleri incelendiğinde, 7 büyük ölçekli bankadan, sadece Akbank'ın tüm dönemlerde etkin olduğu, İş Bankası'nın hiçbir dönemde etkin olmadığı anlaşılmaktadır. 2004 ve 2006 yıllarında 4 bankanın, 2008 yılında ise sadece 2 büyük ölçekli bankanın etkin olduğu görülmektedir. Garanti Bankası bir yıl, Yapı ve Kredi Bankası ise iki dönemde etkin çalışabilmiştir. Büyük ölçekli bankaların tüm dönem boyunca toplam etkinlik değerlerinin ortalaması 0.910 olarak gerçekleşmiştir.

Orta ölçekli bankaların toplam etkinlikleri değerlendirildiğinde, 7 bankadan hiç biri tüm dönemde etkin olamamıştır. Finansbank 4 dönem, HSBC Bank ve Şekerbank ise birer dönem etkin olabilmıştır. 2001 yılında her üç banka da etkin çıkmıştır. Diğer bankalar ise hiçbir yıl etkin bulunmamışlardır. Orta ölçekli bankaların tüm dönem boyunca toplam etkinlik değerlerinin ortalaması 0.781 olmuştur. Karlılık yaklaşımı çerçevesinde orta ölçekli bankaların etkinlik değerlerinin oldukça düşük olması göze çarpmaktadır.

Küçük ölçekli bankaların ilgili dönemde toplam etkinlik değerlerinin, orta ölçekli bankalar gibi, nispeten düşük olduğu görülmektedir. Bu özellikteki toplam 17 bankadan sadece Habib Bank Limited ve Deutsche Bank bir dönem dışında etkin çıkmışlardır. Turkishbank, Eurobank Tekfen, Millennium Bank, ABN Amro Bank ve Societe Generale bankaları hiçbir dönemde etkin olamamışlardır. Küçük ölçekli bankalardan 7 tanesi 2001 yılında etkin iken, bu sayı 2008 yılında 5 olmuştur. Küçük ölçekli bankaların tüm dönem için toplam etkinlik değeri ortalaması ise, 0.816 olarak hesaplanmıştır.

Ölçek açısından değerlendirildiğinde, etkinlik değeri en yüksek olan bankaların büyük ölçekli bankalar olduğu, etkinlik değeri ortalaması en düşük olan bankaların ise orta ölçekli olduğu anlaşılmaktadır. Kar yaklaşımından yola çıkıldığı için, özellikle orta ölçekli bankaların karlılıklarının artırılması konusunda sorunlar yaşadığı düşünülebilir.

Tablo 67- 2001-2008 Yılları İçin Ölçek Büyüklüğüne Göre Ticaret Bankalarının Teknik Etkinlik (BCC) Değerleri

Bankalar	Sermaye Yapısı	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ziraat Bankası	Büyük	0,992	0,964	0,995	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
T.Halk Bankası	Büyük	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Vakıflar Bank.	Büyük	0,915	0,839	0,787	1,000	0,988	1,000	0,964	0,960
Akbank T.A.Ş.	Büyük	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Garanti Bankası	Büyük	0,649	0,810	0,648	0,856	0,934	0,974	1,000	0,936
T. İş Bankası	Büyük	0,595	0,660	0,701	0,922	1,000	0,934	1,000	0,921
Yapı ve Kredi B.	Büyük	1,000	1,000	0,641	0,815	0,830	0,863	0,844	0,895
Büyük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.878	0.896	0.824	0.941	0.964	0.967	0.972	0.958
Etkin Bulunan Banka Sayısı		3	3	2	4	4	4	5	3
Şekerbank	Orta	1,000	0,774	1,000	1,000	1,000	1,000	0,921	1,000
T. Ekonomi Bnk.	Orta	0,558	0,695	0,719	0,772	0,857	0,823	0,830	0,862
Denizbank A.Ş.	Orta	0,833	0,741	0,745	0,756	0,914	0,898	0,815	0,874
Finans Bank A.Ş.	Orta	1,000	1,000	0,837	0,877	1,000	1,000	0,904	0,918
Fortis Bank A.Ş.	Orta	0,600	0,805	0,751	0,792	0,865	0,811	0,818	0,844
HSBC Bank A.Ş.	Orta	1,000	0,968	1,000	0,940	0,956	0,943	0,812	0,891
ING Bank A.Ş.	Orta	0,817	0,848	0,771	0,943	1,000	0,834	0,903	0,900
Orta Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.829	0.833	0.831	0.868	0.941	0.901	0.857	0.898
Etkin Bulunan Banka Sayısı		3	1	2	1	3	2	0	1
Adabank A.Ş.	Küçük	0,436	0,611	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Alternatifbank	Küçük	1,000	0,815	0,805	0,969	0,867	0,970	0,997	0,896
Anadolubank	Küçük	1,000	0,812	0,742	0,920	0,835	0,841	0,935	0,929
Tekstil Bankası	Küçük	1,000	1,000	0,670	0,735	0,785	0,833	0,864	0,922
Turkish Bank	Küçük	0,887	0,859	0,853	0,842	0,790	0,810	0,665	0,721
Arap Türk Bnk.	Küçük	0,886	1,000	1,000	0,916	1,000	0,818	0,597	0,714
Citibank A.Ş.	Küçük	0,578	0,829	0,786	0,966	1,000	0,984	0,945	0,861
Deutsche Bank	Küçük	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Eurobank Tekfen	Küçük	0,780	0,931	0,740	0,724	0,692	0,783	1,000	0,980
Millennium Bank	Küçük	0,817	1,000	0,620	0,554	0,581	0,640	0,783	0,664
Turkland Bank	Küçük	1,000	0,794	0,740	0,757	0,812	0,747	0,749	0,719
ABN AMRO Bank	Küçük	0,710	0,994	0,775	0,925	0,948	0,828	0,826	0,864
Bank Mellat	Küçük	0,770	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Habib Bank Ltd	Küçük	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
JP Morgan Chase	Küçük	1,000	1,000	1,000	0,905	1,000	1,000	1,000	1,000
Societe Generale	Küçük	0,889	1,000	1,000	0,895	0,863	0,704	0,689	0,747
West LB A.G.	Küçük	0,549	0,748	0,762	1,000	1,000	0,914	0,965	1,000
Küçük Ölçekli Bankaların Etkinlik Ortalaması		0.841	0.907	0.852	0.888	0.892	0.874	0.883	0.883
Etkin Bulunan Banka Sayısı		7	8	7	5	8	5	6	6

Ölçek büyüklüğü açısından sınıflandırdığımız bankaların teknik etkinlikleri incelendiğinde elde edilen sonuçların toplam etkinlik sonuçlarıyla benzer olduğu söylenebilir. Büyük ölçekli bankalardan Halk Bankası ve Akbank tüm dönemlerde etkin bulunmuş, en fazla 2007 yılında 5 büyük ölçekli banka etkin çıkmıştır. Büyük bankaların tüm dönemler için teknik etkinlik değeri ortalaması 0.925 olmuştur.

Orta ölçekli bankaların teknik etkinlikleri incelendiğinde, 7 bankadan 3 tanesinin hiçbir dönem etkin olmadığı görülmektedir. 2001 ve 2005 yıllarında 3 banka etkin bulunmuşken, 2007 yılında orta ölçekli bankaların hiçi etkin olamamıştır. Orta ölçekli bankaların tüm dönemlerdeki teknik etkinlik değerlerinin ortalaması 0.946 olmuştur.

Küçük ölçekli bankalar için de durum pek farklı değildir, yine toplam etkinlik değerlerine yakın sonuçlar elde edilmiştir. Bank Mellat ve Habib Bank Limited tüm dönemlerde etkin çıkmıştır. Küçük ölçekli bankalardan 8 tanesi 2004 yılında etkinken, en fazla 12 tanesi 2007 yılında etkin bulunmuştur. Küçük ölçekli bankaların teknik etkinliklerinin ortalama değeri de 0.869 olarak hesaplanmıştır.

Her üç grup banka için değerlendirmek gerekirse, teknik etkinlik açısından küçük bankaların en düşük etkinlik değerine sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum, aktif payı düşük olan bankaların etkinliklerinin de düşük olduğu yönündeki görüşü desteklemektedir.

Kar yaklaşımı ile gerçekleştirilen analizin bu aşamasında, zaman boyutu nedeniyle teknik etkinliğin ve teknolojik değişimin etkisinin ayırt edilebilmesi için Malmquist Üretim Endeksinden yararlanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda 31 ticari bankanın 2002-2008 yılları arasındaki verimliliğinin gelişimi sunulmaktadır.

Tablo 68-Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeks Değerleri

Yıllar	Teknik Etkinlikteki Değişme	Teknolojideki Değişme	Saf Teknik Etkinlikteki Değişme	Ölçek Etkinliğindeki Değişme	Malmquist Endeksi
2002-2003	0.953	1.018	0.946	1.008	0.971
2003-2004	1.023	0.904	1.049	0.975	0.925
2004-2005	1.146	0.851	1.047	1.095	0.975
2005-2006	0.968	0.983	0.981	0.987	0.951
2006-2007	0.949	1.147	0.994	0.955	1.089
2007-2008	0.941	1.065	1.009	0.933	1.003
Ortalama	0.996	0.994	1.004	0.992	0.985

Malmquist endeksi değeri toplam faktör verimliliğindeki değişme olarak yorumlanmaktadır. Bu değer 1'den büyük olması toplam faktör verimliliğinin arttığını, 1'den küçük olması ise azaldığını ifade etmektedir. Yukarıdaki tabloya göre, bankaların toplam verimliliği 2003 yılında 2002 yılına göre %2,9, 2004 yılında bir önceki yıla göre %7,5, 2005 yılında önceki yıla göre %2,5 ve 2006 yılında da yine önceki yıla göre %4,9 oranında azalmıştır. Ancak 2007 yılında banka verimlilikleri %8,9 oranında

ve 2008 yılında da %0,3 oranında artış göstermiştir. Tüm dönemlerin ortalamasına bakıldığında ise toplam faktör verimliliği %1,5 oranında bir düşüş göstermiştir.

Malmquist endeksinde meydana gelen değişmeyi açıklayan 4 ayrı endeks bulunmaktadır. Öncelikle teknik etkinlikteki değişme ve teknolojideki değişimin etkilerini değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu değişimlerde, endeks değerinin 1'den büyük olması olumlu katkıyı, 1'den küçük olması ise olumsuz katkıyı ifade etmektedir. Örneğin, 2007 yılındaki toplam faktör verimliliğine, teknik etkinlikteki değişimin %5,1 oranında olumsuz katkısı olurken, teknolojik değişimin %14,7 oranında olumlu katkısı olmuştur. Teknolojinin bu şekilde verimliliğe olumlu katkı sağlaması, aynı miktarda girdi kullanılarak, üretilen çıktı miktarında artış olduğu anlamına gelir. Yine 2003 ve 2008 yıllarında teknolojideki değişimin verimliliğe olumlu yönde katkısı bulunmuştur. Bu nedenle bankalar sözü edilen dönemlerde aynı miktarda girdi ile daha fazla miktarda çıktı elde edebilme olanağına sahip olabilmışlerdir.

2004, 2005 ve 2006 yıllarında ise teknolojideki değişimin verimlilik değişimine olumsuz yönde etkisi olmuştur. Teknolojideki negatif yönlü değişme, bankaların girdi-çıktı bileşimlerinin olumsuz yönde değiştiğini gösterir.

Teknik etkinlikteki değişimin de iki temel kaynağı vardır. Bu bileşenlerden biri saf teknik etkinlikteki değişme, ikincisi de ölçek etkinliğindeki değişmedir ve bu iki değer çarpımı da teknik etkinlikteki değişmeyi vermektedir. Yazında, saf teknik etkinlik derecelerinin yönetsel etkinliği gösterdiği belirtilmektedir. Bu durumda, 2004, 2005 ve 2008 yıllarında saf teknik etkinlikteki olumlu gelişme, bankaların yönetsel etkinliklerinin arttığını ortaya koymaktadır. Örneğin 2004 yılında teknik etkinlikte gerçekleşen artışa, saf teknik etkinlikteki değişimin %4,9 oranında olumlu katkı sağlarken, ölçek etkinliğindeki değişme ise %2,5 oranında olumsuz katkı yapmıştır.

İnceleme döneminin tümü değerlendirildiğinde, toplam faktör verimliliği ortalama olarak %1,5 oranında düşmüştür. Bu değere, teknik etkinlikteki değişimin ortalama %0,4 oranında, teknolojideki değişimin ise %0,6 oranında olumsuz katkısı olmuştur. Teknik etkinlikteki değişmeye ise, %0,4 oranında saf teknik etkinlikteki değişme olumlu katkı sağlarken, ölçek etkinliğindeki değişme ise %0,8 oranında olumsuz katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak 2007 yılına kadar düşüş gösteren bankaların toplam verimliliği, bu yıldan itibaren artış göstermeye başlamıştır. Bankaların verimliliğinde görülen bu artışın en önemli nedeninin de teknolojideki değişme olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, bankaların aynı miktarda girdi ile daha fazla çıktı elde edebildikleri sonucuna ulaşılabilir. Ölçek etkinliğinde görülen gerilemeden ise bankaların ölçek sorunu yaşadıkları da söylenebilir.

3.5.3.3-Veri Zarflama Analizi ile 2008 yılı Ayrıntılı CCR Analizi Sonuçları

Aracılık ve kar yaklaşımlarında belirlenen girdi ve çıktılar üzerine uygulanan kanonik korelasyon analizi sonucunda, kar yaklaşımında kullanılan girdi ve çıktılar arasındaki ilişki daha yüksek bulunduğu ve girdileri temsil eden kanonik değişken, orijinal girdilerdeki değişimi tam olarak açıkladığından 2008 yılı ayrıntılı VZA’da kar yaklaşımının uygulanması benimsenmiştir. Bu bağlamda 2008 yılı için 31 bankanın verimliliklerinin analizinde kar yaklaşımına ilişkin girdi ve çıktılar kullanılarak, toplam etkinliği ölçen CCR yönteminden yararlanılmıştır.

Çalışmada ele alınan bankalardan etkin olanların referans olma sayıları, etkin olmayanların ise referans aldığı bankalar ve referans alma oranları aşağıdaki Tablo 69’da gösterilmektedir.

Tablodan da görüleceği üzere, Ziraat Bankası, Adabank, Akbank, Bank Mellat, Habib Bank Limited, JP Morgan Chase Bank ve West LB AG’nin etkin olduğu anlaşılmaktadır. Etkin olan Ziraat Bankası 19 kez, Adabank 1 kere, Akbank 11 kere, Bank Mellat 8 kere, Habib Bank Limited 22 kere, JP Morgan Chase Bank’ın 1 kere etkin olmayan bankalara referans olduğu görülmüştür. West LB A.G. bankası etkin olmasına rağmen hiçbir bankaya referans olmamıştır. En çok referans olan banka Habib Bank Limited, yabancı sermayeli ve küçük ölçekli bir bankadır. Bunu takip eden Ziraat Bankası ise büyük ölçekli ve kamusal sermayeli mevduat bankalarından biridir.

Bankaların etkinlik değerlerine bakıldığında, Halkbank, Vakıfbank ve Garanti Bankası’nın etkinlik sınırına en yakın bankalar olduğu, ancak Societe Generale, Turkland Bank ve Millennium Bank’ın en etkisiz bankalar olduğu görülmektedir.

Etkin olmayan bankaların referans almaları gereken etkin bankalar ve hangi oranda referans almaları gerektiği aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 69-Bankaların Referans Olma Sayıları, Referans Alınan Bankalar ve Oranları

Kodu	BANKALAR	Referans Olma Sayısı	Referans Alınan Bankalar				Referans Alma Oranları			
1	T.C.Ziraat Bankası	19	1				1,000			
2	Türkiye Halk Bankası	0	28	27	5	1	0,081	0,021	0,069	0,945
3	T.Vakıflar Bankası	0	28	1	5		0,090	0,448	0,595	
4	Adabank A.Ş.	1	4				1,000			
5	Akbank T.A.Ş.	11	5				1,000			
6	Alternatifbank A.Ş.	0	28	5	1		0,772	0,195	0,400	
7	Anadolubank A.Ş.	0	28	1			1,290	0,528		
8	Şekerbank T.A.Ş.	0	1	28			0,582	1,517		
9	Tekstil Bankası A.Ş.	0	28	1			1,340	0,655		
10	Turkish Bank A.Ş.	0	5	27	1	28	0,111	0,198	0,162	0,966
11	T. Ekonomi Bankası	0	5	1	28		0,526	0,209	1,264	
12	T. Garanti Bankası	0	5	28	27	1	0,701	0,094	0,203	0,120
13	T. İş Bankası	0	1	27	5	28	0,066	0,314	0,707	0,220
14	Yapı ve Kredi Bankası	0	5	28	27		0,771	0,255	0,355	
15	Arap Türk Bankası	0	28	4			0,796	0,161		
16	Citibank A.Ş.	0	27	5	28		0,364	0,166	1,695	
17	Denizbank A.Ş.	0	28	1			1,141	0,448		
18	Deutsche Bank A.Ş.	0	27				3,759			
19	Eurobank Tekfen A.Ş.	0	1	5			1,043	0,144		
20	Finans Bank A.Ş.	0	28	1			0,877	0,623		
21	Fortis Bank A.Ş.	0	5	1	28		0,170	0,343	1,517	
22	HSBC Bank A.Ş.	0	28	1			1,828	0,341		
23	ING Bank A.Ş.	0	1	28			0,706	0,960		
24	Millennium Bank A.Ş.	0	28	1			1,527	0,217		
25	Turkland Bank A.Ş.	0	28	1			2,241	0,212		
26	ABN AMRO Bank	0	29	27	28		0,357	1,110	0,397	
27	Bank Mellat	8	27				1,000			
28	Habib Bank Limited	22	28				1,000			
29	JP Morgan Chase B.	1	29				1,000			
30	Societe Generale S.A.	0	1	28			0,267	2,410		
31	West LB A.G.	0	31				1,000			

Çalışmada çıktıya yönelik model tercih edildiğinden, etkin olmayan bankaların etkinliklerinin yükseltilebilmesi için girdilerin sabit tutulup, çıktıların ne oranda artırılması gerektiği araştırılmıştır. Tablo 70’te etkin olmayan bankalar için bazı çıktıların belirli oranda artırılması ile diğer bankalara göre etkin ve verimli olabileceğine ilişkin iyileştirme önerileri sunulmuştur.

Buna göre, ilgili bankaların girdilerini sabit tutup, çıktılarını artırarak hedeflenen rakamlara ulaşması gerekmektedir. Bunun için, etkin olmayan bankalara referans gösterilen bankaların çıktı değerleri, referans biriminin yoğunluk değeri ile çarpılarak, hedeflenen çıktı değerleri hesaplanır.

Örneğin, Vakıflar Bankası'nın referans kümelerini 28 nolu karar birimi Habib Bank Limited, 1 nolu karar birimi Ziraat Bankası ve 5 nolu karar birimi Akbank oluşturmaktadır. Referans bankalarının aldığı yoğunluk değerleri Habib Bank Limited için 0,090, Ziraat Bankası için 0,448 ve Akbank için 0,595'dir.

Hedeflenen Çıktılar:

$$HÇ = [(10,04 ; 1,70 ; 5,51 ; 12,28) \times 0,090] + [(12,80 ; 0,85 ; 2,04 ; 28,99) \times 0,448] + [(11,32 ; 2,23 ; 1,99 ; 15,21) \times 0,595] = (13,385 ; 1,862 ; 2,597 ; 23,162)$$

Bu sonuçlar ışığında Vakıfbank için potansiyel iyileştirme önerileri aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\text{Potansiyel İyileştirme Oranı} = (\text{Hedeflenen Çıktı Oranı} - \text{Gerçekleşen Çıktı Oranı}) / \text{Gerçekleşen Çıktı Oranı}$$

Vakıfbank İçin Potansiyel İyileştirme Önerileri:

Faiz Gelirleri / Toplam Aktif çıktısı için,

$$(13,816 - 13,29) / 13,29 = 0,09$$

Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif çıktısı için,

$$(1,862 - 1,71) / 1,71 = 0,09$$

Net Kar / Toplam Aktif çıktısı için,

$$(2,597 - 1,44) / 1,44 = 0,80$$

Net Kar / Özkaynaklar çıktısı için,

$$(23,162 - 13,28) / 13,28 = 0,74$$

Vakıfbank görece etkinliğinin artırılması için birinci çıktı olan Faiz Gelirleri/Toplam Aktif değişkeninde 13,29 iken, hedeflenen 13,816 olduğundan, bu çıktının % 9 oranında, ikinci çıktı olan Faiz Dışı Gelirleri/Toplam Aktif değişkeninde % 9 oranında, üçüncü çıktı olan Net Kar/Toplam Aktif değişkeninde %80 oranında ve son çıktı olan Net Kar/Özkaynaklar değişkeninde %74 oranında artış yapılması gerektiği belirlenmiştir.

Tablo 70'ten yararlanılarak etkin olmayan diğer bankalar için de aynı yöntemle değerlendirme ve öneriler yapılabilir. Çözümleme sonucunda etkin olmadığı belirlenen bankalar için iyileştirme önerileri şu şekildedir:

Tablo 70-Etkin Olmayan Bankalar İçin Potansiyel İyileştirme Önerileri

BANKA ADI		G İ R D İ L E R			Ç I K T I L A R			
		Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Halk Bankası	Gerçekleşen	9,13	1,08	1,96	13,29	1,13	1,99	23,74
	Hedeflenen	9,13	1,08	1,96	13,816	1,175	2,599	29,968
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,04	0,04	0,30	0,26
Vakıflar	Gerçekleşen	8,50	1,12	2,53	12,29	1,71	1,44	13,28
	Hedeflenen	8,50	1,12	2,53	13,385	1,862	2,597	23,162
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,09	0,09	0,80	0,74
Alternatifbank	Gerçekleşen	6,73	1,60	3,29	11,99	1,66	1,42	14,13
	Hedeflenen	6,73	1,60	3,29	15,081	2,088	5,459	24,043
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,26	0,26	2,86	0,70
Anadolubank	Gerçekleşen	7,64	2,64	3,98	13,99	1,50	2,57	17,06
	Hedeflenen	7,64	2,64	3,98	19,712	2,642	8,184	31,155
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,41	0,76	2,19	0,83
Şekerbank	Gerçekleşen	8,64	2,58	5,32	16,44	1,88	1,79	14,80
	Hedeflenen	8,64	2,58	5,32	22,684	3,074	9,546	35,512
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,38	0,64	4,32	1,40
Tekstil Bankası	Gerçekleşen	8,88	2,79	4,31	14,31	0,84	0,43	2,80
	Hedeflenen	8,88	2,79	4,31	21,838	2,835	8,719	35,448
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,53	2,38	19,47	11,68
Turkish Bank	Gerçekleşen	5,04	1,71	3,16	8,60	1,68	1,22	6,88
	Hedeflenen	5,04	1,71	3,16	14,233	2,78	6,717	23,257
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,66	0,65	4,52	2,38
Türkiye Ekonomi Bankası	Gerçekleşen	8,56	2,40	4,76	13,34	2,19	1,11	11,53
	Hedeflenen	8,56	2,40	4,76	21,316	3,50	8,44	29,57
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,60	0,60	6,57	1,56
Türkiye Garanti Bankası	Gerçekleşen	6,97	1,08	2,86	10,54	2,35	1,97	18,49
	Hedeflenen	6,97	1,08	2,86	11,665	2,60	3,03	20,46
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,11	0,10	0,54	0,11
Türkiye İş Bankası	Gerçekleşen	7,15	1,29	2,89	10,86	2,68	1,55	15,97
	Hedeflenen	7,15	1,29	2,89	12,974	3,20	4,09	23,33
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,19	0,20	1,64	0,46
Yapı ve Kredi Bankası	Gerçekleşen	7,23	1,37	3,70	11,02	2,87	1,64	15,21
	Hedeflenen	7,23	1,37	3,70	13,459	3,51	4,46	23,87
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,22	0,22	1,72	0,57
Arap Türk Bankası	Gerçekleşen	2,03	2,10	3,20	7,31	-1,34	0,34	1,05
	Hedeflenen	2,03	2,10	3,20	10,399	1,48	5,28	10,84
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,42	-2,10	14,54	9,32

BANKA ADI		G İ R D İ L E R			Ç I K T I L A R			
		Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Citibank	Gerçekleşen	6,17	2,72	6,41	13,89	3,05	1,49	10,22
	Hedeflenen	6,17	2,72	6,41	21,125	4,64	11,23	32,58
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,52	0,52	6,53	2,19
Denizbank	Gerçekleşen	6,59	1,95	3,58	12,29	0,96	1,45	13,67
	Hedeflenen	6,59	1,95	3,58	17,192	2,32	7,20	27,01
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,40	1,42	3,97	0,98
Deutsche Bank	Gerçekleşen	11,66	2,97	9,14	14,43	12,67	4,95	10,06
	Hedeflenen	11,66	2,97	9,14	23,008	14,32	16,05	95,42
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,59	0,13	2,24	8,48
Eurobank Tekfen	Gerçekleşen	10,88	1,12	2,24	13,15	1,06	0,36	4,54
	Hedeflenen	10,88	1,12	2,24	14,979	1,21	2,41	32,43
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,14	0,14	5,80	6,15
Finans Bank	Gerçekleşen	7,53	1,76	4,16	13,96	1,56	1,36	12,77
	Hedeflenen	7,53	1,76	4,16	16,771	2,02	6,10	28,82
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,20	0,29	3,47	1,26
Fortis Bank	Gerçekleşen	7,75	2,52	5,38	13,66	2,06	1,21	8,01
	Hedeflenen	7,75	2,52	5,38	21,546	3,25	9,40	31,16
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,58	0,58	6,74	2,89
HSBC Bank	Gerçekleşen	7,21	2,77	6,27	15,21	2,26	1,70	11,00
	Hedeflenen	7,21	2,77	6,27	22,717	3,40	10,77	32,33
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,49	0,50	5,34	1,94
ING Bank	Gerçekleşen	8,46	1,95	3,61	13,38	0,63	0,85	8,70
	Hedeflenen	8,46	1,95	3,61	18,674	2,23	6,73	32,25
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,40	2,57	6,93	2,71
Millennium Bank	Gerçekleşen	5,42	2,25	4,17	9,42	0,56	0,24	1,95
	Hedeflenen	5,42	2,25	4,17	18,106	2,78	8,86	25,04
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,92	3,95	36,30	11,87
Turkland Bank	Gerçekleşen	7,01	3,54	5,75	12,06	1,50	0,08	0,40
	Hedeflenen	7,01	3,54	5,75	25,209	3,99	12,78	33,66
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	1,09	1,65	155,01	82,46
ABN AMRO Bank N.V.	Gerçekleşen	5,26	3,18	6,51	12,14	3,87	2,64	16,87
	Hedeflenen	5,26	3,18	6,51	18,634	5,94	10,02	38,11
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	0,53	0,53	2,80	1,26
Societe Generale S.A.	Gerçekleşen	7,89	3,56	6,25	12,98	-1,66	-3,89	-47,36
	Hedeflenen	7,89	3,56	6,25	27,621	4,33	13,83	37,35
	Potansiyel İyileştirme	0,00	0,00	0,00	1,13	-3,60	-4,55	-1,79

2008 yılına ilişkin kar yaklaşımı doğrultusunda yapılan toplam etkinlik analizinde, 31 ticari bankadan 7'sinin etkin, 24'ünün de etkinsiz olduğu belirlenmiştir. Etkin olan bankalardan 1'i kamusal sermayeli, 2'si özel sermayeli ve 4'ü de yabancı sermayelidir, yine bunlardan 2'si büyük ölçekli iken 5'i de küçük ölçekli bankalardır.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, etkin olmayan bankaların görece olarak verimliliklerini artırabilmeleri için, en çok "Net Kar" kaleminde artış sağlamaları gerektiği ortaya konulmuştur. Bankaların karlılıklarının kalıcılığını sağlamak için öncelikle güçlü bir sermaye yapısına sahip olmaları gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca bankaların operasyonel olarak yeniden yapılandırılması, başarılı bir likidite yönetiminin olması, personel harcamaları ve diğer giderlerinde etkinliğin sağlanması, yabancı kaynakların ve özellikle mevduatın maliyetinin düşürülmesi de banka karlılıklarını artırıcı unsurlardır. Etkin olmayan bankalara getirilebilecek iyileştirme önerileri değerlendirildiğinde, bankaların aktif karlılığı ve özkaynak karlılığında artış sağlamaları durumunda, verimliliklerinin önemli derecede yükseleceği söylenebilir.

Bunun yanı sıra, bankaların faiz dışı gelirlerinde de gelişme göstermeleri, bu amaçla da özellikle verilen hizmetlerden sağlanan bankacılık hizmet gelirlerinin artırılması gerektiği de söylenebilir. Bunun için ücret ve komisyon gelirlerini yükseltmeleri, operasyonel maliyetlerini ise aşağı doğru çekmeleri faydalı olacaktır. Banka verimliliklerinin artırılması için getirilebilecek önerilerden bir diğeri de faiz gelirlerinin yükseltilmesidir. Bu amaçla özellikle verilen kredilerin toplam aktif içerisindeki payının artırılması gerekmektedir. Bu da ancak bankaların geleneksel aracılık fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getirebilmesiyle gerçekleştirilebilecektir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye ekonomisinin en önemli kurumsal yapılarından biri olan bankacılık sistemi, ekonomi ile karşılıklı ve sürekli bir etkileşim içerisinde. Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan krizler ve istikrarsızlıklar doğal olarak bankacılık sistemine de yansımaktadır. Bankacılık sisteminin genel ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunlarını en aza indirmesi, mali yapısının güçlülüğü ve sağlıklılığı ile yakından ilişkilidir.

Geçmişten beri yapısal sorunlara sahip olan Türk bankacılık sektörü, iç ve dış şoklara karşı oldukça duyarlı ve kırılgan hale gelmiştir. 1994 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan kriz nedeniyle bankacılık kesimi önemli kayıplarla karşı karşıya kalmış ve üç banka TMSF'ye devredilmiştir. Akabinde yaşanan Uzakdoğu ve Rusya krizleri ile ekonomide ortaya çıkan ciddi daralma, bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreçte, mali bünyeleri bozulan sekiz banka 1997-1999 yılları arasında TMSF'ye devredilmiştir. Bankacılık sektörünün piyasa risklerine karşı duyarlılığının daha da arttığı bir yapıda, Kasım 2000 ve Subat 2001 krizleri sonucunda bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmıştır. Kasım krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü, Subat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. 1997-2003 yılları arasında toplam yirmi iki bankanın yönetim ve denetimi TMSF'ye devredilmiştir. Ciddi boyuttaki bankacılık krizinin ardından sektörde kapsamlı bir yeniden yapılandırma sürecine girilmiş ve sektörün çok daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır.

Bankacılık sektörünün sürdürülebilir bir büyümeye katkı sağlayabilmesi ve kaynak dağılımında üstlendiği rolü yerine getirebilmesi için, sektörde etkinliğin sağlanması konusu ön plana çıkmaktadır. Türk bankacılık sistemi, 2000-2001 krizi ile başlatılan ve kesintisiz olarak devam ettirilen yeniden yapılandırma çabaları sonucunda, çok önemli gelişmeler kaydetmiş ve aracılık fonksiyonunu daha etkili bir şekilde yerine getirmeye başlamıştır.

Yeniden yapılandırma programı sonrasında, enflasyona bağlı gelir ve giderler azalmış, kredilendirme faaliyetleri artmış, kâr marjları daralmaya başlamıştır. Bu yeni ortamda faiz marjlarının yanı sıra faiz dışı gelirlerin, müşteri ağlarının, pazarlama stratejilerinin ve işlem hacimlerinin önemi artmıştır. Bankalar da kârlılıklarını artırabilmek için daha yoğun bir rekabet içine girmişlerdir. Artan rekabet ve düşen kâr marjları sonucu sistemde devir/birleşmeler yoluyla konsolidasyonlar da yaşanmıştır. Bu durumda kaynaklarını daha etkin kullanan bankaların, rekabet açısından etkin kullanamayan bankalara üstünlük sağlayacağı açıktır.

Çalışmada 2001-2008 döneminde sürekli olarak Türkiye’de faaliyet gösteren 31 mevduat bankasının verimliliği Veri Zarflama Analizi Yöntemi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Analizi ile incelenmiştir. Çalışmada bankaların kar amacı ile çalışan ve mevduat toplayıp bunları kredi olarak plase eden kurumlar olduğu gerçeğinden hareketle “kar” ve “aracılık” yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Ayrıca bir yandan ölçüğe göre sabit getiri varsayımıyla toplam etkinlik ölçümü yapan CCR modeli, diğer yandan da ölçüğe göre değişken getiri varsayımı ile teknik etkinliği ölçen BCC modeli de kullanılmıştır.

Çalışmada ayrıca bankalar, sermaye yapıları bakımından kamusal, özel ve yabancı sermayeli bankalar olarak, ölçek büyüklükleri bakımından da küçük, orta ve büyük ölçekli bankalar olarak sınıflandırılmıştır.

Veri zarflama analizine geçmeden önce, belirlenmiş olan girdi ve çıktı değişkenleri arasındaki bireysel ilişkileri açıklayan Pearson korelasyonlarına yer verilmiştir. Ayrıca bankacılık alanında bir ilk olarak, birden çok bağımlı ve birden çok bağımsız değişkenin bulunması durumunda her iki değişken kümesini temsil eden kanonik değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla da Kanonik Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre, aracılık yaklaşımında belirlenen girdi ve çıktılar arasındaki ilişkinin %87, kar yaklaşımı için belirlenen girdi ve çıktılar arasındaki ilişkinin ise %99 olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, kar yaklaşımında kullanılan girdi ve çıktı değişkenlerinin iyi seçilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Veri zarflama analizi sonuçlarına göre, aracılık yaklaşımıyla yapılan analizin bulguları şu şekildedir. Toplam etkinlik açısından değerlendirildiğinde, 2004 yılından itibaren tüm kamusal sermayeli bankaların verimli olduğu, 2003 yılından itibaren özel ve yabancı sermayeli bankaların etkinliklerinin arttığı belirlenmiştir. 2007 ve 2008 yılında 19 banka etkin bulunurken, etkin bankalar incelemeye dahil edilen bankaların %61'ini oluşturmaktadır. En verimli bankaların kamusal sermayeli bankalar olduğu, bunları özel ve yabancı sermayeli bankaların takip ettiği söylenebilir.

Yine aracılık yaklaşımı ile teknik etkinlik ölçümü sonucunda, hemen hemen aynı bulgulara ulaşılmıştır. Son yılda 22 banka etkin bulunmuşken (tüm bankaların %71'i), kamu bankalarının yine en etkin banka grubu olduğu kanıtlanmıştır. Bunun en büyük nedeninin, 2001 krizi sonrası dönemde kamu bankalarının önemli bir mevduat artışı yaşaması, ayrıca kamu bankalarının yeniden yapılandırılması programı çerçevesinde bu bankaların, şube ve personel sayısını azaltma yoluna gitmeleri, bilançolarının daha likit hale gelmesi gibi unsurların olduğu düşünülmektedir.

Ölçek büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde, teknik etkinlik değeri ortalaması en yüksek bankalar büyük ölçekli bankalar olmuştur. Teknik etkinlik açısından küçük bankaların en düşük etkinlik değerine sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum, aktif payı düşük olan bankaların etkin olamadıkları, banka ölçeği büyüdükçe etkinliğin de artacağı yönündeki görüşü desteklemektedir.

Malmquist toplam verimlilik endeksi analizi sonucunda, bankaların toplam faktör verimliliğinde teknolojik değişimde sağlanan iyileşmeden kaynaklanan bir artış yaşandığını ve bankacılık sektörünün teknoloji alanında uzun dönemdir gerçekleştirmekte olduğu yatırımların performanslarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. İnceleme dönemi boyunca ölçek etkinliğinde görülen azalıştan sektördeki bankaların ölçek sorunu yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, önümüzdeki dönemde ölçek ekonomilerinden faydalanmak için de sektörde devir ve birleşmeler yaşanabilecektir. Ancak inceleme döneminin son yılı olan 2008'de toplam verimlilikte az da olsa bir düşüş kaydedildiği de aşıkardır. Bunun nedeninin özellikle son iki yıldır içinde bulunduğumuz küresel krizin yarattığı durgunluk olduğu söylenebilir.

Karlılık yaklaşımı sonuçlarının diğer yaklaşımın sonuçlarıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Yine kamusal sermayeli bankaların daha verimli olduğu, ölçek açısından ise küçük ölçekli bankaların en etkinsiz bankalar olduğu anlaşılmaktadır. Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi ise son yılda artış göstermiş, bunun da temel nedeninin teknolojik gelişme olduğu görülmüştür.

Genel olarak makroekonomik ortamdaki olumlu gelişmelere bağlı olarak ekonomik beklentilerin iyileşmesi, faiz oranlarında yaşanan hızlı gerilemeye bağlı olarak bankaların aracılık işlevini daha etkili bir şekilde yerine getirmelerinin ve sektörde artan rekabetin etkinlik derecelerinin yükselmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ancak son dönemde yaşanan global ekonomik krizin banka verimliliklerine az da olsa olumsuz yönde yansımalarının olduğu da kabul edilmelidir.

Türkiye’de bankaların verimliliklerini artırabilmeleri için getirilebilecek önerilerin en başında kârlılıklarını arttırmak ve bu durumu sürdürebilmek için çaba göstermeleri gerektiği söylenmelidir. Bankaların karlılıklarının kalıcılığını sağlamak için öncelikle güçlü bir sermaye yapısına sahip olmaları gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu amaçla özellikle net faiz dışı gelirlerini artırmaları önem taşımaktadır. Bankaların önümüzdeki dönemde ücret ve komisyon gelirlerini yukarı, operasyonel maliyetlerini ise aşağıya çekme yönünde çabalarını artıracığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, bankaların operasyonel maliyetlerini aşağı çekme hususunda çeşitli alanlarda işbirliğine gitmelerinde yarar görülmektedir. Bu bağlamda, banka kartları ve kredi kartlarında POS ve ATM sistemlerinin ortak olması, ortak bir kurumsal kredi derecelendirme merkezi oluşturulması, etkin bütçeleme sisteminin yerleştirilmesi, ortak veri merkezi kurulması, kredi kartı basım-dağıtım işlemlerinin tek merkezden yürütülmesi gibi faaliyetler bankaların operasyonel maliyetlerini düşürmede etkili olacaktır. Ayrıca başarılı bir likidite yönetiminin olması, personel harcamaları ve diğer giderlerinde etkinliğin sağlanması, yabancı kaynakların ve özellikle mevduatın maliyetinin düşürülmesi de banka verimliliğini artırıcı unsurlardır. Bunun yanı sıra bankaların ürün ve hizmet çeşitliliğini artırarak müşteri nezdinde farklılık yaratmaları da beklenmektedir. Bu bağlamda, müşteri ilişkileri yönetiminin daha da önem kazanacağı

düşünülmektedir. Bankaların önümüzdeki dönemde müşteri portföyünü genişleterek elde edilecek bankacılık hizmet gelirlerinde artış sağlamaları muhtemeldir.

Artan rekabet ve düşen kâr marjları altında bankalar ayakta kalabilmek için daha fazla çaba harcamak durumunda kalacak, devir ve birleşmeler gündeme gelebilecektir. Bu süreçte, bankaların aracılık işlevine yoğunlaşmaları, net faiz dışı gelirlerini artırmaları, ürün ve hizmet çeşitlendirmesine gitmeleri yanında faaliyetlerinde kaynaklarını optimal kullanmaya daha fazla önem vermeleri beklenmektedir. Etkin bir çalışma yoluyla, bankaların rekabet güçlerini ve kârlılıklarını koruyabilecekleri düşünülmektedir.

Özellikle Basel II çalışmalarıyla Avrupa Birliği standartlarına yaklaşan bankacılık mevzuatı ile Yeniden Yapılandırma Programı sonucunda yaşanan büyük krizin etkilerini önemli oranda aşan ve mali yapıları daha sağlıklı hale gelen Türk Bankacılık sektörünün, Türk ekonomisinde kalıcı bir büyüme ve istikrarın sağlanması halinde, etkinliğinin ve verimliliğinin, dolayısıyla ekonomiye katkısının daha da hızlı artabileceği düşünülmektedir. Nitekim yaşanan küresel krizden bankacılık sektörünün çok ciddi yaralar almamış olması da bu düşüncüyü desteklemektedir. Önümüzdeki dönemlerde bankacılık sektörü daha sağlam ve sağlıklı bir yapıda faaliyet gösterecek ve temel fonksiyonlarını daha etkin bir şekilde yerine getirerek ekonomik büyümenin itici gücü olabilecektir.

EKLER

- EK 1: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2008 Yılı Verileri**
- EK 2: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2007 Yılı Verileri**
- EK 3: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2006 Yılı Verileri**
- EK 4: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2005 Yılı Verileri**
- EK 5: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2004 Yılı Verileri**
- EK 6: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2003 Yılı Verileri**
- EK 7: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2002 Yılı Verileri**
- EK 8: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2001 Yılı Verileri**
- EK 9: Kar Yaklaşımına İlişkin 2008 Yılı Verileri**
- EK 10: Kar Yaklaşımına İlişkin 2007 Yılı Verileri**
- EK 11: Kar Yaklaşımına İlişkin 2006 Yılı Verileri**
- EK 12: Kar Yaklaşımına İlişkin 2005 Yılı Verileri**
- EK 13: Kar Yaklaşımına İlişkin 2004 Yılı Verileri**
- EK 14: Kar Yaklaşımına İlişkin 2003 Yılı Verileri**
- EK 15: Kar Yaklaşımına İlişkin 2002 Yılı Verileri**
- EK 16: Kar Yaklaşımına İlişkin 2001 Yılı Verileri**

EK 1: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2008 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER				ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	80,34	8,87	1,65	20,08	29,53	12,80
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	78,81	9,13	1,96	14,49	50,56	13,29
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	71,12	8,50	2,53	14,30	58,44	12,29
Adabank A.Ş.	13,62	1,28	7,95	186,44	0,00	14,92
Akbank T.A.Ş.	60,92	7,25	2,55	18,20	51,81	11,32
Alternatif Bank A.Ş.	70,86	6,73	3,29	14,11	63,30	11,99
Anadolubank A.Ş.	61,67	7,64	3,98	18,46	57,87	13,99
Şekerbank T.A.Ş.	73,76	8,64	5,32	14,70	59,69	16,44
Tekstil Bankası A.Ş.	48,57	8,88	4,31	17,94	54,39	14,31
Turkish Bank A.Ş.	50,21	5,04	3,16	34,49	24,51	8,60
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	62,92	8,56	4,76	17,65	57,71	13,34
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	59,27	6,97	2,86	16,14	56,11	10,54
Türkiye İş Bankası A.Ş.	65,13	7,15	2,89	15,19	48,81	10,86
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	65,45	7,23	3,70	15,75	60,69	11,02
Arap Türk Bankası A.Ş.	12,26	2,03	3,20	34,09	40,73	7,31
Citibank A.Ş.	77,58	6,17	6,41	17,85	46,10	13,89
Denizbank A.Ş.	52,01	6,59	3,58	17,18	66,37	12,29
Deutsche Bank A.Ş.	40,57	11,66	9,14	40,68	20,06	14,43
Eurobank Tekfen A.Ş.	51,58	10,88	2,24	17,89	31,36	13,15
Finans Bank A.Ş.	59,98	7,53	4,16	16,05	67,28	13,96
Fortis Bank A.Ş.	45,83	7,75	5,38	14,78	60,75	13,66
HSBC Bank A.Ş.	62,49	7,21	6,27	15,36	66,17	15,21
ING Bank A.Ş.	60,58	8,46	3,61	13,76	66,92	13,38
Millennium Bank A.Ş.	81,72	5,42	4,17	22,34	73,25	9,42
Turkland Bank A.Ş.	56,62	7,01	5,75	21,87	58,28	12,06
ABN AMRO Bank N.V.	50,84	5,26	6,51	34,45	15,33	12,14
Bank Mellat	21,80	2,98	1,43	51,63	55,43	6,12
Habib Bank Limited	10,03	2,29	2,41	86,79	25,79	10,04
JPMorgan Chase Bank N.A.	34,47	2,92	11,11	121,84	0,00	22,00
Société Générale (SA)	52,99	7,89	6,25	23,23	22,20	12,98
WestLB AG	74,85	1,91	2,35	71,83	4,46	8,29

EK 2: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2007 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER				ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	84,32	9,30	1,85	25,44	26,69	13,79
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	76,65	9,83	2,11	20,03	45,04	14,19
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	68,06	8,67	2,35	15,35	55,34	12,62
Adabank A.Ş.	13,90	1,34	8,23	177,85	0,00	15,61
Akbank T.A.Ş.	60,18	7,68	2,49	18,91	54,27	12,44
Alternatif Bank A.Ş.	65,62	6,58	2,73	14,56	71,76	12,51
Anadolubank A.Ş.	61,27	7,70	3,81	14,28	58,23	13,85
Şekerbank T.A.Ş.	68,25	7,81	5,30	16,84	59,37	15,02
Tekstil Bankası A.Ş.	52,18	7,77	3,81	13,19	71,77	12,84
Turkish Bank A.Ş.	48,92	5,68	2,73	31,92	17,26	8,36
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	60,02	7,58	3,90	14,88	58,17	12,31
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	57,86	6,53	2,70	15,38	55,07	10,68
Türkiye İş Bankası A.Ş.	60,53	7,70	2,69	20,53	42,38	11,39
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	63,88	7,82	5,43	13,67	56,62	12,03
Arap Türk Bankası A.Ş.	23,98	3,89	5,83	26,97	35,99	7,62
Citibank A.Ş.	77,53	8,04	7,57	16,84	46,55	16,44
Denizbank A.Ş.	61,81	6,57	3,84	13,20	69,77	11,57
Deutsche Bank A.Ş.	30,27	17,91	10,96	43,82	23,10	13,81
Eurobank Tekfen A.Ş.	41,90	7,51	2,01	21,78	32,07	9,97
Finans Bank A.Ş.	62,05	6,65	4,26	12,99	67,88	13,24
Fortis Bank A.Ş.	57,09	7,39	5,71	14,00	55,89	13,49
HSBC Bank A.Ş.	57,05	6,35	5,45	13,75	69,57	12,18
ING Bank A.Ş.	70,99	9,07	3,88	12,76	67,86	13,95
Millennium Bank A.Ş.	82,36	4,96	4,20	16,87	63,50	10,67
Turkland Bank A.Ş.	52,08	8,01	5,08	18,90	65,82	12,12
ABN AMRO Bank N.V.	46,81	7,76	7,61	34,99	32,07	12,99
Bank Mellat	19,87	3,19	2,08	49,30	48,21	6,88
Habib Bank Limited	6,81	1,54	3,62	109,15	24,35	11,04
JPMorgan Chase Bank N.A.	21,52	4,09	13,47	122,98	0,00	22,23
Société Générale (SA)	0,36	11,24	3,44	11,75	12,54	10,37
WestLB AG	64,46	4,43	2,21	76,74	4,63	8,20

EK 3: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2006 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER				ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	82,96	8,39	1,97	39,55	24,16	13,12
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	78,98	9,28	2,10	31,95	33,83	13,26
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	67,08	7,62	2,53	19,72	48,72	11,91
Adabank A.Ş.	14,83	1,39	8,50	261,95	0,00	13,37
Akbank T.A.Ş.	59,72	7,07	2,75	20,73	49,48	11,50
Alternatif Bank A.Ş.	57,20	6,78	3,34	12,74	68,15	12,31
Anadolubank A.Ş.	60,77	6,86	3,68	15,19	49,81	10,62
Şekerbank T.A.Ş.	76,05	6,71	6,47	16,74	49,80	12,55
Tekstil Bankası A.Ş.	44,00	5,78	3,03	14,21	60,79	9,11
Turkish Bank A.Ş.	46,18	6,54	2,62	50,15	19,65	9,15
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	65,52	6,09	3,59	14,27	59,79	9,78
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	59,93	6,29	2,91	14,08	54,39	10,07
Türkiye İş Bankası A.Ş.	61,70	6,72	2,47	23,87	39,65	10,07
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	63,67	6,60	4,09	12,31	46,03	10,20
Arap Türk Bankası A.Ş.	24,68	4,81	5,94	35,23	28,46	8,59
Citibank A.Ş.	87,89	3,31	4,23	13,03	28,95	7,66
Denizbank A.Ş.	62,82	5,69	4,09	15,51	59,38	10,61
Deutsche Bank A.Ş.	59,86	13,29	4,69	71,31	9,20	4,77
Eurobank Tekfen A.Ş.	68,18	6,79	3,96	16,90	51,69	9,83
Finans Bank A.Ş.	64,05	6,11	4,21	16,79	62,44	11,50
Fortis Bank A.Ş.	54,41	6,41	5,83	15,30	56,00	11,53
HSBC Bank A.Ş.	57,51	6,88	6,09	11,83	73,25	13,48
ING Bank A.Ş.	66,86	7,79	3,48	12,65	61,95	11,54
Millennium Bank A.Ş.	85,30	6,39	5,50	20,81	62,41	8,36
Turkland Bank A.Ş.	64,13	8,58	5,36	16,72	58,15	10,90
ABN AMRO Bank N.V.	58,21	8,18	7,47	35,07	22,40	12,12
Bank Mellat	16,12	3,52	2,20	48,96	54,38	6,15
Habib Bank Limited	2,86	2,48	3,80	74,91	5,43	5,33
JPMorgan Chase Bank N.A.	48,98	13,13	10,00	251,33	0,00	23,19
Société Générale (SA)	16,03	7,95	2,15	14,96	14,81	8,87
WestLB AG	85,40	10,16	3,16	104,20	0,29	13,35

EK 4: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2005 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER				ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	79,60	7,79	1,96	47,68	20,64	12,18
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	77,25	10,32	2,59	49,64	22,99	13,74
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	70,86	7,02	2,26	25,39	36,76	11,09
Adabank A.Ş.	16,82	2,35	21,57	473,74	0,00	15,39
Akbank T.A.Ş.	60,04	5,17	2,53	21,41	42,20	10,12
Alternatif Bank A.Ş.	48,44	5,25	3,47	14,42	59,73	9,34
Anadolubank A.Ş.	64,74	7,02	4,20	14,12	45,79	11,03
Şekerbank T.A.Ş.	78,66	7,70	7,96	20,23	36,16	17,06
Tekstil Bankası A.Ş.	54,19	4,89	3,40	12,01	61,63	8,13
Turkish Bank A.Ş.	46,50	5,35	3,13	30,91	18,71	8,65
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	59,80	4,70	3,65	12,33	54,20	8,74
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	64,65	4,92	3,71	15,10	46,44	9,51
Türkiye İş Bankası A.Ş.	58,70	4,42	2,61	25,01	32,57	8,48
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	70,71	7,20	14,39	7,24	47,37	11,66
Arap Türk Bankası A.Ş.	19,52	2,46	6,04	40,01	23,89	6,91
Citibank A.Ş.	74,75	4,99	7,75	20,62	44,59	13,04
Denizbank A.Ş.	55,94	4,66	4,01	14,12	48,72	9,52
Deutsche Bank A.Ş.	35,79	26,87	10,16	112,35	20,80	5,17
Eurobank Tekfen A.Ş.	71,27	6,09	5,67	22,61	41,88	9,22
Finans Bank A.Ş.	49,66	5,47	4,25	13,52	61,85	12,23
Fortis Bank A.Ş.	52,16	6,31	6,61	15,08	50,82	12,09
HSBC Bank A.Ş.	60,73	5,50	6,12	13,16	65,17	12,51
ING Bank A.Ş.	67,20	6,99	4,62	17,21	60,79	12,57
Millennium Bank A.Ş.	79,19	5,99	6,42	14,03	53,63	7,69
Turkland Bank A.Ş.	57,57	6,73	4,99	17,68	55,14	11,35
ABN AMRO Bank N.V.	68,99	6,39	4,76	51,00	11,65	7,08
Bank Mellat	17,18	3,07	1,82	62,72	53,34	5,25
Habib Bank Limited	3,81	1,90	8,40	105,56	10,67	9,00
JPMorgan Chase Bank N.A.	78,08	7,96	5,21	217,66	0,00	13,79
Société Générale (SA)	44,38	7,70	2,96	24,70	7,85	8,17
WestLB AG	80,05	12,34	5,30	92,65	2,62	22,41

EK 5: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2004 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER				ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	79,63	9,39	2,40	50,61	16,03	15,85
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	75,67	10,87	2,05	58,90	16,88	15,90
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	72,67	7,78	2,98	17,34	33,32	12,68
Adabank A.Ş.	26,59	4,75	23,38	263,46	1,36	19,56
Akbank T.A.Ş.	57,05	5,37	3,29	36,24	37,06	12,64
Alternatif Bank A.Ş.	53,21	10,01	4,79	15,90	49,71	14,71
Anadolubank A.Ş.	63,73	7,68	3,43	14,99	37,19	12,17
Şekerbank T.A.Ş.	73,65	9,97	6,93	15,76	41,78	19,54
Tekstil Bankası A.Ş.	56,87	6,70	4,56	12,68	54,32	10,37
Turkish Bank A.Ş.	60,21	8,33	3,22	40,91	10,25	12,50
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	63,38	6,37	4,42	14,29	44,44	11,45
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	67,05	6,70	4,13	16,80	39,98	11,61
Türkiye İş Bankası A.Ş.	63,15	6,23	3,94	29,03	32,33	11,67
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	58,05	8,67	4,42	18,32	40,84	11,67
Arap Türk Bankası A.Ş.	13,55	1,74	5,70	59,75	21,20	8,83
Citibank A.Ş.	69,00	6,71	9,88	26,54	42,23	14,85
Denizbank A.Ş.	62,05	6,18	4,38	18,90	39,21	11,28
Deutsche Bank A.Ş.	3,91	21,12	5,76	148,17	2,99	6,21
Eurobank Tekfen A.Ş.	65,08	7,55	6,24	26,58	38,47	11,92
Finans Bank A.Ş.	59,00	5,94	4,41	14,07	60,15	12,09
Fortis Bank A.Ş.	48,56	6,99	5,33	13,54	42,98	11,92
HSBC Bank A.Ş.	66,52	4,37	7,93	19,86	66,65	12,58
ING Bank A.Ş.	75,40	10,10	4,90	16,73	56,61	16,31
Millennium Bank A.Ş.	64,69	5,39	14,37	35,89	32,52	7,97
Turkland Bank A.Ş.	52,47	5,88	4,61	22,54	44,05	8,96
ABN AMRO Bank N.V.	40,67	8,92	9,69	68,70	19,76	11,95
Bank Mellat	16,81	1,71	2,11	39,92	56,87	4,22
Habib Bank Limited	5,89	1,76	6,57	77,09	22,45	13,26
JPMorgan Chase Bank N.A.	86,66	4,65	3,19	51,51	0,00	5,79
Société Générale (SA)	66,04	7,98	3,18	20,72	9,69	11,00
WestLB AG	67,17	6,26	8,12	62,06	0,52	17,88

EK 6: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2003 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER				ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	72,56	15,15	3,16	95,06	11,79	22,64
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	71,38	18,16	2,91	99,31	13,01	25,20
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	74,18	11,63	4,03	14,93	27,54	13,54
Adabank A.Ş.	31,22	29,67	10,85	181,20	14,90	53,63
Akbank T.A.Ş.	64,79	6,79	3,97	44,51	29,57	12,67
Alternatif Bank A.Ş.	61,99	12,58	8,22	16,65	33,68	9,31
Anadolubank A.Ş.	73,51	9,43	3,61	14,34	32,24	12,52
Şekerbank T.A.Ş.	80,81	13,74	6,53	16,54	29,07	16,35
Tekstil Bankası A.Ş.	63,73	9,68	5,04	12,23	43,74	12,71
Turkish Bank A.Ş.	79,70	9,21	3,38	67,44	3,87	14,82
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	69,41	6,60	4,41	14,88	40,99	11,40
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	64,31	9,13	3,87	16,63	30,68	9,38
Türkiye İş Bankası A.Ş.	62,97	8,27	4,70	28,35	27,62	11,80
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	64,14	12,26	4,61	18,56	38,18	11,94
Arap Türk Bankası A.Ş.	12,00	1,42	6,05	58,02	13,28	8,91
Citibank A.Ş.	64,00	8,66	11,82	30,84	46,60	17,39
Denizbank A.Ş.	64,89	8,73	3,83	18,24	31,87	11,57
Deutsche Bank A.Ş.	0,00	37,91	8,28	68,92	9,20	22,28
Eurobank Tekfen A.Ş.	71,85	13,14	6,82	26,71	27,22	19,07
Finans Bank A.Ş.	63,42	8,19	6,55	12,74	45,94	13,16
Fortis Bank A.Ş.	52,57	7,31	5,77	17,12	38,94	11,85
HSBC Bank A.Ş.	58,79	3,64	10,67	32,59	51,21	14,04
ING Bank A.Ş.	78,08	13,13	6,60	16,27	48,46	18,33
Millennium Bank A.Ş.	58,35	1,92	23,53	53,14	3,31	5,97
Turkland Bank A.Ş.	61,24	6,21	6,19	32,01	49,59	13,27
ABN AMRO Bank N.V.	40,57	10,57	9,67	66,68	12,66	17,93
Bank Mellat	26,20	1,94	2,51	52,53	24,02	7,25
Habib Bank Limited	4,55	2,02	4,37	64,20	14,82	12,91
JPMorgan Chase Bank N.A.	9,93	19,43	18,56	384,20	0,00	37,85
Société Générale (SA)	24,71	6,65	8,37	28,92	34,15	21,79
WestLB AG	20,69	5,72	6,01	77,08	23,43	5,05

EK 7: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2002 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER				ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Sermaye Yeterlilik Rasyosu	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	74,18	22,46	4,07	72,01	12,64	30,93
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	65,87	29,71	3,26	101,98	6,93	37,58
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	74,25	14,82	4,94	14,86	26,61	17,31
Adabank A.Ş.	65,50	8,79	4,51	109,53	32,48	12,84
Akbank T.A.Ş.	67,87	7,66	3,36	39,07	25,69	14,39
Alternatif Bank A.Ş.	68,22	17,98	6,88	12,02	24,07	22,00
Anadolubank A.Ş.	85,28	12,29	4,46	13,86	28,87	18,04
Şekerbank T.A.Ş.	84,70	19,80	6,79	10,38	22,51	23,87
Tekstil Bankası A.Ş.	69,42	14,70	5,19	13,35	29,78	19,58
Turkish Bank A.Ş.	80,07	15,27	3,93	61,30	3,64	22,33
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	71,28	7,20	4,77	15,40	33,79	13,73
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	67,29	12,14	3,71	12,71	28,93	15,59
Türkiye İş Bankası A.Ş.	70,46	9,28	4,48	25,34	30,49	14,05
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	68,99	13,14	5,00	15,07	37,64	17,27
Arap Türk Bankası A.Ş.	72,87	1,73	5,36	52,05	13,25	9,83
Citibank A.Ş.	27,04	10,14	9,74	18,65	33,20	16,62
Denizbank A.Ş.	19,37	10,67	3,84	18,98	24,89	15,05
Deutsche Bank A.Ş.	71,72	22,92	6,63	31,22	10,69	19,82
Eurobank Tekfen A.Ş.	77,35	18,80	7,10	30,46	23,34	27,68
Finans Bank A.Ş.	0,00	10,06	4,02	8,65	35,19	19,54
Fortis Bank A.Ş.	77,19	11,18	6,87	10,77	31,88	17,32
HSBC Bank A.Ş.	74,26	5,43	6,55	31,67	44,56	18,90
ING Bank A.Ş.	57,54	22,77	6,34	22,56	30,54	27,91
Millennium Bank A.Ş.	59,75	10,90	27,39	316,08	0,45	33,93
Turkland Bank A.Ş.	78,83	6,92	9,92	47,24	44,98	16,75
ABN AMRO Bank N.V.	12,52	19,30	12,23	68,22	7,36	33,76
Bank Mellat	59,46	1,97	2,40	23,31	25,16	6,14
Habib Bank Limited	20,39	2,87	4,33	61,42	9,97	15,95
JPMorgan Chase Bank N.A.	28,97	7,89	20,58	286,88	0,00	29,44
Société Générale (SA)	8,58	6,67	7,58	23,52	16,98	21,41
WestLB AG	6,50	17,91	6,20	86,13	55,96	12,30

EK 8: Aracılık Yaklaşımına İlişkin 2001 Yılı Verileri

ARACILIK YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR	
	Toplam Mevduat / Toplam Aktif	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Toplam Krediler / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	70,0	33,4	6,17	14,6	55,3
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	66,2	59,0	7,98	7,6	73,8
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	76,5	24,7	7,52	27,5	27,2
Adabank A.Ş.	62,1	15,8	10,41	0,4	16,2
Akbank T.A.Ş.	69,3	9,4	3,41	28,2	30,3
Alternatif Bank A.Ş.	80,2	26,8	6,90	20,1	63,6
Anadolubank A.Ş.	92,2	19,8	4,80	19,3	46,3
Şekerbank T.A.Ş.	91,3	28,1	6,73	14,6	33,1
Tekstil Bankası A.Ş.	85,7	18,0	6,53	8,7	47,4
Turkish Bank A.Ş.	78,8	20,3	5,39	2,0	35,7
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	66,3	17,5	5,94	27,5	22,5
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	62,5	13,5	5,91	24,6	17,7
Türkiye İş Bankası A.Ş.	69,7	12,3	7,63	24,1	19,3
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	76,2	15,1	4,85	17,7	16,6
Arap Türk Bankası A.Ş.	24,7	14,4	11,51	18,0	49,7
Citibank A.Ş.	46,7	13,0	10,24	22,1	26,0
Denizbank A.Ş.	73,7	12,6	3,63	17,0	18,4
Deutsche Bank A.Ş.	0,0	54,5	15,80	12,1	127,7
Eurobank Tekfen A.Ş.	80,3	6,0	6,50	17,8	18,7
Finans Bank A.Ş.	71,1	20,2	5,95	27,8	42,6
Fortis Bank A.Ş.	59,0	20,8	9,86	21,9	33,5
HSBC Bank A.Ş.	59,6	7,3	1,98	30,1	13,7
ING Bank A.Ş.	83,2	15,7	3,95	6,9	24,8
Millennium Bank A.Ş.	64,0	0,0	0,00	6,2	0,0
Turkland Bank A.Ş.	62,3	22,0	33,08	23,4	44,5
ABN AMRO Bank N.V.	33,3	19,5	14,27	27,6	48,2
Bank Mellat	32,0	4,8	4,52	8,8	15,0
Habib Bank Limited	5,4	12,5	6,96	14,6	43,8
JPMorgan Chase Bank N.A.	2,4	21,6	17,96	0,0	86,8
Société Générale (SA)	29,2	26,5	12,14	39,2	69,4
WestLB AG	15,9	44,0	12,74	59,3	45,2

EK 9: Kar Yaklaşımına İlişkin 2008 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynak lar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	8,87	0,94	1,65	12,80	0,85	2,04	28,99
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	9,13	1,08	1,96	13,29	1,13	1,99	23,74
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	8,50	1,12	2,53	12,29	1,71	1,44	13,28
Adabank A.Ş.	1,28	3,55	7,95	14,92	0,75	5,56	6,56
Akbank T.A.Ş.	7,25	0,97	2,55	11,32	2,23	1,99	15,21
Alternatif Bank A.Ş.	6,73	1,60	3,29	11,99	1,66	1,42	14,13
Anadolubank A.Ş.	7,64	2,64	3,98	13,99	1,50	2,57	17,06
Şekerbank T.A.Ş.	8,64	2,58	5,32	16,44	1,88	1,79	14,80
Tekstil Bankası A.Ş.	8,88	2,79	4,31	14,31	0,84	0,43	2,80
Turkish Bank A.Ş.	5,04	1,71	3,16	8,60	1,68	1,22	6,88
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	8,56	2,40	4,76	13,34	2,19	1,11	11,53
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	6,97	1,08	2,86	10,54	2,35	1,97	18,49
Türkiye İş Bankası A.Ş.	7,15	1,29	2,89	10,86	2,68	1,55	15,97
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	7,23	1,37	3,70	11,02	2,87	1,64	15,21
Arap Türk Bankası A.Ş.	2,03	2,10	3,20	7,31	-1,34	0,34	1,05
Citibank A.Ş.	6,17	2,72	6,41	13,89	3,05	1,49	10,22
Denizbank A.Ş.	6,59	1,95	3,58	12,29	0,96	1,45	13,67
Deutsche Bank A.Ş.	11,66	2,97	9,14	14,43	12,67	4,95	10,06
Eurobank Tekfen A.Ş.	10,88	1,12	2,24	13,15	1,06	0,36	4,54
Finans Bank A.Ş.	7,53	1,76	4,16	13,96	1,56	1,36	12,77
Fortis Bank A.Ş.	7,75	2,52	5,38	13,66	2,06	1,21	8,01
HSBC Bank A.Ş.	7,21	2,77	6,27	15,21	2,26	1,70	11,00
ING Bank A.Ş.	8,46	1,95	3,61	13,38	0,63	0,85	8,70
Millennium Bank A.Ş.	5,42	2,25	4,17	9,42	0,56	0,24	1,95
Turkland Bank A.Ş.	7,01	3,54	5,75	12,06	1,50	0,08	0,40
ABN AMRO Bank N.V.	5,26	3,18	6,51	12,14	3,87	2,64	16,87
Bank Mellat	2,98	0,79	1,43	6,12	3,81	4,27	25,38
Habib Bank Limited	2,29	1,34	2,41	10,04	1,70	5,51	12,28
JPMorgan Chase Bank N.A.	2,92	3,76	11,11	22,00	2,90	8,65	14,16
Société Générale (SA)	7,89	3,56	6,25	12,98	-1,66	-3,89	-47,36
WestLB AG	1,91	1,18	2,35	8,29	-0,55	2,51	16,64

EK 10: Kar Yaklaşımına İlişkin 2007 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	9,30	1,08	1,85	13,79	1,32	2,90	32,57
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	9,83	1,19	2,11	14,19	1,80	2,81	25,80
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	8,67	1,13	2,35	12,62	2,23	2,43	19,72
Adabank A.Ş.	1,34	3,98	8,23	15,61	0,63	1,86	2,19
Akbank T.A.Ş.	7,68	0,90	2,49	12,44	2,40	2,92	18,81
Alternatif Bank A.Ş.	6,58	1,77	2,73	12,51	1,09	2,44	25,91
Anadolubank A.Ş.	7,70	2,41	3,81	13,85	1,21	2,39	19,75
Şekerbank T.A.Ş.	7,81	2,86	5,30	15,02	3,51	2,02	14,21
Tekstil Bankası A.Ş.	7,77	2,18	3,81	12,84	0,89	1,46	11,16
Turkish Bank A.Ş.	5,68	1,50	2,73	8,36	0,40	0,20	1,54
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	7,58	2,08	3,90	12,31	1,15	1,10	14,31
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	6,53	1,04	2,70	10,68	3,15	3,43	33,64
Türkiye İş Bankası A.Ş.	7,70	1,36	2,69	11,39	3,64	2,12	16,05
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	7,82	1,57	5,43	12,03	3,75	1,41	14,46
Arap Türk Bankası A.Ş.	3,89	4,29	5,83	7,62	3,14	0,77	3,07
Citibank A.Ş.	8,04	3,53	7,57	16,44	5,54	3,95	24,26
Denizbank A.Ş.	6,57	2,07	3,84	11,57	1,43	1,42	14,52
Deutsche Bank A.Ş.	17,91	3,60	10,96	13,81	22,12	5,45	11,98
Eurobank Tekfen A.Ş.	7,51	0,98	2,01	9,97	0,92	0,67	6,81
Finans Bank A.Ş.	6,65	1,88	4,26	13,24	2,03	2,65	21,05
Fortis Bank A.Ş.	7,39	2,80	5,71	13,49	2,01	1,52	9,10
HSBC Bank A.Ş.	6,35	2,51	5,45	12,18	3,67	2,71	18,04
ING Bank A.Ş.	9,07	2,16	3,88	13,95	0,80	1,08	10,61
Millennium Bank A.Ş.	4,96	2,12	4,20	10,67	-1,58	-0,33	-3,58
Turkland Bank A.Ş.	8,01	3,04	5,08	12,12	1,90	0,09	0,57
ABN AMRO Bank N.V.	7,76	3,57	7,61	12,99	7,06	2,96	15,88
Bank Mellat	3,19	1,09	2,08	6,88	3,19	3,88	20,56
Habib Bank Limited	1,54	1,85	3,62	11,04	0,08	4,66	7,06
JPMorgan Chase Bank N.A.	4,09	4,26	13,47	22,23	11,02	12,50	17,21
Société Générale (SA)	11,24	2,02	3,44	10,37	2,11	-2,60	-66,31
WestLB AG	4,43	1,05	2,21	8,20	0,32	1,45	12,19

EK 11: Kar Yaklaşımına İlişkin 2006 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	8,39	1,12	1,97	13,12	1,37	2,92	31,92
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	9,28	1,22	2,10	13,26	1,95	2,51	22,84
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	7,62	0,98	2,53	11,91	1,88	2,08	17,15
Adabank A.Ş.	1,39	4,30	8,50	13,37	0,66	3,35	4,03
Akbank T.A.Ş.	7,07	0,96	2,75	11,50	2,45	2,79	22,65
Alternatif Bank A.Ş.	6,78	1,63	3,34	12,31	1,41	1,50	16,26
Anadolubank A.Ş.	6,86	1,98	3,68	10,62	2,66	1,73	16,38
Şekerbank T.A.Ş.	6,71	3,56	6,47	12,55	6,31	1,30	11,90
Tekstil Bankası A.Ş.	5,78	1,76	3,03	9,11	1,33	0,54	4,54
Turkish Bank A.Ş.	6,54	1,31	2,62	9,15	1,21	0,89	5,89
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	6,09	1,81	3,59	9,78	1,96	1,28	19,15
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	6,29	1,07	2,91	10,07	2,42	2,12	22,78
Türkiye İş Bankası A.Ş.	6,72	1,25	2,47	10,07	2,50	1,47	11,79
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	6,60	1,33	4,09	10,20	2,64	1,05	15,32
Arap Türk Bankası A.Ş.	4,81	4,16	5,94	8,59	4,25	1,34	5,77
Citibank A.Ş.	3,31	1,88	4,23	7,66	2,42	0,98	11,99
Denizbank A.Ş.	5,69	1,93	4,09	10,61	2,69	2,40	22,35
Deutsche Bank A.Ş.	13,29	1,06	4,69	4,77	19,40	5,13	23,50
Eurobank Tekfen A.Ş.	6,79	1,93	3,96	9,83	2,97	1,11	10,58
Finans Bank A.Ş.	6,11	1,53	4,21	11,50	5,53	4,14	34,39
Fortis Bank A.Ş.	6,41	2,61	5,83	11,53	2,38	0,87	6,77
HSBC Bank A.Ş.	6,88	2,63	6,09	13,48	3,62	2,73	22,00
ING Bank A.Ş.	7,79	1,67	3,48	11,54	1,36	0,89	10,71
Millennium Bank A.Ş.	6,39	1,88	5,50	8,36	1,09	-2,66	-24,72
Turkland Bank A.Ş.	8,58	2,47	5,36	10,90	3,53	-0,49	-3,66
ABN AMRO Bank N.V.	8,18	3,83	7,47	12,12	4,93	1,42	7,77
Bank Mellat	3,52	0,98	2,20	6,15	2,46	2,03	12,28
Habib Bank Limited	2,48	1,89	3,80	5,33	1,93	-1,61	-7,50
JPMorgan Chase Bank N.A.	13,13	2,69	10,00	23,19	3,33	2,37	4,96
Société Générale (SA)	7,95	1,11	2,15	8,87	-1,26	-2,40	-41,87
WestLB AG	10,16	1,57	3,16	13,35	0,09	0,02	0,17

EK 12: Kar Yaklaşımına İlişkin 2005 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	7,79	1,17	1,96	12,18	1,94	2,77	31,09
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	10,32	1,56	2,59	13,74	2,36	1,97	16,64
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	7,02	1,00	2,26	11,09	1,86	1,65	12,56
Adabank A.Ş.	2,35	11,98	21,57	15,39	2,02	-28,25	-34,50
Akbank T.A.Ş.	5,17	0,81	2,53	10,12	2,13	2,75	22,64
Alternatif Bank A.Ş.	5,25	1,69	3,47	9,34	2,67	1,41	13,59
Anadolubank A.Ş.	7,02	2,00	4,20	11,03	2,83	1,91	19,82
Şekerbank T.A.Ş.	7,70	3,94	7,96	17,06	5,40	1,18	10,58
Tekstil Bankası A.Ş.	4,89	1,83	3,40	8,13	1,54	0,52	6,11
Turkish Bank A.Ş.	5,35	1,62	3,13	8,65	0,70	0,84	5,97
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	4,70	1,89	3,65	8,74	1,91	1,45	16,79
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	4,92	1,24	3,71	9,51	2,90	1,94	18,17
Türkiye İş Bankası A.Ş.	4,42	1,29	2,61	8,48	2,73	1,50	9,87
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	7,20	1,84	14,39	11,66	3,27	-12,55	-178,64
Arap Türk Bankası A.Ş.	2,46	3,95	6,04	6,91	2,82	1,23	5,50
Citibank A.Ş.	4,99	3,07	7,75	13,04	7,49	4,50	24,20
Denizbank A.Ş.	4,66	1,82	4,01	9,52	2,31	2,14	19,16
Deutsche Bank A.Ş.	26,87	2,35	10,16	5,17	43,98	8,23	16,80
Eurobank Tekfen A.Ş.	6,09	2,77	5,67	9,22	3,19	0,29	2,23
Finans Bank A.Ş.	5,47	1,72	4,25	12,23	2,63	2,85	25,08
Fortis Bank A.Ş.	6,31	2,28	6,61	12,09	2,65	1,19	7,58
HSBC Bank A.Ş.	5,50	2,54	6,12	12,51	4,57	3,02	20,71
ING Bank A.Ş.	6,99	1,89	4,62	12,57	2,20	3,67	30,48
Millennium Bank A.Ş.	5,99	2,35	6,42	7,69	3,31	-1,19	-14,65
Turkland Bank A.Ş.	6,73	2,67	4,99	11,35	2,57	1,64	10,39
ABN AMRO Bank N.V.	6,39	2,44	4,76	7,08	8,45	2,77	17,47
Bank Mellat	3,07	0,99	1,82	5,25	2,57	2,34	21,99
Habib Bank Limited	1,90	3,11	8,40	9,00	3,13	-2,08	-5,34
JPMorgan Chase Bank N.A.	7,96	1,53	5,21	13,79	6,00	4,76	24,98
Société Générale (SA)	7,70	1,88	2,96	8,17	5,30	1,88	15,61
WestLB AG	12,34	2,56	5,30	22,41	-1,58	1,93	14,06

EK 13: Kar Yaklaşımına İlişkin 2004 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	9,39	1,38	2,40	15,85	1,61	2,69	30,33
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	10,87	1,20	2,05	15,90	1,35	2,05	17,54
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	7,78	1,22	2,98	12,68	2,55	2,58	31,01
Adabank A.Ş.	4,75	10,60	23,38	19,56	-1,11	-63,24	-87,82
Akbank T.A.Ş.	5,37	1,00	3,29	12,64	2,62	2,92	16,39
Alternatif Bank A.Ş.	10,01	1,85	4,79	14,71	4,58	0,44	3,91
Anadolubank A.Ş.	7,68	1,84	3,43	12,17	2,32	2,22	26,99
Şekerbank T.A.Ş.	9,97	3,42	6,93	19,54	4,47	2,65	27,83
Tekstil Bankası A.Ş.	6,70	2,17	4,56	10,37	2,94	0,31	3,13
Turkish Bank A.Ş.	8,33	1,56	3,22	12,50	1,17	0,33	2,12
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	6,37	2,20	4,42	11,45	2,21	0,95	8,57
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	6,70	1,41	4,13	11,61	3,28	1,72	14,22
Türkiye İş Bankası A.Ş.	6,23	1,91	3,94	11,67	4,20	1,65	8,32
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	8,67	1,62	4,42	11,67	2,77	-0,24	-1,27
Arap Türk Bankası A.Ş.	1,74	3,99	5,70	8,83	2,30	1,82	7,87
Citibank A.Ş.	6,71	3,86	9,88	14,85	7,21	1,50	8,02
Denizbank A.Ş.	6,18	1,79	4,38	11,28	2,08	1,83	14,36
Deutsche Bank A.Ş.	21,12	2,66	5,76	6,21	43,18	12,15	35,45
Eurobank Tekfen A.Ş.	7,55	3,39	6,24	11,92	3,51	0,83	5,30
Finans Bank A.Ş.	5,94	1,82	4,41	12,09	2,69	2,22	18,30
Fortis Bank A.Ş.	6,99	1,95	5,33	11,92	3,40	1,50	10,84
HSBC Bank A.Ş.	4,37	3,09	7,93	12,58	5,73	2,05	10,66
ING Bank A.Ş.	10,10	2,16	4,90	16,31	2,12	1,87	16,12
Millennium Bank A.Ş.	5,39	4,48	14,37	7,97	4,25	-4,50	-21,70
Turkland Bank A.Ş.	5,88	2,48	4,61	8,96	5,02	1,34	7,52
ABN AMRO Bank N.V.	8,92	4,76	9,69	11,95	13,63	3,03	12,38
Bank Mellat	1,71	0,96	2,11	4,22	2,95	1,73	16,66
Habib Bank Limited	1,76	1,90	6,57	13,26	4,26	1,70	4,29
JPMorgan Chase Bank N.A.	4,65	1,39	3,19	5,79	4,31	0,19	1,63
Société Générale (SA)	7,98	2,08	3,18	11,00	4,55	1,56	11,96
WestLB AG	6,26	4,00	8,12	17,88	-1,11	0,16	1,02

EK 14: Kar Yaklaşımına İlişkin 2003 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	15,15	1,68	3,16	22,64	2,20	2,30	18,39
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	18,16	1,63	2,91	25,20	3,12	2,51	18,92
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	11,63	1,50	4,03	13,54	5,71	1,36	19,78
Adabank A.Ş.	29,67	5,03	10,85	53,63	-14,61	-17,69	-26,52
Akbank T.A.Ş.	6,79	0,93	3,97	12,67	6,82	4,49	26,27
Alternatif Bank A.Ş.	12,58	1,53	8,22	9,31	13,91	1,07	11,28
Anadolubank A.Ş.	9,43	1,41	3,61	12,52	3,22	1,04	15,68
Şekerbank T.A.Ş.	13,74	3,08	6,53	16,35	7,92	2,32	33,36
Tekstil Bankası A.Ş.	9,68	2,08	5,04	12,71	4,32	0,54	5,38
Turkish Bank A.Ş.	9,21	1,70	3,38	14,82	1,05	1,38	8,46
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	6,60	2,04	4,41	11,40	3,09	1,79	15,59
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	9,13	1,24	3,87	9,38	5,31	1,35	12,30
Türkiye İş Bankası A.Ş.	8,27	2,01	4,70	11,80	5,51	1,36	7,55
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	12,26	1,63	4,61	11,94	5,19	0,78	4,61
Arap Türk Bankası A.Ş.	1,42	4,20	6,05	8,91	3,69	2,11	10,30
Citibank A.Ş.	8,66	5,24	11,82	17,39	11,31	2,96	13,15
Denizbank A.Ş.	8,73	1,59	3,83	11,57	4,34	1,99	18,35
Deutsche Bank A.Ş.	37,91	3,88	8,28	22,28	60,86	21,52	46,45
Eurobank Tekfen A.Ş.	13,14	3,23	6,82	19,07	4,39	1,27	9,69
Finans Bank A.Ş.	8,19	1,75	6,55	13,16	7,27	2,67	19,92
Fortis Bank A.Ş.	7,31	1,89	5,77	11,85	4,64	3,28	19,60
HSBC Bank A.Ş.	3,64	3,78	10,67	14,04	7,72	2,65	10,69
ING Bank A.Ş.	13,13	2,51	6,60	18,33	3,75	1,40	11,92
Millennium Bank A.Ş.	1,92	8,72	23,53	5,97	2,85	-17,61	-49,37
Turkland Bank A.Ş.	6,21	2,72	6,19	13,27	5,81	1,55	6,65
ABN AMRO Bank N.V.	10,57	3,90	9,67	17,93	9,93	1,08	5,37
Bank Mellat	1,94	1,22	2,51	7,25	4,42	4,15	26,28
Habib Bank Limited	2,02	1,57	4,37	12,91	2,96	3,81	13,61
JPMorgan Chase Bank N.A.	19,43	10,14	18,56	37,85	29,50	14,66	20,03
Société Générale (SA)	6,65	4,13	8,37	21,79	10,94	9,39	26,29
WestLB AG	5,72	2,35	6,01	5,05	8,06	0,52	5,85

EK 15: Kar Yaklaşımına İlişkin 2002 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynak lar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	22,46	2,11	4,07	30,93	1,71	0,41	3,76
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	29,71	1,98	3,26	37,58	4,95	3,41	32,49
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	14,82	1,78	4,94	17,31	4,28	2,40	40,33
Adabank A.Ş.	8,79	1,88	4,51	12,84	0,99	-2,30	-9,15
Akbank T.A.Ş.	7,66	0,83	3,36	14,39	4,01	2,80	21,10
Alternatif Bank A.Ş.	17,98	1,57	6,88	22,00	-1,53	0,81	24,86
Anadolubank A.Ş.	12,29	1,63	4,46	18,04	1,11	1,49	25,65
Şekerbank T.A.Ş.	19,80	2,68	6,79	23,87	3,80	0,47	9,96
Tekstil Bankası A.Ş.	14,70	1,65	5,19	19,58	3,24	5,40	61,77
Turkish Bank A.Ş.	15,27	1,66	3,93	22,33	1,53	0,85	5,52
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	7,20	1,91	4,77	13,73	2,04	0,78	7,24
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	12,14	1,08	3,71	15,59	1,66	0,63	7,33
Türkiye İş Bankası A.Ş.	9,28	2,22	4,48	14,05	2,78	1,31	7,32
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	13,14	1,41	5,00	17,27	7,20	5,85	40,21
Arap Türk Bankası A.Ş.	1,73	3,55	5,36	9,83	3,23	0,99	6,00
Citibank A.Ş.	10,14	3,91	9,74	16,62	13,01	2,24	15,19
Denizbank A.Ş.	10,67	1,28	3,84	15,05	2,57	0,51	4,32
Deutsche Bank A.Ş.	22,92	2,90	6,63	19,82	26,41	4,42	19,26
Eurobank Tekfen A.Ş.	18,80	3,20	7,10	27,68	2,63	2,99	27,55
Finans Bank A.Ş.	10,06	1,27	4,02	19,54	0,08	3,82	35,21
Fortis Bank A.Ş.	11,18	1,91	6,87	17,32	5,97	2,10	14,40
HSBC Bank A.Ş.	5,43	2,78	6,55	18,90	3,10	0,95	4,07
ING Bank A.Ş.	22,77	2,51	6,34	27,91	2,07	1,06	9,04
Millennium Bank A.Ş.	10,90	10,23	27,39	33,93	2,17	-12,26	-14,43
Turkland Bank A.Ş.	6,92	3,55	9,92	16,75	9,69	1,75	5,35
ABN AMRO Bank N.V.	19,30	5,41	12,23	33,76	10,57	-0,30	-1,27
Bank Mellat	1,97	1,09	2,40	6,14	4,10	1,80	18,32
Habib Bank Limited	2,87	1,28	4,33	15,95	5,04	1,43	6,02
JPMorgan Chase Bank N.A.	7,89	8,76	20,58	29,44	26,67	2,43	6,26
Société Générale (SA)	6,67	3,87	7,58	21,41	2,42	0,02	0,10
WestLB AG	17,91	2,96	6,20	12,30	14,85	1,69	17,84

EK 16: Kar Yaklaşımına İlişkin 2001 Yılı Verileri

KAR YAKLAŞIMI	GİRDİLER			ÇIKTILAR			
	Faiz Giderleri / Toplam Aktif	(Personel Gideri +Kıdem Tazminatı) / Toplam Aktif	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktif	Faiz Gelirleri / Toplam Aktif	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktif	Net Kar / Toplam Aktif	Net Kar / Özkaynaklar
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	33,38	2,37	6,17	55,31	-7,46	-0,24	-2,06
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	58,98	1,84	7,98	73,83	-2,49	-5,83	-95,61
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	24,72	2,51	7,52	27,21	3,15	-6,71	-175,61
Adabank A.Ş.	15,83	3,60	10,41	16,23	5,87	-3,33	-11,93
Akbank T.A.Ş.	9,41	0,94	3,41	30,30	-9,65	-0,09	-0,75
Alternatif Bank A.Ş.	26,75	2,21	6,90	63,63	-42,68	-18,27	682,94
Anadolubank A.Ş.	19,83	1,70	4,80	46,34	-25,82	-6,52	-162,25
Şekerbank T.A.Ş.	28,14	2,50	6,73	33,05	-3,39	-8,40	-339,00
Tekstil Bankası A.Ş.	18,02	2,23	6,53	47,43	-31,69	-13,42	-1.727,41
Turkish Bank A.Ş.	20,33	1,82	5,39	35,68	6,52	4,72	46,86
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	17,51	2,19	5,94	22,47	5,33	-0,83	-7,33
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	13,50	1,10	5,91	17,65	1,27	-1,40	-18,63
Türkiye İş Bankası A.Ş.	12,32	2,71	7,63	19,27	-0,19	-4,65	-26,22
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	15,07	1,54	4,85	16,57	-0,59	-5,84	-58,78
Arap Türk Bankası A.Ş.	14,44	5,85	11,51	49,68	-8,32	-2,44	-12,52
Citibank A.Ş.	13,01	3,83	10,24	26,00	16,34	1,75	13,84
Denizbank A.Ş.	12,62	1,05	3,63	18,38	-3,36	-3,55	-34,16
Deutsche Bank A.Ş.	54,48	5,49	15,80	127,67	16,32	-3,40	-5,23
Eurobank Tekfen A.Ş.	5,97	2,74	6,50	18,70	0,34	0,96	10,81
Finans Bank A.Ş.	20,16	1,68	5,95	42,55	-18,77	-9,20	-116,14
Fortis Bank A.Ş.	20,76	2,44	9,86	33,53	1,95	-1,92	-13,33
HSBC Bank A.Ş.	7,30	0,84	1,98	13,71	3,68	1,92	9,98
ING Bank A.Ş.	15,75	1,10	3,95	24,84	1,04	4,24	80,48
Millennium Bank A.Ş.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Turkland Bank A.Ş.	22,04	9,70	33,08	44,46	-6,32	-41,48	-171,29
ABN AMRO Bank N.V.	19,52	7,42	14,27	48,21	27,97	4,03	13,94
Bank Mellat	4,83	2,29	4,52	14,95	6,77	3,17	32,88
Habib Bank Limited	12,47	2,47	6,96	43,79	11,43	0,28	0,82
JPMorgan Chase Bank N.A.	21,59	5,26	17,96	86,75	49,61	-4,20	-7,59
Société Générale (SA)	26,48	6,85	12,14	69,36	7,26	0,93	3,50
WestLB AG	44,00	5,57	12,74	45,16	9,59	-3,22	-29,08

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- 1-AKGÜÇ, Öztin (1975): **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler**, TBB Yayınları, Yayın No:47, s. 17.
- 2-AKGÜÇ, Öztin (1989): **100 Soruda Türkiye Bankacılığı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, s.10.
- 3-AKGÜÇ, Öztin (1992): **Türkiye’de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, s. 52.
- 4-AKGÜÇ, Öztin (1998): **Finansal Yönetim**, Yenilenmiş 7. Baskı, Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 65, Avcıol Basım, İstanbul, s. 20-22.
- 5-ALTAN, Mikail (2001): **Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık**, Beta Yayınevi, İstanbul, s.173.
- 6-ALTINTAŞ, M. Ayhan (2006): **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği**, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 59.
- 7-ARTUN, Tuncay (1983): **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**, Tekin Yayınları 2. Basım, İstanbul, s.39.
- 8-BALAK, Deniz ve Dilek SEYMEN (1996): **Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliğinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Muhtemel Etkileri**, TBB, Yayın No:201, s.18.
- 9-BERK, Niyazi (1998): **Avrupa Topluluğuna Tam Üyelik Açısından Türk Bankacılık Sisteminin Uyum Gereksinimleri**, İTÜ Yayınları, 2. Baskı, s.10-11.
- 10-BERK, Niyazi (1999): **Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi**, YKB A.Ş. Yayınları, No: 4, s. 116.
- 11-EREN, Kasım (1996): **Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1. Baskı, İstanbul, s. 98.
- 12-ERKAN, Hüsnü ve diğerleri (1993): **Milli Aydın Bankası T.A.Ş. Tarişbank Tarihi**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İzmir, s. 8.
- 13-EROL, İbrahim (2002): **Para-Banka Teori ve Politika**, Emek Matbaacılık, 4. Basım, Manisa, s.18.

- 14-ERTUĞRUL, Ahmet ve Osman ZAİM (1996): **Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz**, İşletme ve Finans Yayınları, Bilkent Üniversitesi, Ankara, s.23.
- 15-FRASER, R. Donald and Others (1995): **Commercial Banking**, West Publishing Company, San Francisco, s.11.
- 16-FREIXAS, Xavier, Jean Charles ROCHET (1998): **Microeconomics of Banking**, Cambridge and London, The MIT Pres, Second Printing, s.2.
- 17-GÜNAL, Mehmet (2001): **Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**, A.T.O Yayınları, Ankara, s.13.
- 18-GÜVEN, Özcan(1984): **Bankacılık ve Mali Kurumlar**, Savaş Yayınları, s.49.
- 19-HAIR, J. F., R.E. ANDERSON, R.L. TATHAM, W.C.BLACK (1998): **Multivariate Data Analysis**, 5th Edition, Copyright Prentic Hall.
- 20-HIMINO, Ryozo (2004): Basel-II- Towards a New Common Language, **BIS Quarterly Review**, s.41.
- 21-İŞERİ, Müge (2004): **Son Finansal Krizler Ertesinde Bankacılık Sektörü**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, s.36.
- 22-KARACAN, Ali Ihsan (1997): **Bankacılık ve Kriz**, Creative Yayıncılık, İstanbul, s.177.
- 23-KARAKAYALI, Hüseyin: **Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi**, Emek Matbaası, Genişletilmiş 3. Baskı, Manisa 2009.
- 24-MAGGI, Bernardo, Stefania P.S. ROSSI (2003): **An Efficiency Analysis of Banking Systems**, A Comprasion of European and United States Large Commercial Banks Using Different Functional Forms, Published by The United Nations University, Institute for New Technologies, Keizer Karelplein 19, 6211 TC Maastricht, The Netherlands, s. 19.
- 25-MOLYNEUX, Philip, Yener ALTUNBAŞ, Edward GARDENER (1996): **Efficiency in European Banking**, Printed and Bound Great Britain, s.169.
- 26-ÖÇAL, Tezer, Ö.Faruk ÇOLAK (1999): **Finansal Sistem ve Bankalar**, Nobel Yayın Dağıtım, Yayın No:131, Ankara, s.14.
- 27-ÖÇAL, Tezer (1990): **Para Teorisi, Banka, Kredi, Para**, Gazi Üniversitesi Yayını, Yayın No: 157, Ankara, s.12.

- 28-PARASIZ, İlker (1998): **Türkiye Ekonomisi: 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi, 1.Baskı, Bursa, s.197.
- 29-PARASIZ, İlker (2000): **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, 7. Baskı, Bursa, s.201-201.
- 30-PARASIZ, İlker (2002): **Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar**, Ezgi Kitabevi, 2. Baskı, Bursa, s.398.
- 31-SARIKAMIŞ, Cevat, Nurhan AYDIN ve Güven SEVİL (2002): **Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 957, Eskişehir, s.173.
- 32-TAKAN, Mehmet (2001): **Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim**, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Basım, Ankara, s.2.
- 33-TARIM, Armağan (2001): **Veri Zarflama Analizi-Matematiksel Programlama Tabanlı Görelî Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı**, Hacette Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 11.
- 34-TATLIDİL, Hüseyin (2002): **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz**, Akademi Matbaası, Ankara.
- 35-TEZEL, S.Yahya (1986): **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Yurt Yayınları, 2. Baskı, Ankara, s.351.
- 36-TOPRAK, Metin (1996): **Türk Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler 1980-1995**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, s.71.
- 37-UYAR, Seçil (2003): **Bankacılık Krizleri**, Ankara, s.101–102.
- 38-UYGUR, Ercan (2001): **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, s.16-18.
- 39-YOLALAN, Reha (1993): **İşletmelerarası Görelî Etkinlik Ölçümü**, Milli Produktivite Merkezi Yayınları: 483, Ankara, s.5.
- 40-YÜZGÜN, Aslan (1982): **Cumhuriyet Döneminde Bankacılık**, İstanbul, s.18.
- 41-WESTON, K.Sui (1998): **Takeovers, Restructuring and Corporate Governance**, Upper Slide River, N.J., Printice Hall.
- 42-ZARAKOLU, Avni (1993): **Para ve Kredi Bilgisi**, Ankara, s.85.

MAKALE, TEBLİĞ ve BİLDİRİLER

- 1-AKÇAKOCA, Engin (2001): “Bankacılık Sektörü (Soru-Cevap)”, **İktisat Dergisi**, İstanbul Üniversitesi, İFMC Yayın Organı, Sayı:413, s.23.
- 2-AKGÜÇ, Öztin (1974): “Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Kurumsal Gelişmeler”, Türk Bankacılığında 50. Yıl Semineri, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, s.87.
- 3-AKGÜÇ, Öztin (2006): “2005 Yılında Bankacılık Sistemimiz”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 9 Haziran 2006.
- 4-ALOĞLU, Ziya Tunç (2005): “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, **TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü**, Ankara, s. 40.
- 5-ALTUNBAŞ, Y. ve P. MOLYNEUX (1995): “Gümrük Birliğine Giriş Sürecinde Türk Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi”, **Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi**, Sayı 11.
- 6-ALPARSLAN, Melike (2000): “Bankacılık Sistemlerinde Düzenleyici Rejim ve Temel İlkeler”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 34, s.1.
- 7-ALPERT, Mark I., Robert A. PETERSON (1972): “On the Interpretation of Canonical Analysis”, **Journal of Marketing Research** 9(2), s.187-192.
- 8-ARAS, Güler (2008): “Basel II Uygulamalarının Kobilere Etkisi ve Geçiş Süreci”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.3, www.sbe.yildiz.edu.tr/BASEL%20II.pdf, (Erişim Tarihi: 16.12.2008)
- 9-ATAN, Murat ve Gaye K. ÇATALBAŞ (2005): “Bankacılıkta Etkinlik ve Sermaye Yapısının Bankaların Etkinliğine Etkisi”, **İktisat, İşletme ve Finans**, Sayı: Aralık 2005.
- 10-ATİKER, Mustafa (2005): “Basel I-Basel II”, **Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi Bilgi Raporu**, Sayı: 2005-41, Konya, s.1.
- 11-AVERY, Robert, Ailen N.BERGER (1991): “Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform”, **Journal of Banking and Finance**, s.15.
- 12-AVKIRAN, Nevin (2002): “Rising Productivity of Australian Trading Banks Under Deregulation 1986-1995”, **Journal of Economics and Finance**, Vol: 24.
- 13-AYDEMİR, Namık (2002): “Dünden Bugüne Bankacılık”, **Yüksek Denetleme Kurumu Dergisi**, Temmuz – Eylül, Yıl:1, Sayı:3.

- 14-Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisat Grubu (2002): “Niyet Mektubu ve 2002 Başında Türkiye Ekonomisi” **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl:17, Sayı:192, s.88-90.
- 15-BAILY, Robert (2205): “Basel II and Development Countries: Understanding The Implications”, **Development Studies Institute**, s.7.
- 16-BANKER, R.D. (1984): “Estimating Most Productive Scale Size Using Data Envelopment Analysis”, **European Journal of Operational Research**, Vol:17, s.38.
- 17-BANKER, R.D., A. CHARNES, W.W. COOPER (1984): “Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis”, **Management Science**, Vol.30, s. 1078-1092.
- 18-BERGER, A.N., G.A. HANWECK ve D.B. HUMPHREY (1987): “Competitive Viability in Banking”, **Journal of Monetary Economics**, Vol.20, s.508.
- 19-BERGER, A. ve D. HUMPREY (1997): “Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research”, Wharton School, Financial Institutions Center, **Working Paper** No:97-05.
- 20-BERGER, Allen N. ve D. B. HUMPHREY (1997): “Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research”, **European Journal of Operational Research** 98, s.175-212.
- 21-BEŞİNCİ, Murat (2005): “Türk Bankacılık Sektörünün Basel II’ye Uyum Süreci”, **Activefinans Dergisi**, 06.06.2005, s.1.
- 22-BOLAY, H.C.(1985): “Türk Bankacılık Tarihi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 5, s.51.
- 23-BOZDAĞ, Nihat, S. ALTAN ve M. ATAN (2001): “Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye’deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama”, **V. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**.
- 24-CANHOTO, Ana ve Jean DERMİNE (2000): “A Non-Parametric Evaluation of Banking Efficiency in Portugal”, **New vs Old Banks**.
- 25-CARUANA, Jaime (2005): “Overview of Basel II and Its Reflections on Financial Stability,” **International Conference on Financial Stability and Implications of Basel II**, Central Bank of the Republic of Turkey, İstanbul, s.3.
- 26-CAVES, D.W., L.R. CHRISTENSEN ve W.E. DIEWERT (1982): “Multilateral Comparisons of Output, Input and Productivity Using Superlative Index Numbers”, **Economic Journal**, Vol:92, s.73-86.

- 27-CAVES, D.W., L.R. CHRISTENSEN ve W.E. DIEWERT (1982): "The Economic Theory of Index Numbers and the Measurement of Input, Output and Productivity", **Econometrica**, Vol:50, s.1393-1414.
- 28-CHARNES, A., W.W. COOPER ve E. RHODES (1978): "Measuring the Efficiency of Decision Making Units", **European Journal of Operational Research**, Vol.2, s.429-444.
- 29-CHARNES, A., W.W. COOPER ve E. RHODES (1979): "Short Communication: Measuring the Efficiency of Decision Making Units", **European Journal of Operational Research**, Vol.3, s.339-361.
- 30-CHARNES, A., W.W. COOPER ve E. RHODES (1981): "Evaluating Program and Managerial Efficiency: An Application of Data Envelopment Analysis to Program Follow Through", **Management Science**, Vol.27, No:6, s.668-697.
- 31-CINGI, Selçuk ve Ş. Armağan TARIM (2000): "Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü DEA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması", **TBB Araştırma Tebliği Serisi**, Sayı: 2000-01.
- 32-COELLİ, Tim (1996): "A Guide to DEAP Version 2.1: A Data Envelopment Analysis (Computer) Program" **CEPA Working Paper** 96/08, The University of New England.
- 33-ÇELİK, Faik (2001): "Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metodları", **İktisat Dergisi**, s.62.
- 34-ÇİLLİ, H. (1993): "Economies of Scale and Scope in Banking: Evidence From the Turkish Commercial Banking Sector", **TCMB Tartışma Tebliği**, No:9308.
- 35-ÇUKUR, Sadık (2005): "Türk Ticari Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi", **İktisat İşletme ve Finans**, s.18.
- 36-DAIEL, M.J. (1997): "Fiscal Aspects of Bank Restructuring", **IMF Working Paper**.
- 37-DELİKTAŞ, Ertuğrul (2006): "İzmir Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli İmalat Sanayinde Üretim Etkinliği ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi", **Ege University Working Paper in Economics 2006**, Working Paper No:06/03, İzmir, s.16-17.
- 38-DENİZER, C., M. DİNÇ ve M. TARIMCILAR (2000): "Measuring Bank Efficiency in the Pre-and Post-Liberalization Environment: Evidence from the Turkish Banking System", **World Bank Working Papers**, Nr. 2476.

- 39-DERVİŞ, Kemal (2001): “Toplumsal Destek Başarının Ön Koşuludur”, **İSO Dergisi**, Sayı:421, s.10,
- 40-DOĞAN, S. (2000): “2000-2002 Dönemi Stand-By Programının Türkiye Ekonomisi Hedefleri-Politikaları”, **Banka-Mali Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl:37, Sayı:5, s.23.
- 41-DRAKE, L., M. HALL., R. SIMPER (2005): “Bank Modelling Methodologies: A Comparative Non-Parametric Analysis of Efficiency in the Japanese Banking Sector”.
- 42-DZIOBEK, C. (1998): “Market-Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring”, **IMF Working Paper**.
- 43-ERDOĞAN, Niyazi (2002): “Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi)”, **Yaklaşım Yayınları**, s.13-14.
- 44-ERDÖNMEZ, Pelin Ataman (2000): “Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi: Piyasa Disiplini”, Basel Komite, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 34, s.117.
- 45-ERDÖNMEZ, Pelin Ataman (2001): “Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım”, **TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu**, s.3.
- 46-ERDÖNMEZ, Pelin Ataman (2003): “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılanma”, **Bankacılar Dergisi**, TBB, Sayı:47, s.38.
- 47-FARRELL, M.J. (1957): “The Measure of Productive Efficiency”, **Journal of the Royal Statistical Society**, Series A, General, Vol:120, 253-281.
- 48-FERNANDEZ, Ana, Fernando GASCON, Eduardo GONZALEZ (2001): “Economic Efficiency and Value Maximization in Banking Firms, **7th European Workshop on Efficiency and Productivity Analysis**, Oviedo.
- 49-FERRIER, G.D., C.A.K. LOVELL (1990): “Measuring Cost Efficiency in Banking: Econometric and Linear Programming Evidence”, **Journal of Econometrics**, Vol.46, s. 235.
- 50-GÜNAY, E.N.Özkan (1998): “Economies of Scale and Scope in the Turkish Banking Industry”, **The Journal of Economics**, Vol: 24, No: 1.
- 51-GÜVEN, Semih (2001): “Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, s.5.

- 52-HILLS, Simon (2005): “Explaining the Credit Risk Elements in Basel-II”, **The Basel Handbook A Guide for Financial Practitioners**, Edited by Michael K.Ong, s.40.
- 53-IŞIK, İhsan, M. Kabir HASSAN (2002): “Technical, Scale and Allocative Efficiencies of Turkish Banking Industry”, **Journal of Banking & Finance**, Vol: 26, USA, s. 721-722.
- 54-IŞIK, İ. ve M.K. HASSAN (2003): “Financial Deregulation and Total Factor Productivity Change: An Empirical Study of Turkish Commercial Banks”, **Journal of Banking & Finance**, Vol: 27, s.1455-1485.
- 55-IŞIK, İhsan ve Emin AKÇAOĞLU (2006): “An Empirical Analysis of Productivity Developments in Traditional Banks: The Initial Post-Liberalization Experience”, **Central Bank Review**, Central Bank of the Republic of Turkey, s.13.
- 56-IŞIK, İhsan (2008): “Productivity, Technology and Efficiency of de Novo Banks: A Counter Evidence from Turkey”, **Journal of Multinational Financial Management**, 18, USA, s.429-430.
- 57-IŞIK, İhsan, Lokman GÜNDÜZ, Osman KILIÇ, Doğan UYSAL (2004): “Assessing the Relationship Between Liberalization, Ownership and Performance: The Case of Turkish Banks”, **International Business and Economics Research Journal**, s.4.
- 58-İNAN, E. Alpan (2000): “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, TBB, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:34, s.82.
- 59-KARABULUT, Gökhan (2003): “Bankacılık Sektöründe Sermaye Kârlılık İlişkisi: Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir İnceleme”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:28, s.6.
- 60-KAYA, Yasemin T. ve Ela DOĞAN (2005): “Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi”, **BDDK ARD Çalışma Raporları 2005/10**, s.1.
- 61-KEYDER, Nur (2001): “Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Politikaları”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı:183, s.45.
- 62-KILIÇKAPLAN, Serdar, Gaye KARPAT (2004): “Türkiye Hayat Sigortası Sektöründe Etkinliğin İncelenmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:19, Sayı: 1, s.4.

- 63-KILIÇKAPLAN, Serdar, Feride H. BAŞTÜRK (2005): “Tobit Modeli Kullanılarak Türk Sigorta Sektöründe Etkinlik Değişmesinin Ölçülmesi”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl:8, Sayı: 88, s.3.
- 64-KORUKÇU, Ünal (1998): “40.Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi ‘1958-97’”, **TBB Dergisi**, İstanbul, s.4.
- 65-LAI, Peilig, Colin FYFE (2000): “Kernel and Non-linear Canonical Correlation Analysis”, **Computing and Information Systems** 7, University of Paisley, s.43-44.
- 66-MAHMUD, S ve O. ZAİM (1998): “Cost Structure of Turkish Private Banking Industry: A GL Restricted Cost Function Approach”, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Sayı 3.
- 67-MERCAN, M. ve R. YOLALAN (2000): “Türk Bankacılık Sisteminde Ölçek ve Mülkiyet Yapıları ile Finansal Performansın İlişkisi, **YKB Tartışma Tebliği Serisi**, 2000/1.
- 68-MESUTOĞLU, Berk (2008): “Bankacılıkta Güvenin Tesis Edilmesi ve Mevduat Sigortası”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/banka/mesutogb/sigorta.html>, Erişim Tarihi: 26.08.2008.
- 69-ÖZÇAM, Mustafa (2004): “Basel II Uzlaşısı”, **SPK Araştırma Raporu**, Ankara, 31.08.2004.
- 70-ÖZİNCE, Ersin (2005): “Implications for Banks in Turkish,” **Financial Stability and Implications of Basel II**, Central Bank of the Republic of Turkey, İstanbul, s.2.
- 71-ÖZİNCE, Ersin (2005): “Finansal İstikrar, Basel II ve Bankalar Açısından Etkileri”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 53, s.20-25.
- 73-ÖZKAN, Turgut (1999): “Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 387, s.43.
- 74-PARASIZ, İlker (2004): “Basel II Yönünde Çalışmalar: Yalın, Nicel Kontrollerden, Nitel Kontrollere Yönelim”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Sayı: Ağustos 2004, s.1.
- 75-PASTOR, Jose Manuel, F.PEREZ, J.QUESADA (1997): “Efficiency Analysis in Banking Firms: An International Comparison” **European Journal of Operational Research** 98, s.395-407.
- 76-PASTOR, Jesus T., C.A. Knox LOVELL (2005): “A Global Malmquist Productivity Index”, **Economic Letters** 88, s.266-271.

- 77-RAJASHEKHAR, H.S. (2004): “Basel II Uygulaması–Önemli Noktalar ve Pratik Yaklaşımlar,” **Active Academy**, s.1.
- 78-RIVARE, J. (1981): (Çev. Dündar MURADOĞLU), “Dünyada Bankacılık Sistemleri”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, s.65.
- 79-SAIDENBERG, Marc and T.SCHUERMAN 2003): “The New Basel Capital Accord and Questions for Research”, **Financial Institutions Center**, Vol:5, s.11.
- 80-SANTOS, Joao A.C. (2000): “Bank Capital Regulation in Contemporary Banking Theory: A Review of the Literature”, **BIS Working Papers**, No:90, s.17.
- 81-SIMAR, Leopold, Paul W. WILSON (1999): “Theory and Methodology, Estimating and Bootstrapping Malmquist İndices”, **European Journal of Operational Research** 115, s.459-471.
- 82-STEWART, Douglas, Love WILLIAM (1968): “A General Canonical Correlation Index”, **Psychological Bulletin** 70.
- 83-TOPRAK, Metin, Osman DEMİR (2001): “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı:2, s.17-18.
- 84-TUNCER, Ebru (2005): “Basel II Sadece Yeni Bir Sermaye Yeterlilik Hesaplama Yöntemi Değildir”, **Aktive Bankacılık ve Finans Dergisi**, Nisan, s.2.
- 85-YAYLA, Münür, Yasemin T. KAYA (2005): “Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”, **BDDK Araştırma Dairesi Çalışma Raporları**, 2005/3, s.4.
- 86-YAYLA, Münür, Yasemin T. KAYA, İbrahim EKMEN (2005): “Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye”, **BDDK ARD Çalışma Raporları** 2005/6, s.12-13.
- 87-YELDAN, Erinç (2001): “Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı:226, s.157-158.
- 88-YILDIRIM, C. (1999): “Evaluation of the Performance of Turkish Commercial Banks: A Non-Parametric Approach in Conjunction with Financial Ratio Analyses”, **International Conference in Economics III**, ODTÜ.
- 89-YILDIRIM, C. (2002): “Evolution of Banking Efficiency Within an Unstable Macroeconomic Environment: The Case of Turkish Commercial Banks”, **Applied Economics**, Vol: 34, s. 2289-2301.

- 90-YILDIRIM, Oğuz (2003): “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları”, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:27, Ankara.
- 91-YILDIRIM, Oğuz (2004): “Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemelerin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar**, Sayı:480, s.42.
- 92-YOLALAN, R. (1996): “Türk Bankacılık Sektörü İçin Görelî Mali Performans Ölçümü”, **TBB Bankacılar Dergisi**, Sayı 19.
- 93-WAXMAN, M. (1998): “A Legal Framework for Systemic Bank Restructuring”, **The World Bank**.
- 94-WEDER, Beatrice, Michael WEDOW (2002): “Will Basel-II Affect International Capital Flows to Emerging Markets?”, **OECD Development Centre Technical Papers**, s.9.
- 95-ZAİM, Osman (1995): “The Effect of Financial Liberalization on the Efficiency of Turkish Commercial Banks”, **Economic Research Forum for the Arap Countries**, Workshop on Financial Market Development.
- 96-ZAİM, Osman, Fatma TAŞKIN (1997): “The Comparative Performance of the Public Enterprise Sector in Turkey: A Malmquist Productivity Index Approach”, **Journal of Comparative Economics** 25, s. 129-157.

DİĞER KAYNAKLAR

- 1-ALPYİĞİT, Pelin (2005): “Düşük Enflasyon Ortamında Bankacılık ve Türk Bankacılık Sektörü”, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, s.21.
- 2-BDDK (2001): “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, 15 Mayıs 2001.
- 3-BDDK (2001): TMSF’deki Bankalar: Performans ve Gelişme Raporu, Ağustos 2001.
- 4-BDDK (2004): Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması, Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı-Gözden Geçirilmiş Düzenleme, Türkçe Çeviri, s.15.

- 5-BDDK (2004): Basel Bankacılık Denetim Komitesi: Sermaye Ölçümünün ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Birbiriyle Uyumlaştırılması (Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı), Üçüncü Yapısal Blok-Piyasa Disiplini, s.5.
- 6-BDDK (2005): “10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel –II)”, Ankara, s.2.
- 7-BDDK (2006): “Bankacılık Sektörü Basel II Gelişme Raporu”, Haziran 2006.
- 8-BDDK (2008): “Türk Bankacılık Sektörü Kur Riski Değerlendirme Raporu-IV Temmuz 2006 – Aralık 2007 ”, http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Kur_Riski_Degerlendirme_Raporlari, Ankara, s. 11-13.
- 9-BDDK (2008): “Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu”.
- 10-BIS (1998): Basel Committee on Banking Supervision, International Convergence of Capital Measurement And Capital Standarts, s.2.
- 11-BIS (1996): Basel Committee on Banking Supervision, Amendment to The Capital Accord The Incorporate Market Risks, s.11.
- 12-BIS (1999): Basel Committee on Banking Supervision, “A New Capital Adequacy Framework”, **Consultative Paper**, s.19.
- 13-BIS (2001): Basel Committee on Banking Supervision, A New Framework on Capital Adequacy, s.14.
- 14-BIS (2001): Basel Committee on Banking, **Consultative Document, Pillar 3 (Market Discipline)**, Bank for International Settlements, Supervision, s.5.
- 15-BIS (2003): Basel Committee on Banking Supervision, **BIS History**, Bank For International Settlements, s.1-5.
- 16-DERVİŞ, Kemal (2001): “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, 14 Nisan 2001 Tarihli Basın Açıklaması, www.hazine.gov.tr.
- 17-DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2001): Katılım Öncesi Ekonomik Program, s.10-12.
- 18-EKONOMİK FORUM (2001): “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, Yıl:8, Sayı:5, s.8.
- 19-ERÇEL, Gazi (1999): “Türk Bankacılık Sistemi”, **Türk Amerikan Konseyi Basın Toplantısı**, TCMB, Ankara.
- 20-ERÇEL, Gazi (2000a): **Konuşmalar-1999, Türk Bankacılık Sektörü**, TCMB, Ankara, s.72.

- 21-ERÇEL, Gazi (2000b): **Konuşmalar-1999, Bankacılıktaki Son Gelişmeler**, TCMB, İktisadi Kalkınma Vakfı-AKDENET, İstanbul, s.135.
- 22-ERKUT, H., S. POLAT (1993): “Türk Sanayinde Verimlilik Analizi İçin Simülasyon Modeli”, Yayınlanmamış Araştırma Projesi Raporu, İTÜ, İstanbul.
- 23-GARSON, G.David (2008): **Topics in Multivariate Analysis**, <http://faculty.chass.ncsu.edu/garson>, Erişim Tarihi: 15.03.2009.
- 24-HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2001): “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Politika Metinleri”, Cilt:1, s.3.
- 25-HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2000): Hazine İstatistikleri, 1980-1999, Ankara, s.68.
- 26-HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2001): www.hazine.gov.tr, (Erişim Tarihi: 05.09.2008)
- 27-KOĞAR, Ç. (2004): “Fiscal Sustainability, Banking Fragility&Balance Sheets: 2000-2001 Financial Crises in Turkey”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Doktora Yeterlik Tezi, Ankara, s. 12.
- 28-KÜÇÜKÖZMEN, C.Coşkun, Murat MAZIBAŞ, Ayhan YÜKSEL (2004): Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı, BDDK, s.11-12.
- 29-ÖZTÜRK, Zeynep (2007): “AB’ye Entegrasyon Açısından Bankacılıkta Etkinlik: AB ve Türk Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s.99.
- 30-PEKKAYA, S. (1994): “Türk Mali Sistemi İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi”, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma ve Planlama Müdürlüğü, s. 9.
- 31-SEZAL, Levent (2006): “Banka İşletmelerinde Etkin Bir İç Denetim ve Risk Yönetim Sisteminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Çukurova Üniversitesi, S.B.E., **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Adana, s.50.
- 32-TAŞPINAR, Gökhan (2008): “Basel II Sürecinin Türk Bankacılık Sistemine Yansımaları”,<http://www.emakale.com/articles/24/1/Basel-II-Surecinin-Turk-Bankacilk-Sistemine-Yansmalar/Sayfa1.html> (02.11.2008)
- 33-TBB (1998): **40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958–1997**, İstanbul, s.12.
- 34-TBB (1999): Yeni Bir Sermaye Yeterliliği Çerçevesi, Çeviri, Haziran, s.2.
- 35-TBB (2000): **Bankacılar Dergisi**, TBB Yayınları, İstanbul, Sayı:42, s.5.

- 36-TBB (2001): Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık Araştırma Grubu: “Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001”.
- 37-TBB (2002): “Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi”, s.4.
- 38-TBB (2004): “Risk Yönetimi ve Basel II’nin KOBİ’lere Etkileri”, Yayın No: 228.
- 39-TBB (2004): Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirmesi, Ankara.
- 40-TBB (2005): **Bankalarımız 2004**, TBB Yayınları, İstanbul, s.14-15.
- 41-TMSF 2001-2007 Faaliyet Raporları
- 42-www.bddk.org.tr/turkce/duyurular/basinaciklamasi, Erişim Tarihi: 30.08.2008.
- 43-http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp, Erişim Tarihi: 30.08.2008
- 44-01.11.2005 tarih, 25983 sayı Resmi Gazete’de (Mükerrer) yayınlanan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, md.3.
- 45-Bankacılık Çalışma Grubu: (1992): **Türk Bankacılık Sektörünün Bugünkü Durumu, Sorunları ve Önerileri**, 3. İzmir İktisat Kongresi Tebliğleri, s.27.